

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

РЕЗНІЧЕНКО ВОЛОДИМИР ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 342.9: 345.703

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ В. О. Резніченко

Науковий керівник:
доктор юридичних наук, професор
ЛИСЕНКО Сергій Олексійович

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Резніченко В. О. Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». – Київ, 2021.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми, яка полягає в обґрунтуванні концептуальних теоретичних і практичних проблем сутності, змісту та реалізації адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні. За результатами дослідження сформульовано відповідні висновки.

Доведено, що адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні – це система концепцій, принципів та інших цінностей, а також похідного від них адміністративно-правового статусу здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, а також суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове регулювання інструментів публічного адміністрування щодо задоволення прав студентів на якісну вищу освіту, публічного інтересу держави й суспільства стосовно навчання висококваліфікованих і патріотично вихованих випускників ЗВО та визначення особливостей публічного адміністрування в певних галузях і сферах вищої школи на основі реалізації норм адміністративного права.

З'ясовано, що сутність духовно-світоглядного рівня якості вищої освіти найбільш повно відбиває юридичну природу адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні, що є складним для оцінювання за змістом, однак зрозумілим за сутністю рівнем успішності оцінювання діяльності закладів вищої освіти та центральних органів виконавчої влади, які здійснюють державну політику у сфері вищої освіти й оцінювання її якості як довготривалої здатності випускників здійснювати свою високу

професійну діяльність у складних економічних, політичних і навіть військових обставинах.

Розкрито зміст адміністративно-правових засад у галузях освіти, природничих і математичних наук вищої освіти, який полягає у формуванні новітньої, пріоритетної та системної інструментальної методики публічного забезпечення державою та іншими публічними суб'єктами всього необхідного для безкоштовного, якісного навчання здобувачів вищої освіти, повної соціально-фінансової підтримки науково-педагогічних працівників, які забезпечать ефективну реалізацію та інтеграцію міждисциплінарного освітнього процесу для майбутнього фахівців у цих галузях, задля збереження та розвитку генофонду українського народу, навчання молодого освіченого та патріотичного покоління з охорони природи, формування еліти українського суспільства з високими математичними фундаментальними знаннями, а також енергозбереження та правильного ставлення до навколишнього природного середовища.

Доведено, що адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні в парадигмі Болонського процесу не тоді призведуть до масового визнання дипломів про вищу освіту, виданих вітчизняними ЗВО, у країнах-учасниках ЄС, коли у нас буде багато рейтингових ЗВО, а коли майже не буде ЗВО, які пройшли акредитацію, проте здійснюють навчання не відповідно до цінностей ЄС і стандартів Болонської системи, а кваліфікація, знання та навички їхніх випускників є неналежними.

Сформовано методологію аналізу адміністративно-правових засад вищої освіти як світоглядного та спеціально-наукового мислення вчених-адміністративістів і педагогів, концепції й інші найбільш засадничі науково обґрунтовані положення та способи, на яких базується перетворення джерел дослідження на нову наукову новизну й інші авторські узагальнення з метою вироблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо забезпечення прав, свобод та інтересів студентів,

науково-педагогічних працівників і публічного інтересу держави й громадянського суспільства загалом у процесі реалізації вищої освіти в Україні.

Доведено, що юридична природа адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні – це матерія загального адміністративно-правового регулювання освітніх правовідносин та особливого організаційно-стратегічного гарантування права на вищу освіту, що в сукупності синтезу ефективних моделей цілеспрямованого освітнього публічного адміністрування з дотриманням високої якості вищої освіти спеціальними, незалежними від держави суб'єктами публічної адміністрації на основі реалізації норм адміністративного права, досягають публічних цілей і завдань вітчизняного суспільства.

Принципи вищої освіти в Україні – це засади адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері вищої освіти, що базуються на євроатлантичних цінностях, стандартах Болонської системи вищої освіти, пріоритеті прав та інтересів здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, домінантному впливі вчених рад на керівництво в умовах зростання автономії ЗВО.

Отримали подальшого розвитку наукові положення щодо адміністративно-правового статусу Міністерства освіти і науки України як центрального органу виконавчої влади, що здійснює державну політику у сфері вищої освіти, у формі стратегічного планування та правотворчості, з метою упровадження в освітньому процесі вищої школи європейських цінностей і стандартів Болонської системи, надання адміністративних послуг щодо ліцензування та контролю за дотриманням ліцензіатами встановлених вимог освітнього процесу та ін.

Доведено, що провідним внутрішнім суб'єктом публічної адміністрації, який здійснює публічне адміністрування щодо забезпечення якості вищої освіти, є підрозділ ЗВО, який з виконання рішень вченої ради безперервно, повно та системно здійснює контроль і моніторинг

випускових кафедр (факультетів) щодо дотримання ними в процесі освітньої та виховної роботи європейських цінностей, державних стандартів і методичних рекомендацій, затверджених ученою радою ЗВО.

Удосконалено наукові положення щодо інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні як загальних і спеціальних способів і засобів адміністративної діяльності публічної адміністрації, що здійснюється ними відповідно до наданої їм законодавчої компетенції з метою безпосередньої реалізації засад (концепцій, принципів, доктрин) вітчизняної вищої освіти.

Установлено, що видання нормативно-правових актів у сфері вищої освіти – це єдиний правотворчий інструмент публічного адміністрування, який за своєю юридичною природою є розпорядчою діяльністю, коли Кабінет Міністрів України, МОН, Національне агентство, адміністрація ЗВО та деякі інші суб'єкти публічної адміністрації, які здійснюють делеговані виконавчі функції в аналізованій сфері, ухвалюють, оприлюднюють та вводять у дію норми права вторинного характеру на основі і з виконання профільного та спеціального освітянського, наукового й науково-технічного та деяких інших законів із метою їхнього уточнення й деталізації до моменту правореалізації.

Отримали подальшого розвитку наукові положення щодо видання індивідуальних актів як інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні, як головного способу адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, з метою виконання покладених на них адміністративних обов'язків та реалізації наданих адміністративних прав, що призводить до виникнення, зміни чи припинення адміністративно-правових освітянських відносин вищої школи.

Удосконалено наукове розуміння ліцензування вищої освіти як інструменту публічної адміністрації, який є первинним рівнем визнання юридичної особи ЗВО, використовується центральним органом виконавчої влади, що здійснює публічне адміністрування у сфері вищої освіти, зміст

якого полягає у виданні, переоформленні та анулюванні ліцензій ЗВО, виданні дублікатів ліцензій ЗВО, визнанні ліцензій ЗВО недійсними, веденні ліцензійних справ і ліцензійних реєстрів, контролі за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, виданні розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері публічного адміністрування вищої освіти.

Зроблено висновок, що акредитація ЗВО – це вторинний і вищий рівень публічного визнання державою спроможності ЗВО здійснювати освітній і виховний процес, що фіксує досягнуті рівні якості знань здобувачів вищої освіти, одночасно з погляду динаміки адміністративного права – це спеціальний інструмент публічного адміністрування, який використовує Національне агентство безпосередньо або через акредитовані в Україні країн-учасниць ЄС та незалежні агентства із забезпечення якості вищої освіти, для перевірки спроможності ЗВО здійснювати навчання на рівні, який задовольняє державу, що здійснюється відповідно до адміністративних процедур, утверджених нормами адміністративного права, що призводить до виникнення нових адміністративно-правових відносин – ЗВО отримує право видавати документи про вищу освіту, які визнаються державою.

Доведено, що електронне врядування у сфері вищої освіти – це головний комплексний інструмент публічного адміністрування, що здійснюється через ЄДЕБО, наповнює всю систему публічного адміністрування вищої освіти, проте з акцентом на її відставанні від вимог сьогодення й незручності запропоновано інформаційні ресурси вищої освіти інтегрувати в Єдиний державний вебпортал електронних послуг («Дія»).

Визначено, що адміністративно-правові засади вищої гуманітарної освіти в Україні – це комплексне публічне адміністрування окремої сфери освіти як процес формування та засвоєння гуманістичних цінностей, соціально-гуманітарних систематизованих знань в особистостях та

духовного збагачення суспільства, що реалізується через створення державної програми розвитку, стандартизацію блоків дисциплін та освітніх компонентів, адміністративного, організаційно-методичного та внутрішнього регулювання системи вищої освіти відповідними суб'єктами публічної адміністрації задля національного духовного збагачення, орієнтації на розвиток принципу гуманізму, забезпечення безпеки нації та суспільного усвідомлення національної ідеї.

Доведено, що адміністративно-правові засади в галузях знань освіти, природничих і математичних наук в Україні – це пріоритетний напрямок публічного адміністрування загальної і спеціальної публічної адміністрації (МОН, ЗВО, органи місцевого самоврядування) щодо забезпечення за рахунок державного замовлення та інших публічних фінансів вітчизняного суспільства хорошими вчителями, математиками та екологами.

Зроблено висновок, що особливостями адміністративно-правових засад вищої інженерної освіти в Україні є те, що адміністрування вищої інженерної освіти має здійснюватися при спільній діяльності суб'єктів публічної адміністрації, суб'єктів освітнього процесу та спеціалістів інженерної галузі, які визначають новітні тенденції інженерії. Для адміністрування вищої інженерної освіти важлива інноваційність, тобто пошук нових знань, практик та досвіду в площині інженерних технологій. Ефективність адміністративно-правового забезпечення вищої інженерної освіти визначається рівнем упровадження набутих знань студентів у дію, тобто спроможність використання набутих освітніх знань у професійній інженерній діяльності. Методика публічного адміністрування вищої інженерної освіти має включати стратегічні напрямки розвитку професійної підготовки відповідно до подальших критеріїв і вимог галузі. Загальнодержавна модель розвитку вищої інженерної освіти в Україні має орієнтуватися на галузі, які практично потребують інженерів, за можливості з прив'язкою до регіонів, у яких працюють їхні підприємства.

Висвітлено досвід публічного адміністрування вищої освіти європейськими державами-учасницями Болонського процесу як концепції та конкретного інструментарію утвердження єдиного Європейського простору стандартів академічних ступенів, процедур навчання та оцінювання, контролю якості по всій Європі та стосовно кожного ЗВО. Це сприяє мобільності студентів і науково-педагогічних працівників, робить вищу освіту більш інклюзивною, доступною, привабливою та конкурентоспроможною у всьому світі.

Удосконалено адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні в напрямках подальшої тісної реформації на базі європейських цінностей та Болонської системи, підвищення дієвості внутрішньоуправлінської діяльності ЗВО, урегульованого нормами адміністративного права дистанційного навчання, забезпечення засад справедливості щодо оплати навчання студентів, які навчаються на контракті на «добре» й «відмінно», запровадження більш дієвого дистанційного контролю за якістю освітнього процесу, посилення адміністративної та дисциплінарної відповідальності суб'єктів владнаних повноважень за порушення прав та інтересів ЗВО.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, адміністративно-правовий статус, вища освіта, європейські цінності, здобувач вищої освіти, інструменти публічного адміністрування, ліцензування, акредитація, науково-педагогічний працівник, публічна адміністрація.

ANNOTATION

Reznichenko V. «Administrative and legal principles of higher education in Ukraine» – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.07 – Administrative Law and Process; finance law; information law. – PJSC «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management». – Kyiv, 2021.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem, which is to substantiate the conceptual theoretical and practical problems of the essence, content and implementation of administrative and legal principles of higher education in Ukraine. According to the results of the study, the following conclusions were formulated:

It is proved that the administrative and legal basis of higher education in Ukraine is a system of concepts, principles and other values, as well as public administration entities that carry out administrative and legal regulation of public administration tools to meet students' rights to quality higher education, public interest and society regarding the training of highly qualified patriotic graduates of higher education institutions and determining the features of public administration in certain areas of higher education based on the implementation of administrative law.

The content of administrative and legal bases in the fields of education, natural and mathematical sciences of higher education is revealed, which consists in the formation of the latest, priority and systematic instrumental methods of public provision by the state and other public entities with everything necessary for high-quality education, full socio-financial support of research and teaching staff that will ensure effective implementation and integration of interdisciplinary educational process for the future of specialists in these fields, for the preservation and development of the gene pool of the Ukrainian people, training of young educated and patriotic generation, formation of the elite of

Ukrainian society with high mathematical fundamental knowledge, energy conservation and environmental protection.

The methodology of analysis of administrative bases of higher education as special-scientific thinking of scientists-administrators and teachers is formed. The concepts and other most basic scientifically substantiated ways on which transformation of research sources on new scientific novelty and other author's generalizations are based in order to develop theoretical provisions and practical recommendations for ensuring the rights, freedoms and interests of students, research and teaching staff, public interest of the state and civil society in general in the implementation of higher education in Ukraine.

It is determined that the legal nature of administrative and legal principles of higher education in Ukraine is a matter of general administrative and legal regulation of educational relations, special organizational and strategic guarantees of the right to higher education, which achieve public purposes and tasks of domestic society in a combination of effective educational public administration models and observance of high quality of education by special, independent from the state subjects of public administration on the basis of realization of norms of administrative law.

Principles of higher education in Ukraine are the principles of administrative activity of public administration in the field of higher education, based on Euro-Atlantic values, standards of the Bologna system of higher education, priority of rights and interests of higher education, research and teaching staff, dominant influence of scientific councils leadership in the context of growing autonomy of higher education institutions.

It is defined that the leading internal subject of public administration, which carries out public administration to ensure the quality of higher education, is the Higher Education Institution unit, which continuously, fully and systematically controls, monitors graduating departments (faculties) for their compliance in the process of educational work of European values, state

standards and guidelines approved by the Academic Council of Higher Education Institutions.

Scientific provisions on the tools of public administration of higher education in Ukraine as general and special means of administrative activities of public administration, carried out by them in accordance with their legislative competence, in order to directly implement the principles (concepts, doctrines) of domestic higher education have been improved.

It is established that the issuance of regulations in the field of higher education is the only law-making tool of public administration, which by its legal nature is an administrative activity when the Cabinet of Ministers of Ukraine, Ministry of Education and Science of Ukraine, National Agency and some other subjects of public administration, which perform delegated executive functions in the analyzed area, adopt, publish and enforce secondary law on the basis of and on the implementation of specialized and special educational, scientific, technical and some other laws, aimed at their specification and detailing.

Scientific provisions on the issuance of individual acts as tools of public administration of higher education in Ukraine, as well as the main method of administrative activity of public administration were improved, in order to fulfill their administrative responsibilities and exercise administrative rights, which leads to changes or termination of administrative and legal educational relations of higher education.

Scientific understanding of higher education licensing as a tool of public administration, which is the primary level of recognition of a legal entity of a higher education institution, is used by the central executive body performing public administration in higher education, which consists in issuing, renewing and revoking, issuance of duplicate licenses, invalidation of licenses of higher education institutions, maintenance of license cases and license registers, control over compliance with licensees, issuing orders to eliminate violations of license conditions, as well as orders to eliminate violations of legislation in the field of public administration.

It is concluded that the accreditation of higher education institutions is a secondary and higher level of public recognition by the state of the ability of higher education institutions to carry out educational and upbringing process, which fixes the achieved levels of knowledge of higher education. At the same time, in terms of the dynamics of administrative law, it is a special tool of public administration used by the National Agency and independent agencies for quality assurance in higher education to test the ability of higher education institutions to provide training at a level that satisfies the state, carried out in accordance with the administrative procedures approved by the rules of administrative law, which leads to the emergence of new administrative and legal relations – the institution of higher education receives the right to issue documents of higher education, which are recognized by the state.

It is determined that the administrative and legal basis of higher humanitarian education in Ukraine is a comprehensive public administration of a particular field of education as a process of formation and assimilation of humanistic values, socio-humanitarian systematic knowledge of individuals and spiritual enrichment of society implemented through the creation of a state program of development, standardization of discipline blocks and educational components, administrative, organizational and methodological, as well as internal regulation of higher education by relevant public administration for national spiritual enrichment, development of humanism, national security and public awareness of national ideas.

It is proved that administrative and legal bases in the fields of education, natural and mathematical sciences in Ukraine are a priority area of public administration of general and special public administration (Ministry of Education and Science of Ukraine, higher education institution, local governments) to ensure public procurement and other public finances of domestic society by good teachers, mathematicians and ecologists.

It is concluded that the peculiarities of the administrative and legal framework of higher engineering education in Ukraine is that it should be carried

out jointly by public administration entities, educational entities and engineering specialists who determine the latest engineering trends. Innovation is important for the administration of higher engineering education, i.e. the search for new knowledge, practices and experience in the field of engineering technologies. The effectiveness of administrative and legal support of higher engineering education is determined by the level of implementation of the acquired knowledge of students in action, i.e. the ability to use the acquired educational knowledge in professional engineering. Methods of public administration of higher engineering education should include strategic directions for the development of professional training in accordance with further criteria and requirements of the industry. The national model for the development of higher engineering education in Ukraine should focus on industries that are in dire need of engineers, if possible, with reference to the regions in which their enterprises operate.

The administrative and legal bases of higher education in Ukraine have been improved, in the directions of further close reform on the basis of European values and the Bologna system.

Key words: public administration, administrative and legal principles, administrative and legal status, higher education, European values, higher education student, tools of public administration, licensing, accreditation, research and teaching staff.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

монографія:

1. Резніченко В. Адміністративно-правове забезпечення вищої освіти в Україні. Теорія і практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 328 с.

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

2 Резніченко В. Юридична природа адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 171–175.

3. Резніченко В. Дослідження сфери містобудування як предмет дозвільної діяльності та об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 55–61.

4. Резніченко В. Щодо розуміння адміністративно-правових інструментів дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 47–52.

5. Резніченко В. Державна архітектурно-будівельна інспекція України як суб'єкт державного ринкового. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 34–42.

6. Reznichenko V. Economic and Legal Factors Influencing Social Relations in the State. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 3. P. 60–67 (*Web of Science*).

7. Резніченко В. Дослідження органів публічної адміністрації в системі суб'єктів дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 89–91.

8. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус Держархбудінспекції України як провідного суб'єкта дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. вид. 2018. № 3. С. 211–214.

9. Резниченко В. Новейшая система принципов административно-правового обеспечения высшего образования в Украине. *Право и политика*. 2019. № 3. С. 214–219 (Кыргызская Республика).

10. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус публічних суб'єктів забезпечення якості вищої освіти. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 244–248.
11. Резніченко В. Вплив вищої освіти на будівельну галузь та у містобудування в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 201–205.
12. Резниченко В. Содержание административно-правового обеспечения высшего естественного образования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 3. С. 112–117 (Кыргызская Республика).
13. Резниченко В. Административно-правовое обеспечение высшего гуманитарного образования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 2. С. 141–146 (Кыргызская Республика).
14. Резніченко В. Європейський досвід забезпечення вищої освіти. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 133–137.
15. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус міністерства освіти і науки України. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 209–213.
16. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус вищої кваліфікаційної комісії нотаріату як суб'єкта забезпечення нотаріальної діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 182–186 (Республіка Польща).
17. Резніченко В. Ліцензування та акредитація як інструменти публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 4. С. 171–175.
18. Резніченко В. Поняття адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 176–180.
19. Резніченко В. Методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 76–80.
20. Резніченко В. Видання індивідуальних актів як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2021. № 10. С. 126-132.

21. Резніченко В. Видання нормативно-правових актів як інструмент публічного адміністрування забезпечення освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 6. С. 75–79.

22. Резніченко В. Електронне врядування у сфері забезпечення вищої освіти в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 32 (71). №5. С. 121–125.

23. Резніченко В.О. Поняття та класифікація інструментів публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 5. С. 98–101.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Резніченко В. Ліцензування як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми будівництва кар'єри молодими вченими та підприємцями*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Т. 2, м. Київ, 16 листопада 2015 р. Київ: НДІПП, 2015. С. 19–21.

25. Резніченко В. Поняття інструментів публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальність бізнесу: обговорення проекту Закону України «Про малі виробничі бізнес-парки»*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: НДІПП, 2016. С. 16–19.

26. Резніченко В. Єдина державна електронна база з питань освіти як складова електронного врядування у сфері вищої освіти. *Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло*: збірник матеріалів круглого столу. Т. 2, м. Київ, 5 березня 2018 р. Київ: НДІПП, 2018. С. 15–16.

27. Резніченко В. Сучасне тлумачення змісту адміністративно-правового забезпечення вищої гуманітарної освіти в Україні. *Адміністративне право України сучасний стан та перспективи розвитку*: збірник матеріалів круглого столу, м. Київ, 5 березня 2018 р. Київ: НДІПП, 2019. С. 18–20.

28. Резніченко В. Модернізовані особливості юридичної природи адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Адміністративно-правові науки: сучасний стан та перспективи розвитку*: збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 жовтня 2019 р. Київ: ААПН, 2019. С. 15–17.

29. Резніченко В. Наукові підходи до формування системи принципів адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальні питання адміністративного, морського і космічного права в умовах протидії коронавірусу COVID19*: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференція, м. Київ, 24 квітня 2020 р. Київ: ААПН, 2020. С. 15–18.

30. Резніченко В. Правові аспекти вдосконалення діяльності працівників патрульної поліції при розгляді адміністративних правопорушення. *Кальміуські правові читання: актуальні проблеми держави та права*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Маріуполь: ДонДУУ, 2020. С. 67–71.

31. Резніченко В. Проблематика взаємодії слідства з оперативними підрозділами. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності на сучасному етапі Державотворення в Україні*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2020. С. 12–18.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	33
1.1. Поняття адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні	33
1.2. Методологія аналізу адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні	48
1.3. Юридична природа адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні	55
1.4. Принципи вищої освіти в Україні	74
Висновки до розділу 1	93
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	97
2.1. Адміністративно-правовий статус науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти в Україні.....	97
2.2. Адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України	112
2.3. Адміністративно-правовий статус публічних суб'єктів забезпечення якості вищої освіти.....	121
Висновки до розділу 2	134
РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	140
3.1. Поняття та класифікація інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні	140
3.2. Видання нормативно-правових актів як інструмент публічного адміністрування освіти в Україні	160

3.3. Видання індивідуальних актів як інструмент публічного адміністрування вищої освіти в Україні	181
3.4. Ліцензування та акредитація як інструменти публічного адміністрування вищої освіти в Україні	191
3.5. Електронне врядування у сфері вищої освіти в Україні	209
Висновки до розділу 3	226

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД В ОСНОВНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

4.1. Адміністративно-правові засади вищої освіти в галузі гуманітарних знань.....	232
4.2. Адміністративно-правові засади у галузях знань освіти, природничих і математичних наук в Україні.....	252
4.3. Адміністративно-правові засади вищої інженерної освіти та в галузі архітектури й будівництва в Україні	269
Висновки до розділу 4	292

РОЗДІЛ 5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....

5.1. Європейський досвід засадничих положень публічного адміністрування вищої освіти.....	297
5.2. Удосконалення адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні	316
Висновки до розділу 5	331

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА.....

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Людина розумна – Homo Sapiens – відрізняється від іншої живої природи значним розвитком культури, мови та розвиненим абстрактним мисленням, що передається людям як у спадок від минулих поколінь, так і прищеплюється у процесі навчання й виховання. Вершиною навчання на шляху до опанування професійної та життєвої мудрості є вища освіта, яка завжди була елітарною та відповідно зазнавала вагомого державно-правового впливу.

На світовій арені вища освіта переживає процес свого небезболісного розвитку. Громадяни десятків держав, які до середини ХХ ст. були майже позбавлені можливості отримувати якісну вищу освіту, активно долучилися до освітнього процесу у вищій школі. Почали виникати нові високоінтелектуальні ЗВО в державах, які доти не мали традицій у цій сфері, – Аргентині, Бразилії, Індії, Китаї, Республіці Кореї. Підтримують свій високий рівень класичні вищі школи Великої Британії, США, ФРН, Франції, Японії.

Новітня вища освіта в Україні насамперед розвивалася завдяки утворенню й утвердженню понад трьох сотень приватних закладів вищої освіти та підняття статусу державних і комунальних освітніх закладів. Тобто можна стверджувати, що в нашому суспільстві у сфері вищої освіти на певному етапі його розвитку було досягнуто одних із найвищих у світі показників охоплення молоді навчанням на вищому рівні, що складало близько 70 % від кількості випускників середніх навчальних закладів. Це, безсумнівно, є позитивом. Однак таке значне зростання масиву студентів неоднозначно позначається на якості здобутих знань.

Загалом в Україні склалася дещо неприродна ситуація, коли ми маємо один із найвищих рівнів охоплення вищою освітою громадян, однак середній рівень доходів є низьким як для європейської держави. Крім того високий рівень демократії та вищої освіти мав би позитивно впливати на

ефективність публічної діяльності обраних нами представницьких і призначених ними виконавчих суб'єктів владних повноважень. Однак цього не сталося. Згідно з результатами всеукраїнських соціологічних досліджень громадяни України не довіряють державному апарату (чиновникам) на 80 %, Верховній Раді України – 77,5 %, уряду України – 76 %.

В Україні здійснювалося декілька реформ вищої освіти, практична реалізація останньої з яких розпочалась зі вступом у дію 1 липня 2014 р. Закону України «Про вищу освіту». Проте стверджувати про досконалість (справедливість і ефективність) законодавства в аналізованій сфері не доводиться. Здійснене власне соціологічне опитування показало, що Міністерству освіти і науки (далі – МОН) довіряють 66 %, а Національному агентству з оцінювання якості освіти (далі – Національне агентство) – лише 37 % респондентів (додаток Б).

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Комплексно в минулі епохи до з'ясування проблем адміністративно-правового регулювання вищої освіти в Україні звертався М. Курко, публічного адміністрування у галузі освіти України – Р. Щокін; до адміністративно-правових засад формування та реалізації державної політики у сфері освіти – М. Легенький; А. Даниленко здійснила перегляд та уточнила сучасні засади публічного адміністрування в Україні. Певні аспекти публічного адміністрування вищої освіти розкрили вчені-адміністративісти: І. Хохлова – щодо засобів забезпечення права громадян в аналізованій сфері, Н. Губерська – щодо адміністративних процедур у сфері вищої освіти. Адміністративно-правовому забезпеченню вищої юридичної освіти присвятила свої наукові праці О. Яра.

Крім них, окремі проблеми адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні з позиції теорії адміністративного права та педагогіки вищої школи аналізували В. Авер'янов, Є. Авер'янова, М. Ануфрієв, Т. Аріфходжаєва, В. Аброськін, С. Андреев, І. Борисенко, О. Бандурка,

О. О. Бандурка, В. Бачинін, Ю. Битяк, О. Бондаренко, Н. Бондарчук, І. Бородін, К. Бриль, І. Булик, Д. Ворон, О. Внукова, В. Галуцько, Н. Гітун, В. Гладуш, О. Голік, І. Голосніченко, С. Гончарук, К. Грищенко, В. Грохольський, Т. Губанова, І. Данченко, В. Дейнека, С. Діденко, П. Діхтієвський, Г. Драйден, І. Драч, О. Жерновникова, І. Зайченко, В. Заросило, О. Зубчик, А. Іванищук, О. Капля, Т. Коломоєць, В. Колпаков, К. Краснолуцький, В. Кремень, О. Кузьменко, В. Курило, Т. Кучера, О. Лебідь, Г. Лисенко, С. Лисенко, В. Литвиненко, О. Львова, П. Лютіков, М. Мартинов, А. Маслова, Р. Мельник, О. Музика-Стефанчук, К. Муравйов, Л. Насонова, А. Нашинець-Наумова, Р. Наumenко, О. Нетребіна, О. Нижник, В. Пальчиков, Н. Пархоменко, Л. Подимова, О. Правоторова, А. Половченя, А. Подоляка, С. Попова, М. Рудич, М. Русин, О. Сезонова, А. Смульська, В. Селюков, О. Сkochилис-Павлів, С. Сливка, М. Смокович, Т. Тарахонич, І. Таланчук, О. Терещук, І. Тикович, М. Фіцула, Ю. Фролов, О. Хохленко, С. Цигульов, В. Цимбалюк, І. Шруб, А. Шпак, В. Юровська, С. Яровий та ін.

Однак безпосередньо до викликів адміністративно-правових засад вищої освіти на сучасному етапі її реформування вони не звертались, а зосереджували свої наукові зусилля на інших наукових пошуках.

Отже, невдоволеність громадян рівнем адміністративної діяльності суб'єктів владних повноважень, в яких майже всі посади займають особи з вищою освітою, відсутність спеціалізованих монографічних досліджень, наявність у цій сфері законодавчих прогалин, несправедливих і неефективних норм адміністративного права зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до основних принципів і вимог Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Верховною

Радою України Законом від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII; «Плану заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 р. № 686-р.; «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні», затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р; плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (ДР № 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на підставі аналізу теорії права, теорії адміністративного права, емпіричного матеріалу, вітчизняного та європейського законодавства і практики його застосування суб'єктами публічної адміністрації розкрити теоретико-правові засади, правовий статус та інструментарій публічного адміністрування й на цій основі сформулювати новітні засади публічного адміністрування вищої освіти в Україні, пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавства в аналізованій сфері.

Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати такі *завдання*:

- сформулювати поняття та розкрити зміст адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні;
- сформулювати методологію аналізу адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні;
- розкрити юридичну природу адміністративно-правових засад освіти в Україні;
- виявити й узагальнити принципи адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні;
- з'ясувати адміністративно-правовий статус науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти в Україні;
- розкрити адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України;

- узагальнити адміністративно-правовий статус публічних суб'єктів публічного адміністрування якості вищої освіти в Україні;
- сформулювати поняття та здійснити класифікацію інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні;
- з'ясувати юридичну природу та зміст видання нормативно-правових актів як інструменту публічного адміністрування освіти в Україні;
- з'ясувати особливості видання індивідуальних актів як інструменту публічного адміністрування вищої освіти в Україні;
- розкрити роль ліцензування та акредитації вищої освіти в Україні;
- визначити роль електронного врядування у сфері вищої освіти в Україні;
- розкрити особливості адміністративно-правових засад вищої освіти в галузі гуманітарних знань;
- з'ясувати адміністративно-правові засади в галузях знань освіти, природничих і математичних наук в Україні;
- розкрити особливості адміністративно-правових засад вищої інженерної освіти та в галузі архітектури та будівництва України;
- виявити й узагальнити європейські засади вищої освіти;
- удосконалити адміністративно-правові засади публічного адміністрування вищої освіти в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час виявлення, узагальнення, формування та реалізації публічною адміністрацією адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні.

Методи дослідження. У ході роботи було використано систему методів наукового пізнання. За допомогою *діалектичного* методу було сформовано наукову новизну високого рівня, сформовано методологію аналізу, сутність духовно-світоглядного рівня якості вищої освіти,

виявлено й узагальнено принципи адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні (підрозділи 1.2–1.4).

За допомогою загальнонаукового методу *дедукції*, здійснюючи аналіз від загального до спеціального, сформовано поняття та розкрито зміст, юридичну природу, принципи вищої освіти в Україні, адміністративно-правовий статус суб'єктів, інструментів публічного адміністрування, особливості адміністративно-правових засад вищої освіти у визначених галузях знань (підрозділи 1.1–1.4, 2.1, 2.3, 3.1–3.5, 4.1–4.3, 5.1). Метод *індукції* дав змогу узагальнити емпіричний матеріал та інші джерела дослідження і на цій основі сформулювати наукові узагальнення (підрозділи 1.1, 2.1–2.3, 3.1–3.5, 4.3).

Загальнологічні методи *аналізу й синтезу* дали змогу здійснити розчленування складних наукових правових явищ на окремі елементи та на їхній основі сформулювати нову наукову новизну (підрозділи 1.1–1.4, 2.1–2.3, 3.1–3.5, 4.1–4.3). Спеціальною юридичний *формально-догматичний* метод наукового пізнання було застосовано в усіх без винятку підрозділах дисертації для дослідження та аналізу вітчизняного європейського законодавства й пам'яток законодавства (підрозділи 1.1–1.4, 2.1–2.3, 3.1–3.5, 4.1–4.3, 5.1, 5.5).

Компаративістичний метод забезпечив виявлення й узагальнення європейського досвіду публічного адміністрування вищої освіти (підрозділ 5.1). За допомогою методів *правового прогнозування* та *юридичної техніки* було сформовано удосконалення адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні (підрозділ 5.2). *Соціологічний метод* дав змогу провести та узагальнити результати соціологічного опитування (додаток Б).

Нормативно-правовою базою дослідження були сукупність нормативно-правових актів високого рівня, зокрема Конституції України, законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» та підзаконних нормативно-правових актів, які уточнюють і деталізують освітні та

пов'язані з ними закони, що регулюють публічне адміністрування вищої освіти.

Емпіричну основу дисертації становила узагальнена практика адміністративної діяльності МОН, Національного агентства, іноземних агенцій із забезпечення якості вищої освіти, адміністрації ЗВО, інших суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють публічне адміністрування вищої освіти в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є вагомим фундаментальним комплексним дослідженням адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні, на підставі якого сформовано низку наукових положень і висновків, зокрема:

у перше:

- сформовано методологію аналізу адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні як сукупність засад і прийомів доктринальних положень, теорії адміністративного права, законодавства та узагальнення адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо розгляду й удосконалення процесу вищої освіти, опираючись на філософію природного права, концептуальні цінності ЄС та стандарти Болонської системи вищої освіти;

- з'ясовано сутність духовно-світоглядного рівня якості вищої освіти, який найбільш повно відбиває юридичну природу адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні, що є складним для оцінювання за змістом, однак зрозумілим за сутністю рівнем успішності оцінювання діяльності закладів вищої освіти та центральних органів виконавчої влади, які здійснюють державну політику у сфері вищої освіти й оцінювання її якості як довготривалої здатності випускників здійснювати свою високу професійну діяльність у складних економічних, політичних і навіть військових обставинах;

- запропоновано п'ятичленну структуру адміністративно-правового статусу науково-педагогічного працівника ЗВО в Україні як визначену

нормами адміністративного права та теорією природного права й педагогіки вищої школи сукупність наукових, педагогічних і адміністративних прав і обов'язків та гарантій під час здійснення ними наукової, освітньої, педагогічної, службової та адміністративної діяльності з метою навчання й виховання здобувачів вищої освіти;

– сформовано зміст адміністративно-правових засад у галузях освіти, природничих і математичних наук вищої освіти, який полягає у формуванні новітньої, пріоритетної та системної інструментальної методики публічного забезпечення державою та іншими публічними суб'єктами всього необхідного для безкоштовного, якісного навчання здобувачів вищої освіти, повної соціально-фінансової підтримки науково-педагогічних працівників, які забезпечать ефективну реалізацію та інтеграцію міждисциплінарного освітнього процесу для майбутнього фахівців у цих галузях задля збереження та розвитку генофонду українського народу, навчання молодого освіченого та патріотичного покоління з охорони природи, формування еліти українського суспільства з високими математичними фундаментальними знаннями, а також енергозбереження та правильного ставлення до навколишнього природного середовища;

– сформовано поняття адміністративно-правових засад вищої будівельної освіти як системи принципів та похідних від них інструментів і процедур, які здійснюються суб'єктами публічної адміністрації на основі норм адміністративного права, з метою надання студентам класичних будівельних спеціальностей (промислове і цивільне будівництво, архітектура та містобудування, будівництво та цивільна інженерія, гідротехнічне будівництво) якісних знань і навичок для безпосереднього здійснення якісного і безпечного будівництва та управління будівельними процесами й інших можливостей відповідно до будівельних норм і стандартів;

– доведено, що адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні в парадигмі Болонського процесу не тоді призведуть до масового визнання дипломів про вищу освіту, виданих вітчизняними ЗВО, у країнах-учасниках ЄС, коли у нас буде багато рейтингових ЗВО, а коли майже не буде ЗВО, які пройшли акредитацію, проте здійснюють навчання не відповідно до цінностей ЄС і стандартів Болонської системи, а кваліфікація, знання та навички їхніх випускників є неналежними;

удосконалено:

– поняття адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні як системи принципів та похідного від них публічного інструментарію постачання матеріальних і нематеріальних ресурсів студентам, науково-педагогічним працівникам та іншим учасникам освітнього процесу у вищій школі з метою навчання й виховання гуманітарної, математичної, інженерної та іншої вітчизняної еліти, що здійснюється суб'єктами публічної адміністрації на основі реалізації норм адміністративного права;

– наукове розуміння адміністративно-правового статусу публічних суб'єктів забезпечення якості вищої освіти через розкриття місця й ролі адміністративних обов'язків і прав органів і посадових осіб зовнішніх (Національного агентства, іноземних і незалежних агентів) та внутрішніх підрозділів ЗВО, які гарантують суспільству, державі та роботодавцям, що випускники мають привиті цінності ЄС та рівень знань і навичок, визначених державними стандартами;

– наукове розуміння юридичної природи та змісту видання нормативно-правових актів як інструменту публічного адміністрування вищої освіти в Україні, як єдиного правотворчого способу адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, з метою уточнення та деталізації законів до моменту їх правореалізації, що здійснюється вищим, центральними та найбільш широко – місцевими (адміністрацією ЗВО) суб'єктами публічної адміністрації;

– наукове розуміння ліцензування вищої освіти як інструменту публічної адміністрації, який є первинним рівнем визнання юридичної особи ЗВО, використовується центральним органом виконавчої влади, що здійснює публічне адміністрування у сфері вищої освіти, зміст якого полягає у виданні, переоформленні та анулюванні ліцензій ЗВО, виданні дублікатів ліцензій ЗВО, визнанні ліцензій ЗВО недійсними, веденні ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролі за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов, виданні розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері публічного адміністрування вищої освіти;

– засади підвищення рівня справедливості, ефективності та якості вищої освіти в Україні, яка має трансформуватися на засадах європейських цінностей, стандартів Болонської системи, забезпечення належної європейської якості всіма без винятку ЗВО за всіма спеціальностями, дотримання критерію, щоб усі здобувачі вищої освіти, які виконують початкову програму, мали право закінчити навчання за рахунок публічних фінансів незалежно від їх (їхніх близьких) матеріального стану;

дістали подальшого розвитку:

– принципи вищої освіти в Україні як засади адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері вищої освіти, що базуються на євроатлантичних цінностях, стандартах Болонської системи вищої освіти, пріоритеті прав та інтересів здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, домінантному впливі вчених рад на керівництво в умовах зростання автономії ЗВО;

– наукове положення щодо адміністративно-правового статусу Міністерства освіти і науки України як центрального органу виконавчої влади, що здійснює державну політику у сфері вищої освіти у формі стратегічного планування та правотворчості з метою упровадження в освітньому процесі вищої школи європейських цінностей та стандартів Болонської системи, надання адміністративних послуг щодо ліцензування

та контролю за дотриманням ліцензіатами встановлених вимог освітнього процесу та ін.;

– наукові положення щодо інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні як загальних і спеціальних способів і засобів адміністративної діяльності публічної адміністрації, що здійснюються ними відповідно до наданої їм законодавчої компетенції з метою безпосередньої реалізації засад (концепцій, принципів, доктрин) вітчизняної вищої освіти;

– наукові положення щодо видання індивідуальних актів як інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні, як головного способу адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, з метою виконання покладених на них адміністративних обов'язків та реалізації наданих адміністративних прав, що призводить до виникнення, зміни чи припинення адміністративно-правових освітянських відносин вищої школи;

– електронне врядування у сфері вищої освіти як головний комплексний інструмент публічного адміністрування, що здійснюється через ЄДЕБО, наповнює всю систему публічного адміністрування вищої освіти, проте з акцентом на її відставанні від вимог сьогодення й незручності запропоновано інформаційні ресурси вищої освіти інтегрувати в Єдиний державний вебпортал електронних послуг («Дія»);

– наукові положення адміністративно-правових засад вищої освіти в галузі гуманітарних знань як характерних рис публічного адміністрування гуманітарних спеціальностей вищої освіти, які залежно від специфіки спеціальностей та спрямування різняться для фахівців, у яких домінантною метою є теоретизація буття академічних знань із практичною спрямованістю на дослідження, а при викладанні спеціальностей, які спрямовані на перетворення, студентам також надаються академічні знання, однак не як мета, а як засади опанування практичних знань, що

необхідні їм для безпосереднього перетворення (врегулювання) суспільних відносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні положення застосовані та можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого теоретичного розроблення питань адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні (Акт упровадження Науково-дослідного інституту морського і космічного права);

- *правотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства щодо адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні (додаток В);

- *практичній діяльності* – використання одержаних результатів дало змогу підвищити ефективність адміністративної науково-освітньої установи Науково-дослідного інституту морського і космічного права (Акт упровадження Херсонського інституту МАУП);

- *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання освітніх компонентів «Адміністративне право України» (Акт упровадження Маріупольського інституту МАУП).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень теорії адміністративного права, загальної теорії права та науки конституційного права. Усі сформовані положення й висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення й висновки оприлюднено на 8 науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми будівництва кар'єри молодими вченими та підприємцями» (м. Київ, 2015 р.); «Актуальні проблеми створення інтелектуальних і індустріальних парків» (м. Київ, 2016 р.); «Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло» (м. Київ, 2018 р.); «Адміністративно-правові

науки: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 2019 р.); «Адміністративне право України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 2019 р.); «Актуальні питання адміністративного, морського і космічного права в умовах протидії коронавірусу COVID-19» (м. Київ, Херсон, 2020 р.); «Кальміуські правові читання: Актуальні проблеми держави та права» (м. Маріуполь, 2020 р.); «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності на сучасному етапі Державотворення в Україні» (м. Харків, 2020 р.).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції висвітлено у 30 наукових працях, серед яких одна монографія, двадцять дві одноосібні наукові статті, із них п'ять – в іноземних, зокрема одна у виданнях, що індексується у наукометричній базі даних Web of Science; вісім тез науково-практичних конференцій (круглих столів).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, 5 розділів, логічно об'єднаних у 17 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 379 сторінок, з них основного тексту – 321 сторінка. Список використаних джерел налічує 411 найменувань та займає 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні

Початок кожного дослідження, будь-то гуманітарного, природничого, технічного, біологічного чи іншого спрямування вимагає осмислення та узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності, який підлягає науковому аналізу. Нашим об'єктом є суспільні відносини, які виникають під час виявлення, узагальнення, формування та реалізації публічною адміністрацією адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні.

Сучасне гуманітарне суспільство живе за цінностями природного права, які виявляються в певних засадничих нормах права – наприклад, у Конституції України, в якій найвищою цінністю визнається людина, її життя, здоров'я, честь, гідність і т. ін. Таке суспільство не може існувати без певної еліти, яка не тільки має високу загальну та правову культуру та дотримується норм права, але є взірцем їх дотримання та веде за собою інших громадян в різних галузях сферах і секторах суспільного життя, – осіб, які є носіями високих загальних і спеціальних знань, що, як правило, легалізується у формі вищої освіти.

Освіта відбувається в суспільстві, що складається з індивідів. Це соціальний процес, що забезпечує актуальну соціальну функцію. Освіта створюється суспільством, а суспільство формується через освіту. Отже, освіта є одночасно причиною і продуктом суспільства. Вона зароджується в суспільстві й має відповідати потребам і його прагненням. Іншими словами, існує тісний зв'язок між освітою та суспільством, і сучасна освіта виконує дві основні функції: вона має допомагати як індивідуальному

розвитку, так і соціальному прогресу загалом. Людина може розвиватися в правильному напрямку в соціальному середовищі лише тоді, коли вона забезпечена належною освітою, оскільки та допомагає вирішувати різноманітні соціальні проблеми [375].

Отже, суспільні відносини, які об'єктивно виникають у сфері вищої освіти в Україні, – це численні наповнені горизонтальними й вертикальними зв'язками дуже широкі за суб'єктами взаємини, можна сказати – науково-освітня, публічно-правова та теоретично-практична невромережа мільйонів людей, створена з метою задоволення публічних і приватних інтересів на користь гармонічного розвитку кожного індивіда окремо та публічного інтересу суспільства загалом. Головним суб'єктом цього комплексу є здобувач вищої освіти, а провідним – науково-педагогічний працівник. Усі інші суб'єкти цих відносин за своєю сутністю мають соціальний забезпечувальний статус.

Вершиною освіти є вищий її рівень. Громадяни, які мають вищу освіту, є національною елітою суспільства, відповідно й сама вища освіта постає цінністю, яка вимагає правового врегулювання та забезпечення, правового захисту й охорони. Коли це забезпечення здійснюється на основі норм адміністративного права, об'єктивно виникають адміністративно-правові відносини вищої освіти, які в умовах сьогодення переживають процес свого подальшого розвитку й оновлення на засадах європейських цінностей та Болонських стандартів.

Соціальний інститут вищої освіти виник у класово структурованому аристократичному суспільстві і спочатку переслідував позапрактичні цілі. Проте класична чи ліберальна модель вищої освіти створила багаті передумови для самостійної творчої думки та пропагувала наукові досягнення. Сучасна, або демократична, модель вищої освіти з'явилася паралельно з процесами демократизації та індустріалізації в міру розвитку освітніх потреб у багатьох професій. Сучасна модель вищої освіти сприяла

успіхам науки і техніки. Проте хід подій, особливо перехід до постіндустріального розвитку та високотехнологічного виробництва, показав серйозні недоліки цієї моделі та спонукав до її вдосконалення [368].

Отже, вища освіта є вершиною всіх інших видів освіти та їй притаманні всі без винятку ознаки як сукупності знань, здобутих у процесі навчання, так і спеціальні риси, що характеризуються великою складністю та глибинним проникненням у предмет аналізу, елітарністю, поєднанням високої абстрактності та практичного спрямування. Місією вищої освіти є навчання й виховання не тільки особистості, яка має фундаментальні знання і навички в певній галузі науки й суспільного життя, але й Людини з високими гуманітарними цінностями, яка своїм прикладом доброчесності або безпосередньо здійснюючи публічне чи корпоративне управління веде за собою інших членів суспільства.

Найбільш загальною за ступенем наукової абстракції та за шириною охоплення соціальних процесів є наукова категорія «засада». Згідно зі словником української мови «засада» – це: 1) основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2) вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь [303]. В англomовному лінгвістичному розумінні українському слову «засада» найбільше відповідає слово Ground, яке означає поверхню Землі; раціональний мотив, підставу для переконання чи переконання, для вжитої дії; спільну мову, соціально обґрунтований аргумент; аргументи, які беруть соціальні умови як відправну точку [367]. Іншими словами, «засада» – це щось ґрунтовне, на чому базуються інші положення, становище, подія. Утім в англomовному середовищі аналогом вітчизняного слова «засада» може бути в певних контекстах й англійські слова basic і principle.

Отже, засади у сфері вищої освіти – це найбільш загальні за ступенем наукової абстракції, за шириною і глибиною фундаментального охоплення соціальні процеси (основа, головне положення, ґрунт, принцип, світогляд, функція, правило поведінки, спосіб здійснення) щодо виявлення, узагальнення, формування (зокрема правотворчості) та реалізації (зокрема правореалізації) суб'єктами права своїх прав, свобод та інтересів на отримання і при отриманні вищої освіти, створення умов для використання здобувачами вищої освіти отриманих теоретичних положень і навичок та забезпечення на цій основі прогресивного розвитку гуманітарних знань про живу і неживу природу, фізико-математичних і спеціальних прикладних теорій.

Звернемось до теоретичних положень розкриття засад адміністративно-правової природи вищої освіти в Україні. Так, професор М. Курко вважає, що вища освіта в державі й суспільстві виконує такі функції: гуманістичну, аксіологічну, соціокультурну, соціально-адаптивну, соціально-мобільну (стратифікаційну), інноваційну, соціально-інтегративну, прогностичну. Вища освіта зорієнтована на людину, забезпечення її існування, розвитку, самореалізації; є цінністю світової і національної культур; допомагає людині оволодіти культурою свого народу на основі врахування зв'язків із національними культурами інших народів і світової культури загалом; сприяє адаптації людини до соціуму, що динамічно змінюється, а також до професійної діяльності; змінює статусно-рольові форми взаємодії людей; оновлює арсенал знань і способів діяльності людини, формує базис її науково-дослідницької діяльності; залучає людей до інтегративної освітньо-науково-виробничої діяльності, надає досвід інтеграції навчальних, наукових, практичних знань і вмінь, відкриває значні потенційні можливості цього процесу; розкриває сутність майбутньої професії, стабілізує потребу людини в її отриманні, сприяє

прояву перспективи професійного розвитку й особистісного зростання людини [130].

Отже, функціями вищої освіти в Україні є такі: гуманістична, яка спрямована на забезпечення, охорону та захист прав і свобод людини і громадянина, насамперед здобувача вищої освіти; аксіологічна система фундаментальних цінностей вищої освіти як гуманітарної її природи та способу буття в суспільстві; соціокультурна як духовні елементи (цінностей, знань, переконань, норм та ін.) та способи ціннісного опанування дійсності, надання здобувачам вищої освіти високих духовних цінностей і знань мови, норм, прогресивних звичаїв та традицій українського народу, стимулювання їх у процесі навчання і після його закінчення; інноваційна як новітній науково-освітній продукт, заснований на використанні останніх прогресивних досягнень науки і досвіду передової освіти з метою підвищення ефективності вищої освіти.

Професорка О. Яра доводить, що адміністративно-правове забезпечення вищої юридичної освіти в Україні – це система засад, інструментів і процедур, які здійснюються суб'єктами публічної адміністрації на основі норм адміністративного права з метою надання студентам галузі знань «Право» якісних знань й інших можливостей відповідно до європейських стандартів, створення належних умов для творчої праці науково-педагогічних працівників [359].

Отже, коли засади у сфері вищої освіти та інструментарій їх реалізації починають врегульовуватися нормами адміністративного права, виникають специфічні адміністративно-правові відносини публічного адміністрування вищої освіти в Україні. Такі відносини є об'єктивними, адже така важлива для держави й суспільства галузь суспільного життя поряд із цивільно-правовими відносинами має обов'язково врегульовуватися засобами публічного права – різними адміністративно-

правовими інструментами, насамперед через опосередкування таких інститутів адміністративного права, як ліцензування і акредитація.

Профільний Закон «Про вищу освіту» встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу із закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом із метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Згідно з положеннями цього Закону державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на таких принципах: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти упродовж життя; доступності вищої освіти; незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти); міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України в Європейській простір вищої освіти, за умови збереження й розвитку досягнень і прогресивних традицій національної вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців із вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямків фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність; сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; відкритості формування структури й обсягу освітньої та професійної підготовки

фахівців з вищою освітою. А громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, а також в інших випадках, передбачених законодавством [183].

Отже, профільним зовнішнім виразом норм адміністративного права в галузі вищої освіти в Україні є норми Закону України «Про вищу освіту», у якому засвідчено організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти. Визначено основи для публічно-приватного партнерства в цій галузі на засадах автономії ЗВО, поєднання освіти з наукою та виробництвом, інтеграції системи вищої освіти України в європейський простір вищої освіти за умови збереження й розвитку досягнень і прогресивних традицій національної вищої школи.

Сучасна вища освіта в Україні нерозривно пов'язана із загальними тенденціями інтеграції всього суспільного та державного процесу України до цінностей і стандартів ЄС. У сфері вищої освіти таким первинним елементом є прийняття всіма державами-учасниками системи легко читаних і таких, що дають змогу здійснювати порівняння, рівнів вищої освіти. Це забезпечує гнучкість і прозорість дипломів, які видаються власникам випускникам ЗВО, які можна використовувати в усіх державах-учасниках Болонського процесу. Це забезпечує студентам і науково-педагогічним працівникам можливість ширше визнавати себе повноцінними членами Європейської Спільноти, адже дипломи випускників і кваліфікація науково-педагогічних працівників є такими, що як мінімум можуть бути оцінені фахівцями в інших державах. Іншими словами, загалом це покращує академічну мобільність і привабливість вищих навчальних закладів ЗВО усіх держав-учасниць Болонського процесу [403].

Щодо Болонського процесу, то ідея створення унікального освітнього простору в Європі виникла 1986 року. Найстаріший в Європі Болонський університет запропонував усім європейським університетам прийняти Magna Charta Universitarum. 1988 року цей документ підписали ректори 80 університетів, з чого почалося створення Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА). 1999 року в Болоньї відбулася конференція, на якій 30 міністрів освіти європейських країн ухвалили «Болонську декларацію». Отже, створення унікального Європейського простору вищої освіти було названо Болонським процесом. 2005 року на конференції в Бергені (Норвегія) Україна також приєдналася до Болонського процесу [405].

Болонська декларація визначає шість основних цілей створення унікального Європейського простору вищої освіти: запровадження чіткої та стандартизованої системи освітніх ступенів (це необхідно для підвищення конкурентоспроможності та попиту на європейську вищу освіту та для полегшення працевлаштування випускників європейських університетів); поділ здобуття вищої освіти на два етапи (за основу була прийнята система освіти «бакалавр – магістр», яка тривалий час використовувалася у Великій Британії та США); запровадження єдиної системи обліку навчальних годин із використанням спеціальних одиниць – кредитів (за основу взята Європейська система переказу та накопичення кредитів – ECTS. Ця кредитна система необхідна перш за все для оцінювання рівня підготовки студента, який бажає перевестися до іншого ВНЗ [405].

Правила Болонського процесу описують стандарти змісту кваліфікації та структуру системи вищої освіти. Болонський процес вимагає від усіх країн-підписантів ратифікувати «Конвенцію про визнання кваліфікацій, що стосуються вищої освіти в Європейському регіоні». Вона була сформульована Радою Європи в Лісабоні, і тому її зазвичай

називають «Лісабонською конвенцією». У Конвенції зазначається, що не слід дискримінувати власників кваліфікацій у європейських країнах. Доступ до подальшого навчання у вищій школі та використання вченого звання має надаватися власникам кваліфікації на тих самих підставах, що й громадянам інших країни, де вимагається визнання [403].

Болонський процес забезпечує мобільність студентів і викладачів шляхом створення для них можливостей безпроблемного продовження навчання (роботи) в іншому європейському університеті. Тобто забезпечуються високі стандарти європейської вищої освіти шляхом її незалежності від національних урядів і підвищення попиту на європейську вищу освіту через міжуніверситетську співпрацю, мобільність студентів та сумісні програми навчання, дослідження та навчання. У межах упровадження Болонських стандартів в Україні щодо визнання українських дипломів про вищу освіту в Європі та забезпечення мобільності студентів Міністерством освіти і науки України 2009 року було запроваджено Європейську кредитну систему (ECTS) та її ключові документи, зокрема додаток до диплому європейського зразка в університетах України [405].

Цей додаток видається всім студентам, які успішно закінчили вищі навчальні заклади всіх форм власності. Додаток дійсний разом із дипломом університету й виконаний двома мовами – українською та англійською. Цей документ має таку ж структуру, як і розроблений Європейською комісією, Радою Європи та ЮНЕСКО. Це необхідно для міжнародного визнання студентського ступеня для подальшого навчання або роботи в Європі. Права студентів на продовження наступного ступеня та опис професійних прав чи професійного статусу особи, яка здобула кваліфікацію, записано в додатку. Відповідно до ECTS оцінки вказують на успішність учня. Оцінки від А до Е присвоюються учням як PASS-оцінка; Оцінку отримують 10% найкращих учнів; клас В – на наступні 25%; клас С

– на наступні 30%; клас D – на наступні 25%; Оцінка E – на наступні 10%. Студенти отримують диплом із відзнакою, коли більше 75% оцінок – A, немає оцінок E, і тільки A на державних іспитах. Участь України в Болонському процесі є значною перевагою для всіх студентів, які закінчують європейські університети [405].

Отже, сучасна вища освіта в Україні вже стала невід’ємною складовою Болонського процесу та функціонує на їх засадах. Проте в багатьох аспектах українські ЗВО ще не стали повноцінними учасниками Європейського освітнього простору вищої освіти, адже положення Болонії стосовно забезпечення гнучкості, академічної мобільності, а особливо щодо повноцінного визнання вітчизняних дипломів у країнах-учасницях ЄС залишаються в більшості випадків навіть не визнаними засадами в таких державах і не більше ніж гаслами наших чиновників від освіти про випускників наших ЗВО, що займаються некваліфікованою працею в Польщі, Словаччині, Франції, Іспанії, ФРН, Італії та ін. країнах, які визнали й формально сповідують цінності Болонського процесу.

Звертаючись до варіації місця публічного адміністрування в системі керівних засад публічного адміністрування, А. Даниленко доводить, що в Україні вони виглядають так: європейське врядування – національне врядування – публічне адміністрування (адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правова охорона, адміністративно-правовий захист) та окремо державне управління. У такому разі публічне адміністрування розглядається з позиції широкого трактування цього процесу, що можна пояснити таким чином: публічне адміністрування реалізовується у всіх формах державної влади (не лише виконавчої, а й законодавчої – через публічний характер нормотворчості, судової – через публічне становище суддів, функціонування органів суддівського врядування та інших суб’єктів, що здійснюють судове адміністрування). Уряд та його підпорядковані органи є центральними реалізаторами

публічного адміністрування, однак і обмежуватись окремими повноваженнями Верховної Ради України та судової адміністрації теж не слід. При цьому вчена вважає, що сучасне бачення публічного адміністрування включає в себе забезпечення безперебійного, стабільного, високоякісного обслуговування, дотримання правопорядку та інших необхідних як громаді, так і пересічному громадянину заходів соціального забезпечення. Держава, що дійсно опікується загальним добробутом своїх громадян, має не тільки вчасно виявляти проблеми, негайно на них реагувати та знаходити оптимальні рішення, а й вживати заходів загалом щодо унеможливлення їх виникнення. Розроблення таких схем (причому стратегічне) та їх реалізація є ще однією важливою функцією публічного адміністрування [65].

Отже, визнаючи місце публічного адміністрування в системі адміністративно-правових засад вищої освіти України, слід зазначити, що воно базується на ієрархічній системі (європейське врядування – вітчизняне врядування – публічне адміністрування вищої освіти), за шириною охоплення і глибиною публічного впливу поділяється на адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правову охорону, адміністративно-правовий захист прав, свобод та інтересів суб'єктів освітнього процесу

Професорка О. Яра сформулювала, що змістом адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні є такі положення: здійснювати публічне забезпечення вищої освіти в Україні (це означає надавати студентам якісні знання відповідно до стандартів, що відповідають європейським, задовольняти студентів і науково-педагогічних працівників усім необхідним для належного проведення занять і патріотичного виховання, надавати студентам, які не мають можливості забезпечити себе за рахунок приватної ініціативи, достатні кошти для достойного навчання); адміністративно-правове забезпечення

вищої освіти (це система засад, інструментів і процедур публічного адміністрування, цілеспрямованого нормативно-організаційного впливу норм адміністративного права, які розвивають та уточнюють конституційні норми, що визначають теоретико-правові засади функціонування вищої освіти з метою створення належних умов для реалізації студентам права на якісну вищу освіту та інших їх прав й інтересів, публічного інтересу держави й суспільства загалом); за змістом адміністративно-правове забезпечення вищої освіти є системою норм адміністративного права, основоположних засад (концепцій, доктрин і принципів правового регулювання), адміністративно-правових відносин та адміністративного інструментарію (форм і методів адміністративної діяльності та адміністративних процедур), які в сукупності формують комплексний інститут адміністративного права, що наповнений численними вертикальними і горизонтальними зв'язками, поєднує однорідні суспільні відносини; в Україні діють стандарти вищої освіти, відповідно до яких визначені компетенції випускника щодо здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі професійної правничої діяльності та у процесі навчання; сучасна науково-педагогічна природа вищої освіти розвивається в нерозривному зв'язку з ЄС, зараз – шляхом реалізації Угоди про асоціацію України з ЄС, згідно з якою здійснюється реформування та модернізація систем вищої освіти, сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу, підвищення якості та важливості вищої освіти, поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами та мобільності студентів і викладачів [359].

Отже, змістом адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні є визнання та систематизація прав, свобод та інтересів суб'єктів освітнього процесу у вищій школі, насамперед здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників; надання здобувачам вищої освіти

якісних знань відповідно до вітчизняних та Болонського процесу стандартів; забезпечення науково-педагогічних працівників усім необхідним для належного проведення занять і патріотичного виховання; забезпечення здобувачів вищої освіти, які не мають можливості забезпечити себе за рахунок приватної ініціативи, публічними фінансами для достойного навчання й життя в студентський період життя.

Нормативний зміст публічного адміністрування як адміністративно-правовий концепт пояснює, як здійснюється публічний вплив на суспільні відносини, що впливає на його реалізацію та як досягти стабільності в його втілені. У категорійно-понятійну складову цього терміна входять, по-перше, розкриття практичного боку діяльності уповноважених суб'єктів, наділених публічним статусом задля забезпечення, гарантування, охорони та захисту публічних інтересів в Україні; по-друге – джерельна база, яка є сукупністю адміністративно-правових норм, що уповноважують, санкціонують чи описують коло компетенційних спроможностей зазначених суб'єктів; по-третє – адміністративна результативність та ефективність ухвалення й реалізації соціально важливих рішень [65].

Отже, адміністративно-правові засади вищої освіти є прямо чи опосередковано пов'язаними з нормами адміністративного права, зовнішнім виразом яких є профільний і спеціальні закони про освіту та десятки підзаконних нормативно-правових актів. В останньому разі – це насамперед норми розпорядчої діяльності МОН, Національного агентства та Кабінету міністрів України, які в сукупності з нормативними підзаконними адміністративними актами інших компетентних суб'єктів публічного адміністрування формують систему зовнішніх джерел адміністративного права в галузі публічного адміністрування вищої освіти України, яка базується на адміністративно-правових засадах в аналізованій галузі.

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо наукових меж адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні в найбільш загальному розумінні:

- цінності гуманітарного суспільства базуються на положеннях природного права, які виявлені в засадничих нормах Конституції України, Конвенції прав та основоположних свобод Ради Європи, в яких найвищою цінністю визначено людину, її життя, здоров'я, честь, гідність та інші права і свободи громадян, зокрема здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників;

- сучасне суспільство не може існувати без еліти, яка є носієм високих загальних і спеціальних знань, які, як правило, легалізується у формі вищої освіти;

- освіта здійснюється в суспільстві, що складається з індивідів, вона є одночасно причиною і продуктом суспільства (зароджується в ньому і має відповідати його потребам), вона сприяє індивідуальному розвитку особистості та забезпечує соціальний прогрес загалом;

- вершиною освіти є вища освіта, яка постає цінністю, що вимагає правового врегулювання та забезпечення, правового захисту та охорони, зокрема на основі норм адміністративного права, зовнішнім виявом яких є вітчизняні та європейські джерела адміністративного права високого й вторинного рівнів;

- найбільш загальною за ступенем наукової абстракції та за шириною охоплення соціальних процесів є наукова категорія «засади», які у сфері вищої освіти оновлюються на принципах європейських цінностей та Болонських стандартах;

- засада у сфері вищої освіти – це її основа, те головне, на чому ґрунтується, базується освітній та виховний процеси, у формах вихідних, головних положень, принципів, світоглядних правил поведінки суб'єктів освітньої діяльності та способів й інструментарію їх забезпечення;

– засада у сфері вищої освіти – це основа, базис, принципи, на яких здійснюється освітній процес у ЗВО, переконання суб’єктів адміністративно-правових відносин в аналізованій сфері, соціально обґрунтовані аргументи, що беруться як відправні під час розроблення теорії та правозастосування вищої освіти;

– з урахуванням точки зору О. Ярої адміністративно-правове забезпечення вищої освіти – це система засад, інструментів і процедур, які здійснюються суб’єктами публічної адміністрації на основі норм адміністративного права з метою надання студентам якісних знань й інших можливостей відповідно до європейських цінностей і Болонських стандартів, створення належних умов для творчої праці науково-педагогічних працівників;

– згідно з чинним законодавством високого рівня до засад вищої освіти віднесено основні правові, організаційні, фінансові чинники існування та динаміки отримання і контролю знань;

– засади вищої освіти через призму публічного адміністрування складаються з цінностей європейське врядування, конституційних та інших основ вітчизняного належного врядування у формі концепцій, принципів, адміністративно-правового забезпечення, адміністративно-правової охорони та захисту;

– вагомою адміністративно-правовою засадою є інститути адміністративного права, які забезпечують якість вищої освіти;

Отже, адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні – це система концепції, принципів та інших основоположних цінностей, похідного від них адміністративно-правового статусу здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, а також суб’єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове регулювання, інструментів публічного адміністрування щодо задоволення прав студентів на якісну вищу освіту, публічного інтересу держави й суспільства стосовно

навчання висококваліфікованих і патріотично вихованих випускників ЗВО та визначення особливостей публічного адміністрування в певних галузях і сферах вищої школи на основі реалізації норм адміністративного права.

1.2. Методологія аналізу адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні

Вища освіта є вершиною досягнень людства щодо навчання й виховання майбутніх поколінь, які після її отримання будуть здійснювати провідний гуманітарний, технічний, науковий та інший вплив на розвиток українського суспільства та людства загалом. Вона також є провідним чинником утвердження й розвитку громадянського суспільства та правової держави. Вища освіта в Україні перебуває на належному рівні, проте нові виклики, які стоять перед нашою державою, потребують її подальшого теоретичного осмислення та вироблення напрямків щодо підвищення якості й ефективності, що має здійснюватися на певній методологічній платформі.

Словник української мови визначає, що «методологія» (гр. *μεθοδολογία* – «учення про метод») – це сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці; учення про методи пізнання та перетворення дійсності. Основу методології складає мислення й світогляд як операційне середовище самодисципліни та роботи з інформацією, моделями, алгоритмами [43].

У юридичній літературі з адміністративного права існують певні тенденції до розкриття методології аналізу адміністративно-правових засад певних галузей сфер суспільного життя. Так, А. Кудін визначив, що основою методології аналізу адміністративно-правового забезпечення є світоглядне мислення вчених, яке базується на цінностях демократичних держав щодо міжнародного справедливого розподілу праці, квінтесенцією

якої є формування українського вченого, який передусім має бути демократичною мислячою особою, що здатна вільно спілкуватися зі своїми колегами з іноземних країн, розуміє потребу захисту своїх прав інтелектуальної власності, їй притаманна належна правова культура, якою має користуватися на практиці [126].

А. Іванищук доводить, що до складу методології адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади входять: філософсько-світоглядні підходи, які базуються на матеріалістичній теорії пізнання світу, діалектичній філософії, визнанні об'єктивних соціальних законів розвитку суспільства та можливості їх пізнання, набуття істинних знань щодо них; усі відомі доступні наукові ідеї та теорії, доктринальні погляди вчених, правові звичаї, чинне вітчизняне законодавство і законодавство країн-учасниць ЄС, інший нормативний та емпіричний матеріал в аналізованій сфері; завдання, які стоять перед публічною адміністрацією, та гіпотези щодо їх виконання, в результаті чого механізм адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади спроектовано таким чином, щоб зміцнити авторитет судової гілки влади, а громадяни відчували реальну довіру до неї як провідного чинника забезпечення їх прав, свобод і законних інтересів; сукупність загальних і спеціальних методів формування теорії адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади стосовно доведення висунутих гіпотез [91].

О. Зубов визначив, що методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні включає: 1) визначення основних засад, завдань, наявних ресурсів, умов, принципів і чинників їх реалізації; 2) визначення критеріїв компетентності, показників невизначеності або ризику впливу на формування та результати реалізації стратегії; 3) розроблення критеріїв оцінювання, за якими здійснюється аналіз ефективності результатів

адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя [90].

Професорка О. Яра доводить, що методологія адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні характеризується сукупністю прийомів дослідження, що застосовуються в науці адміністративного права, ученням про методи пізнання та перетворення дійсності на основу світоглядного осмислення аналізованого освітнього середовища вищої школи. Вона здійснюється через вивірення й апробацію правил, норм, вимог розумової і практичної діяльності, що відбивають характерні властивості та зв'язки вищої юридичної освіти. Має складну структуру (філософську, загальнонаукову і спеціальнонаукову), наповнену численними вертикальними й горизонтальними зв'язками різної наукової та педагогічної природи як способами перетворення джерел дослідження в нову наукову новизну, узагальнення та висновки. Загалом учена доводить, що методологія адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні – це сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в науці адміністративного права, вчення про методи пізнання та перетворення дійсності на основу світоглядного осмислення вищого освітнього середовища через складну структуру, що наповнена численними вертикальними і горизонтальними зв'язками різної наукової та педагогічної природи як способами перетворення джерел дослідження в нову наукову новизну, узагальнення та висновки [358].

Методологія як концептуальний підхід наукового дослідження ґрунтується на загальнофілософських законах та категоріях і визначає загальну стратегію дослідження й інтерпретацію його результатів. Використання евристичних і прогностичних компонентів філософського осмислення природних та соціальних процесів і явищ є потрібною умовою конкретнонаукового пізнання [29].

Соціальним змістом публічного адміністрування є складна міждисциплінарна соціоправова конструкція, що репрезентує ставлення громади до публічних механізмів урегулювання суспільних відносин; об'єктивує роль і значення конкретного індивіда у процесі вирішення питань публічного значення; обґрунтовує потребу існування владних інституцій в країні, що мають опікуватись та захищати громадян, які об'єднані територіальним суверенітетом. На думку А. Даниленко, юридичну природу засад публічного слід розглядати крізь призму ідеалізації: які мають функціонувати суспільно-правові інституції, щоб кожна людина відчувала себе щасливою, забезпеченою, захищеною, цінною та корисною для своєї країни і її громадян. Проведений аналіз щодо пошуку ідеальної концепції діяльності публічної адміністрації виявив таке: абсолютного ідеалу не існує. Це множинність позицій суб'єктивного характеру, які формуються шляхом як ментального аналізу ситуації, так і на основі політико-історичних факторів розвитку конкретної держави. До складових, які можна вважати засадничими елементами концепції «ідеального» публічного адміністрування в Україні, слід віднести наявність взаємоповаги між державою та її громадянами, а також зворотного зв'язку при ухваленні суспільно важливих рішень публічною адміністрацією, реформування суспільно-державних інститутів з урахуванням громадської думки [65].

Методологія адміністративно-правових засад складається та базується на теоретичних положеннях філософії права, її предмета, сутності, розробок і думок провідних учених у цій сфері тощо. Методологія дослідження філософії певної сфери суспільного життя – це система підходів, методів, способів і принципів наукового дослідження як філософсько-правового явища, а також теоретичні засади їх використання. Складається вона із загальної методології юридичної науки та спеціальної методології філософсько-правового дослідження. Використання

методологічних підходів до проблеми (методологічна категорія, більш загальна за метод), що виробляються на основі певних теоретичних тез, припущень чи понять, має на меті пошук оптимальних методів у межах певного підходу. У дослідженнях доцільно використовувати (як класичні для науки) діалектичний та метафізичний, ідеалістичний та матеріалістичний філософсько-світоглядні підходи, а також спеціальні філософсько-правові та інші підходи (антропологічний, феноменологічний, герменевтичний тощо) [26].

Доктринальні підходи до розуміння засад публічного адміністрування охоплюють значне коло наукових позицій, що зумовлюється різними чинниками, зокрема еволюційністю парадигми публічного адміністрування як в Україні, так і у світі. Максимальне зближення термінологічно апарату адміністративної галузі знань до застосованих європейською спільною є потрібною новацією для наукової та правової доктрини України. Якщо вести мову про комплекс усіх заходів урегулювання суспільних відносин та виконання поставлених перед державою й суспільством завдань і функцій, то слід застосовувати термін «національне врядування»; в описі реалізації тільки забезпечувальної, охоронної чи захисної функції держави в окремій сфері потрібно використовувати категорії «адміністративно-правове забезпечення», «адміністративно-правова охорона», «адміністративно-правовий захист»; окремо щодо питання організації державного сектору слід застосовувати термін «державне управління» або «публічне адміністрування державного сектору» (як спільного, а не «відкритого» адміністрування); стосовно питання забезпечення публічного інтересу – термін «публічне адміністрування» в розумінні відкритого, доступного до ознайомлення кожним регулювання, що здійснюється широким суб'єктним складом публічної адміністрації, зокрема спеціалізованими саморегулювними організаціями [65].

Методи наукових досліджень і методи навчання є взаємопов'язаними та невід'ємними провідними складовими методології аналізу адміністративно-правового забезпечення вищої освіти.

У методах навчання виокремлюють два основних види: метод навчання як інструмент діяльності вчителя для виконання навчальної функції – викладання; а також метод навчання як спосіб пізнавальної діяльності учнів з оволодіння знаннями, уміннями та навичками учіння. Загальні методи навчання є багатовимірним педагогічним явищем, що містить у собі низку аспектів: гносеологічний (відповідність закономірностям пізнання); логіко змістовий (використання методів навчання відповідно до законів мислення і змісту навчального матеріалу); психологічний (урахування психологічних механізмів пізнання); педагогічний (досягнення навчальної мети). Прийоми навчання – це складові методу, певні разові дії, спрямовані на реалізацію вимог певних методів. Засоби навчання – це предмети матеріальної та духовної культури, які використовуються у процесі навчально-виховної роботи (книги, зошити, таблиці, лабораторне обладнання, письмове приладдя, натуральні об'єкти, муляжі, картини, технічні засоби навчання та ін.). Методи навчання є системними об'єктами, які об'єднують низку взаємопов'язаних дій учителя й учнів, спрямованих на виконання освітньої, розвивальної, виховної і контрольної функцій. Серед них виділяють: словесні методи навчання (наприклад, розповідь, що передбачає оповідну, описову форми розкриття навчального матеріалу з метою спонукання учнів до створення в уяві певного образу). Інколи цей метод образно називають «малювання словом». Метод розповіді використовують на всіх рівнях навчання, він передбачає розкриття сутності певного явища, процесу, закону; бесіда передбачає використання попереднього досвіду учнів з певної галузі знань і на основі цього залучення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять

або відтворення уже наявних знань; лекція, як провідний метод вищого навчання передбачає розкриття у словесній формі сутності явищ, наукових понять, процесів, які знаходяться між собою в логічному зв'язку, об'єднані загальною темою [141].

Більш загально Г. Щокін доводить, що методи публічного адміністрування у сфері освіти – це способи та засоби практичного виконання органами публічного адміністрування освіти своїх адміністративних зобов'язань, регулювання суспільних відносин у сфері освіти. Аналіз сучасного стану методів публічного адміністрування у сфері освіти та їх застосування органами публічного адміністрування виявив наявність низки проблем, які потребують вирішення, з урахуванням потреб громадян у якісній освіті та європейського досвіду. У зв'язку з цим, на думку вченого, домінантними методами публічного адміністрування у сфері освіти мають стати не адміністративні методи, а методи опосередкованого, непрямого впливу на сферу освіти, упровадження яких сприятиме децентралізації суспільних відносин у сфері освіти, підвищенню автономії навчальних закладів та зміні механізмів фінансування освітою [349].

Отже, методологію аналізу адміністративно-правових засад вищої освіти визначаємо як світоглядне та спеціальнонаукове мислення вчених-адміністративістів та педагогів, концепції й інші найбільш засадничі науково обґрунтовані положення та способи, на яких базується перетворення джерел дослідження на нову наукову новизну й інші авторські узагальнення з метою вироблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо забезпечення прав, свобод й інтересів студентів, науково-педагогічних працівників та публічного інтересу держави і громадянського суспільства загалом у процесі здійснення вищої освіти в Україні.

1.3. Юридична природа адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні

Бажання людини пізнати себе вочевидь виникло з появою свідомості. Теологічні постулати про те, що людина своєю появою зобов'язана Творцю, автоматично (свідомо чи несвідомо) відмежовували її від Природи і поставили над природою. Отже, вже в надрах теології мимовільно зароджувалися причини майбутніх конфліктів людини і Природи. Коли ж людство дозріло до сприйняття еволюційної ідеї, то почала визрівати й концептуальна основа для ревізії уявлень про природу людини. Ця тема і проблема зайняла чільне місце в працях не тільки філософів, але й біологів, антропологів, соціологів, економістів і представників інших наук [100, с. 77–82].

Здавалося, що освіта здатна врегулювати відносини в системі «людина-природа-людство». Але лавиноподібне наростання негативних тенденцій у цій системі (і саме в період, коли освіта стала надбанням більшості населення Землі) змусило критично подивитися на завдання, можливості і стан освіти. Іноді можна прочитати, що головне призначення освіти – зорієнтувати людину в житті, якщо вона (освіта), не робить цього, то «вона не має сенсу, вона аморальна» [296]. Але ж щоб «зорієнтувати», потрібно знати, куди орієнтувати. Тобто мати науково обґрунтовані й виважені прогнози, розглядати проблему освіти не з егоїстичних позицій людини, а з позицій суспільства, природи і біосфери загалом [100, с. 77–82].

За важливої суспільної значущості, що освіту слід належно забезпечувати, відповідно юридична природа адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні вимагає окремого наукового аналізу.

Філософія освіти як специфічний дослідницький напрямок є своєрідним інтегративним знанням, що поєднує в собі світоглядні, педагогічні, соціологічні, історичні та інші прийоми й підходи до постановки та вирішення актуальної проблематики. Якщо педагогіка вирізняється чіткою праксеологічною спрямованістю, то філософія освіти є фундаментальною дисципліною про сутність, закономірності та тенденції розвитку освіти загалом. Загальнофілософські проблеми істинності пізнання, цілей та цінностей людського життя, справедливого соціального устрою, історичної правди та необхідних стратегій бажаного майбутнього людства окреслюють загальний контур філософської аналітики освіти. Так, саме під впливом філософського критичного мислення відбувається перехід в освіті від парадигми знань до парадигми компетентностей, що зумовлено потребою оперативної та практикоорієнтованої підготовки в навчанні. Відповідно змінюється й позиціонування педагога в освітньому процесі: традиційна монологічна комунікативна модель визнається неефективною, на противагу – обґрунтована діалогічна модель взаємодії в освітній практиці як дієва в питанні забезпечення проблемно-орієнтованого навчання, розуміння змісту навчальних дисциплін та належного рівня рефлексії в учасників навчального процесу. Подібна трансформація змісту та форми реалізації освіти пояснюється тим, що обсяг інформації в сучасному суспільстві стрімко зростає, і відповідно швидко оновлюється перелік затребуваних суспільством компетентностей. Тому сучасна освіта втрачає легітимність як процес підготовки людини до певного виду діяльності в суспільстві, а натомість стверджується уявлення про освіту як перманентний стан індивіду в контексті сьогодення, або ціложиттєву освіту. Іншими словами, освіта як невід’ємний компонент культури зазнає тих самих змін, що й артикульована філософією в широкому концептуальному полі людська активність [148, с. 22-37].

Визначаючи основну змістову характеристику філософсько-освітньої парадигми ХХІ століття, практично всі дослідники фокусують увагу на її гуманістичній спрямованості. Гуманізація освіти, міжособистісних стосунків учасників освітнього процесу, управління освітою – це далеко не повний перелік різноманітних аспектів реального глобального процесу, який на наших очах змінює образ освіти. Немає жодних підстав сумніватися в реальності гуманізації освіти і правомірності вживання цього терміна як характеристики основної тенденції розвитку сучасних освітніх систем. Однак така характеристика не є ані вичерпною, ані специфічною. Гуманізація освіти і як процес, і як конкретика навчання та виховання мала місце фактично з часу появи людства. Від найдавніших часів до сьогодення на кожному етапі історії розвитку освіти можна знайти ознаки процесу гуманізації, а також ті позитивні зміни в суспільстві, до яких він призводив. Деякі історичні епохи – антична, Відродження чи Просвітництво – взагалі визначаються як часи утвердження гуманістичних освітніх ідеалів [284, с. 31–40].

Присутність людини у природі, у матеріальній дійсності – це передусім демонстрація сутнісної спрямованості її життєздійснення на освоєння, «олюднення» дійсності. Людина спирається водночас на значущі для неї явища, процеси, предмети природи, на відповідні смисли. Ставлення до дійсності має вибіркового характеру, визначений відповідними прагненнями, потребами, інтересами й цілями життєздійснення, коли відповідно до останнього воно обмежується як визначена сфера. Людські знання олюдненої природи, предметності матеріальної дійсності, смислотворчість людського маніфестує людськість людини. Людське як таке, олюднення природи здійснюються в умовах історично поступального внутрішнього зростання людини, удосконалення духовно-інтелектуальних та матеріально-виробничих умов і можливостей соціального суб'єкта, людськості спрямованості і змісту творчо-самотворчого життєздійснення

особистості. Людяність – це здобуток людської історії, значущий чинник соціального буття людини, самоздійснення особистості у створених умовах соціальної культури як просторі людського, наскрізно життєбуттійним чинником якого є праця. Принципи гуманізму – орієнтація мислення, діяльності, життєвої позиції на передусім бачення, розуміння та співпереживальне ставлення до іншої людини як безумовної засади ствердження і зміцнення своєї людяності: це людське бачення людини в життєвих катаклізмах чи соціальних катастрофах, розуміння неприйнятності насильницького ставлення й тому доконечність розуміння потреби захисту людини й людськості [135, с. 43–48].

Гуманізація освіти загалом, тобто покращення умов освіти для людини, збільшення уваги до її потреб тощо в тій чи іншій формі відбувалося завжди, а тому не може бути сутнісною характеристикою сучасного етапу розвитку суспільства й освіти. Процес гуманізації до цього часу цілком мирно уживався з антигуманними характеристиками освітніх систем. Іншими словами, цей глобальний процес досі не призвів до створення освітніх систем, що справді сповідують гуманні ідеали та цінності, хоча би *par excellence*. Гуманістична освіта завжди була лише сегментом (причому, як правило, периферійним) антигуманних чи байдужих до людських потреб освітніх систем. Звичайно, і ця периферійність була різною. Гуманістична освіта могла бути лише «променем у темному царстві» авторитарної освіти, а могла вирости і до цілого архіпелагу живильних оазисів. Проте і до цього часу гуманістичні ідеали не визначають сутності освітніх систем [284, с. 31–40].

Освітні системи в усьому світі перебувають у стані змін, зміни спонтанно і цілеспрямовано відбуваються і в нашій освіті. Серйозна увага приділяється формуванню власної активності особистості учня, включеного в освітній процес як його суб'єкт. Головна ідея – створити модель освіти, заснованої на нових поглядах на світ, на нових ціннісних

орієнтаціях: відповідальності за загальнозначущі цінності, вільному ціннісному самовизначенні, толерантності, компетентності, освіченості, професіоналізмі, орієнтації на регульований світовий розвиток, умінні аналізувати соціокультурну ситуацію, ознайомленні в процесі освіти з новою картиною світу, введенням в освітній процес принципу проблемної орієнтації. На сьогодні постає питання про входження України в європейський освітній простір, що виражається у зближенні української та європейської систем вищої освіти. Реалії соціокультурної ситуації свідчать, що сучасні фахівці недостатньо підготовлені до вирішення проблем, які постають перед суспільством і особистістю. Сучасні реалії вимагають такої перебудови освіти, яка б озброїла фахівців здатністю до проектування, прогнозування. Це виявляється в системі вимог до рівня професіоналізму, загальної культури, менталітету членів суспільства, які отримують вищу освіту. Освітні системи в усьому світі перебувають у стані радикальних змін. Це і спонтанний розвиток, і цілеспрямовані реформи. Звідси – потреба виявлення вихідних принципів, ціннісних орієнтирів перетворень і розроблення методології їх використання як підстав трансформації системотвірних елементів освіти [94, с.218–223].

Наука, наукові знання й пізнання вивільнюються, з огляду на постмодерністські рефлексії, від невинновдано наділених їм епохою Модерн винятковості емпіричної імпозантності, загальнозначущої послідовності, систематичності, самодостатності наукового методу, зокрема на шляхах гуманізаційної спрямованості філософсько-наукової освіти. Індивідуальність особистості є центром гуманістично зорієнтованого педагогічного процесу, коли зміст, форми й методи навчально-виховної діяльності реалізуються за визначеними цілями й завданнями її розвитку та утвердження. Увага зосереджується на способах і шляхах пробудження і зміцнення духовно-пізнавальних інтересів, професійних компетентностей, творчо-самотворчих можливостей

особистості майбутнього фахівця й науковця та, відповідно до запитів сучасного інформаційного суспільства, рівня наукової культури, потреб формування потрібної культури мислення [135, с. 43–48]. М. Романенко та О. Висоцька вказують, що серед фундаментальних особливостей української освіти, які заважають реалізації гуманістичних освітніх ідеалів, – квазігуманістичність, зорієнтованість на кадрово-професійний, знаннєвий підхід без урахування ресурсу особистісного розвитку, індивідуалізації навчання, авторитарний тиск педагогів на учнів, постійний контроль дій, примус до діалогу, відчуження учнів від освітнього процесу. У методологічному плані проблема встановлення змістовно-критеріальної ролі процесу гуманізації в розвитку сучасної системи освіти не може бути вирішена просто посиленнями на більшу чи меншу інтенсивність цього процесу. Має відбутися певна якісна визначеність нарощування гуманістичного потенціалу освіти, яка могла би стати теоретико-методологічним орієнтиром у визначенні загальної стратегії розвитку освіти й до якої можна було б прив'язати систему емпіричних індикаторів у разі програмування цієї стратегії розвитку [284, с. 31–40].

Тобто, звертаючись до філософських засад, можна визначити, що освіта є багатогранним явищем, однак є цілісною за своєю науковою природою. У цій діалектичній суперечності й полягає її сутність. Вона позначається в духовному прояві людства щодо своїх потенційних можливостей і розгортається в конкретному культурно-історичному контексті.

Сьогодні сучасне суспільство стикається з глобалізаційними викликами, які спричинили інтенсифікацію трансформаційних процесів і формування нових конфігурацій. Процеси модернізації, які охопили майже всі сфери суспільної діяльності, зумовили глибинні соціальні, політичні, економічні, культурні модифікації. Стрімкі темпи розвитку інформаційно-комунікативних технологій призвели до виникнення не тільки соціальних

перетворень, а й значних конверсій в академічному дискурсі. Усі соціальні інститути постали перед необхідністю пошуку доцільних стратегій задля ефективного функціонування в умовах появи нових вимог і закріплення нового порядку. Актуальність вивчення тенденцій, які сьогодні притаманні сучасній системі освіти, зумовлена такими проблемними питаннями та аспектами: невизначеність шляхів і напрямів розвитку сучасної освіти, проблематика адаптації системи освіти до сучасних тенденцій, переосмислення місії й завдань інституту освіти, трансформація цінностей і стратегій. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій, процеси інформатизації, інтернаціоналізації, демократизації й технологізації освіти стають провідними каталізаторами становлення нового етапу функціонування інституту освіти та його глобальних змін [83, с. 30–33].

Оскільки жодна система освіти у світі не знайшла ще вихід із кризи, що склалася, не можна вважати освіту тільки інститутом спадкування соціального досвіду. Цінність освіти полягає в тому, що вона є найважливішим інструментом культивування необхідних людських якостей, які дозволять суспільству увійти в новий стан. На основі аналізу тенденцій і виявлення сутнісних характеристик розвитку освіти в Україні та за кордоном можна простежити, що від визнання кризи в освіті й усвідомлення її наслідків як національного, так і глобального масштабу світове співтовариство переходить до дослідження шляхів подолання дегуманізації освіти. Міжнародні, урядові, громадські та приватні організації доручають ученим, фахівцям із питань освіти аналіз функціонуючих систем освіти, розроблення концепцій модернізації освіти і напрямків конкретних реформ, здійснюють контроль і оцінюють ефективність вжитих заходів [94, с. 218–223].

Дослідники освіти наголошують на своєчасності й потребі модернізації освіти, викликаній до життя Болонським процесом, що

відкриває можливості розбудови інноваційної моделі вищої освіти, яка була б здатна не тільки адекватно реагувати на виклики часу, а й працювати на перспективу, висловлюючи при цьому думку про потребу гармонійного поєднання європейських нововведень і кращих вітчизняних традицій. Після приєднання до Болонської декларації українські освітяни не лише ознайомились з розробленими в рамках Болонського процесу концепціями, що націлені на підвищення якості освіти, але стали свідками й учасниками реальних реформ. Хоча є певні труднощі і суперечності, серед яких вагому роль відграє невизначеність перспектив і принципів взаємовідносин України та ЄС [353, с.102].

Тобто культурно-історичним середовищем сучасної вітчизняної вищої освіти є цінності Європейської Спільноти та стандарти Болонського навчального процесу вищої школи.

Освіта як соціальний інститут продукує та транслює базові елементи соціальної інтеракції – звичаї, традиції, правила, тобто норми функціонального призначення. Таким чином досягається забезпечення стійкості, або стабільності соціальної системи, оскільки інтеріоризація норми означає визнання загального формату суспільних відносин, що діють достатньо тривалий час, оскільки отримують своє ствердження в традиції, дієвість якої охоплює дії як окремого агента, так і групи, спільноти, громади тощо. Звісно, соціальні норми не засвоюються автоматично в процесі соціалізації індивіда, і не алгоритмічно зокрема. Індивідові притаманна свобода, без якої уявити самореалізацію особистості та поступову динаміку розвитку суспільства неможливо. Радикальні позиції в інтерпретації проблеми людської свободи є непродуктивними з точки зору соціальної філософії та філософії освіти зокрема [148, с. 22-37].

Саме така «освіченість» без духовного підґрунтя, окрім всього іншого, дозволяє людині знаходити аргументи для виправдання своєї

неблаговидної діяльності. Ось чому освіта, інтелект, розум у бездуховному середовищі рівною мірою слугують для досягнення цілей і політикам, і кримінальним елементам, і державним діячам, поліціантам і крадіям, охоронцям природи і бракон'єрам, правозахисникам і терористам, миротворцям і агресорам. Це свідчить про те, що розум чи інтелект конкретної людини не завжди піддається контролю з боку суспільства, суспільного розуму, а тому може використовуватися для творення як добра, так і зла [100, с. 77–82].

Освіта, освіченість, розум, інтелект людини, будучи творцями науково-технічного прогресу, одночасно створюють передумови зростання залежності людини від цих продуктів своєї діяльності, що за своєю сутністю й віддаленими наслідками аналогічне спеціалізації окремих видів тварин у природі [100, с. 77–82]. Освіта, володіючи багатим вмістом, ціннісно за своєю природою позачасна в духовному прояві людством своїх потенційних можливостей і в той же час розгортається в конкретному культурно-історичному контексті. У понятті «освіта» виражається гранична орієнтація знань певної епохи, що дозволяє характеризувати її як граничний і в той же час унікальний вид теоретизування. Освіта – сфера людської діяльності, спрямована на структурування й теоретичну систематизацію достовірних знань про природну, соціальну й духовну реальності, вироблені наукою, а також про форми і методи трансполяції цих знань у свідомість індивіда і соціуму [122, с. 53–57].

На наш погляд, освіченість без духовного підґрунтя, без патріотичного виховання не відображає юридичну природу вітчизняної освіти, адже може стати виправданням своєї неблаговидної діяльності для здобувачів.

Для того, щоб сучасна людина змогла відновити рівновагу в суспільстві і навчилася активно протистояти впливу негативних явищ дійсності – таких, як бездуховність, занепад моральності, дегуманізація

всіх сфер життя суспільства, зокрема і сфери освіти, їй життєво потрібно вибудувати нову систему життєво значущих цінностей, розвинути в собі сильний внутрішній стрижень, заснований на духовно-культурних і моральних цінностях. Це дозволить сформувати в людини життєво значущі якості – людяність, моральність і здатність до здійснення творчої діяльності на благо інших людей, які входять в образ сучасної освіченої людини [25, с. 18–37].

Образ сучасної освіченої людини включає такі характеристики, як духовно-, культурно-, морально зорієнтована високоосвічена особистість; розумний споживач відчутих, глибоко усвідомлених знань; носій духовної культури, культури моральної поведінки і «духовно пробудженої» цілісної свідомості високо рівня; творець духовно-культурних цінностей освіти [25, с. 18–37].

Для зростання цифрової економіки потрібно розвивати національний сектор інформаційних технологій, стимулювати створення інноваційних технологій, співпрацювати для їх розвитку на міжнародному рівні. Потрібно створювати умови для того, щоб з'являлися фахівці з ринкової економіки нової генерації, а талановита молодь припинила виїжджати з країни й почала повертатися. Потрібно стимулювати інвестиції і підприємницьку активність у цій галузі. Усі частини суспільства – і держава, і приватний сектор, і громадянське суспільство, і IT-спільнота – мають брати участь у цифровій економічній діяльності. Тому першочерговим питанням є цифровізація економічної освіти. Удосконалення і розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та їх широке впровадження істотно впливають на характер виробництва, наукових досліджень, освіти, культуру, побут, соціальні взаємини і структури. Це зумовлює як прямий вплив на зміст освіти, пов'язаний з цифровізацією, так і опосередкований, пов'язаний з потребою нових компетентностей фахівців. Розвиток цифрової економіки

– це тривалий процес, який має супроводжуватись зміною пріоритетів викладання економічних дисциплін із теоретичних підходів на використання кількісних методів з акцентом на вирішення конкретних повсякденних завдань. Суттєвого оновлення потребує як кадрове забезпечення університетської науки, так і професійне. Це може бути досягнуто тільки за умови співпраці з європейською університетською та науковою спільнотою [301, с. 278-297].

Відповідно слід навести позитивний приклад високої духовності громадян із вищою освітою, зокрема освідченні люди розбудовують цифрову державу, використовуючи можливості цифрової економіки в практичне життя. До негативного можна віднести те, що певна частина професіоналів з якісними професійними знаннями на тимчасово окупованих територіях після анексії АР Крим, а також російсько-терористичної агресії в окремих регіонах Донецької і Луганської областей зрадили народ України.

Освіта, на думку Дж. Дьюї, має слугувати досягненню більшої соціальної згоди. Для американського суспільства не втратило своєї актуальності завдання, яке він сформулював майже століття тому: школа мусить утверджувати місце кожної особи в суспільстві, узгоджувати впливи, що чиняться на особу в межах спільнот, бо одні правила можуть функціонувати в сім'ї, інші – на вулиці, ще інші – у майстерні чи релігійній громаді. Через те є велика загроза для особи, яка входить у кожную з цих спільнот і живе за різними нормами емоційного реагування тощо, загубити власне «я», розщепитися на шматочки. Саме ця небезпека породжує постійне завдання школи об'єднувати суспільство. Освіта, за Дж. Дьюї, – це постійний процес відтворення чи реконструкції досвіду. Опанування досвіду є цінним як для особи, так і для суспільства. «Ми не хочемо суспільства, яке встановлює внутрішні і зовнішні бар'єри для вільної взаємодії й активного спілкування з обміну досвідом. Суспільство,

що надає рівні умови для всіх своїх членів, які гнучко пристосовуються до суспільних інституцій у різних сферах співжиття, будемо вважати демократичним. Таке суспільство мусить забезпечувати такою освітою, яка б орієнтувала індивідуальні інтереси в русло соціальних взаємин, скеровуючи особу, її звички та мислення на захист суспільних змін, але не на хаос» [63, с. 82; 277, с. 19–29].

Аналіз освіти на різних рівнях її розвитку і дозволив Ю. Кравцову виділити в його змісті загальне й особливе. Загальним тут є насамперед той факт, що всі цивілізації минулого й сучасності виступали і виступають як інформаційний процес, тобто вони в ході пізнання і суспільної практики виробляють інформацію як про природну дійсність, так і про різні сфери буття соціуму, і містять у структурі духовного виробництва освіти як інструмент, який за допомогою писемності, усного мовлення обробляв інформацію і передавав її наступним поколінням. Особливими була саме методологія передання знань й оцінювання їх розуміння і засвоєння. Про діалектику загального й особливого в змісті освіти свідчать факти зміни парадигматичних установок у її змісті. Логічними підставами їх зміни є і постійний процес збільшення і розвитку знання; і способи вдосконалення людської практики в ході пізнання об'єктивної реальності, і методологія трансляції нових знань у системі суб'єктно-суб'єктних відносин в освітньому процесі тощо [122, с. 53–57].

Освіта стає одним із головних механізмів еволюції цивілізації. Саме освіта, у зміст якої включені нові соціально-філософські домінанти, має підготувати перехід людства на шлях регульованого розвитку, здійснити який можливо лише за умови радикальної зміни масової свідомості й насамперед ціннісних орієнтацій більшості людей на нашій планеті. І в цьому розумінні мета освіти – формувати суспільний інтелект, етичний сукупний розум, відповідний концепції регульованого світового розвитку [94, с. 218–223].

Освіта має бути спрямована не тільки на розвиток інтелекту і професійних якостей, але й насамперед на розвиток духовності людини. Освіта має розглядатися як простір, в якому створено умови для самореалізації особистості, для пізнання людиною самої себе [94, с.218–223].

Поступово освіта стає ознакою сучасної культурної людини. Знання набувають додаткового змісту, і нові смисли сприяють емоційній поліфонічності, інтелектуальній активності, розвитку креативного мислення. До того ж зростає вплив комунікації на якість і зміст освітнього процесу, не без її участі здійснюється відбір навчального матеріалу, прочитання текстів та їх інтерпретація. Сучасна система освіти починає інтегрувати в себе не тільки особистісні комунікативні ресурси тих, хто навчається, і педагога, але й нові комунікативні технології, засновані на використанні можливостей комп'ютерних програм, електронних книг, дистанційної освіти, що якісно змінює «упаковку» культурного змісту навчального процесу [149, с. 21].

Цілі, які ставить особистість перед вищою освітою, є досить широкими [179, с.377–380]: 1) з точки зору людського розвитку, освіта має суттєво розширити можливості людини, оскільки позитивно впливає на різні сторони її життєдіяльності, стан здоров'я, суспільну та політичну активність, доступ до знань та вміння ними користуватися як на роботі, так і вдома – у побуті, вихованні дітей тощо. Освічена людина більш ефективно використовує свої здібності, фізичний та природний капітал, завдяки чому він стає більш продуктивним [292, с. 152]; 2) якісна освіта – це така освіта, що сприяє розвитку особистості та дає їй можливість учитися впродовж життя, реалізувати свої здібності, допомагає бути конкурентною на ринку праці, а також дозволяє стати повноцінним громадянином своєї країни, усвідомлюючи власну національну ідентичність та маючи повагу до гідності інших людей [60]; 3) освіта має

допомогти суб'єкту заглибитися в культуру, освоїти її цінності й успішно діяти в культурному бутті; її завданням є формування суб'єкта, який був би здатний побачити проблеми, суперечності цього світу, розпредметити його, знайти нові комбінації відомих елементів і своєю діяльністю створити відсутні елементи для того, щоб інсайт, творче осяяння породило нову культурну реальність, діяльність зі створення культурних цінностей [31, с. 29]; 4) освіта спрямована на гуманізацію сьогоденного життя кожного учня; утілення гуманістичних засад у загальній організації системи освіти та її подальшої розбудови; викликання любові й поваги до учнів з боку педагогів; стимулювання розвитку суб'єктивних якостей учнів; запровадження в освіті діалогічних засад; виховання учнів з урахуванням гуманістичних цінностей [21]; 5) колишні знання та досвід мають бути перетворені в процесі освіти у здатність людини до дослідження, творчості, пошуку нових знань, винаходу [151, с. 47; 179, с. 377–380].

Якість освіти як її внутрішня визначеність обов'язково відбиває зміни змісту й цілеспрямованості в різних історичних парадигмах. Освіта, що синтезує у своїх категоріальних структурах духовно-моральний досвід багатьох поколінь і парадигм свого розвитку, має виявляти в собі соціальне замовлення на творення і конструктивно-творче ставлення до реальності. У філософії освіти, яка володіє багатим вмістом, ціннісна за своєю природою, позачасна в духовному прояві людством своїх потенційних можливостей і в той же час розгортається в конкретному культурно-історичному контексті. У понятті «освіта» виражається гранична орієнтація знань певної епохи, що дозволяє характеризувати її як граничний і в той же час унікальний вид теоретизування. Освіта – сфера людської діяльності, спрямована на структурування і теоретичну систематизацію достовірних знань про природну, соціальну і духовну реальності, вироблені наукою, а

також про форми і методи трансполяції цих знань у свідомість індивіда і соціуму [122, с.53–57].

Якість освіти визначається через специфіку освітніх правовідносин, що виникають у процесі реалізації конституційного права на освіту, ефективність якої залежить від належного правового регулювання освітньої сфери та з'ясування юридичної природи правовідносин, в які суб'єкти вступають з приводу реалізації суб'єктивного права на освіту, що є невід'ємним елементом механізму реалізації права на освіту.

Відповідно сутність духовно-світоглядного рівня якості вищої освіти найбільш повно відображає юридичну природу адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні, що є складним для оцінки за змістом, однак зрозумілим за сутністю рівнем успішності оцінювання діяльності закладів вищої освіти та центральних органів виконавчої влади, які здійснюють державну політику у сфері вищої освіти й оцінювання її якості як довготривалої здатності випускників здійснювати свою високу професійну діяльність у складних економічних, політичних і навіть військових обставинах.

Ми можемо виділити такі концептуальні рівні оцінювання якості вищої освіти – формальний, практичний та духовно-світоглядний. Перший характеризується так званим переліком компетентностей випускника, до яких зокрема належить здатність розв'язувати складні завдання й проблеми професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень і здійснення інновацій. Другий – це суб'єктивна оцінка рівня задоволеності роботодавців практичними навичками випускників вищої школи. Духовно-світоглядний рівень якості вищої освіти найбільш повно характеризує успішність функціонування вищої школи та їх випускників, одночасно є найбільш складним для формальної оцінки за певними формальними критеріями. Він, як правило, виявляється з часом або (та) в нестандартних ситуаціях.

Освітні правовідносини за змістом мають ширший характер, оскільки сторонами цих відносин є не лише суб'єкти викладання та суб'єкти навчання (особи, що навчаються), а також навчальні заклади. Коли сторонами освітніх правовідносин є лише педагогічні працівники та особи, що навчаються, без участі у цих відносинах навчального закладу мова йде про відносини з оплатного надання послуг із навчання, що регулюються цивільним законодавством (зокрема репетиторство, послуги з розвитку дитини раннього віку та ін.). Крім того, за чинним законодавством, освітня діяльність не обмежується лише діяльністю викладання, зокрема це й виховання, й професійна, наукова, загальнокультурна підготовка громадян. На думку О. Кулініч, освітні правовідносини – це врегульовані нормами освітнього права суспільні відносини, що виникають під час реалізації конституційного права на освіту між особою, що навчається (їх законними представниками), освітньою установою та педагогічними (науково-педагогічними) працівниками у зв'язку з оволодінням цією особою знаннями, уміннями, навичками, визначеними стандартами освіти [128, с. 224–231].

Особливий інтерес викликає обґрунтування філософсько-правових аспектів управління. Цей аспект сьогодні реально перебуває в центрі дискусій про освіту. Міжнародна сертифікація освітніх програм, кредитно-модульна система навчання, регулювання процесів зовнішнього та внутрішнього відтоку кваліфікованих кадрів тощо вимагають сьогодні правового закріплення. Рішення перерахованих вище завдань безсумнівно сприятиме теоретичній розробленню фундаментальних проблем освіти, а через них залученню людини до вищих цінностей, з якими мають гармоніювати потоки людських думок і дій, без яких не можлива прогресивна хода загальнолюдської культури [122, с. 53–57].

Успіхи модернізації освіти експерти напряму пов'язують із підвищенням якості підготовки й, отже, з якістю майбутньої діяльності

фахівців. Поняття якості підготовки фахівців отримує новий зміст, включаючи в себе поняття якості гуманітарної підготовки. Ідеї та цілі модернізації освіти є частиною нового мислення і все ще дуже свіжі й недостатньо розкриті. Вони витають у повітрі, їх заявляють в освітніх стандартах, їм приділяють увагу преса, радіо і телебачення, але у нас в країні, незважаючи на декларації, вони ще не стали реалізованою метою державних і регіональних органів, які мають забезпечити активну моральну підтримку і створити матеріальну базу реорганізації та оновлення освіти. Реформи освіти, спираючись на соціально-філософські концепції розвитку освіти, мають також підкріплюватися адекватною освітньою політикою, соціальним проектуванням, прямими соціальними процесами, експериментами [94, с. 218–223].

Об'єктом управління змінами в системі вищої освіти мають бути організації (вищі навчальні заклади) та їхні співробітники, тому потрібно змінювати як організаційні стратегії та структури, так і організаційну (корпоративну) культуру. При цьому для системи вищої освіти друге важливіше за перше, тобто зміни організаційних стратегій і структур мають бути такими, щоб підтримувати зміни організаційної (корпоративної) культури [18, с. 145].

Загалом можна вважати, що юридична природа адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні розкривається через специфіку загального регулювання освітніх правовідносин та особливого, організаційно-стратегічного забезпечення права на вищу освіту, що в сукупності синтезуються в модель цілеспрямованого освітнього управління з дотриманням принципу високої якості вищої освіти в Україні.

Провідною засадою юридичної природи адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні є гармонійне поєднання високих академічних знань, які надаються науково-педагогічними працівниками ЗВО, із

процесом духовного збагачення та прищеплення патріотизму здобувачам вищої освіти.

Для гармонізації адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні потрібно гарантувати й комбінувати симбіоз інтересів суб'єктів публічної адміністрації освітньої сфери та суб'єктів освітнього процесу задля належного та цілеспрямованого врегулювання освітніх правовідносин.

Узагальнюючи, можна виділити такі особливості юридичної природи адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні:

- звертаючись до філософських засад, можна визначити, що освіта є багатогранним явищем, однак є цілісною за своєю науковою природою. У цій діалектичній суперечності й полягає її сутність. Вона позначається в духовному прояві людства щодо своїх потенційних можливостей і розгортається в конкретному культурно-історичному контексті;

- культурно-історичним середовищем сучасної вітчизняної вищої освіти є цінності європейської спільноти та стандарти Болонського навчального процесу вищої школи. Освіченість без духовного підґрунтя, без патріотичного виховання не відображає юридичну природу вітчизняної освіти, адже може стати виправданням своєї неблаговидної діяльності для здобувачів;

- слід навести позитивний приклад високої духовності громадян із вищою освітою, зокрема освідченні люди розбудовують цифрову державу, використовуючи можливості цифрової економіки в практичне життя. До негативного можна віднести те, що певна частина професіоналів з якісними професійними знаннями на тимчасово окупованих територіях після анексії АР Крим, а також російсько-терористичної агресії в окремих регіонах Донецької і Луганської областях зрадили народ України;

- сутність духовно-світоглядного рівня якості вищої освіти найбільш повно відбиває юридичну природу адміністративно-правових засад освіти

в Україні, що є складним для оцінювання за змістом, однак зрозумілим за сутністю рівнем успішності оцінювання діяльності закладів вищої освіти та центральних органів виконавчої влади, які здійснюють державну політику у сфері вищої освіти й оцінювання її якості як довготривалої здатності випускників здійснювати свою високу професійну діяльність у складних економічних, політичних і навіть військових обставинах;

– можемо виділити такі концептуальні рівні оцінювання якості вищої освіти: формальний; практичний та духовно-світоглядний. Перший характеризується так званим переліком компетентностей випускника, до яких зокрема належить здатність розв’язувати складні завдання й проблеми професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень і здійснення інновацій. Другий – це суб’єктивна оцінка рівня задоволеності роботодавців практичними навичками випускників вищої школи. Духовно-світоглядний рівень якості вищої освіти найбільш повно характеризує успішність функціонування вищої школи та їх випускників, одночасно є найбільш складним для формальної оцінки за певними формальними критеріями. Він, як правило, виявляється з часом або (та) у нестандартних ситуаціях;

– юридична природа адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні розкривається через специфіку загального регулювання освітніх правовідносин та особливого організаційно-стратегічного забезпечення права на вищу освіту, що в сукупності синтезуються в модель цілеспрямованого освітнього управління з дотриманням принципу високої якості вищої освіти в Україні;

– провідною засадою юридичної природи адміністративно-правових засад забезпечення вищої освіти в Україні є гармонійне поєднання високих академічних знань, які надаються науково-педагогічними працівниками ЗВО, із процесом духовного збагачення та прищеплення патріотизму здобувачам вищої освіти;

– для гармонізації адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні потрібно гарантувати та комбінувати симбіоз інтересів суб'єктів публічної адміністрації освітньої сфери та суб'єктів освітнього процесу задля належного та цілеспрямованого врегулювання освітніх правовідносин.

Отже, юридична природа адміністративно-правих засад вищої освіти в Україні – це матерія загального адміністративно-правового регулювання освітніх правовідносин та особливого організаційно-стратегічного гарантування права на вищу освіту, що в сукупності синтезу ефективних моделей цілеспрямованого освітнього публічного адміністрування з дотриманням високої якості вищої освіти спеціальними незалежними від держави суб'єктами публічної адміністрації на основі реалізації норм адміністративного права досягають публічних цілей і завдань вітчизняного суспільства.

1.4. Принципи вищої освіти в Україні

Зважаючи на значний вплив вищої освіти не лише на кількісні та якісні параметри людського розвитку, а й на економічне становище держави, питання державного регулювання цієї сферою стають предметом усе більшої кількості наукових дискусій. Здебільшого дискусії виникають щодо визначення оптимального співвідношення державного й ринкового регулювання сфери вищої освіти, яке не є сталим і змінюється під впливом багатьох чинників, а також вибір відповідних методів та інструментів регулювання. При цьому орієнтиром для застосування певних конкретних методів та інструментів мають бути науково обґрунтовані принципи цього регулювання. Окрім допомоги у виборі методів та інструментів, вони сприятимуть точнішому визначенні пріоритетів, основних завдань, очікуваних результатів при розробленні чергової стратегії розвитку освітньої галузі, зокрема й вищої, а також точнішому та

обґрунтованішому розрахунку прогностичних показників вищої освіти [276, с. 329-337].

Проблематика принципів права є визначальною в юридичній науці та практиці, оскільки належить до фундаментальних, містить широке коло багатогранних питань, які важко охопити одним загальним підходом чи дефініцією. З одного боку, принципи права відображають духовні, історичні, соціальні, політичні, культурні та інші особливості суспільства, трансформуючи й модифікуючи їх у концентрованому вигляді. З іншого – через принципи права відбувається впровадження загальновизнаних соціальних цінностей у життя, їхня реалізація та застосування у правовій діяльності [61, с. 16–23].

Досить широкий спектр точок зору щодо роз'яснення терміна «принцип» відстежується в різних наукових і навчальних дисциплінах (соціології, філософії, педагогіці, психології тощо), що можна пояснити їх функціональним призначенням і тією значущістю, яку вони мають у певній сфері людської практичної діяльності. Зазвичай у науці «принципи» сприймаються як загальні вимоги до побудови теорії, сформульовані як щось вихідне, те, що перебуває в підґрунтя певної сукупності фактів. Під час характеристики різноманітних систем обов'язково йдеться про принципи, оскільки саме вони відображають ті суттєві властивості, що відповідають за правильну роботу цієї системи, без яких та не змогла б виконувати свої завдання і функції [338, с. 42].

Конкретне визначення та формулювання загальних принципів права, визнаних цивілізованими державами, є завданням, яке майже не розпочало своє вирішення [389]. Важливість принципів права полягає в тому, що вони створюють передумови для формування та розвитку сучасної правової науки, ефективної нормотворчості та дієвого правозастосування [390, с. 309]. Професор А. Колодій визначив, що принципи права – це такі відправні ідеї його існування, які виражають найважливіші закономірності

й підвалини такого типу держави, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначущістю, відповідають об'єктивній потребі побудови і зміцнення певного суспільного устрою [113, с. 165]. Під принципами права Т. Ганзицька розуміє об'єктивно зумовлені природою певного державно організованого суспільства нормативно-керівні, формально закріплені в зовнішніх джерелах права імперативні ідеї, які виражають цінності, притаманні певній системі права, визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин із метою гармонійного поєднання інтересів (індивідуальних, групових, громадських) їх учасників [50, с. 24].

На наш погляд, принципи вищої освіти в Україні можна трактувати як засади адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері вищої освіти, що базуються на євроатлантичних цінностях, стандартах Болонської системи вищої освіти, пріоритеті прав та інтересів здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, домінантному впливі вчених рад на керівництво в умовах зростання автономії ЗВО.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: 1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 2) доступності вищої освіти; 3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти); 4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України в Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 5) наступності процесу здобуття вищої освіти; 6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей

економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; 7) державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема через надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність; 8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; 9) відкритості формування структури й обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою [183].

Глобальний характер освітньої системи вимагає ефективного управління процесами її розвитку на державному рівні. Тільки високий пріоритет освіти в державній політиці може забезпечити необхідний рівень управління сферою освіти в сучасному світі. Водночас пріоритетність освіти мусить бути не тільки проголошена, а й послідовно реалізовуватися в політичній практиці. Характерною особливістю управління сучасної освітньої є нові взаємини загальнодержавних, регіональних, муніципальних органів управління освітою між собою, а також з закладами освіти. Сьогодні активно розвивається й реалізується принцип децентралізації управління освітою, розмежування компетенцій, повноважень і відповідальності між її різними рівнями. Істотні особливості управління нової освітньої системи визначаються й тим, що вона має складну структуру. Тому найважливішим принципом управління освітою на всіх рівнях – державному, регіональному, муніципальному – мусить бути принцип системності. При цьому основними характеристиками системних перетворень управління освітою мають бути такі: прогнозованість, цілеспрямованість, гнучкість та ін. [334, с. 244–245].

Аналізуючи засади освітньої діяльності, викладені законодавцем у профільному та спеціальному освітянських законах, можна вказати, що вони загалом відповідають євроатлантичним прагненням українського

народу та утвердженню в діяльності ЗВО Болонських стандартів. Однак потрібно звернути увагу на потребу новітнього опису їх сутності й усунення деяких суперечностей між ними. Для цього звертаємося до доктринальних роздумів з цієї проблематики вчених-адміністративістів.

Так, Х. Рибчанська до основних принципів державного регулювання вищої освіти пропонує відносити: верховенства права; доцільності; забезпечення доступності вищої освіти; відкритості і прозорості; системності; збалансованості (узгодженості); соціального партнерства; забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання та його оперативності; принцип поєднання пріоритетності освіти з досяжністю стратегічних цілей розвитку держави; принцип адаптивності системи освіти до рівнів та особливостей розвитку та підготовки здобувачів освіти; професіоналізму, справедливості, мінімальної достатності та ефективності [276, с. 329-337]. Принцип адекватності полягає в оптимальній відповідності вибраних методів державного регулювання вищої освіти потребам у вирішенні наявних проблем і реаліям сучасного етапу розвитку зазначеної сфери з урахуванням загальної оцінки соціально-економічного стану держави. Принцип оптимальності означає вибір і підтримку найефективніших у сучасних умовах шляхів розвитку вищої освіти, які б могли мінімізувати ризики впливу негативних соціально-економічних і політичних явищ і забезпечити ефективне функціонування досліджуваної сфери. Принцип ефективності є притаманним для будь-якої діяльності, оскільки означає отримання максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян і держави. Використання цього принципу у процесі здійснення державного регулювання вищою освітою полягає у створенні державою таких умов, за яких держава, використовуючи мінімально можливий обсяг фінансових ресурсів, могла б забезпечити право громадян на отримання

безкоштовної якісної освіти на конкурсній основі, а також таких умов, за яких громадяни мали б можливість оплатити освітні послуги, не відмовляючись від життєво необхідних товарів і послуг. Принцип доцільності, який полягає у науковому обґрунтуванні потреби державного регулювання відповідних процесів чи діяльності у сфері вищої освіти з метою забезпечення ефективного функціонування та розвитку цієї сфери або вирішення наявної проблеми [276, с. 329-337].

Аналізуючи підходи різних учених до визначення системи засад державної освітньої політики, О. Якушина наводить принципи, що (з її позиції) найбільше відповідають сучасним потребам державного управління освітньою сферою, ураховуючи всі особливості розвитку України. Так, такими є принципи: доступності усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою, для кожного громадянина; забезпечення рівних умов для всебічного розвитку особистості; забезпечення органічного зв'язку освіти з національною історією, культурою, традиціями; стабільності освіти; демократизму і пріоритетності загальнолюдських та загальнодержавних цінностей; незалежності освіти від діяльності політичних партій; принцип світськості освіти; пріоритетності; комплексності; поєднання державного й договірної регулювання відносин у сфері освіти; спадковості. При цьому вважає, що принцип доступності освітніх послуг потребує конкретизації, оскільки сучасна освітня система складається не лише із державних вищих навчальних закладів, вона насичена приватними університетами, які мають високий рівень конкуренції і доведену якість освітніх програм. Разом із тим, що принцип доступності освіти є нічим іншим, як практичною реалізацією конституційної гарантії права особи на доступ до освіти. Держава, виробляючи освітню політику, має виходити із дійсних можливостей суспільства щодо отримання освітніх послуг, а тому мусить визначити певний мінімальний базис таких послуг, що є необхідним і

достатнім для формування індивіда, громадянина, а в перспективі і працівника, економічно активного суб'єкта трудових відносин, здатного реалізовувати здобуті знання й бути потенційним носієм інтелектуального й людського капіталу [356, с. 42–44].

До основних принципів, що можуть бути застосовані до регулювання адміністративно-правових відносин у сфері вищої освіти за участю вищих навчальних закладів, Ю. Фролов відносить такі принципи, як принцип доступності здобуття вищої освіти кожним громадянином, неприпустимість дискримінації у сфері вищої освіти (рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку); демократичний характер управління вищою освітою, принцип поєднання державного управління і громадського самоврядування у вищій освіті; принцип незалежності вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; принцип конкурсності здобуття вищої освіти; принцип гласності при формуванні структури і обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців, інформаційна відкритість та публічна звітність вищих навчальних закладів; безперервність, різноманітність, гнучкість і прогностичність системи вищої освіти; принцип інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи; інтеграція вищої освіти з наукою і виробництвом та ін. [332, с. 74–75].

В. Нестеренко пропонує такі принципи вдосконалення закладів вищої освіти: функціональна гнучкість, що передбачає як зміну функціонального призначення окремих компонентів простору (зони, навчальні приміщення, загальноуніверситетські простори), так і поліфункціональне використання навчального модуля; домінування суспільних функцій у структурі простору; гнучкість планувальної структури – властивість об'ємно-планувальної структури зберігати свою

актуальність протягом усього періоду існування об'єкта, що передбачає зміну геометричних характеристик простору й функціонального зонування за рахунок перерозподілу площі всередині зони, об'єднання й поділу простору; трансформація і мобільність; естетична значущість; психолого-соціальний принцип передбачає зниження поведінкової регламентації засобами архітектурно-планувальних рішень; функціональна відкритість утворює більш стійкі зв'язки з оточенням і пропонує диференціацію простору на окремі зони; екологічність – сучасний етап розвитку архітектури – передбачає формування вищу нового типу, що забезпечує не тільки ефективність освітнього процесу, але й екологічно безпечне середовище, що сприяє збереженню здоров'я студентів та викладачів; сталий розвиток, що полягає в потребі визначати стратегію еволюції просторової структури й можливість подальшого розвитку [155, с. 469-475].

Окремо слід виділити, що важливим чинником забезпечення академічної доброчесності всіх учасників освітнього процесу є ідеї, принципи, норми, традиції, корпоративні цінності у внутрішньоуніверситетському дискурсі. Вони не просто прописані в стратегіях, уставах та інших засадничих документах закладів вищої освіти, а підтримані всіма членами університетської спільноти, впливають на особистісні цінності, потреби, моральні норми кожного учасника освітнього процесу, а дотримання норм моралі і академічних цінностей в закладі вищої освіти є тим позитивним чинником, що сприяє формуванню культури якості в університеті [333, с. 46-55].

Н. Ханікіна вказує, що важливим способом упровадження принципів академічної доброчесності в закладах вищої освіти є інформування студентів про нормативно-правові та морально-етичні засади боротьби з плагіатом, навчання студентів правил етичної поведінки в академічному середовищі. Інтерактивний навчальний метод дебатів є

ефективним у цій роботі, оскільки окрім глибокого засвоєння знань надає можливості для розвитку як професійних, так і загальних компетентностей студентів, сприяє підвищенню рівня критичного мислення і комунікативних умінь. Теоретичною основою проведення дебатів є освітологія як науковий напрямок інтегрованого дослідження сфери освіти, що спрямований на дослідження сучасної освіти як цілісного суспільного феномену; освітологія дозволяє розкрити різні аспекти академічної доброчесності – нормативно-правові, управлінські, етичні, соціокультурні тощо в їхній сукупності і синергії [333, с. 46-55].

В умовах посилення вимог до якості надання послуг механізм фінансування вищої школи, на думку Т. Ящук, має ґрунтуватися на наступних принципах: 1) принцип різноманіття методів фінансування (поточна кон'юнктура приховує в собі ризики різної природи, тому для їх подолання необхідна диверсифікація каналів фінансування); 2) принцип законності; 3) принцип комплексності (всі блоки фінансового механізму мають бути пов'язані один з одним); 4) принцип зростаючої автономії; 5) принцип дотримання законів ринку; 6) принцип об'єктивності (забезпечення рівного доступу до різних важелів, дозвіл використання повного набору методів, захист і рівний доступ до інформаційних ресурсів для всіх учасників відносин освіти); 7) принцип державного і громадського контролю; 8) принцип збалансованості (синхронізація грошових потоків за видами, обсягами з метою забезпечення максимальної ергономічності і результативності; 9) принцип соціальної підтримки; 10) принцип захисту національних інтересів; 11) принцип інформаційної доступності (відомості про окремі елементи механізму фінансування вищої освіти, правова база мають бути доступні необмеженому колу осіб); 12) принцип оперативності. Дотримуючись зазначених принципів, держава буде сприяти швидкому і гармонійному розвитку системи вищої освіти [361, с. 42–43]. Відносини з фінансування освіти виконують функцію «базових»

стосовно похідних, адже, якби не існувало взаємозв'язків між органами управління освітою різних видів із приводу виділення та розподілу бюджетних коштів, так само як взаємозв'язків між органами управління освітою різних видів і підвідомчими організаціями, іншими організаціями, що здійснюють освітню діяльність, з приводу виділення та розподілу бюджетних коштів, то відповідно не могли б виникнути відносини між закладами освіти й особами, які навчаються, між закладами освіти та їх працівниками [334, с. 420].

Значна увага на сучасному етапі розвитку вищої освіти приділяється проблемі переведення її на інноваційну основу, тобто врахування в процесі підготовки фахівців таких інноваційних елементів, які б дозволили забезпечити відповідний рівень конкурентоспроможності вітчизняної освіти у світовому глобалізаційному просторі. У той же час на сьогодні практично не існує універсальних методологічних підходів до вироблення та впровадження інновацій в системі вищої освіти – вони мають переважно ситуаційний характер і застосовуються, не враховуючи загальну ситуацію суспільного розвитку та без відповідного теоретико-методологічного підґрунтя. Процес інноваційного розвитку є основою інноваційної системи забезпечення динамічного розвитку будь-якого процесу, зокрема і в системі вищої освіти. Вирішального значення це набуває в період, коли адаптивність системних трансформацій викликає потребу якісних змін у системі управління освітою. Інноваційність або інноваційна здатність системи вищої освіти з точки зору її адаптивності до змін характеризує, з одного боку, зміст трансформацій, що відбуваються, а з іншого – визначає спрямованість інноваційного розвитку [288, с. 40–44].

Інноваційна політика має охоплювати всі види діяльності вищого навчального закладу, відповідати за його розвиток, підвищення конкурентоздатності. Уся багатогранність формування й упровадження інноваційної політики вищої школи має підлягати певним формуючим

принципам, які забезпечуватимуть поступальність і самодостатність, а разом із тим – ефективність інноваційного розвитку. Такими можуть вважатися єдність наукового і освітнього процесів, управлінської діяльності та їх спрямованість на економічний, соціальний і духовний розвиток суспільства; оптимальне поєднання державного регулювання й самоврядування; формування інноваційних проєктів за пріоритетними напрямками досліджень, що визначається державною і регіональною інноваційною та науково-технічною політиками; підтримка провідних науковців, наукових колективів, наукових і науково-педагогічних шкіл, здатних забезпечити випереджальний рівень освіти і наукових досліджень, розвиток науково-технічної творчості молоді; проведення повного циклу досліджень і розробок, готових послуг; підтримка підприємницької діяльності в науковій сфері; інтеграція науки і освіти в міжнародне співтовариство; формування мережових структур при організації інноваційної і наукової діяльності [298; 166, с.70].

Упродовж останніх десятиліть у сфері освіти відбуваються швидкі і глибокі зміни, зумовлені впровадженням інформаційних технологій та безальтернативністю глобалізації, що значною мірою позначилося на навчальному процесі у вищій школі. Потреба вибору випереджувальної стратегії розвитку навчальних закладів передбачає обов'язкове втілення інноваційних методів навчання, зокрема наявність цифрового освітнього контенту [124, с. 514–523].

Дистанційне навчання може бути вкрай ефективним. Проте створення ефективної системи потребує не лише ретельної підготовки викладачем навчального матеріалу, а й досконалого вивчення використовуваної платформи, її можливостей для впровадження власних розробок. Успішність застосування можливостей сучасних технологій в освіті залежить від якості подання матеріалу, моделі дистанційного навчання, розробленої на базі певного електронного освітнього

середовища таким чином, аби це сприяло підвищенню продуктивності роботи здобувача вищої освіти. Використання візуальних додатків, упровадження ігрових форм набуття певних знань і навичок, інші методи і прийоми дозволяють поліпшити якість і підвищити рівень засвоєваних знань. Проте, аби досягнути максимальних показників, викладачеві доведеться не просто бути предметним експертом. Підготовка якісного електронного курсу – це об’ємна й кропітка робота, що включає адаптацію інструментів навчання до завдань дисципліни, вивчення принципів візуального дизайну, відеоряду, ефективного текстового та аудіонаповнення, підготовки сценаріїв онлайн-квестів та ігор. Це дозволить якнайкраще організувати дистанційне навчання, сформувати у здобувачів вищої освіти критичне практично орієнтоване мислення [124, с. 514–523].

На наш погляд, новітня система принципів вищої освіти в Україні складається з таких засад: верховенства права та законності; високої якості освітніх послуг; доступності; збалансованості; взаємодії суб’єктів освітньої сфери з суб’єктами публічної адміністрації; пріоритетності вищої освіти в державній політиці; гласності та інформаційної відкритості; державної підтримки суспільно важливих галузей вищої освіти; децентралізації управління вищою освітою; забезпечення державного та громадського контролю; інноваційності; системності; рівності й неприпустимості дискримінації; конкурентоздатності; належного забезпечення вищої освіти; оптимальності та ефективності; професійності; публічної звітності; сталого розвитку освітньої галузі; належного фінансування вищої освіти стратегічного розвитку освітньої галузі; міжнародної інтеграції освітніх стандартів.

Особливо слід акцентувати увагу на проблемі засад ефективного забезпечення прав та інтересів здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, зокрема фінансових прав та якості вищої освіти.

Адже принципи вищої освіти мусять бути не тільки проголошені, а й послідовно реалізовуватися в публічному адмініструванні. А для цього вже на рівні концепцій треба передбачати механізми адміністративно-правової реалізації.

Також слід звернути увагу на принцип рівності, що є основним принципом як публічного адміністрування, так і освіти. Одним із найбільш важливих індикаторів оцінювання доступу до вищої освіти є принцип справедливості. Потреба створення справедливої системи вищої освіти визнається повсюдно. Однак основні проблеми починаються за цим визнанням і стосуються трактування змістовної наповненості цього принципу. Саме тут виявляються принципові розбіжності й глибокі колізії. Вони існують і між різними філософсько-ідеологічними концепціями справедливості, і в політичних підходах органів управління вищою школою різних країн, і в конкретній культурі народу, особливостях масового або групового розуміння й сприйняття цієї проблеми для системи освіти зацікавленими сторонами [23].

Резюмуючи філософські погляди на проблему справедливості, можна стверджувати про відсутність погодженості щодо фундаментальних підстав справедливості й рівності в суспільстві серед різних напрямків філософської думки. Приймаючи ці загальнолюдські ідеали як бажані й навіть необхідні, а в деяких концепціях – і як універсальні характеристики для добре обладнаного суспільства, представники різних напрямків філософської думки розходяться в розумінні змісту цих категорій у контексті суспільного ідеалу. Ліберальні концепції наголошують на рівності у волі й рівності прав і можливостей при визнанні принципової важливості нерівності й соціальної диференціації як умов справедливості. Марксизм іде значно далі й декларує справедливою й об'єктивно неминучою глибоку соціальну рівність людей, допускаючи нерівність лише в індивідуальних здатностях людей й одержання суспільних

привілеїв залежно від класового статусу. Різним є бачення бажаної й припустимої міри наявності їх у суспільстві загалом і в окремих сферах громадського життя [23].

Проте можна також виділити деякі позиції, які допускають трактування як близькі або навіть співпадаючі. Рівність розуміється як справедливе, якщо воно є різним у різних сферах суспільного буття: меншим у матеріальних умовах життєдіяльності й більшим у тих, які мають забезпечувати культурний особистісний розвиток і життєві потреби людини. Справедлива рівність не може бути механістичною, зрівняльною для особистостей. Справедливість передбачає нерівність. Принцип нерівності не може бути дискримінаційним щодо найбільш знедолених. Для них припустимі певні привілеї, які будуть давати можливість вирівнювати їхні шанси у відкритій конкуренції з більш забезпеченими групами. Нерівність здібностей і мотивацій людей є об'єктивною і приймається як справедлива нерівність досягнень і винагород, зумовлена ними [23].

Недостатність особистих (інших приватних осіб) фінансових коштів здобувачів вищої освіти не має ставати перепорою для навчання студентів, які успішно виконують навчальну програму, – зокрема підтверджуючи такий підхід положеннями Європейської соціальної хартії від 18 жовтня 1961 р., згідно з якою доступ до університетської освіти має здійснюватися на основі виключно особистих здібностей, а не фінансових можливостей особи.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» право на вищу освіту гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин [183].

Сучасний рівень розвитку гендерних досліджень і гендерної освіти в Україні свідчить про формування моделі нового світобачення. Оригінальність цього світобачення визначається особливостями, зумовленими глобалізацією сучасного життя. З одного боку, конструюванням і розвитком нових напрямків гендерних відносин у соціально-економічній сфері українського суспільства, з іншого – стримуванням патріархальних стереотипів. Це призводить до перебоїв у чіткому розмежовуванні «жіночого і чоловічого простору», стає стимулом для перерозподілу раніше закріплених гендерних позицій [287, с. 191–196].

Ефективність гендерної освіти значною мірою зумовлена методами її впровадження. Пріоритетну роль у гендерній освіті мають відігравати сучасні технології навчання, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення. Процес упровадження системи знань з гендерної освіти у вищих навчальних закладах може здійснюватись у чотирьох формах: навчальний предмет (підготовка та впровадження самостійних авторських програм спецкурсів з гендерної тематики); міждисциплінарна форма діяльності в рамках освітянського простору; організація позанавчальної діяльності (робота науково-практичних закладів з гендерної освіти); організація студентського життя, що сприяє коректній гендерній поведінці. Загальними напрямками інтеграції гендерних досліджень у процес навчання є: проведення широкого обговорення щодо важливості гендерної освіти в суспільстві за участю науковців, громадськості; урахування проблематики гендерних досліджень у сучасній науці; узгодження гендерного змісту освіти та вже існуючих програм дисциплін гуманітарного циклу; вивчення та узагальнення міжнародного досвіду гендерної освіти; методичне забезпечення для підготовки та перепідготовки викладачів; залучення громадських організацій до співробітництва із вищими навчальними закладами в

напрямку розроблення науково-методичного забезпечення гендерної освіти [287, с. 191–196].

На наш погляд, нині потрібно сформувати та реалізувати в Україні більш дієвий захист прав студентів, які сповідують цінності нетрадиційної сексуальної орієнтації, та в більш широкому форматі – ратифікувати Верховною радою України Стамбульську конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами.

У сучасних умовах розвитку держави та суспільства виникає гостра потреба в наданні конкурентних переваг випускникам вищих навчальних закладів України, які дадуть їм можливість бути рівноправними учасниками міжнародного ринку вакансій. Така потреба може бути задоволена за умов створення конкурентоздатної системи освіти, яка має ґрунтуватися на принципах єдності стандартів академічних кваліфікацій та національних стандартів якості освіти України [293, с. 74–78].

Закон України від 01 липня 2014 року № 1556–VII «Про вищу освіту» надає вищому навчальному закладу повну самостійність, незалежність, відповідальність в ухваленні рішень у встановлених ним межах і називає цей процес автономією вищого навчального закладу. А відтак вищий навчальний заклад отримав право вирішувати питання, які стосуються розвитку академічних свобод учасників освітнього процесу; порядку організації освітнього процесу; визначення тематики та структури проведення наукових досліджень; здійснення внутрішнього управління; економічної та іншої діяльності; самостійного добору і розстановки кадрів тощо, що, на нашу думку, позитивно впливатиме на якість вищої освіти [183; 71, с. 40–44].

Адже ідея автономності закладу вищої освіти, закладена в чинному Законі України «Про вищу освіту», формувалася упродовж довготривалого часу. Це одна з найстаріших форм самоврядування, яка ще від часів

середньовіччя сприяла перетворенню університетів на найвагоміші чинники суспільного прогресу. Крім того автономія закладів вищої освіти є однією з основних засад громадянського суспільства. Упровадження основ університетської автономії відповідає потребі подальшої демократизації не тільки академічного життя, а й суспільних процесів загалом [30, с. 25–32].

Фактично сьогодні автономія реалізується на рівні вибору методів навчання, змісту варіативної частини стандартів вищої освіти, організації внутрішнього життя закладу вищої освіти. Значними повноваженнями володіє заклад вищої освіти у сфері організаційно-кадрової політики. Тепер він самостійно визначає структуру управління, вирішує питання розподілу посадових обов'язків, штатного розкладу, підбору, прийому на роботу і розстановки кадрів тощо. Також розробляє та затверджує освітні програми, навчальні плани, програми навчальних дисциплін; організовує навчально-методичне забезпечення освітнього процесу; здійснює контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. Проте цього недостатньо, щоб університет швидко реагував на зміни в суспільстві, на виклики сучасності, розвивав нові наукові школи зі збереженням набутого досвіду, забезпечував науковцям свободу творчості. Університетська автономія має сприяти досягненню головної стратегічної мети освітньої сфери – конкурентоздатності українського фахівця на глобальному світовому ринку трудових відносин і відповідного здобуття гідного місця Україною в когорті інтелектуальних і високоосвічених європейських держав [126, с. 6; 30, с. 25–32].

Автономія є однією з головних цілей освіти й наріжним каменем особистісно орієнтованого підходу у викладанні. Реалізація студентом свого права на автономію – це не лише кінцева мета навчання, а й потреба здобувача вищої освіти. Тому на початку шляху вивчення іноземної спеціалізованої мови викладач має навчати студентів учитися. Научування

самостійності у процесі поступового опановування іноземної спеціалізованої мови передбачає формування у студентів відповідних способів і прийомів набуття знань. Студент має бути психологічно готовим приділяти значну кількість часу та зусиль виконанню завдань певного змісту й рівня складності [311, с. 61–62].

Навчальна автономія стає дедалі важливішою, оскільки саме вона сприяє усвідомленню студентами особистої відповідальності за ухвалені рішення та за результати свого навчання. Наразі спостерігається збільшення кількості здобувачів вищої освіти, які прагнуть стати автономними, вміти вдало використовувати всі доступні джерела інформації для досягнення поставлених перед собою фахових та соціальних цілей [311, с. 61–62].

Рівень упровадження організаційної автономії в системі вищої освіти залишається ще досить низьким. На сьогодні немає чіткого розподілення повноважень та відповідальності держави і ЗВО; існують деякі проблеми законодавчого поля (закони не завжди узгоджені один з одним, а підзаконні нормативні документи містять суперечності, не завжди відповідають законам або ж відстають від них); орган державної влади з питань освіти й науки втручається у вибори керівника ЗВО, регулює термін повноважень ректора та може скасувати його в односторонньому порядку; втрачені зворотні зв'язки системи вищої освіти із суспільством, насамперед із ринком праці; відсутня нормативно-правова база, яка б сприяла ЗВО самостійно залучати зовнішніх членів до управлінських рішень; не повністю розроблені інструменти підтримки щодо створення ЗВО власних суб'єктів господарювання, а також самостійного регулювання та управління академічною структурою університету. Перебуваючи в рамках повного державного регулювання, освітні установи не застосовують ринкові механізми до регулювання своєї діяльності, а отже не здатні бути гнучкими та адаптивними [47, с. 104-115].

Розглядаючи засади потреби реалізації принципу зростання рівня автономії ЗВО, слід підняти проблему надлишкового впливу керівників на вчені ради. Тим самим порушується філософія спеціального Закону «Про вищу освіту», що вчена рада є «правотворчим органом», а ректор (ректорат) та керівництво факультетів мають здійснювати виконавчі функції.

Вищевикладене загалом дозволяти зробити такі висновки стосовно принципів вищої освіти в Україні:

- принципи вищої освіти в Україні можна трактувати як засади адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері вищої освіти, що базуються на євроатлантичних цінностях, стандартах Болонської системи вищої освіти, пріоритеті прав та інтересів здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, домінантному впливі вчених рад на керівництво в умовах зростання автономії ЗВО;

- особливо слід акцентувати увагу на проблемі засад ефективного забезпечення прав та інтересів здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, зокрема фінансових прав та якості вищої освіти. Адже принципи вищої освіти мусять бути не тільки проголошені, а й послідовно реалізовуватися в публічному адмініструванні. А для цього вже на рівні концепцій треба передбачати механізми адміністративно-правової реалізації;

- нині потрібно сформулювати та реалізувати в Україні більш дієвий захист прав студентів, які сповідують цінності нетрадиційної сексуальної орієнтації, та в більш широкому форматі – ратифікувати Верховною радою України Стамбульську конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами;

- розглядаючи засади потреби реалізації принципу зростання рівня автономії ЗВО, слід підняти проблему надлишкового впливу керівників на вчені ради. Тим самим порушується філософія спеціального Закону «Про

вищу освіту», що вчена рада є «правотворчим органом», а ректор (ректорат) та керівництво факультетів мають здійснювати виконавчі функції.

Отже, новітня система принципів вищої освіти в Україні складається з таких засад: верховенства права та законності; високої якості освітніх послуг; доступності; збалансованості; взаємодії суб'єктів освітньої сфери з суб'єктами публічної адміністрації; пріоритетності вищої освіти в державній політиці; гласності та інформаційної відкритості; державної підтримки суспільно важливих галузей вищої освіти; децентралізації управління вищою освітою; забезпечення державного та громадського контролю; інноваційності; системності; рівності та неприпустимості дискримінації; конкурентоздатності; належного забезпечення вищої освіти; оптимальності та ефективності; професійності; публічної звітності; сталого розвитку освітньої галузі; належного фінансування вищої освіти стратегічного розвитку освітньої галузі; міжнародної інтеграції освітніх стандартів.

Висновки до розділу 1

1. З'ясовано, що громадяни, які мають вищу освіту, є національною елітою суспільства, відповідно й сама вища освіта є високою цінністю, яка вимагає правового врегулювання захисту, охорони та забезпечення. Коли таке забезпечення здійснюється на основі норм адміністративного права, об'єктивно виникають правові відносини адміністративно-правового регулювання, які в умовах сьогоденної вищої освіти переживають процес свого подальшого розвитку та оновлення на засадах європейських цінностей та Болонських стандартів.

2. Доведено, що вища освіта є вершиною досягнень людства щодо навчання й виховання майбутніх поколінь, які після її отримання завдають

гуманітарного, технічного, наукового та іншого високого впливу в розвиток українського суспільства та людства загалом. Особи з вищою освітою є також провідними суб'єктами утвердження й розвитку громадянського суспільства та правової держави. Зроблено висновок, що, виходячи з означених положень, в умовах сьогодення здійснюється трансформація вітчизняної вищої освіти, зміна парадигми її засад й удосконалення інструментів публічного адміністрування.

3. До методології аналізу адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні належать концептуальні цінності європейської спільноти та стандарти Болонської системи вищої школи.

4. Доведено, що освіта є багатогранним явищем, однак є цілісною за своєю науковою природою. У цій діалектичній суперечності й полягає її сутність. Вона позначається в духовному прояві людства щодо своїх потенційних можливостей і розгортається в конкретному культурно-історичному контексті. Підкреслюється, що культурно-історичним середовищем сучасної вітчизняної вищої освіти є насамперед цінності Європейської Спільноти та стандарти Болонського навчального процесу вищої школи.

5. Узагальнено, що освіченість без духовного підґрунтя, без патріотичного виховання не відображає юридичну природу вітчизняної освіти, адже може стати виправданням неблаговидної діяльності для здобувачів. Робиться висновок, що провідною засадою юридичної природи публічного адміністрування вищої освіти в Україні є гармонійне поєднання високих академічних знань, які надаються науково-педагогічними працівниками ЗВО, із процесом духовного збагачення та прищеплення патріотизму здобувачам вищої освіти.

6. Виділено концептуальні рівні оцінювання якості вищої освіти – формальний; практичний та духовно-світоглядний. Перший характеризується так званим переліком компетентностей випускника, до

яких зокрема належить здатність розв'язувати складні завдання й проблеми професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій. Другий – це суб'єктивна оцінка рівня задоволеності роботодавців практичними навичками випускників вищої школи. Духовно-світоглядний рівень якості вищої освіти найбільш повно характеризує успішність функціонування вищої школи та їх випускників, одночасно є найбільш складним для формальної оцінки за певними формальними критеріями. Він, як правило, виявляється з часом або (та) у нестандартних ситуаціях. Наводяться як позитивні приклади високої духовності громадян із вищою освітою, так і негативні, коли певна частина професіоналів з якісними професійними знаннями на тимчасово окупованих територіях після анексії АР Крим, а також російсько-терористичної агресії в окремих регіонах Донецької і Луганської областях зрадили народу України.

7. Визначено, що для гармонізації засад вищої освіти в Україні потрібно гарантувати та комбінувати симбіоз інтересів суб'єктів публічної адміністрації освітньої сфери та суб'єктів освітнього процесу задля належного та цілеспрямованого врегулювання освітніх правовідносин.

8. Аналізуючи засади освітньої діяльності, викладені законодавцем у профільному та спеціальному освітянських законах, робиться висновок, що вони загалом відповідають євроатлантичним прагненням українського народу та утвердженню в діяльності ЗВО Болонських стандартів. Однак звертається увага на потребу новітнього опису їх сутності й усунення деяких суперечностей між ними. Для цього звертається увага до доктринальних роздумів із цієї проблематики вчених-адміністративістів.

9. Акцентується увага на проблемі засад ефективного забезпечення прав та інтересів здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, зокрема фінансових прав та якості вищої освіти. Адже принципи вищої освіти мусять бути не тільки проголошені, а й послідовно

реалізовуватися в публічному адмініструванні. А для цього вже на рівні концепцій треба передбачати механізми адміністративно-правової реалізації.

9. Акцентовано увагу на потребі більш дієвого захисту прав студентів, які сповідують цінності нетрадиційної сексуальної орієнтації, та в більш широкому форматі – щодо ратифікації Верховною радою України Стамбульської конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами. Окремим рядком проаналізовано причини тенденції суттєвого зниження кількості серед молодих науково-педагогічних працівників – учених чоловічої статі.

10. Розглядаючи засади потреби реалізації принципу зростання рівня автономії ЗВО, з'ясовано проблему надлишкового впливу керівників на вченні ради. Тим самим порушується філософія спеціального Закону «Про вищу освіту», за яким вчена рада є «правотворчим органом», а ректор (ректорат) і керівництво факультетів мають здійснювати виконавчі функції. Виявлено, що в деяких ЗВО філософія публічного адміністрування внутрішньовишівської вищої освіти детермінована зворотним чином.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Адміністративно-правовий статус науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти в Україні

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного й культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями та культурою. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей та компетентностей, необхідних для успішної самореалізації, виховання відповідальних громадян, які можуть зробити свідомий соціальний вибір, збагачуючи інтелектуальний, економічний, культурний потенціал українського народу, підвищуючи освітній рівень громадян для забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Заклади вищої освіти, на відміну від інших підприємств, установ, організацій та суб'єктів господарювання, мають особливий статус. Вони виконують особливі завдання і мають певний склад учасників освітнього процесу. У них формуються нові покоління фахівців та менеджерів, закладаються основи інноваційного економічного розвитку. Тому потрібно та важливо дослідити адміністративно-правовий статус науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Для визначення адміністративно-правового статусу науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти в Україні потрібно проаналізувати визначення поняття адміністративно-правового статусу,

уточнити та схарактеризувати його структурні елементи, дослідити чинне законодавство України.

Сутність прав у структурі адміністративно-правового статусу полягає в тому, що вони формально визначені та гарантовані законодавством як можливості користуватися соціальними благами та реалізовувати суб'єктивні інтереси, тобто законодавчо встановлені правові можливості поведінки особи.

Суб'єктивні права встановлюють авторитетну міру свободи поведінки, яка надається уповноваженому суб'єкту з метою задоволення його інтересів і яка забезпечується відповідними обов'язками інших суб'єктів та гарантіями держави [6, с. 127].

У юридичній енциклопедії поняття «правовий статус» (лат. status – «посада») визначається як сукупність прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб. В Україні це поняття визначається Конституцією, законами й іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України. Правовий статус особи визначається насамперед конституційними правами, свободами та обов'язками людини та громадянина [341].

Більшість науковців включають до адміністративно-правового статусу особи права та обов'язки, а стосовно інших елементів (принципів, гарантій, відповідальності) їх позиції суб'єктивні і можуть суттєво відрізнятися.

Так, О. Зайчук та Н. Оніщенко вказують, що «правовий статус – це система законодавчо встановлених і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та відповідальності суб'єкта суспільних відносин. Характерними ознаками правового статусу є: 1) універсальність (стосується всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (вона відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) відносини з іншими компонентами; 4) систематичність.

Найбільш прийнятна класифікація ґрунтується на двох критеріях – природі правового статусу (загальний, галузевий, спеціальний, індивідуальний) та предметі» [317, с. 366].

У свою чергу О. Скакун зазначає, що «правовий статус – це система закріплених у нормативних актах та гарантованих державою прав, свобод, обов’язків, відповідальності, згідно з якою особистість як суб’єкт права координує свою поведінку в суспільстві» [300, с. 59]. Тим часом В. Авер’янов визначає «адміністративно-правовий статус як сукупність прав та обов’язків, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечується певними гарантіями» [3, с. 69]. О. Бандурка визначив адміністративну правосуб’єктність, права, обов’язки, заборони, відповідальність як елементи адміністративно-правового статусу [22, с.200].

Л. Крупнова зазначає, що «процес диференціації правового статусу закінчується лише на рівні встановлення та конкретизації прав, обов’язків окремого суб’єкта господарювання. При цьому всі ступені конкретизації різняться за рівнями деталізації елементів правового статусу. Кожен із правових статусів рівня складається з елементів загальних статусів і відповідно до кожного рівня набуває особливих специфічних ознак, що становлять індивідуальний правовий статус певного суб’єкта» [125].

Уже І. Голосніченко вказує, що «зміст адміністративно-правового статусу особи – це сукупність її прав та обов’язків, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечується певними гарантіями. Основою цього статусу є адміністративна дієздатність – здатність мати права та виконувати обов’язки адміністративно-правового характеру» [3, с.76]. На думку Г. Тимчика, «цінність структурного аналізу адміністративно-правового статусу полягає в тому, що теоретичний поділ цього поняття на складові елементи дає змогу виразити його

характеристики, сутність та механізм реалізації прав, свобод й обов'язків» [322].

Потрібною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність конкретних суб'єктивних прав та обов'язків, які реалізуються цією особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними.

Таким чином, з одного боку, коли йдеться про потенційну здатність суб'єкта адміністративного права мати певні права та виконувати покладені на нього обов'язки, акцент робиться на його адміністративній правосуб'єктності. З іншого боку, коли мова йде про права та обов'язки одного і того ж суб'єкта, це означає його адміністративно-правовий статус.

Отже, адміністративно-правовий статус особи слід розуміти як сукупність прав та обов'язків, передбачених нормами адміністративного права. Елементи цього статусу мають включати юридичну відповідальність особи, права, обов'язки та гарантії. Не всі права, закріплені законом, характеризують адміністративно-правовий статус. До них належать лише ті, які передбачені нормами адміністративного права та реалізуються у відносинах з органами державної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують лише там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень. Те саме стосується й обов'язків. Адміністративно-правовий статус характеризується лише тими обов'язками, які зумовлені виникненням відносин з органами державної влади.

Проаналізуємо поняття науково-педагогічний працівник закладу вищої освіти. Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» науково-педагогічний працівник – це вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну

діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством [210].

Отже, ключовими ознаками при визначенні статусу науково-педагогічного працівника є такі: насамперед кваліфікація – вчений, по-друге – особа, яка професійно займається діяльністю, по-третє – сфера, пов'язана з педагогічною та науковою або науково-педагогічною діяльністю, по-четверте – особа, яка має мати підтверджену кваліфікацію. Розглянемо більш детально ці ознаки.

Поняття «вчений» на сьогодні можна розкривати через нормативно-правове закріплення та наукове. Так, відповідно до п. 4, статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» ученим є фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження й отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати [210]. Якщо проаналізувати довідкові видання, то вчений – це особа, яка «має широкі й глибокі знання взагалі або в якій-небудь галузі науки» [302], є також розуміння поняття «особистість ученого» і з точки зору філософського розуміння [95].

Тут важко не згадати крилатий вислів «не шукайте значення слова – дивіться, як воно вживається». Отже, вчений – це людина, яка має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня вищої освіти та яка є фахівцем у сфері своїх досліджень, і діяльність якої здійснюється в університеті, академії, інституті відповідно до трудового договору (контракту) та направлена на отримання фундаментальних та (або) науково-технічних (прикладних) результатів, призначених для реалізації.

Друга ознака вказує на професійний рід занять – це провадження педагогічної та науково або науково-педагогічної діяльності. Згідно із Законом України «Про освіту» (п. 21, ст.1) педагогічна діяльність – це інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного)

працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей [215]. Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження (п.12 ст.1). Отже, в діяльності науково-педагогічного працівника обов'язкове поєднання двох складових – освітнього процесу та наукової діяльності, яка пов'язана з фундаментальними та прикладними науковими дослідженнями.

Третя ознака – це відповідність кваліфікації. На сьогодні професійна кваліфікація науково-педагогічного працівника визначається ліцензійними умовами [184].

Науково-педагогічні працівники ЗВО, які забезпечують освітній процес, мусять мати не менше чотирьох досягнень у професійній діяльності за останні п'ять років, визначених пунктом 38 Ліцензійних умов, та відповідати освітньому компоненту. Відповідність освітньої кваліфікації науково-педагогічних працівників освітньому компоненту визначається за двома критеріями: 1) документом про вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня або документом про присудження наукового ступеня (однакова за змістом спеціальність – предметна спеціальність, спеціалізація), або наявністю досвіду професійної діяльності (заняття) за відповідним фахом (спеціальністю, спеціалізацією) не менше п'яти років (крім педагогічної, науково-педагогічної, наукової діяльності), або керівництво (консультування) дисертації на здобуття наукового ступеня за спеціальністю, що була захищена в Україні чи за кордоном; 2) щонайменше п'ятьма публікаціями у наукових виданнях, які включені до переліку фахових видань України, до наукометричних баз, зокрема Scopus, Web of Science Core Collection, упродовж останніх п'яти років (п. 37

Ліцензійних умов [184]). На жаль, зазначений пункт трактується серед учасників освітнього процесу неоднозначно й потребує роз'яснень від Міністерства освіти та науки, оскільки не зрозуміло, другий критерій є обов'язковим чи альтернативним, коли відсутній перший.

Отже, говорячи про статус науково-педагогічного працівника, можемо надати таке визначення: це вчена людина, що має освіту не нижче другого (магістерського) рівня вищої освіти, яка є фахівцем у сфері своїх досліджень, відповідає освітній кваліфікації, здійснює педагогічну або наукову, або науково-педагогічну діяльність відповідно до трудового договору (контракту) в закладах вищої освіти.

Відповідно до статті 55 Закону України «Про вищу освіту» заміщення вакантних посад науково-педагогічних працівників здійснюється шляхом укладення трудового договору (контракту), якому передуює конкурсний відбір, порядок проведення якого затверджується ЗВО.

Закон України «Про вищу освіту» встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу із закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [183].

У ч. 1 ст. 57 Закону України «Про вищу освіту» визначено перелік прав науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти всіх форм власності, а саме право: «1) на академічну свободу, що реалізується в інтересах особи, суспільства та людства загалом; 2) на академічну мобільність для провадження професійної діяльності; 3) на захист

професійної честі та гідності; 4) брати участь в управлінні закладом вищої освіти, зокрема обирати та бути обраним до вищого органу громадського самоврядування, вченої ради закладу вищої освіти чи його структурного підрозділу; 5) обирати методи та засоби навчання, що забезпечують високу якість навчального процесу; 6) на забезпечення створення відповідних умов праці, підвищення свого професійного рівня, організацію відпочинку та побуту, встановлених законодавством, нормативними актами закладу вищої освіти, умовами індивідуального трудового договору та колективного договору; 7) безоплатно користуватися бібліотечними, інформаційними ресурсами, послугами навчальних, наукових, спортивних, культурно-освітніх підрозділів закладу вищої освіти; 8) на захист права інтелектуальної власності; 9) на підвищення кваліфікації та стажування не рідше одного разу на п'ять років; 10) одержувати житло, зокрема службове, в установленому законодавством порядку; 11) отримувати пільгові довгострокові кредити на будівництво (реконструкцію) і придбання житла в установленому законодавством порядку; 12) брати участь в об'єднаннях громадян; 13) на соціальне та пенсійне забезпечення в установленому законодавством порядку» [183].

Слід також зазначити, що науково-педагогічні працівники також мають інші права, передбачені законодавством та статутом закладів вищої освіти.

Окремим елементом адміністративно-правового статусу науково-педагогічних працівників є їх юридичні обов'язки. Юридичні зобов'язання, установлені та гарантовані державними вимогами щодо поведінки людини, включають офіційно встановлені заходи діяльності в інтересах сторони, якій належить суб'єктивне право. Права та обов'язки завжди взаємопов'язані через їх зумовленість і рівність. Належне виконання покладеного обов'язку є потрібною умовою й гарантією реалізації прав, свобод та законних інтересів суб'єктів, забезпечує

задоволення інтересів держави та суспільства. Виконання обов'язку є правовою та моральною основою реалізації права людини вимагати від інших суб'єктів та держави гарантувати реалізацію своїх прав.

М. Коркунов зауважив, що «юридично зобов'язана особа – це особа, до якої адресовані норми права, які обмежують можливу фактичну реалізацію її інтересів через інтереси інших осіб. Воля особи, яка готова діяти за мотивами своєї природи, притиснута чинником, який змушує її усвідомити свій зв'язок, тому основою юридичного обов'язку, як і суб'єктивного права, є воля – воля пасивного суб'єкта» [121]. С. Алексєєв виділяє три елементи (потреби) у структурі обов'язку. Крім обов'язку діяти та зобов'язання дотримуватись нормативних актів, якісні відмінності яких залежать від специфіки правовідносин активного та пасивного типу, він вказує на третю потребу – обов'язок бути відповідальним, тобто бути підпорядкованим до державного примусу за правопорушення [9, с. 130].

На науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти відповідно до ч. 1 ст. 58 Закону України «Про вищу освіту» покладаються такі обов'язки: «1) забезпечення викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, провадити наукову діяльність (для науково-педагогічних працівників); 2) підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності, наукової кваліфікації; 3) дотримання норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, прищеплювати їм любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України та державних символів України; 3⁻¹) дотримання в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти; 4) розвитку в осіб, які навчаються у закладах вищої освіти, самостійності, ініціативності, творчих здібностей;

5) дотримування статуту закладу вищої освіти, законів, інших нормативно-правових актів» [183].

У ч.ч. 1-2 ст. 54 Закону України «Про освіту» також міститься перелік прав та обов'язків науково-педагогічних працівників, так, зокрема науково-педагогічні працівники мають право на: «академічну свободу, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі; педагогічну ініціативу; розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання; користування бібліотекою, навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою інфраструктурою закладу освіти та послугами його структурних підрозділів у порядку, встановленому закладом освіти відповідно до спеціальних законів; підвищення кваліфікації, перепідготовку; вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників; доступ до інформаційних ресурсів і комунікацій, що використовуються в освітньому процесі та науковій діяльності; відзначення успіхів у своїй професійній діяльності; справедливе та об'єктивне оцінювання своєї професійної діяльності; захист професійної честі та гідності; індивідуальну освітню (наукову, творчу, мистецьку та іншу) діяльність за межами закладу освіти; творчу відпустку строком до одного року не більше одного разу на 10 років із зарахуванням до стажу роботи; забезпечення житлом у першочерговому порядку, пільгові кредити для індивідуального і кооперативного будівництва; забезпечення службовим житлом з усіма комунальними зручностями у порядку, передбаченому законодавством; безпечні і нешкідливі умови праці;

подовжену оплачувану відпустку; участь у громадському самоврядуванні закладу освіти; участь у роботі колегіальних органів управління закладу освіти; захист під час освітнього процесу від будь-яких форм насильства та експлуатації, зокрема булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, від пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю» [215].

Також відповідно до ч. 2 ст. 54 Закону України «Про освіту» науково-педагогічні працівники зобов'язані «постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні та педагогічну майстерність; виконувати освітню програму для досягнення здобувачами освіти передбачених нею результатів навчання; сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя, дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я; дотримуватися академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами освіти в освітньому процесі та науковій діяльності; дотримуватися педагогічної етики; поважати гідність, права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу; настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формувати у здобувачів освіти усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; виховувати у здобувачів освіти повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища; формувати у здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами; захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що

завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, запобігати вживанню ними та іншими особами на території закладів освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів, іншим шкідливим звичкам; додержуватися установчих документів та правил внутрішнього розпорядку закладу освіти, виконувати свої посадові обов'язки; повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) стосовно здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування)» [215].

Іншим важливим елементом адміністративно-правового статусу науково-педагогічного працівника є гарантії його діяльності. Ми вважаємо, що гарантії діяльності науково-педагогічного працівника є як елементом його правового статусу, так і засобом ефективного здійснення своїх повноважень. Питання гарантій діяльності науково-педагогічних працівників розглядається в загальному аспекті їх статусу.

Надання державних гарантій дозволяє людині відчувати себе захищеною від будь-яких негативних явищ. Ф. Бурджалов вважає, що «соціальні гарантії переважно забезпечують універсальність. Вони надаються всім членам суспільства в силу їх громадянства; усім представникам певної соціальної групи вже в силу належності до неї. Система соціальних гарантій ґрунтується на принципах рівної доступності та безкоштовного надання. Це, звичайно, не означає, що надання гарантій нічого не варте суспільству, але вигоди, які випливають із цих гарантій, надаються за зниженими цінами або безкоштовно їхнім безпосереднім споживачам. Гарантії забезпечуються переважно суспільством, хоча його члени користуються ними та беруть участь у їх фінансуванні по-різному та в різних частинах» [37].

Таким чином, науково-педагогічний працівник, як і будь-який інший громадянин України, має право на захист. Завдяки своїй професійній приналежності науково-педагогічному працівнику забезпечуються необхідні умови життя та праці, які виражаються у формі державних гарантій.

Частиною 1 ст. 59 Закону України «Про вищу освіту» визначено гарантії діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, а саме: «1) створення належних умов для праці, підвищення кваліфікації, організації побуту, відпочинку та медичного обслуговування, зокрема викладачам з інвалідністю; 2) виплати в разі втрати роботи компенсації відповідно до законодавства». Крім цього, ч. 2 ст. 59 зазначеного Закону визначено, що «науково-педагогічним, науковим і педагогічним працівникам закладів вищої освіти встановлюються доплати за науковий ступінь доктора філософії та доктора наук у розмірах відповідно 15 та 25 відсотків посадового окладу, а також за вчене звання доцента і старшого дослідника – 25 відсотків посадового окладу, професора – 33 відсотки посадового окладу. Заклад вищої освіти може встановити більший розмір доплат за рахунок власних надходжень» [183].

Слід зазначити, що керівник закладу вищої освіти відповідно до закону, статуту та колективного договору визначає порядок і розмір доплат, надбавок, премій, матеріальної допомоги та заохочень до науково-педагогічних й інших працівники закладів вищої освіти в Україні.

У ч. 1 ст. 57 Закону України «Про освіту» також зазначено гарантії науково-педагогічним працівникам: «держава забезпечує педагогічним і науково-педагогічним працівникам: належні умови праці та медичне обслуговування; оплату підвищення кваліфікації; правовий, соціальний, професійний захист; диференціацію посадових окладів (ставок заробітної плати) відповідно до кваліфікаційних категорій, встановлення підвищених посадових окладів (ставок заробітної плати) за педагогічні звання,

надбавок за почесні звання, доплат за наукові ступені та вчені звання; виплату педагогічним працівникам щорічної грошової винагороди в розмірі до одного посадового окладу (ставки заробітної плати) за сумлінну працю, зразкове виконання покладених на них обов'язків; виплату педагогічним і науково-педагогічним працівникам допомоги на оздоровлення у розмірі місячного посадового окладу (ставки заробітної плати) при наданні щорічної відпустки; надання пільгових довгострокових кредитів на будівництво (реконструкцію) чи придбання житла або надання службового житла у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України; пенсію за вислугу років; інші гарантії, визначені законом України». У ч. 2 ст. 57 цього Закону зазначено, що «у разі захворювання науково-педагогічного працівника, яке тимчасово унеможливило виконання ним посадових обов'язків і обмежує можливість перебування у колективі осіб, які навчаються, або тимчасового переведення за цих чи інших обставин на іншу роботу чи проходження військової служби за призовом під час мобілізації за таким працівником зберігається попередній середній заробіток. У разі хвороби або каліцтва попередній середній заробіток виплачується до відновлення працездатності або встановлення інвалідності» [215].

За особливі трудові заслуги науково-педагогічні працівники також можуть бути нагороджені державними нагородами, представленими до вручення державних премій України, нагороджені нагрудними знаками, дипломами, іншими видами морального та матеріального заохочення.

Державні гарантії науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти об'єктивно визначаються сучасною практикою для оптимізації функціонування навчальних та наукових установ України. Тому державні гарантії впливають на ефективність викладання науково-дослідної роботи та якість вирішення завдань, покладених на науково-педагогічний колектив. Водночас оптимізація функціонування системи соціально-

правового захисту науково-педагогічних працівників має ґрунтуватися на чинних розробках у різних галузях знань та соціальній практиці. На жаль, можна констатувати, що сьогодні лише частина державних гарантій науково-педагогічних працівників, яких вони потребують щоденно, закріплена законом. Правові норми, спрямовані на реалізацію соціально-правового захисту науково-педагогічних працівників, надмірно децентралізовані та «розкидані» численними нормативно-правовими актами, що всупереч принципам стабільності службових відносин і покращенню державних гарантій науково-педагогічних працівників не забезпечують відповідних гарантій з боку держави.

Аналізуючи положення законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» бачимо, що перший містить значно ширший перелік прав, обов'язків та гарантій науково-педагогічних працівників в Україні.

У свою чергу відсутність єдиної правової бази, відсильний характер законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», а також відсутність конкретизації та деталізації декларованих гарантій, механізмів їх реалізації створюють проблеми для визначення адміністративно-правового статусу науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти в Україні.

Отже, можна зробити висновок, що адміністративно-правовий статус науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти в Україні – це визначена нормативно-правовими актами сукупність установлених і гарантованих державою прав, обов'язків та гарантій під час здійснення ним науково-педагогічної діяльності та юридична відповідальність за невиконання чи неякісне виконання своїх повноважень у сфері освітньої діяльності.

2.2. Адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України

Державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Міністерство освіти і науки України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передання) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [200].

З метою визначення сутності та особливостей діяльності МОН проаналізуємо його адміністративно-правовий статус і визначимо його місце в системі управління освітою.

Оглядаючи наукові праці з проблем функціонування такої галузі, як вища освіта в Україні, виявлено, що і серед вітчизняних учених приділяється багато уваги дослідженню окресленої проблематики. Відзначаючи існування наукових досліджень щодо розроблення й дослідження діяльності органів публічної влади в освітній сфері, вважаємо за необхідне більш комплексно підходити до з'ясування адміністративно-правового статусу МОН, аби напрацювати концептуальний підхід в умовах сучасності.

Так, В. Авер'янов, проводячи дослідження адміністративно-правового статусу органів державної влади, наголошував, що «компетенція (права і обов'язки) є головною складовою змісту правового статусу кожного органу, яка доповнюється такими важливими елементами, як: завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами, місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань тощо» [4, с. 153]. На думку С. Ківалова, адміністративно-правовий статус центрального органу виконавчої влади – це «сукупність його функцій, завдань і компетенції» [5]. О. Сікорський, розкриваючи поняття адміністративно-правового статусу органу публічної адміністрації, включає такі складові елементи: 1) мета утворення та встановлення сфери діяльності; 2) принципи та територіальні масштаби діяльності; 3) внутрішня структура органу; 4) порядок з приводу утворення, реорганізації та ліквідації; 5) завдання та функції; обсяг і характер державновладної компетенції; 7) форма і методи діяльності; 8) порядок розв'язання в органі питань підвідомчого спрямування; 9) відповідальність [4].

Отже, проаналізувавши різні думки науковців з приводу визначення поняття адміністративного-правового статусу органів публічної влади, пропонуємо сформулювати власне визначення адміністративно-правового статусу МОН, під яким потрібно розуміти його правове становище за системою суспільно-правових відносин у сфері освіти, установа якого відбувається шляхом фіксації за нормами адміністративного права його основних завдань, функцій, повноважень, предмета відання та відповідальності.

Підґрунтям визначення місця та адміністративно-правового статусу МОН у межах системи центральних органів виконавчої влади слугують закони України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про освіту», «Про вищу освіту»; постанови Кабінету

Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» та «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України, а також інші нормативно-правові акти.

Оскільки МОН є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізовує державну політику у сфері вищої освіти, вона має ґрунтуватися на принципах, що закріплені в статті 3 Закону України «Про вищу освіту»: 1) сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 2) доступності вищої освіти; 3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти); 4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 5) наступності процесу здобуття вищої освіти; 6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; 7) державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність; 8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; 9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою [183].

Що стосується основоположних завдань, а їх на сьогодні пунктом 4 визначено дев'яносто один, то МОН у сфері вищої освіти здійснює «узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розроблення пропозицій щодо вдосконалення

законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносити їх на розгляд Кабінету Міністрів України; розроблення проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; погодження проектів законів, інших актів законодавства, які надходять на погодження від інших міністерств та центральних органів виконавчої влади, підготовка в межах повноважень, передбачених законом, висновків і пропозицій до проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; підготовка в межах повноважень, передбачених законом, зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентові України; здійснення нормативно-правового регулювання у сфері вищої освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів вищої освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері вищої освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності; забезпечення інтеграції вітчизняної освіти і науки, інших сфер, що належать до його компетенції, з неухильним дотриманням принципів збереження і захисту національних інтересів; визначення перспективи і пріоритетних напрямків розвитку вищої освіти, освіти дорослих, зокрема післядипломної освіти; розроблення стратегії та програми розвитку вищої освіти, і подає їх на розгляд Кабінету Міністрів України; провадить аналітично-прогностичну діяльність у сфері вищої освіти, визначає тенденції її розвитку, вплив демографічної, етнічної, соціально-економічної ситуації, інфраструктури

виробничої та невиробничої сфери, формує стратегічні напрями розвитку вищої освіти з урахуванням науково-технічного прогресу та інших чинників, узагальнює світовий і вітчизняний досвід розвитку вищої освіти; здійснює в межах повноважень, передбачених законом, координацію діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сферах, що належать до його компетенції; створює умови для здобуття громадянами фахової передвищої і вищої освіти, інклюзивного навчання, освіти дорослих, зокрема післядипломної освіти, наукових ступенів та вчених звань; затверджує стандарти освіти та оприлюднює їх на своєму офіційному вебсайті; затверджує положення про форми здобуття освіти та типові освітні програми; розроблює та затверджує державні освітні стандарти з конкретних професій; розроблює та надає методичні рекомендації щодо освітньої діяльності та управління закладами вищої освіти; здійснює затвердження положення про психологічну службу у системі вищої освіти; визначення основних цілей та завдання виховного процесу в закладах вищої освіти; розроблення та затвердження умов прийому до закладів вищої освіти; здійснення нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення функціонування закладів вищої освіти; затвердження типового положення про філію закладу вищої освіти; погодження проектних концепцій державних програм розвитку галузей економіки та державних програм у частині трансферу (передачі) технологій; розроблення й забезпечення наукового і науково-технічного розвитку, формування єдиної науково-технічної та інноваційної політики у сферах вищої освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності; здійснення ліцензування освітньої діяльності у сферах вищої освіти, розроблення проекту ліцензійних умов провадження освітньої діяльності і змін до них та подає їх в установленому порядку на затвердження Кабінету Міністрів України; здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням ліцензійних умов щодо провадження освітньої діяльності у сферах вищої

освіти через проведення планових і позапланових перевірок та інші повноваження, визначені законом» [200].

Крім цього МОН здійснює в межах своєї компетенції державний нагляд (контроль) за діяльністю ЗВО щодо додержання ліцензійних умов при провадженні освітньої діяльності у сфері вищої освіти, і така діяльність реалізується впродовж усього терміну дії ліцензії. За порушення встановлених умов провадження освітньої діяльності МОН у межах повноважень, передбачених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України» [200] та Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [216], застосовуються різноманітні заходи адміністративного примусу, зокрема такий, як анулювання дії ліцензії.

Таким чином, на Міністерство освіти і науки України у сфері вищої освіти покладено основні функції – безпосереднього формування та запровадження освітньої політики, правоохоронну та правозабезпечувальну.

Для виконання покладених завдань МОН вчиняє дії, направлені на забезпечення узгодженої взаємодії своїх внутрішніх структурних елементів з метою підтримки власної життєдіяльності.

Очолює МОН Міністр, який призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України. Міністр має першого заступника, заступників, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій Міністра. Повноваження керівника державної служби у МОН здійснює державний секретар МОН.

Відповідно до Положення про Міністерство освіти і науки України «Державний секретар МОН є вищою посадовою особою з числа державних службовців МОН. Державний секретар МОН підзвітний і підконтрольний

Міністру. Державний секретар МОН відповідно до покладених на нього завдань: організовує роботу апарату Міністерства; організовує та контролює виконання апаратом МОН Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказів МОН та доручень міністра, його першого заступника та заступників, звітує про їх виконання; готує та подає міністру для затвердження плани роботи Міністерства, звітує про їх виконання; забезпечує реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням в апараті МОН; призначає на посаду та звільняє з посади державних службовців апарату Міністерства, присвоює їм ранги державних службовців, приймає рішення щодо їх заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності; призначає на посаду та звільняє з посади працівників патронатної служби міністра за його поданням, а також у зв'язку зі звільненням міністра; призначає на посаду та звільняє з посади керівників підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління МОН», та інше. Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції МОН, обговорення найважливіших напрямів його діяльності у МОН може утворюватися колегія. Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, їх кількісний та персональний склад, положення про них затверджує міністр [200].

Беззаперечно, внутрішньоорганізаційні дії МОН є життєво важливими та необхідними, тому що підтримують його в робочому стані і забезпечують порядок роботи через налагодження взаємодії та співпраці всіх його структурних підрозділів та їх адміністративного персоналу.

Разом із тим, вирішальне значення мають зовні виражені дії МОН, які відбуваються за межами їх апарату, оскільки саме в них реалізуються соціальне призначення цих органів, ті завдання і цілі, заради яких власне він був і сформований. Так, МОН для виконання покладених на нього

завдань має право: 1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), учених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до його компетенції; 2) отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики – статистичні дані; 3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції; 4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами [200] тощо.

Із 2019 р. розпочалися перші пілотні акредитації освітньо-професійних програм новоствореним Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, де одне з ключових завдань Нацагентства – робота над створенням нової системи забезпечення якості вищої освіти, яка б відповідала цінностям Європейської Спільноти та стандартам Болонського освітнього процесу.

Як зазначила ексміністр освіти і науки Л. Гриневич, «Національне агентство – це совість вищої освіти. Я задоволена, що теперішній склад Агентства складається з людей, які володіють питанням якості вищої освіти та мають добру репутацію. Головне завдання зараз – встановлення прозорих, зрозумілих правил, як буде працювати Агентство, зокрема, напрацювання великої кількості нормативно-правових актів, за якими воно надалі працюватиме» [362].

Таким чином, Міністерство освіти та науки у складі Кабінету Міністрів України як суб'єкта законодавчої ініціативи в тісній взаємодії з Міністерством юстиції України, Національним агентством із забезпечення

якості вищої освіти забезпечують нормативно-правове регулювання у сфері вищої освіти, відстоюють на рівні Уряду України права та інтереси суб'єктів освітньої діяльності вищої освіти, зокрема щодо її належного фінансування; надання адміністративних послуг з ліцензування освітньої діяльності; здійснення публічного нагляду (контролю) за діяльністю ЗВО та науковими установами, іншими суб'єктами, які отримали ліцензії стосовно освітньої діяльності; підтримання, зокрема фінансування наукових та науково-технічних розробок на конкурсних засадах, що здійснюється в системі ЗВО та науковими установами, які мають ліцензії щодо освітньої діяльності; взаємодіють із Міністерство юстиції України щодо розроблення засад та адміністративних процедур при здійсненні контролю за якістю вищої освіти (акредитації), формують політику академічної доброчесності освітянської спільноти, а також здійснюють державне управління ЗВО державної форми власності, не втручаючись у питання, віднесені законом до автономії ЗВО.

Отже, у процесі здійснення зовнішніх організаційних, юридичних дій, МОН здійснює реалізацію виконавчої влади з усіма її атрибутами як особливого виду публічного адміністрування в освітній сфері вищої освіти. Виходячи з викладеного можна зробити висновки про те, що під адміністративно-правовим статусом Міністерства освіти та науки України потрібно розуміти права й обов'язки щодо владної зовнішньої діяльності з відповідним адміністративно-правовим змістом, здійсненої в рамках компетенції цього органу (посадової особи) і спрямованої на реалізацію завдань і функцій МОН як особливого виду виконавчої влади, тобто повноважень зі здійснення регулювальних, організаційних і координаційних впливів на сферу державної політики у сфері вищої освіти.

Міністерство освіти та науки є суб'єктом публічної адміністрації, який у сфері вищої освіти здійснює низку публічно-сервісних і публічно-

владних повноважень, серед яких слід відзначити розроблення засад, публічного інструментарію та адміністративних процедур трансформації стандартів вищої освіти на основі цінностей Європейської Спільноти в контексті Болонського процесу.

Уважаємо за необхідне нагадати, що одним із напрямків удосконалення діяльності МОН у сфері забезпечення якості вищої освіти та виведення її на якісно новий рівень є вирішення завдань щодо налагодження конструктивної взаємодії (координації) між публічними суб'єктами забезпечення якості вищої освіти.

2.3. Адміністративно-правовий статус публічних суб'єктів забезпечення якості вищої освіти

Входження України до європейського правового, політичного, економічного, інформаційного, адміністративного просторів визначено стратегічним пріоритетом зовнішньої політики держави. Досягнення цієї мети забезпечується з-поміж іншого також і якісною системою надання освітніх послуг у сфері вищої освіти. Головні шляхи свого розвитку в цьому напрямку Україна визначила в Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Постанові Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проєктів Бюджетної декларації та державного бюджету», Положенні про Міністерство освіти і науки України, Національній доктрині розвитку освіти, Указах Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», «Про вдосконалення вищої освіти в Україні».

Уважаємо за доцільне здійснити правовий аналіз становлення концептуальних засад державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти з власними коментарями та певними пропозиціями.

У Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII основною метою вищої освіти встановлено підготовку «...конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [183]. Від моменту ухвалення Закону і до цього часу Закон витримав уже внесення 43 поправок, що створює ризики нестабільності законодавства у сфері вищої освіти. Загалом стратегія розвитку законодавства у сфері освіти окреслюються Національною доктриною розвитку освіти до 2025 р. [212]. Відповідно до неї освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету й конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Зобов'язання України у сфері забезпечення якості вищої освіти визначається й міжнародним законодавством – по-перше, умовами Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [66] про співробітництво в галузі освіти (розділ 23, ст. 431), що передбачають підвищення якості та важливості вищої освіти; по-друге – основними принципами Болонського процесу, викладеними Великою хартією університетів, яку підписали ректори європейських університетів, в преамбулі якої зазначено, що «завдання університетів з поширення знань серед нових поколінь передбачає, що в сьогоденному світі вони також мають служити суспільству загалом і що культурне, соціальне й економічне майбутнє суспільства вимагає, зокрема, значного внеску в подальшу освіту». Одним із принципів є те, що викладання і дослідницька робота в університетах мають бути нероздільні – для того, щоб навчання в

них відповідало потребам, що змінюються, запитам суспільства і досягненням у науковому знанні [370]; по-третє, важливим документом є Паризьке Комюніке 2018 року Європейського простору вищої освіти, до якого Україна приєдналася 2005 року і в якому проголошено фундаментальні цінності вищої освіти, зокрема доброчесність [371].

Вирішення та впровадження зазначених завдань є метою комплексної державно-правової реформи (яка охоплює конституційну, адміністративну, муніципальну реформи) вищої освіти, що відбувається в Україні та потребує чіткої концепції її впровадження.

Потреба розроблення Стратегії розвитку вищої освіти викликана такими чинниками: по-перше, завершенням 2021 року дії Національної стратегії розвитку освіти в Україні [213], по-друге – посиленням глобальних викликів, які виникли перед суспільством у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), по-третє – посиленням впливу глобального ринку праці й освітніх послуг, інноваційним і стрімким розвитком технологій нового покоління, по-четверте – загостренням демографічних і соціальних проблем (низька народжуваність і відтік студентів за кордон на навчання), по-п'яте – на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» №210 від 3 червня 2020 р. [181].

Відповідно до проєкту Стратегії розвитку освіти в Україні на період 2021-2031 роки визначатиме місце вищої освіти в суспільстві й економіці країни через формулювання місії та візії, основні стратегічні й операційні цілі та завдання щодо їх досягнення, механізм реалізації та моніторингу, очікувані результати та способи їх вимірювання [314].

У проєкті Стратегії зазначено: «за даними Міжнародної Асоціації Університетів (WHED – World Higher Education Database [380]), у світі налічується близько 18 400 університетів. В Україні мережа університетів – одна з найбільш щільних: на 1 млн населення припадає 6,7 університету

та 8 коледжів, технікумів і училищ. Ще більша щільність у Польщі – 9,2 університету (та прирівняних до них ЗВО), у Німеччині та Великій Британії мережа менша за охопленням (4,3 та 3,7 університетів відповідно).

Станом на початок 2019/2020 н.р. кількість університетів, інститутів, академій зросла порівняно з 2014/2015 н.р. на 1,4 % (до 281), і навпроти – технікумів, коледжів та училищ стало менше на 12,7% (338 закладів), а порівняно з 1991 р. – на 51,1 % [309]. Тож мережа ЗВО загалом звужується.

Запровадження в Україні ринкових відносин в усіх сферах життєдіяльності суспільства викликало появу поряд із державними також і ЗВО приватної форми власності. Кількість державних ЗВО склала 504 заклади 2019 року, а кількість приватних ЗВО стрімко падала, і станом на 2019 р. залишилося 115 закладів. У сукупності приватні та корпоративні ЗВО складають лише 18,6% від усіх ЗВО країни. Кількість університетів, академій та інститутів державної форми власності 2018 року становила 209 закладів, або 74,4%, тобто головним провайдером вищої освіти залишається держава. Подібний розподіл між державною та приватною формами у Німеччині (66,3% державних університетів); у Польщі та Великій Британії ситуація протилежна, питома вага державних університетів складає 38,1% та 21,8% відповідно, але однозначного висновку про ефективність тієї чи іншої форми власності ЗВО зробити не можна. Розвиток інфраструктури вищої освіти в Україні демонструє дві ключові тенденції: стрімке зниження кількості технікумів, коледжів та училищ, які готували спеціалістів технічних спеціальностей, зростання чисельності університетів, академій і інститутів, навчання в яких орієнтовано на більш ґрунтовну підготовку. Така тенденція стала наслідком насамперед змін у структурі економіки країни, переходу до масової вищої освіти» [314].

Слід зазначити, що проєкт Стратегії розвитку вищої освіти України на 2021-2031 роки визначає п'ять основних векторів, які негативно впливають на якість вищої освіти 1) невідповідність структури підготовки поточним і перспективним потребам ринку праці; 2) невідповідність навичок випускників ЗВО потребам роботодавців); 3) низьке та неефективне фінансове забезпечення вищої освіти; 4) низький престиж праці викладача, втрата кадрового потенціалу; 5) слабкий зв'язок ЗВО з наукою та бізнесом [314].

Водночас в освітній сфері відбувається черговий етап реформування, який має забезпечити зростання якості надання освітніх послуг вітчизняними ЗВО, їх конкурентоздатності серед випускників, можливість залучення іноземних студентів для здобуття вищої освіти в Україні, а також забезпечення академічних свобод та адаптації автономії ЗВО. Проте в основі будь-якої реформи, а тим більше у сфері вищої освіти, мають бути науково-обґрунтовані положення і висновки публічних суб'єктів, які забезпечують якість вищої освіти, адже суспільно-правові відносини завжди є продуктом взаємодії суб'єктів. Тобто контроль за якістю вищої освіти в Україні фактично є механізмом із суб'єктивною складовою, реалізація якого забезпечується суб'єктами публічного адміністрування відповідно до їх адміністративно-правового статусу.

Проблематика забезпечення якості вищої освіти різними суб'єктами публічного адміністрування відзначена в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких – В. Асмус, О. Андрійко, В. Білокопитов, Н. Ватолкіна, О. Василик, С. Вітвіцький, Л. Гарві, Г. Гончаренко, М. Гриценко, Г. Кільова, Ю. Козлов, М. Кісіль, В. Курбатов, П. Лебедєв, О. Музичук, В. Нагребельний, О. Павлова, Р. Петришин, О. Харитонов, В. Чернадчук, С. Шестак, С. Шишов та інші.

У процесі формування державної політики в сфері забезпечення якості вищої освіти головним питанням постає потреба в досягненні згоди

та балансу інтересів з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців. У рамках нашого дослідження ми акцентуємо увагу на тому, що саме збалансованість роботи суб'єктів забезпечення якості вищої освіти буде задовольняти інтереси і держави, і суспільства, і громади, і студента.

Насамперед поняття «суб'єкт» має походження від латинського терміна *subiectum*, який означає «носія пізнання та оцінки, джерело предметно-практичної діяльності, цілеспрямованої активності або ж активна самодіяльна особа, яка здійснює перетворення дійсності» [317, с. 78].

Не заглиблюючись в аналіз правової доктрини щодо подальшого визначення адміністративно-правового статусу, вважаємо, що під ним слід розуміти комплексну сукупність елементів правового спрямування, що визначають місце суб'єкта та його правовий статус у межах адміністративно-правових відносин із метою виконання покладених на цього суб'єкта завдань і функцій із подальшою реалізацією державної політики, зокрема забезпечення якості вищої освіти.

Як відомо, від того, яка якість вищої освіти в країні, залежить добробут та майбутнє держави, бо система вищої освіти створює фундаментальне багатство – людський капітал. Відтак цілком правильним є твердження про те, що покращення якості вищої освіти та його вплив на подальше зростання економіки має виступати як стратегічний національний пріоритет України. Підтвердженням наведеного є ухвалений ще 2014 року Закону України «Про вищу освіту» (ч. 1 п. 23 ст. 1), в якому чітко зазначається, що «якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих

сторін і суспільства, що забезпечується через здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» [183].

Внутрішню систему забезпечення якості вищої освіти організовують і реалізують самі ЗВО (більш детально про це мова піде далі). Зовнішню систему забезпечення якості вищої освіти представлено системою інституційних суб'єктів: Міністерство освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості освіти, незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Про адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України щодо забезпечення якості вищої освіти розглядалося в попередньому підрозділі, тож проаналізуємо адміністративно-правовий статус інших публічних суб'єктів забезпечення якості вищої освіти.

У системі інструментів публічного адміністрування, що використовуються при забезпеченні якості вищої освіти, провідне місце належить Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти. Законом України «Про вищу освіту» визначено, що «Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є постійно діючим колегіальним органом» [183]. У свою чергу відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» статутом встановлено таке: «Національне агентство у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства. Національне агентство під час реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти взаємодіє з Кабінетом Міністрів України, МОН, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Національною академією наук та національними галузевими академіями наук, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями,

підприємствами, установами та організаціями, з науковими установами і закладами вищої освіти зарубіжних країн, а також з міжнародними організаціями в галузі вищої освіти» [233].

Згідно з ч. 1 ст. 18 Закону України «Про вищу освіту» до основних повноважень Національного агентства належать такі: «1) формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його на затвердження центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки; 2) аналізує якість освітньої діяльності закладів вищої освіти; 3) проводить інституційну акредитацію; 4) формує єдину базу даних запроваджених закладами вищої освіти спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на кожному рівні вищої освіти; 5) проводить акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти; 6) формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, зокрема наукових здобутків, закладів вищої освіти України, за якими можуть визначатися рейтинги закладів вищої освіти України; 7) розробляє порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії та подає його на схвалення до центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки; 8) акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, веде їх реєстр» [183].

Таким чином, Національне агентство реалізує різні повноваження, які умовно можливо поділити на: 1) регулятивні, за якими формуються та закріплюються вимоги щодо системи забезпечення якості вищої освіти; процесу акредитації навчальних закладів та наукових установ; ступенів якості вищої освіти; рівнів наукової кваліфікації тощо; 2) аналітичні, за якими аналізується якість освітньої діяльності ЗВО; формується та оприлюднюється звіт з приводу якості вищої освіти в Україні;

3) акредитаційні, за якими передбачено процедуру акредитації освітніх програм та здійснюється усебічний контроль за якістю вищої освіти відповідно до Положення «Про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [198].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» акредитація освітньої програми передбачає оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою щодо забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти. Для реалізації акредитаційної процедури Національне агентство має у своєму складі експертів з різних спеціальностей, які пройшли початковий відбір за результатами поданих документів, навчання та включені до реєстру експертів [152].

Іншим суб'єктом є галузеві експертні ради Національного агентства, які «формуються у складі від 9 до 15 членів на строк не більше ніж три роки з осіб, мають науковий ступінь у відповідній галузі знань або досвід фахової роботи в галузі не менше п'яти років, крім представників органів студентського самоврядування. До складу галузевих експертних рад можуть входити представники держави, роботодавців, їх організацій та об'єднань, професійних асоціацій, закладів вищої освіти усіх форм власності, наукових установ, Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, представників органів студентського самоврядування, міжнародних експертів» (ст. 21 Закону України «Про вищу освіту») [183].

Найбільш суттєві зміни внесено в Закон України «Про вищу освіту» щодо Національного агентства, адже вони викликають дискусію в освітянській спільноті щодо запровадження діяльності нової структури та ризику зосередження повноважень щодо акредитації й монополізації ним діяльності. Разом із цим ЗВО можуть скористатися послугами іноземних акредитаційних агентств із забезпечення якості вищої освіти. Залучення

іноземних акредитаційних агентств та агентств із забезпечення якості вищої освіти, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 554-р і налічує сорок суб'єктів, які представлені різними країнами [195].

На сьогодні в Україні вже сформована практика щодо проходження акредитації освітніх програм. Потрібно зауважити, що європейський підхід в акредитації слід застосовувати залежно від потреб закладів вищої освіти та вимог національних рамок.

Оскільки ЗВО вже мають досвід акредитації освітніх програм і експертами Національного агентства [399] і міжнародними експертами, то як впливає зі звітів, процес повноцінної розбудови системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у ЗВО України перебуває на стадії розбудови і залежить від багатьох чинників як на рівні ЗВО, так і на національному рівні.

Потрібно пам'ятати, що основну відповідальність за якість освіти покладено безпосередньо на заклади вищої освіти, а імплементація норм Закону України «Про вищу освіту» передбачає розбудову систем внутрішнього забезпечення якості вищої освіти у ЗВО. Згідно з ч. 1 п. 7 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей» [183].

Основними завданнями закладу вищої освіти є: 1) провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями; 2)

для університетів, академій, інститутів – провадження наукової діяльності через проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації та використання отриманих результатів в освітньому процесі; 3) участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу; 4) формування особистості через патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; 5) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; 6) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; 7) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; 8) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; 9) налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури; 10) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці та сприяння працевлаштуванню випускників» [183].

Побудова систем внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в ЗВО вже зараз наражається на брак розуміння природи такої системи та її зв'язку з майбутньою зовнішньою системою забезпечення якості освіти через акредитацію освітніх програм Національним агентством як незалежним спеціальним суб'єктом публічного адміністрування. Тобто на сьогодні побудувати внутрішню систему забезпечення якості вищої освіти означає розробити та впровадити систему процесів та процедур із забезпечення якості освіти, до яких залучені всі учасники освітнього процесу ЗВО – починаючи від здобувача, включаючи науково-педагогічного працівника і завершуючи менеджментом ЗВО [313].

Відповідно до ч. 2 ст.16 Закону України «Про вищу освіту» система внутрішнього забезпечення якості ЗВО передбачає здійснення таких процедур і заходів: визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному вебсайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах і в будь-який інший спосіб; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, зокрема самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, зокрема створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату тощо [183].

Для реалізації цих заходів у ЗВО може бути створено спеціальний відділ або призначено спеціально уповноважену особу. Головне – пам'ятати, що створення підрозділу чи призначення особи не має відзначатися формальним або фрагментарним характером, це має бути місія ЗВО, і в процес формування системи якості освіти мають бути залучені всі уповноважені підрозділи ЗВО.

Разом із тим потрібно враховувати пункт 4 частини другої статті 36 Закону «Про вищу освіту», згідно з яким саме вчена рада «визначає систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості вищої освіти», отже всі процедурні питання мають бути попередньо затверджені вченою радою, і це можуть бути положення чи інші локальні акти ЗВО.

Система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти ЗВО має бути спрямована на контроль за дотриманням регламентів таких процедур: навчально-методичного забезпечення освітньої діяльності, зокрема – розроблення та ухвалення освітніх програм, відповідність їх стандартам вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти, здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм, забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; забезпечення здобувачам вищої освіти можливості формування індивідуальної освітньої траєкторії, мобільності, якості знань; забезпечення набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (soft skills) упродовж періоду навчання, які відповідають цілям і результатам навчання ОП; забезпечення умов для реалізації права на освіту особами з особливими освітніми потребами; запобігання проявам академічного плагіату у працях здобувачів вищої освіти; навчання і викладання за освітньою програмою, що включає процедури кадрового забезпечення освітньої діяльності, забезпечення якості проведення навчальних занять, дотримання НПП вимог академічної доброчесності; фінансового та матеріально-технічного забезпечення освітньої діяльності; урегулювання конфліктних ситуацій (включаючи пов’язані із сексуальними домаганнями, дискримінацією, корупцією тощо) та інші [400].

Таким чином, відділ чи спеціально уповноважена особа спільно з ректором ЗВО та вченою радою мають створити та впроваджувати системну процедуру із забезпечення якості вищої освіти, яка буде характеризуватися безперервністю, єдністю, повнотою під системним та постійним моніторингом діяльності закладу вищої освіти МОН України та Національне агентство.

У свою чергу на етапі впровадження процедури забезпечення якості освіти ЗВО особливо важливим є не сприймати систему процедур забезпечення якості як завершений процес, адже ефективні процедури

управління якістю освіти, які б відповідали вимогам міжнародних стандартів, можна упровадити лише в ході їх тривалого застосування та вдосконалення.

Насамкінець слід указати, що наведений перелік публічних суб'єктів забезпечення вищої освіти не є вичерпним, однак нами було приділено увагу основним із них, які мають найвагоміший вплив в означеній сфері.

Розроблення й удосконалення процедур із забезпечення якості вищої освіти мають бути направлені на забезпечення сприятливих умов для навчання здобувачів та роботи науково-педагогічних працівників як головних суб'єктів освітнього процесу ЗВО.

Розбудова системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти забезпечить існування й ефективну та стабільну роботу українських закладів вищої освіти.

Висновки до розділу 2

1. Доведено, що адміністративно-правовий статус науково-педагогічного працівника у сфері вищої освіти в Україні можна характеризувати як сукупність відносно відокремлених адміністративних обов'язків, прав і гарантій.

2. Науково-педагогічний працівник – це насамперед і завжди науковець, який має науковий ступінь кандидата, доктора наук або доктора філософії в певній галузі. Це накладає на нього низку наукових прав, які мають забезпечуватися ЗВО, та наукових обов'язків, які має виконувати він як учений. З огляду на те, що науково-педагогічний працівник пов'язаний зі ЗВО контрактом, його наукові права й обов'язки опосередковуються нормами службового права, які є різновидом норм адміністративного права.

3. Права й обов'язки науково-педагогічного працівника прописано в спеціальному Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність», де акцентовано на його наукових та адміністративних правах, зокрема йому надано право самостійно обирати предмет свого наукового пошуку, здійснювати наукові дослідження самостійно чи в авторському колективі, користуватися, зокрема в матеріальному сенсі, результатами своєї творчої наукової діяльності, вільно брати участь у конкурсах на заміщення наукових, науково-педагогічних та адміністративних посад у наукових установах та ЗВО. Як і будь-які права, вони урівноважуються загальновизнаними гуманітарними цінностями та спеціальними обов'язками щодо академічної доброчесності.

4. Зроблено висновок, що в наукових правах науково-педагогічних працівників спостерігається гармонія адміністративних прав і обов'язків перед науковою спільнотою та пріоритет прав перед обов'язками адміністрації ЗВО. Адже останні зобов'язані створити для науковця належні умови для наукової роботи та здійснювати на належному рівні оплату за неї.

5. З'ясовано, що науково-педагогічний працівник – це вчитель найвищої кваліфікації, який є зобов'язаним перед здобувачами вищої освіти щодо проведення на високому рівні закріплених за ним освітніх компонентів із дотриманням визначених строків і методики відповідно до державних стандартів та правил (методичних рекомендацій), затверджених вченою радою ЗВО.

6. Визначено, що науково-педагогічний працівник – це педагог, який є зобов'язаним перед вітчизняним суспільством, батьками та має продовжувати тисячолітню традицію державотворення в Україні щодо виховання студентів у дусі поваги до Людини, її прав, свобод та інших гуманітарних цінностей, любові до Батьківщини.

7. Зроблено висновок, що науково-педагогічний працівник – це працівник ЗВО, який виграв конкурс на заміщення науково-педагогічної посади. У цьому разі ЗВО є адміністративно зобов'язаним перед ним і має забезпечити йому всі права, передбачені спеціальним науковим і освітніми законами, а також додаткові, передбачені рішеннями вченої ради ЗВО та персональним контрактом.

8. Зазначено, що науково-педагогічні працівники, які обрані (призначені) на адміністративні посади, є адміністративно зобов'язаними перед здобувачами вищої освіти та науково-педагогічними працівниками. Вони є відповідно до науково-освітнього законодавства, а також рішень вченої ради ЗВО зобов'язаними стосовно створення належних умов для студентів і професорсько-педагогічного складу для здійснення якісного процесу навчання.

9. З огляду на компетенції центрального органу виконавчої влади, який здійснює державну політику у сфері вищої освіти, – Міністерства освіти і науки України, підкреслено складну його адміністративно-правову природу. Адже Міністерство є суб'єктом публічної адміністрації, який у сфері вищої освіти здійснює низку публічно-сервісних і публічно-владних повноважень.

10. До публічно-сервісних і публічно-владних повноважень віднесено: розроблення засад, публічного інструментарію та адміністративних процедур трансформації вищої освіти на основі цінностей Європейської Спільноти та стандартів Болонського освітнього процесу; здійснення з цією метою законотворчої у складі Кабінету Міністрів України як суб'єкта законодавчої ініціативи, та розпорядчої правотворчості в тісній взаємодії з Міністерством юстиції України та Національним агентством; відстоювання на рівні Уряду України прав та інтересів сфери вищої освіти, зокрема щодо її належного фінансування, надання адміністративних послуг, здійснення публічного нагляду

(контролю) за діяльністю ЗВО та науковими установами й іншими суб'єктами, які отримали ліцензії стосовно освітньої діяльності; підтримання матеріального здійснення наукових та науково-технічних розробок на конкурсних засадах, що здійснюються в системі ЗВО та науковими установами, які мають ліцензії щодо освітньої діяльності; узаємодія з Національною агенцією та Міністерством юстиції України щодо розроблення засад та адміністративних процедур здійснення контролю якості вищої освіти (акредитації), які надаються ЗВО та науковими установами, що отримали певні ліцензії на здійснення вищої освітньої діяльності; здійснення публічного адміністрування ЗВО державної форми власності, не втручаючись у питання, віднесені законом до їх автономії.

11. Підкреслено, що одним із вагомим напрямків удосконалення діяльності МОН у сфері забезпечення якості вищої освіти та виведення її на якісно новий рівень є вирішення завдань щодо налагодження конструктивної взаємодії (координації) між публічними суб'єктами публічного адміністрування якості вищої освіти.

12. Доведено, що провідне місце в системі публічного забезпечення якості вищої освіти відведено незалежному спеціальному суб'єкту публічного адміністрування в аналізованій сфері – Національному агентству, яке є постійно діючим колегіальним органом і наділено комплексними повноваженнями в цій сфері, які слід поділити на: 1) регулятивні, за якими формуються та закріплюються вимоги щодо системи забезпечення якості вищої освіти, процесу акредитації ЗВО та наукових установ, ступенів якості вищої освіти; рівнів наукової кваліфікації тощо; 2) аналітичні, за якими аналізується якість освітньої діяльності ЗВО, формується та оприлюднюється звіт щодо якості вищої освіти в Україні; 3) акредитаційні, за якими передбачено процедуру акредитації освітніх програм та здійснюється всебічний контроль за якістю вищої освіти.

13. Вагомим суб'єктом публічної адміністрації, тісно пов'язаним із вищенаведеним, є відносно незалежні галузеві експертні ради. Вони формуються з кількох найбільш авторитетних науковців і представників студентського самоврядування певної галузі.

14. Доведено, що процес інтеграції вітчизняної вищої освіти до цінностей і стандартів ЄС призвів до того, що Національна агенція позбавлена монополії на здійснення контролю за якістю вищої освіти. Рішенням Уряду право здійснювати акредитацію в Україні надано понад сорока європейським авторитетним агенціям з якості вищої освіти. Їхня діяльність в Україні активно здійснюється паралельно з Національною агенцією, що позитивно впливає як на якість вищої освіти, так і на визнання дипломів про вищу освіту у країнах-учасниках ЄС, виданих вітчизняними ЗОВ.

15. Суттєву увагу зосереджено на аналізі системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти ЗВО, яка має бути спрямована на контроль за дотриманням регламентів процедур – навчально-методичного забезпечення освітньої діяльності, зокрема розроблення й ухвалення освітніх програм, відповідності їх стандартам вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти, здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм, забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; забезпечення здобувачам вищої освіти можливості формування індивідуальної освітньої траєкторії, мобільності, якості знань; забезпечення набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (soft skills) упродовж періоду навчання, які відповідають цілям та результатам навчання ОП; забезпечення умов для реалізації права на освіту особами з особливими освітніми потребами; запобігання проявам академічного плагіату у працях здобувачів вищої освіти; навчання й викладання за освітньою програмою, що включає процедури кадрового забезпечення

освітньої діяльності, забезпечення якості проведення навчальних занять, дотримання науково-педагогічними працівниками вимог академічної доброчесності, фінансового та матеріально-технічного забезпечення освітньої діяльності; врегулювання конфліктних ситуацій (зокрема пов'язаних із сексуальними домаганнями, дискримінацією чи корупцією тощо) та ін.

РОЗДІЛ 3

ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

3.1. Поняття та класифікація інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні

Інструменти публічного адміністрування є провідними засобами втілення засад у практику правозастосування вищої освіти, одночасно науковим і методичним джерелом, можна сказати – натхненням для вчених розвивати новітні засади в аналізованій галузі за індуктивним методом, адже вони є найбільш наближеними до практики, яка, як відомо, є головним критерієм життєспроможності будь-якої теорії.

На думку С. Мохаммада Овлія, вища освіта сьогодні спрямовується до ринково орієнтованого середовища, в якому задоволення клієнта відіграє важливу роль. Така філософія є основою для здійснення загального управління якістю (TQM) і розвитку публічного адміністрування вищої освіти загалом [397].

У теорії та практиці адміністративного права провідне місце займає категорія інструментів публічного адміністрування. Не є винятком і сфера вищої освіти в Україні. Так, М. Курко, досліджуючи сутність адміністративно-правового регулювання вищої освіти в Україні, зауважив, що освіта в сучасних умовах є могутнім чинником розвитку духовної культури Українського народу, відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, запорукою громадянського миру і майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави – повноправного члена європейської та світової спільноти. Освіта і майбутнє

– два ключові аспекти, з позицій яких слід розглядати стан справ, що склалися в галузі вищої освіти, та визначати її перспективи [130].

Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2021 – 2031 роки визначено, що в системі вищої освіти існує низка проблем, які разом із суттєвими зовнішніми та внутрішніми викликами створюють ризики й негативно впливають на можливості розвитку. Це зокрема незадовільний рівень автономії ЗВО, невідповідність навичок випускників ЗВО потребам роботодавців, низьке й неефективне фінансове забезпечення вищої освіти, низький престиж праці викладача, втрата кадрового потенціалу, низький престиж праці викладача, втрата кадрового потенціалу [314].

На цій основі видно, що багато проблем у сфері вищої освіти пов'язані з недосконалою системою публічного адміністрування, саме цим і зумовлена актуальність дослідження поняття та класифікації інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні. Закономірно, що публічне адміністрування досліджуваної сфери спрямоване на забезпечення здійснення прав і свобод людини і громадянина, надання якісних та доступних освітніх послуг.

До використання поняття «публічне адміністрування» в українському правовому середовищі ми дійшли не так давно, проте його застосування простежується в актах органів державної влади. Так, в указі Президента України «Про стратегію сталого розвитку „Україна – 2020”» визначено, що нагальними є питання приведення державних та урядових інституцій згідно з новою політичною системою та європейськими стандартами публічного адміністрування [230].

Українські вчені приєдналися до глибокого правового аналізу. Так, окремі теоретичні концепти публічного управління й публічного адміністрування досліджували Н. Гавловська та Є. Рудніченко [393]. О. Кузьменко зауважила, що публічне адміністрування є діяльністю

публічної адміністрації щодо задоволення загальних публічних інтересів соціуму [127]. Це визначення є досить поширеним і лаконічним.

У свою чергу Т. Кондратюк вважає, що публічне адміністрування – це підсистема соціальної системи, складник суспільства, чие функціонування та розвиток перебувають під потужним впливом із боку всіх інших сфер суспільної життєдіяльності [119]. Учений звертає увагу, що публічне адміністрування є значною складовою регулювання суспільних відносин, яке не може існувати та розвиватися безпосередньо. Суспільні відносини завжди були складним динамічним механізмом.

Значної уваги в дослідженні В. Корженка та Н. Мельтюхової приділено публічно-правовому характеру публічного адміністрування, адже, на їх думку, публічне адміністрування здійснюють суб'єкти публічного адміністрування, серед яких – органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти. Ці органи відповідно до законодавчих чи договірних повноважень зобов'язані забезпечувати виконання законів і діяти в публічних інтересах. Учені виходять із конституційного принципу, відповідно до якого суб'єкти публічного адміністрування зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України [238].

Досліджуючи зміну співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації, Н. Філіпова визначила, що в широкому розумінні під публічним адмініструванням розуміють всю систему адміністративних інститутів з ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень спускається згори до низу [325]. У чергово акцентується увага на значенні органів виконавчої влади, які здійснюють реалізацію державної політики, визначеної законами України .

В. Колпаков вважає, що публічне адміністрування варто розглядати як діяльність суб'єктів публічної адміністрації, яка спрямовується на виконання владних повноважень публічного змісту, а також використовує різного роду засоби управління, надання адміністративних послуг, взаємодії з іншими суб'єктами публічної адміністрації, застосування заходів впливу за порушення правил – наприклад, притягнення до різних видів юридичної відповідальності, установлених публічною адміністрацією [115]. У цьому визначенні професор більше уваги звертає на характер діяльності, яка входить, із його погляду, до розуміння досліджуваного нами поняття.

Інші ж учені виходять з обсягу повноважень, якими наділені суб'єкти публічного адміністрування, та визначають їх як цілеспрямовану взаємодію органів публічного адміністрування з юридичними і фізичними особами щодо забезпечення реалізації законів України та виконання основних функцій, визначених законодавчо, зокрема: орієнтуючого планування, яке може визначати основні для суб'єкта публічного адміністрування напрямки розвитку, створення правових, соціальних, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії (органів публічного адміністрування, юридичними і фізичними особами), розподілу трудових функцій, кооперування та координування діяльності з метою вирішення спільних завдань, а також здійснення моніторингу результатів від такої взаємодії [80].

Заслуговує на особливу увагу точка зору К. Колесникової, яка розглядає публічне адміністрування як складову публічного управління (урядування). Вчена вважає, що метою публічного адміністрування є розвиток держави, який базується на засадах демократії з використанням ефективних методів та сучасних технологій управління, які спрямовані на забезпечення громадянам України публічного адміністрування на рівні світових стандартів [112].

Можна стверджувати, що рушійною силою демократії є публічне адміністрування, що змінюється на вимогу часу для кращого здійснення прав і свобод людини та громадянина. Усі порушені вченою питання неминуче пов'язані з диджиталазацією суспільних відносин загалом і вищої освіти зокрема. У свою чергу Т. Семенчук пропонує розглядати публічне адміністрування з позиції механізму, який забезпечує надання суспільству послуг щодо реалізації законодавства, а також реалізує політику, яку втілюють державні службовці, що стали народними обранцями, за волевиявлення народу на виборах у всіх напрямках [127]. Тобто публічне адміністрування – це реалізація волі народу під час здійснення державної політики у відповідній сфері, зокрема й у сфері вищої освіти в Україні.

Н. Мельтюхова визначає публічне адміністрування як цілеспрямовану взаємодію публічних адміністрацій з юридичними і фізичними особами з приводу забезпечення реалізації законів та виконання основних функцій: орієнтованого планування, яке визначає бажані напрями розвитку, створення правових, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування та координування діяльності, а також моніторинг результаті. Учена зауважує, що публічне адміністрування існує з метою виконання основних функцій держави [140].

Досить цікаве зауваження зробили автори посібника «Публічне адміністрування», що останніми роками поняття «публічне адміністрування» набуло широкого значення та передбачає надання адміністративних послуг європейського рівня через упровадження в практику діяльності принципів демократичного управління [360]. Ось чому вчені акцентували увагу на участі суспільства в різних формах демократії під час здійснення державної політики у відповідній сфері.

У науковій літературі, визначаючи публічне управління як явище складне й багатогранне, більшість учених вказують на те, що не існує сталого, вичерпного та загальновизнаного формулювання визначення публічного управління. До визначення публічного управління швидше підходять із позиції реального змісту діяльності або форм, яких воно набуває і в яких діє [111].

Отже, публічне адміністрування – це діяльність суб'єктів публічної адміністрації, спрямована на виконання функцій держави на основі чинного законодавства.

Також ми хотіли б звернути увагу на поняття «забезпечення», адже саме це демонструє основну роль, яку здійснюють суб'єкти публічного адміністрування. Так, Словник української мови трактує «забезпечувати» як постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах або створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось. Великий тлумачний словник сучасної мови розглядає поняття «забезпечення» як дію за значенням «забезпечити» [42], а В. Даль визначав поняття «забезпечувати» як «надати все необхідне» [64].

Таким чином зауважимо, що поняття «забезпечення» стосується здійснення певної діяльності, яка спрямована на створення належних умов функціонування будь-чого чи будь-кого.

Водночас у юридичній літературі під поняттям «правове забезпечення» науковці розуміють цілеспрямований вплив на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [87; 132; 157].

З нашого погляду «забезпечити» означає створити належні умови для реалізації прав і свобод людини та громадянина, що ми можемо розділити з А. Олійником. На його думку, правове забезпечення – це вплив

на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [158].

На думку В. Ліпкана, під правовим забезпеченням слід розуміти утворення й підтримку в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик систем управління за допомогою впливу та упорядкування всього арсеналу юридичних засобів – норм права, правовідносин, прав і обов'язків, актів тощо [344]. Учений переконаний, що основною відмінністю правового забезпечення від забезпечення є наявність юридичних засобів, без яких забезпечення неможливе.

Зі своєї точки зору К. Толкачов вважає, що правовим забезпеченням є діяльність державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян щодо здійснення своїх функцій, компетенцій, обов'язків з метою створення оптимальних умов для суворої, неухильної реалізації правових приписів та правомірного здійснення прав і свобод; результат цієї діяльності, що виражається в реалізації правових приписів, прав і свобод громадян [324]. На думку вченого, ключове значення у правовому забезпеченні відіграє суб'єкт, який спрямовує свою діяльність на правомірне здійснення прав і свобод громадянина.

Розглянемо більш предметно це поняття з позиції адміністративно-правової науки. Так, О. Гумін та Є. Пряхін вважають, що досліджуване нами поняття можна розглядати в широкому та вузькому розуміннях. У широкому розумінні поняття «адміністративно-правове забезпечення» передбачає упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорону, реалізацію і розвиток. Своєю чергою вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення, на думку вчених, змінюватиметься залежно від того, про які суспільні відносини буде вестися мова. У структурі адміністративно-правового забезпечення вчені виділяють такі елементи: 1) об'єкт адміністративно-правового

забезпечення; 2) суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [62].

З огляду на зазначене, під широким розумінням адміністративно-правового забезпечення розглядається загалом поняття «правового забезпечення», що з нашої позиції є не досить зрозумілим. Адміністративно-правове забезпечення спрямовує за допомогою правових норм охорону, реалізацію і розвиток адміністративно-правових відносин.

Розглянемо окремі аспекти адміністративно-правового забезпечення, досліджувані окремими вітчизняними науковцями.

Із погляду А. Філіппової, адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації – це механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні, що включає в себе норми права, правовідносини, процес реалізації зазначених правових норм через визначені в цих нормах форми й методи адміністративно-правового забезпечення безпеки цивільної авіації [326]. У межах свого дослідження вчена особливу роль відводить значенню правових норм при врегулюванні адміністративно-правових відносин.

Водночас В. Бойко визначає адміністративно-правове забезпечення ефективності функціонування судової влади України як регламентовану законодавством діяльність судової публічної адміністрації, яка здійснюється через ухвалення публічних приписів, координування протилежних суб'єктів публічної адміністрації та вчинення інших владно-розпорядчих дій, що спрямовані на реальну ефективність і створення належних умов для функціонування судової влади з метою захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, суспільства та держави [324]. Учений

акцентує увагу на тісному зв'язку ролі судової публічної адміністрації в захисті важливих цінностей як для однієї особи, так і для всієї держави.

З позиції О. Дручек, варто зазначити, що поняття «адміністративно-правового забезпечення прав і свобод й інтересів дітей органами внутрішніх справ України» можна схарактеризувати як здійснюваний ними в межах визначеної законом компетенції за допомогою спеціального механізму вплив на суспільні відносини з метою захисту, охорони, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактики та припинення їх порушень [72]. Акцентується увага на компетенції відповідних органів держави, діяльність яких спрямована на стратегічно важливі напрямки.

Досліджуючи адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина, І. Ієрусалімова звертає увагу, що адміністративно-правове забезпечення насамперед передбачає регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них за допомогою передбачених у законодавстві елементів [93]. Можна зауважити, що механізм адміністративно-правового забезпечення є необхідним для врегулювання адміністративно-правових відносин.

Таким чином, базуючись на вищевикладеному, адміністративно-правове забезпечення можна визначити як регламентовану законодавством діяльність суб'єктів публічної адміністрації, що спрямована на захист прав, свобод і законних інтересів осіб, суспільства та держави загалом.

Проте при дослідженні вищої освіти в Україні ми прагнемо зосередити свою увагу на адміністративно-правових засадах. Так, автори навчального посібника «Особливості публічного управління та адміністрування» дійшли висновку про наявність закономірностей публічного управління та адміністрування, і водночас другої групи – принципів здійснення управлінських процесів та ухвалення управлінських

рішень. Перша група засад відображає об'єктивно існуючі, стійкі, потрібні, істотні взаємозв'язки між процесами і явищами в управлінні. При цьому виділяють закономірності цілісності системи, закономірності комунікативності, ієрархічності, стабільності організації, ефективності управлінських рішень тощо. Натомість система принципів публічного управління на відміну від закономірностей відображає наші знання про об'єктивно наявні взаємозв'язки між процесами і явищами в управлінні. Сюди авторами віднесено принципи раціональної організації, універсальності, доцільності структури управління та інше [19]. Тобто певною мірою ми можемо говорити про стратегічний та тактичний вплив на врегулювання певного виду суспільних відносин. Засадами з позиції науковців можемо визначити керівні принципи, за допомогою яких здійснюється публічне адміністрування.

Отже, у рамках нашого дослідження варто зауважити, що публічне адміністрування вищої освіти базується на основних адміністративно-правових засадах, що виходять з ієрархічної структури суб'єктів публічного адміністрування та їх компетенції у сфері вищої освіти. Саме тому важливо звертати увагу на інструменти публічного адміністрування та їх роль. Однак досить тривалий час на території пострадянських країн у доктрині адміністративного права використовувалося поняття «форми державного управління».

На думку В. Колпакова, форми публічного адміністрування – це зовнішнє вираження (зовнішнє оформлення) діяльності суб'єкта публічної адміністрації щодо реалізації своїх функцій у межах встановленої компетенції [117]. Учений звертає увагу на той факт, що в формах публічного адміністрування реалізуються повноваження суб'єкта публічної адміністрації.

Дещо схоже розуміння має й Т. Коломосьць, яка зазначає, що форма адміністративно-правового регулювання – це волевиявлення виконавчо-

розпорядчого органу, посадової особи, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій суб'єктів публічного адміністрування, які здійснюються у процесі їхньої діяльності та спрямовані на реалізацію адміністративних функцій [2]. Можна говорити про матеріальне втілення чи відображення конкретних дій суб'єктів публічного адміністрування.

І. Яковлев зазначає, що через освоєння форм публічного адміністрування відкривається доступ до усвідомлення змісту цієї владної активності. Поза конкретними способами зовнішнього вираження публічне адміністрування залишається доволі абстрактним явищем для посадових осіб. Спрямованість на задоволення публічного інтересу, гласність, готовність до координації та інші якісні сторони сучасного урядування доносяться до приватних осіб через зміну співвідношення наявних та впровадження нових форм. Дотримання вимог кожної з форм, їх адекватне застосування дозволяє також розрізнити реальний (практичний, прикладний) та декларований зміст публічного адміністрування [355]. Учений зауважує, що за допомогою форм публічного адміністрування реалізуються базові принципи публічного адміністрування.

У свою чергу І. Патеріло, встановлюючи проблему авторського дослідження, зауважує, що українські автори на відміну від своїх європейських колег, характеризуючи діяльність суб'єктів публічної адміністрації, ведуть мову не про інструменти їх діяльності, а про форми державного управління, у яких і виявляється функціонування останніх. Тому дослідник доводить потребу трансформації інституту форм державного управління в інститут інструментів діяльності публічної адміністрації [168]. Саме це дослідження стало основою для подальшого перетворення форм у інструменти публічного адміністрування.

О. Сукманова визначила, що інструменти публічного адміністрування – це зовнішньо виражені засоби (форми), способи та прийоми впливу (методи) адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, які становлять механізм публічного адміністрування та сукупно використовуються в межах повноважень суб'єктами публічної адміністрації з метою врегулювання правовідносин у певній сфері [315]. Опираючись на наукову думку вченої щодо «форми публічного адміністрування», можна стверджувати, що вони стали основою для становлення інструментів публічного адміністрування.

У теорії адміністративного права зазначається, що інструменти публічного адміністрування характеризуються такими ознаками: є зовнішнім виразом форми адміністративної діяльності публічної адміністрації; віддзеркалюють правову динаміку (адміністративну діяльність) публічного адміністрування; залежать від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації; зумовлені реалізацією адміністративних обов'язків суб'єктів публічної адміністрації та здійснюються винятково через реалізації їх адміністративних прав; їх вибір зумовлюється специфікою поставленої мети щодо певного об'єкта публічного впливу, що встановлює найкращий ефективний варіант діяльності. Загалом інструмент публічного адміністрування – це зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції меті досягнення бажаного публічного результату [6]. Науковці досить точно визначили всі характерні риси досліджуваного поняття.

У період інноваційних перевтілень, спрямованих для розвитку України, багато вчених і державних діячів стверджують, що освіта має стати пріоритетом у всіх подальших перетвореннях нашої країни. Ключовим питанням трансформаційних процесів в Україні у сфері освіти

все ще залишається питання поетапної децентралізації управління освітньою сферою. Однак для того, щоб формувати щось нове, потрібно вирішити, що робити зі старими державними та соціальними інституціями, які зберігають свій статус і значущість для врегулювання адміністративно-правових відносин у сфері освіти. Певні зміни відбулися у зв'язку із запровадженням нових спеціальних суб'єктів публічної адміністрації (Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти України, Український центр оцінювання якості освіти). На фоні боротьби за якість освіти ми бачимо новий виклик сучасного українського суспільства – втомлених батьків і завищені очікування.

Т. Лукіна зазначає, що управління якістю освіти як діяльність держави спрямована у двох основних напрямках: забезпечення якості усіх параметрів освітнього процесу і освітньої підготовки випускника закладу освіти як кінцевого результату діяльності системи освіти, задовольнивши його освітні потреби; забезпечення максимально ефективного використання капіталовкладень і ресурсів та результативного функціонування системи освіти як соціальної системи [77]. Однак якби не активна позиція батьків та їх турбота за майбутнє своїх дітей, показники якості освіти були б зовсім іншими.

Якщо подивитися більш глобально, то на сьогодні якість вищої освіти є одним із центральних завдань державної освітньої політики України. Якісна вища освіта та розвиток освіти дорослих визначені одним з основних пріоритетів у «Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року», де мета пріоритету 4 «Якісна вища освіта та розвиток освіти дорослих» полягає в тому, що випускники закладів вищої освіти мають стати конкурентоспроможними фахівцями на ринку праці, які мають сучасні знання, вміють вирішувати комплексні завдання, можуть створювати висококласні та інноваційні інтелектуальні

продукти та поділяють цінності вільного демократичного суспільства [312]. На рівні головного органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, стратегічний напрямок визначений, проте в його реалізації потрібні злагоджені дії всіх суб'єктів публічного адміністрування вищої освіти в Україні.

Варто зауважити, що зазначений план включає конкретні стратегічні та операційні цілі, завдання та показники результативності. Стратегія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти як органу, що здійснює державну політику у сфері якості вищої освіти, передбачає реалізацію до 2022 р. низки цілей за трьома головними напрямками: якість освітніх послуг; визнання якості наукових результатів; забезпечення системного впливу діяльності Національного агентства [313].

17 липня 2020 р. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти стало членом Мережі агентств забезпечення якості вищої освіти Центральної та Східної Європи, що потенційно посилює позиції України в забезпеченні та посиленні якості освіти. Триває подальша інтернаціоналізація діяльності Національного агентства, зокрема укладено низку угод із відповідними державними та міжнародними агентствами з метою обміну досвідом і створення механізмів взаємовигідної співпраці щодо поширення практик академічної доброчесності та підвищення якості вищої освіти. За три роки (з жовтня 2018 р.) затверджено 102 стандарти першого (бакалаврського) рівня та 64 другого (магістерського) рівня вищої освіти. До розроблення стандартів, освітніх програм та оцінювання якості підготовки випускників залучаються роботодавці, здобувачі вищої освіти та інші стейкхолдери, що сприяє наближенню змісту вищої освіти до реальних потреб ринку праці [14].

Вища освіта в Україні є однією з цілей реформування на шляху до інтеграції у Європейський простір вищої освіти та Європейський

дослідницький простір. Розвиток сучасної вищої освіти значною мірою зумовлений Болонським процесом, який було започатковано і підтримано на Конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту у Франції, Німеччині, Італії та Сполученому Королівстві в Болоньї в червні 1999 р.

Важливим із позиції Національного інституту стратегічних досліджень є розвиток академічної свободи, автономності та відповідальності вищих закладів освіти як принципів Європейського простору вищої освіти, зростання ролі ЗВО у зміцненні демократичних суспільств і посиленні суспільної єдності. Потрібно розширювати участь працівників ЗВО та студентів у структурах, що ухвалюють рішення, на європейському, національному та інституційному рівнях. Потрібно сприяти створенню орієнтованого на студента середовища як засобу розширення його можливостей в усіх формах навчання, пропонуючи оптимальні рішення для забезпечення сталих та гнучких траєкторій навчання. Це також потребує співпраці викладачів та дослідників на міжнародному рівні. Вища освіта є основним рушієм економічного і соціального розвитку в орієнтованому на знання світі. Тому потрібно нарощувати зусилля в контексті соціального виміру для забезпечення рівних можливостей отримання якісної освіти, звертаючи особливу увагу на мало представлені групи [170].

Професор Р. Щокін визначив, що публічне адміністрування галуззю освіти – це регламентована нормами адміністративного права діяльність публічної адміністрації щодо впорядкування правових відносин, пов'язаних із процесом засвоєння / оволодіння знаннями, уміннями та навичками з метою набуття встановлених державою освітніх рівнів. Публічне адміністрування галуззю освіти включає в себе такі взаємопов'язані елементи, а саме норми права, які регулюють питання освіти і визначають напрямки її здійснення у різних навчальних закладах, а також організаційну, педагогічну, матеріально-технічну та інші складові

діяльності публічної влади, на яку покладена уся відповідальність за адміністрування процесами освіти в Україні [350]. Уважаємо таке визначення досить ґрунтовним і таким, яке варто взяти за основу при дослідженні інструментів публічного адміністрування вищої освіти.

Відповідно до статті 17 розділу IV Закону України «Про вищу освіту» управління здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, галузевими державними органами, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади; органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади; Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук; засновниками вищих навчальних закладів; органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки; Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [183]. Тобто перелік суб'єктів публічного адміністрування у сфері вищої освіти є чітко визначеним.

Саме тому суб'єкти загальної (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України) та спеціальної публічної адміністрації (Міністерство освіти та науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти України, Український центр оцінювання якості освіти та самі ЗВО) спрямовують усі свої дії в цьому напрямку, а тому відповідним чином їх дії мають певну форму прояву.

Авторами посібника встановлено, що інструменти публічного адміністрування характеризуються такими ознаками: вони є зовнішнім виразом форми адміністративної діяльності публічної адміністрації; відображають правову динаміку публічного адміністрування; залежать від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації; зумовлені реалізацією адміністративних обов'язків суб'єктів публічної адміністрації;

їх вибір зумовлюється специфікою поставленої мети щодо певного об'єкта публічного впливу, що встановлює найбільш ефективний варіант діяльності [6].

С. Діденко, досліджуючи механізм адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, пропонує розглядати його через призму механізму правового регулювання та брати його за основу, оскільки він є однією з провідних категорій адміністративного права, за допомогою якої здійснюється ефективний вплив на поведінку суб'єктів права, та має суміжні до виконання завдання поряд із категорією правового забезпечення. До його складових автор зараховує: 1) норми права різного призначення; 2) акти застосування права і діяльність організацій та посадових осіб із втілення їх у життя (форми та методи); 3) принципи адміністративного права; 4) тлумачення адміністративних приписів у цій сфері як процес доведення та уточнення їх змісту; 5) адміністративно-правові відносини, які базуються на адміністративно-правових нормах та виникають і здійснюються на їх основі; 6) адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюють адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї; 7) адміністративно-правові режими, зокрема обігу зброї на території України, ліцензування тощо; 8) адміністративні процедури діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї [69].

І. Патерило основними елементами інституту інструментів діяльності публічної адміністрації називає підзаконні нормативні акти, адміністративні акти, адміністративні договори, адміністративні акти-дії та акти-плани [168].

В. Колпаков, використовуючи термін «публічне адміністрування», виділяє таку класифікацію інструментів публічного адміністрування: установлення форм права (видання нормативних актів управління,

адміністративна правотворчість); застосування норм права (видання ненормативних актів управління, індивідуальних актів управління, актів застосування норм права, адміністративне розпорядництво); укладання адміністративних договорів, здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій; провадження організаційних дій; виконання матеріально-технічних операцій [115].

З огляду на вищенаведене та погоджуючись із думками провідних адміністративістів, ми відносимо до інструментів публічного адміністрування: 1) нормативні акти; 2) адміністративні акти; 3) адміністративні договори як інструмент публічного адміністрування; 4) плани як інструменти публічного адміністрування; 5) фактичні дії як інструменти публічного адміністрування [6, с.144].

Окрім цього варто зауважити, що серед інструментів публічного адміністрування у сфері вищої освіти важливе місце займають ліцензування, акредитація та публічний й громадський контроль.

М. Савченко доводить, що ЗВО, маючи всі ознаки суб'єкта господарювання, здійснюють господарську діяльність, мають сукупність господарських прав та обов'язків, відокремлене майно та відповідають за зобов'язаннями в межах свого майна [291]. Ось тому дуже важливо відстежувати, кому надається право здійснювати господарську діяльність у сфері вищої освіти (ліцензування), а також чи є у ЗВО фактична спроможність атестувати здобувачів вищої освіти та видавати їм дипломи державного взірця (акредитація).

Закон України «Про освіту» визначає ліцензування освітньої діяльності як процедуру визнання спроможності юридичної або фізичної особи надавати освітні послуги на певному рівні освіти відповідно до ліцензійних умов [215].

На думку А. Клімової, держава, будучи гарантом забезпечення відповідності вищої освіти запитам суспільства, здійснює регулювальний

вплив на заклади освіти через правові, економічні та адміністративні методи. Одним з інструментів державного регулювання, що належить до адміністративних методів і направлений на захист інтересів суспільства і споживачів, є ліцензування освітньої діяльності. Держава створює умови для функціонування ринку освітніх послуг, де ліцензування поряд з акредитацією та стандартизацією створюють зовнішню систему забезпечення якості вищої освіти. Тому ліцензування освітньої діяльності можна розглядати як окрему частину державного регулювання з рядом інституційних об'єктів, які мають прямий та опосередкований вплив на державну політику ліцензування освітньої діяльності в Україні [104].

Порядок ліцензування ЗВО здійснюється відповідно до прописаної адміністративної процедури, що затверджена Кабінетом Міністрів України.

Акредитація є не менш важливою складовою в освітній сфері, адже неможливість ЗВО забезпечити проходження ліцензування та акредитації створює конкурентні умови для їх виключення з освітнього середовища.

Водночас держава, реалізуючи політику децентралізації й у освітній сфері, почала запроваджувати нові заходи контролю – публічний та громадський. Перший здійснюють, як і раніше, суб'єкти публічного адміністрування через проходження знову ж таки ліцензування та акредитації ЗВО з метою залишення на ринку освітніх послуг лише тих, хто відповідає державним вимогам і поточного контролю у сфері освіти, а другі здійснюють поточний контроль, що полегшує виявлення проблем, їх вирішення та застосування превентивних заходів для покращення якості вищої освіти в Україні загалом.

Отже, усе вищевикладене в цьому підрозділі дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо поняття та класифікації інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні:

– публічне адміністрування – це діяльність суб’єктів публічної адміністрації, спрямована на виконання функцій держави на основі чинного законодавства;

– публічне адміністрування вищої освіти базується на основних адміністративно-правових засадах, що виходять з ієрархічної структури суб’єктів публічного адміністрування, їх компетенції у сфері вищої освіти;

– вища освіта в Україні є однією з цілей реформування на шляху до інтеграції в Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір;

– зауважено, що серед інструментів публічного адміністрування у сфері вищої освіти важливе місце займають ліцензування, акредитація та публічний й громадський контроль;

– ліцензування є первинним засобом у сфері вищої освіти, яке здійснюється центральним органом виконавчої влади, що здійснює державну політику у сфері вищої освіти (Міністерством освіти і науки України) відповідно до прописаної адміністративної процедури, що затверджена вищим органом виконавчої влади України (Кабінетом Міністрів України).

– акредитація – це заключний рівень спеціального адміністрування, який підтверджує спроможність ЗВО здійснювати кінцеве атестування здобувачів вищої освіти та видавати їм дипломи державного взірця;

– інструменти публічного адміністрування вищої освіти в Україні – це зовнішня форма дій суб’єктів публічної адміністрації (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти та науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти України, Український центр оцінювання якості освіти та самі ЗВО), які спрямовані на забезпечення реалізації конституційного права на освіту (як для громадян України, так і для іноземців, біженців).

Уважаємо, що діяльність суб'єктів публічної адміністрації у сфері вищої освіти в Україні здійснюється за допомогою таких інструментів публічного адміністрування, як: 1) нормативно-правові акти у сфері вищої освіти в Україні; 2) адміністративні акти у сфері вищої освіти в Україні; 3) адміністративні договори з метою координації дій суб'єктів публічної адміністрації у сфері вищої освіти в Україні; 4) плани щодо проведення реформування вищої освіти в Україні; 5) фактичні дії суб'єктів публічного адміністрування з метою реалізації конституційного права на освіту.

3.2. Видання нормативно-правових актів як інструмент публічного адміністрування освіти в Україні

Правову основу законодавства будь-якої країни складають насамперед нормативно-правові акти.

Актам адміністративного права характерні особливі способи їх створення та встановлення, а також різні форми вираження. Зазначене зумовлено великою кількістю суб'єктів публічної адміністрації, які впродовж багатьох років створювали групу джерел адміністративного права, а саме систему адміністративних нормативно-правових актів.

Система актів формується за юридичною силою, де, з одного боку, якість правових актів вказує, як реально діяти, породжувати юридичні наслідки, з іншого – юридична сила акта визначається місцем правотворчого (правовстановленого) органу в державному апараті [41].

Розуміння загальнотеоретичної категорій «правовий акт» та «нормативно-правові акти» завжди були предметом наукової дискусії. Так, Р. Васильєв доводив, що правовий акт становить собою волевиявлення уповноваженого суб'єкта права, за допомогою якого здійснюється регулювання суспільних відносин через установлення, зміни, припинення, зміни сфери дії правових норм, а також установлення, зміни, припинення

конкретних правовідносин, результат яких у вигляді велінь, звернень, угод у встановлених законом випадках фіксується в документальній формі [38]. З точки зору вченого, правовий акт є основою для врегулювання суспільних відносин, визначеною документально.

Професорка О. Скакун під поняттям «правовий акт» розуміє акт-волевиявлення або рішення, яке ухвалюється уповноваженим суб'єктом права та регулює певні суспільні відносини за допомогою встановлення (зміни, скасування, зміни сфери дії) правових норм і визначення (зміни, припинення) на основі цих норм відповідних прав і обов'язків учасників конкретних правовідносин, установлення міри юридичної відповідальності конкретних осіб за скоєне ними правопорушення. Акт-волевиявлення відповідно до законодавства оформлюється у встановлених законом випадках у вигляді письмового документа або ж так званого акта-документа [300]. Тож значення правового акта для врегулювання суспільних відносин є дуже велике, враховуючи також значення такого акта для романо-германської правової сім'ї.

Правові акти за юридичною субординацією, з точки зору професорки, поділяються на нормативні, які регулюють суспільні відносини і є загальнообов'язковими для всіх жителів країни; індивідуальні (ненормативні), які регулюють конкретні суспільні відносини та породжують права й обов'язки визначеного кола суб'єктів, яким вони адресовані; інтерпретаційні (акти тлумачення норм права), які використовуються з метою якісного «обслуговування» нормативно-правових акти та несуть допоміжний характер [299].

Варто зазначити, що категорія «правовий акт» є значною для охоплення й визначається як вплив уповноважених органів на врегулювання конкретної сфери суспільних відносин зі встановлення міри відповідальності за неналежне її виконання певними особами.

З погляду О. Мурашина, правовий акт – це письмовий документ, що ухвалений правомочним суб'єктом права (державним органом, органом місцевого самоврядування) і має офіційний характер та обов'язкову силу, виражає владні веління і спрямований на регулювання суспільних відносин. Професор виділяє такі його ознаки: 1. Правовий акт – письмовий документ певного роду, що володіє особливою формою вираження інформації. 2. Офіційний характер правового акта полягає у його виданні (ухваленні) від імені органу. 3. Видання правових актів допускається суворо в межах компетенції суб'єкта. 4. Правовий акт має цільову орієнтацію. 5. Правовий акт призначений для регулювання суспільних відносин і є загальнообов'язковим. Це означає, що акт офіційно визнається і захищається державою та її інститутами. Його зобов'язані виконувати фізичні та юридичні особи, яким він адресований, з ним вони мають погоджувати свої акти та юридичні дії [150].

Зважаючи на зазначене, юридична сила правового акта залежить від правомочності суб'єкта правотворчості, потреби дії акта, ухваленого з дотриманням вимог законності, у результаті чого відповідні положення, що містяться в ньому, стають обов'язковими. Варто зауважити, що за основу класифікації правових актів беруться найзагальніші та найістотніші їх ознаки, що відіграють визначальну роль у характеристиці правової природи конкретних актів.

М. Цвік, О. Петришин у своїх дослідженнях визначають нормативно-правовий акт як офіційний документ, ухвалений компетентними суб'єктами правотворчості, який встановлює, змінює або скасовує норми права [87]. Учені визначають основну функцію, яку здійснює нормативно-правовий акт.

Автори навчального посібника вважають, що нормативно-правовий акт – це юридичний документ компетентного органу держави, в якому закріплено формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки,

що охороняється державною владою від порушень. Нормативно-правовий акт є основною формою (джерелом) права в Україні, результатом діяльності компетентних суб'єктів держави [319]. Автори зауважують, що нормативно-правовий акт є базовим актом держави для врегулювання суспільних відносин.

З погляду Р. Ромашова, нормативно-правовий акт можна схарактеризувати як письмовий документ, що ухвалюється іменем держави компетентними державними органами та уповноваженими суб'єктами відповідно до встановленої процедури, яка містить правила поведінки загальнообов'язкового характеру. Водночас зауважується, що нормативно-правовий акт поширює регулятивно-охоронний вплив на неперсоніфіковане коло суб'єктів (широкого спектру дії), що спрямований на врегулювання певних типових суспільних відносин [318]. Учений звертає особливу увагу на компетенцію уповноважених органів на ухвалення нормативно-правового акта.

Дещо схожою є позиція С. Бобровник і В. Нагребельного, які під нормативно-правовим актом розуміють офіційний письмовий документ, який ухвалюється уповноваженим органом держави й установлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права [351].

З погляду П. Рабіновича, нормативно-правовий акт – це письмовий документ компетентного органу держави (або уповноваженого нею органу місцевого самоврядування), в якому закріплено формально-обов'язкове правило поведінки загального характеру [240]. Учений зауважує, що нормативно-правовий акт закріплює правило поведінки загального характеру, тобто поширюється на всіх.

Водночас А. Шебанов помічає, що відмінність нормативно-правового акта від інших актів і документів полягає насамперед у його змісті, тому що ні в кого не викликає сумніву, що нормативно-правовий акт є нормативним саме тому, що містить норми права [339]. Акцентується

увага на базовому наповненні такого акта – нормі права, яка є загальнообов'язковою.

Уважаємо за доцільне звернутися до наукових думок В. Корельського і В. Перевалова, які виділили такі характерні риси нормативно-правових актів: 1) диференційовані; 2) ієрархізовані та з провідною роллю конституції держави; 3) конкретизовані за предметом правового регулювання, суб'єктами виконання та реалізації права. Так, диференційовані нормативно-правові акти виникають через наявність у механізмі держави досить розгалуженої структури органів із визначеними законодавчо правотворчими повноваженнями, а також із значним обсягом інших функцій, які реалізуються через видання юридичних актів. Ієрархізовані та з провідною роллю конституції нашої держави, адже система таких актів базується на основі різної юридичної сили нормативно-правових актів. Ось чому джерела права нижчі за юридичною силою є залежними від актів вищої юридичної сили і не можуть суперечити їм. Водночас конкретизовані нормативно-правові акти за певним критерієм (предметом правового регулювання, суб'єктами виконання та реалізації права) містять конкретні вказівки в самих актах [316; 392]. Зважаючи на зазначене зауважимо, що нормативно-правові акти не існують відокремлено, а утворюють цілісну систему.

На основі вищенаведених визначень можна звернути увагу на певні особливості нормативно-правових актів: вони є формою вираження норми права; є офіційним актом; ухвалюються уповноваженими органами в установленому порядку; установлюють, змінюють, припиняють чи конкретизують певну норму права; загальнообов'язкове правило поведінки; поставлені під охорону держави. Крім того класифікація таких актів залежить від кількості критеріїв, узятих за основу. З нашого погляду, основним критерієм для класифікації нормативно-правових актів є юридична сила нормативно-правових актів.

Існують різного роду класифікації нормативно-правових актів. Так, у своїх наукових пошуках М. Цвік та О. Петришин вийшли з того, що здійснили групування нормативно-правові акти за такими критеріями: а) за юридичною силою вчені виділили закони і підзаконні акти; б) за суб'єктами правотворчості – акти, що ухвалені народом; Президентом країни, органами законодавчої, виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування; в) за обсягом і характером дії – акти загальної дії, акти обмеженої дії (спеціальні), акти виняткової дії (надзвичайної); г) за галузевою належністю – акти, що врегульовують певну галузь права (конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, сімейного права тощо); д) за зовнішньою формою вираження нормативно-правові акти поділяються на закони, укази, постанови, рішення, розпорядження, накази тощо [87]. Хотілося б зауважити, що відповідно до Конституції України єдиним джерелом влади в Україні є народ, однак згідно з чинним законодавством механізму реалізації для народу права законодавчої ініціативи немає.

Дещо меншу за обсягом класифікацію нам пропонує Л. Луць, який наводить такий розподіл: 1) за суб'єктом правотворчості виділяють акти, які ухвалюються народом, главою держави, органом законодавчої, виконавчої влади, контрольно-наглядовим органом, органом місцевого самоврядування, керівником підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або фізичної особи, яка відповідно до чинного законодавства наймає працівників; 2) за характером і обсягом дії – нормативно-правові акти загальної, виключної та обмеженої дії; 3) юридичною силою виділяють закони та підзаконні акти [134]. Л. Луць здійснює класифікацію за найбільш актуальними критеріями.

Н. Лазнюк, досліджуючи види нормативно-правових актів, узагальнила попередні дослідження М. Цвіка, О. Петришина [134], О. Скаун [299], М. Кельмана, О. Мурашина [101] та визначила таку

класифікацію нормативно-правових актів: за юридичною силою – закони, які є актами вищої юридичної сили, і підзаконні акти, що ухвалюються на виконання законів та не суперечать їм; за суб'єктами правотворчості вчені виділяють нормативні акти, які ухвалені народом, главою держави, органами законодавчої, виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо; за обсягом і характером дії виділяють акти загальної дії, які охоплюють всю сукупність відносин певного виду на даній території; обмеженої дії (спеціальні), які поширюються на частину території, або на певне коло осіб; виняткової дії, регулятивні можливості яких реалізуються за наявності виняткових обставин (воєнних дій, стихійного лиха та ін.); за галузевою належністю виділяють нормативно-правові акти в певній галузі права (конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального, трудового, сімейного права тощо); за зовнішньою формою виразу варто виділити закони, укази, постанови, рішення, розпорядження, накази та інше [131].

Як уже зазначалося, найбільш значущою, на нашу думку, є класифікація нормативно-правових актів за юридичною силою.

У теорії держави і права основні позиції щодо розуміння поняття юридичної сили вказують на те, що юридична сила нормативно-правових актів виражає співвідношення одного акта з іншим, де таке співвідношення залежить від місця органу, який видав акт, серед органів державної влади, від місця акта в системі законодавства. Це вибудовує певну ієрархію нормативно-правових актів. Створює певний порядок, є підставою для узгодження нормативно-правових актів; певну обов'язковість акта взагалі, пріоритетність одного акта відносно іншого. Найвищий ступінь такої пріоритетності виявляється у верховенстві таких видів нормативно-правових актів, як Конституція та закони; здатність акта діяти, впливати, безпосередньо регулювати суспільні відносини; класифікацію нормативно-правових актів, яка має велике теоретичне та практичне значення, оскільки

дозволяє з'ясувати правову природу того чи іншого акта, його ознаки, призначення. За допомогою класифікації фіксують закономірні, об'єктивні зв'язки між об'єктами, предметами реальної дійсності через розподіл їх за відповідними рубриками (класами, видами, родами і т. ін.), таким чином між ними краще пізнаються зв'язки й відносини.

Іншими словами, юридична сила нормативно-правового акта – це специфічна його властивість мати суворо визначене місце в системі правових актів і залежати за формальною обов'язковістю від рівня та обсягу повноважень органу, який видає (ухвалює) цей акт, тобто від того, хто є суб'єктом нормотворчості [299]. Зважаючи на означене зауважимо, що на юридичну силу нормативно-правового акта впливають місце суб'єкта правотворчості в системі органів, узгодженість акта з іншими нормативно-правовими актами; ступінь регулювання суспільних відносин тощо. Професорка О. Скакун, зауважує, що за юридичною силою нормативно-правові акти поділяються на дві великі групи – закони й підзаконні акти [299]. Закон можна визначити як первинний регулятор суспільних відносин та основним нормативним орієнтиром в державі. У країнах романо-германського права розрізняють поняття «закон у матеріальному сенсі», тобто будь-яку норму, що походить від держави, незалежно від форми її викладу, і «закон у формальному сенсі», коли йдеться про ухвалений в особливому порядку акт вищого органу державної влади, який має вищу юридичну силу [171]. Учений звертає нашу увагу на важливість закону для романо-германської правової сім'ї, однак в англо-американській правовій сім'ї теж використовують закон, який хоч і не є основним, але є регулятором суспільних відносин.

Основним Законом нашої країни є Конституція України, статтею 53 якої встановлено, що кожен має право на освіту. Крім того держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних

навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої й післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [120]. Вказана стаття є правовою основою для напрацювання інших законів у сфері освіти загалом.

Основним суб'єктом законодавчої гілки влади є Верховна Рада України, яка ухвалює закони та постанови. Так, Закон України «Про освіту» є базовим нормативно-правовим актом у галузі освіти, спрямованим на врегулювання суспільних відносин з приводу навчання, виховання, а також професійної та загальнокультурної підготовки громадян України (ст.2). Закон закріплює організаційні основи і принципи державної політики у сфері освіти, установлює правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи освіти. Окрім загальних завдань і принципів освітнього законодавства, Закон України «Про освіту» закріплює державні гарантії прав громадян у сфері освіти, мову навчання, встановлює державні освітні стандарти. Законодавчо регламентовано також питання компетенції державних органів і органів самоврядування у сфері освіти, компетенції й відповідальності освітніх установ, порядку створення й регламентації їх діяльності, питання управління державними і недержавними освітніми установами, державного контролю за якістю освіти. Законом України «Про освіту» передбачено 12 рівнів освіти, зокрема й вищу освіту (частина друга статті 10). Відповідно до статті 17 Закону України «Про освіту» метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань [215].

Пріоритетним законодавчим актом у сфері вищої освіти є Закон України «Про вищу освіту», який установлює правові, організаційні, фінансові й інші основи функціонування системи вищої освіти. Закон

визначає структуру вищої освіти в Україні, освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти, систему стандартів вищої освіти, систему державного нагляду (контролю) в галузі вищої освіти. Законом також визначається правовий статус вищого навчального закладу, зокрема мета й завдання його діяльності, типи навчальних закладів, рівні акредитації вищих навчальних закладів, порядок створення, реорганізації та ліквідації вищого навчального закладу, ліцензування освітньої діяльності, акредитація напрямів, спеціальностей та вищих навчальних закладів, а також установлюються основні принципи управління вищим навчальним закладом та ін. [215].

Починаючи з моменту ухвалення цього акта були визначені базові принципи державної політики у сфері вищої освіти: 1) сприяння сталому розвитку суспільства через підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 2) доступності вищої освіти; 3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів); 4) міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 5) наступності процесу здобуття вищої освіти; 6) державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; 7) державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема через надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність; 8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у

сфері вищої освіти; 9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою [215].

Ці принципи покладено в основу здійснення відповідного врегулювання у сфері вищої освіти. Окрім того варто відзначити, що ЗВО законами України «Про освіту» та «Про вищу освіту» надано автономію на вирішення питань у межах закладу освіти, що також особливим чином впливає на особливості врегулювання цієї сфери.

Крім того ще є низка законів, що опосередковано стосуються вищої освіти, зокрема це закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про основні засади молодіжної політики», «Про зайнятість населення», «Про фахову передвищу освіту», «Про професійний розвиток працівників» та ін.

Рівень розвитку науки й техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання, саме таку мету ставили собі за основу розробники Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Цим законом урегульовуються відносини, пов'язані з провадженням наукової і науково-технічної діяльності, та створення умов для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів для забезпечення розвитку всіх сфер суспільного життя [210]. Освіта й наука є головними чинниками трансформації суспільства, тому неможливо у сфері вищої освіти не зачепити питання науки, яка, на жаль, сьогодні перебуває в украй складній ситуації недофінансування, а висококваліфіковані кадри залишають нашу країну.

Закон України «Про основні засади молодіжної політики» покликаний удосконалити процес формування та реалізації молодіжної політики через включення до українського законодавства більшості положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) щодо участь молоді в суспільному житті на місцевому та регіональному рівні,

кодифікації законодавства у сфері молодіжної політики, запровадження нових форм, методів та інструментів молодіжної роботи з урахуванням кращих закордонних та національних практик. Відповідно до його положень основними завданнями молодіжної політики у сфері вищої освіти є підтримка молоді в реалізації її соціально-економічного потенціалу, зокрема для вирішення житлових питань, питань професійного розвитку, працевлаштування, задоволення освітніх, медичних, культурних та інших потреб. Крім того, держава у визначеному законом порядку сприяє створенню умов для: розроблення, впровадження та розвитку освітніх програм для молодіжних працівників, членів молодіжних та дитячих громадських об'єднань; запровадження нових форм, методів та інструментів молодіжної роботи, зокрема щодо розвитку освітніх, інформаційних та інших електронних молодіжних ресурсів, систем дистанційного надання послуг для молоді [217].

Наявність у людини вищої освіти не є запорукою того, що вона буде працевлаштованою, однак це значно підвищує її шанси. Саме тому Законом України «Про зайнятість населення» врегульовуються питання щодо права на професійну орієнтацію з метою самовизначення та реалізації здатності особи до праці та професійне навчання відповідно до здібностей та з урахуванням потреб ринку праці [190].

Відповідно до частини другої статті 5 Закону України «Про фахову передвищу освіту» держава сприяє розвитку закладів фахової передвищої освіти як центрів здобуття повних та часткових кваліфікацій у сферах фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти, а також як кваліфікаційних центрів, уповноважених на оцінювання і визнання результатів навчання, зокрема здобутих через неформальну чи інформальну освіту, присвоєння та/або підтвердження професійних кваліфікацій відповідного рівня [235].

Відповідно до Закону України «Про професійний розвиток працівників» основними напрямками діяльності роботодавців у сфері професійного розвитку працівників є стимулювання професійного зростання працівників; забезпечення підвищення кваліфікації працівників безпосередньо в роботодавця або в навчальних закладах, як правило, не рідше ніж один раз на п'ять років; проведення аналізу результатів атестації та здійснення заходів щодо підвищення професійного рівня працівників тощо [224].

Окрім Парламенту України важливі акти у сфері вищої освіти ухвалює Президент України, який згідно з Конституцією України ухвалює укази та розпорядження. Укази Президента України – це нормативно-правові акти глави держави, видані на основі та на виконання Конституції й законів України, наприклад, з метою вдосконалення якості та змісту вищої освіти в Україні як фундаментальної основи для розвитку держави, підготовки конкурентоспроможного людського капіталу відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України було ухвалено указ Президента України №210/2020 «Про вдосконалення вищої освіти в Україні», яким було утворено Раду з питань розвитку вищої освіти в Україні як консультативно-дорадчий орган при Президентові України [181].

Іншим же указом Президент України утворив Раду Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту як консультативно-дорадчий орган при Президентові України [187]. Разом із тим Президентом України було підписано Указ № 217/2021 «Питання проєкту «Президентський університет», яким ініціюється створення проєкту Президентського університету, що має стати сучасним інноваційним освітнім і науковим центром. Зазначений проєкт має на меті створення інноваційного освітньо-наукового центру через концентрацію найкращих матеріальних і людських ресурсів країни із залученням

бюджетних і небюджетних коштів. При цьому заклад створюватиметься не через удосконалення набутого чинними закладами досвіду і практик з подоланням притаманної їм інерції, а як новий сучасний заклад вищої освіти. Формат пілотного проєкту дасть змогу подолати обмеження для ефективної діяльності закладу вищої освіти, внести в разі потреби зміни до нормативно-правових актів, які встановлюють основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування та розвитку системи вищої освіти, сфери наукової і науково-технічної та інноваційної діяльності. У процесі апробації пілотного проєкту передбачається визначити бізнес-процеси управління університетом, методи навчання, які базуються на дослідженнях, інноваційні форми співпраці з бізнесом, здійснювати взаємодію з академічними установами наукової сфери з метою формування змісту наукової освіти та ефективного використання ресурсної бази. Досвід зазначеної роботи передбачається поширити на всі заклади вищої освіти [231].

Серед суб'єктів правотворчості, правотворчим напрямком діяльності яких є відповідна розпорядча діяльність, спрямована на виконання законів через розроблення та встановлення відповідних підзаконних правил загальнообов'язкового характеру. У такому разі юридичне значення нормативних актів таких суб'єктів публічного адміністрування полягає насамперед у тому, що вони є інструментом публічної адміністрації, за допомогою якого відбувається адміністрування діяльності щодо виконання адміністративних зобов'язань; є первинною формою публічного адміністрування для ухвалення офіційного документа, який встановлюється у процесі адміністративної діяльності; водночас із ним пов'язане виконання певних публічних функцій та розв'язання численних проблем у різних сферах суспільних відносин; у таких актах міститься переважна частина нормативних приписів, які поширюються практично на всіх суб'єктів публічного та приватного права [6].

Розглянемо поняття «підзаконний нормативно-правовий акт». Так, В. Хропанюк під підзаконним нормативно-правовим актом розуміє правотворчі акти компетентних органів, які засновані на законі та не суперечать йому, наділені меншою юридичною силою, ніж закони, але базуються на юридичній силі законів та не можуть протистояти їм. Учений вказує на прямий зв'язок підзаконного із нормативно-правовим актом, а також підпорядкованість положенням законів [335].

На думку Л. Горбунової, термін «підзаконний нормативно-правовий акт» є збірною юридичною категорією, яка виражає одну загальну властивість великої, найбільшої за кількісним складом групи нормативно-правових актів, що видаються суб'єктами виконавчо-розпорядчої діяльності в Україні, згідно з якою їх зміст має ґрунтуватися на положеннях закону і йому не суперечити [55]. З точки зору Л. Горбунової, «підзаконний нормативно-правовий акт» є загальною назвою для певної категорії правових актів, що не можуть суперечити закону.

Крім того підзаконним нормативно-правовим актом в аспекті його загальнообов'язкової дії (громадян, підприємств, установ, організацій, тобто поза межами системи органів влади, які його видали) потрібно розуміти постанови Верховної Ради України нормативного характеру, відповідні офіційні документи Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, що містять правила загальнообов'язкової поведінки, дія яких не обмежується одноразовим застосуванням [54]. Вчена надає власний перелік суб'єктів публічного адміністрування, що видають підзаконні нормативно-правові акти.

Зазначене викликане тим, що загальні норми і правила поведінки, сформульовані в законах, не в змозі охопити всіх аспектів, які потребують додаткового врегулювання нормами адміністративного права. Тому і

виникає потреба конкретизації та деталізації законодавчих норм щодо стадії їх застосування.

Отже, підзаконний нормативно-правовий акт можна визначити як правовий акт, виданий уповноваженими на це суб'єктами публічного адміністрування відповідно до закону та на його виконання з метою конкретизації та деталізації норм права для їх подальшого застосування.

За сферою застосування нормативні акти органів публічного управління поділяються на внутрішньоорганізаційні та зовнішні. Провідне місце в діяльності публічної адміністрації відіграють зовнішні акти, що в будь-яких аспектах виходять за відомчі межі публічного апарату, адресовані фізичним і юридичним особам, які не перебувають у їхньому підпорядкуванні. З їх допомогою суб'єкти публічної адміністрації безпосередньо забезпечують захист прав і свобод людини та громадянина, нормальне функціонування держави і суспільства.

Постанови Кабінету Міністрів України – це нормативно-правові акти вищого органу виконавчої влади, які ухвалюються в колегіальному порядку з важливих питань державного управління, видані на основі та на виконання Конституції й законів України, указів Президента України, – наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787 «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра» [197].

Постановою Кабінету Міністрів України від 09 вересня 2020 р. № 811 «Про документи про вищу освіту (наукові ступені)» затверджено перелік обов'язкової інформації, яка має міститися в документах про вищу освіту (наукові ступені). Крім того встановлено, що інформація про випускників вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, які здобули освіту на умовах державного

замовлення, що міститься в документах про вищу освіту (наукові ступені) та додатках до них, зберігається в таких закладах освіти; документи (дублікати документів) про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка та додатки до них, видані до набрання чинності цією постановою, є дійсними та не підлягають обміну тощо [188].

Постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635 затверджено Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти, що визначає організаційні засади інклюзивного навчання у закладах вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття якісної вищої освіти з урахуванням потреб та можливостей таких осіб [202].

Органи виконавчої влади видають численні нормативно-правові акти, зокрема Постанову Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 1134 «Про затвердження нормативів чисельності студентів (курсантів), аспірантів (ад'юнктів), докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів, клінічних ординаторів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах післядипломної освіти державної форми власності» [194], Постанову Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» [192].

Підзаконні нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, що зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян, зокрема у сфері вищої юридичної освіти або мають міжвідомчий характер, проходять реєстрацію в Міністерстві юстиції України [329]. Це, наприклад, наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 09.01.2013 № 12 «Про затвердження Примірного положення про приймальну комісію вищого навчального закладу України» [203], спільний наказ Міністерства освіти і

науки України та Національного агентства України з питань державної служби від 18 жовтня 2021 р № 1105/165-21 «Про затвердження програми єдиного державного кваліфікаційного іспиту зі спеціальності «публічне управління та адміністрування» на другому (магістерському) рівні вищої освіти» [204], наказ Міністерства освіти і науки України від 13 жовтня 2021 р. № 1098 «Про затвердження умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році» [205] тощо.

У разі невиконання останньої вимоги нормативні акти є нечинними, а Міністерство юстиції України вимагає від суб'єкта нормотворення їх скасування [144]. Крім того зовнішні акти органів виконавчої влади й місцевого самоврядування публікуються в офіційних або місцевих періодичних виданнях.

Що стосується внутрішньоорганізаційних актів (розпоряджень), то вони спрямовані до підпорядкованих по службі апаратів і працівників. У них установлюються правила службової діяльності, розраховані на неодноразове виконання.

Постанови центральних органів виконавчої влади (насамперед МОН) – це нормативно-правові акти, видані з метою забезпечення реалізації державної політики у визначеній сфері на основі та на виконання Конституції і законів України, указів Президента України, наказів відповідного міністра Кабінету Міністрів України, наприклад Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 серпня 2002 р. № 450 «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» [193].

Накази керівників центральних органів виконавчої влади, установ, організацій та підприємств загального характеру – це нормативно-правові акти, підписані компетентною посадовою особою, які на основі та на

виконання Конституції і законів України, указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України деталізують правові норми: наприклад, Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо часу звернення із попереднім повідомленням про намір акредитувати освітні програми рівня бакалавр від 14 квітня 2021 р. [280].

На думку Я. Романова, за загальним правилом, крім ієрархічної залежності наявна матеріальна (змістовна) залежність підзаконних актів від закону. Це виявляється в тому, що закон регулює найбільш важливі, принципові питання (первинне регулювання), решта питань становить предмет регулювання іншими нормативними правовими актами меншої юридичної сили (вторинне регулювання). Виходячи із залежного за юридичною силою положення підзаконних актів, їх підпорядкованості законам, вони можуть бути ухвалені за наявності закону, який вже набрав чинності, при цьому є недопустимим поширення дії підзаконного акта на відносини, які виходять за часові або просторові межі дії відповідного закону, або на осіб, що не є суб'єктами його регулятивного впливу. Підзаконні акти забезпечують деталізацію застосування закону, регламентують порядок введення його в дію, конкретизують механізм дії, який уже визначений у законі, встановлюють кількісні показники, норми, квоти, містять вирішення окремих конкретних питань, зокрема процедурного порядку, одночасно із цим залишаючись у межах тої легітимної мети, для досягнення якої їх уведено [185].

Крім того варто зауважити, що здійснювати видання підзаконних нормативно-правових актів у сфері публічного адміністрування вищої освіти можуть місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування однак з урахуванням сфери нашого дослідження, то зазначене відбувається не часто. Це, наприклад, рішення Миколаївської міської ради від 26.10.2004 № 24/6 «Про затвердження Положення про стипендію міського голови для талановитих студентів, які навчаються у

вищих навчальних закладах та професійно-технічних навчальних закладах м. Миколаєва» [201].

Важливу роль у виданні підзаконних актів відіграє сам ЗВО, адже він наділений автономією і може видавати акти для упорядкування освітнього процесу. Так, Положення про організацію освітнього процесу, Положення про правила призначення і виплати стипендій здобувачам освіти, Положення про навчально-методичне забезпечення навчальних дисциплін, Положення про систему забезпечення якості підготовки здобувачів вищої освіти, Положення про академічну доброчесність, Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність, Положення про підвищення кваліфікації та стажування науково-педагогічних і наукових працівників, правила внутрішнього розпорядку, порядок функціонування суб'єктів студентського самоврядування, правила запобігання коронавірусу COVID-2019, внутрішні різноманітні рейтинги та надбавки тощо.

Варто зауважити, що всі проєкти підзаконних нормативно-правових актів адміністрації ЗВО проходять широке громадське обговорення перед підписанням керівником ЗВО, погоджуються (затверджуються) на засіданнях кафедр, вчених радах факультетів та вченими радами ЗВО. Ті з них, які зачіпають права й інтереси студентів, обов'язково обговорюються студентами, студентським активом та погоджуються суб'єктами студентського самоврядування. Іншими словами, підзаконна правотворчість у сфері вищої освіти характеризується прозорістю та демократичністю.

Отже, підзаконні нормативно-правові акти у сфері вищої освіти – це ухвалені у процесі підзаконної розпорядчої діяльності органами та посадовими особами публічної адміністрації (насамперед МОН) владні приписи загального характеру з метою забезпечення права громадян України на якісну вищу освіту, забезпечення в цій сфері публічного інтересу держави і суспільства загалом.

Усе вищевикладене в цьому підрозділі дало можливість з'ясувати юридичну природу найбільш уживаного загального інструменту публічного адміністрування у сфері вищої юридичної освіти в Україні – видання суб'єктами публічного адміністрування нормативно-правових актів:

- юридична сила правового акта залежить від правомочності суб'єкта правотворчості, потреби дії акта, ухваленого з дотриманням вимог законності, у результаті чого відповідні положення, що містяться в ньому, стають обов'язковими. Варто зауважити, що за основу класифікації правових актів беруться найзагальніші та найістотніші їх ознаки, що відіграють визначальну роль у характеристиці правової природи конкретних актів;

- особливості нормативно-правових актів: є формою вираження норми права; є офіційним актом; ухвалюється уповноваженими органами в установленому порядку; установлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права; загальнообов'язкове правило поведінки; поставлений під охорону держави. Крім того класифікація нормативно-правових актів залежить від кількості критеріїв, узятих за основу. З нашого погляду, найважливішим для нормативно-правових актів є критерій юридичної сили нормативно-правових актів;

- видання нормативно-правових актів є первинним і єдиним правотворчим, адже норми права, які прописані в законах, у переважній більшості перед безпосередньою правореалізацією уточнюються та деталізуються в процесі розпорядчої адміністративної діяльності компетентних на те суб'єктів публічної адміністрації;

- підзаконний нормативно-правовий акт можна визначити як правовий акт, виданий уповноваженими на це суб'єктами публічного адміністрування відповідно до закону та на його виконання з метою конкретизації й деталізації норм права для їх подальшого застосування.

Ключовим аспектом є ухвалення на основі законів, підзаконний нормативно-правовий акт не має суперечити нормам будь-яких законів і порушувати права, свободи чи інтереси громадян;

- на основі аналізу підзаконних нормативно-правових актів, ухвалених з метою уточнення деталізації профільного і спеціального законів про освіту, зауважимо, що головне навантаження в цій розпорядчій діяльності припадає на вищий (Кабінет Міністрів України) та центральний орган виконавчої влади (Міністерство освіти і науки України);

- відзначаємо широку підзаконну правотворчість адміністрацій ЗВО, зокрема ними затверджується уточнений за специфікою навчання адміністративно-правовий статус студентів, науково-педагогічних працівників, правила внутрішнього розпорядку, порядок функціонування суб'єктів студентського самоврядування, правила запобігання коронавірусу COVID-2019, установлюються внутрішні різноманітні рейтинги та надбавки;

- видання нормативно-правових актів у сфері вищої освіти в Україні здійснюється уповноваженими органами (Верховною Радою України та Президентом України) в межах їх компетенції з метою забезпечення конституційного права на вищу освіту. Інші суб'єкти публічного адміністрування видають підзаконні нормативно-правові акти у сфері забезпечення вищої освіти на їх виконання.

3.3. Видання індивідуальних актів як інструмент публічного адміністрування вищої освіти в Україні

Ще одним з інструментів публічного адміністрування вищої юридичної освіти в Україні є видання індивідуальних актів – найбільш поширений спосіб реалізації адміністративних повноважень органів

публічної адміністрації. Без такої діяльності не може бути вирішено жодної більш-менш важливої справи в досліджуваній сфері.

Варто розпочати з того, що індивідуальні акти та нормативно-правові акти є видами правових актів.

В. Антошкіна вважає, що індивідуальні правові акти – це акти державних органів, недержавних організацій, посадовців, що виражають рішення в конкретній юридичній справі (вирок або рішення суду, наказ керівника підприємства або установи тощо). Індивідуальні акти – це акти застосування права, тому їх називають ще правозастосовними. Вони мають, як правило, разове застосування, адресуються конкретним особам або організаціям та обов'язкові для виконання тільки ними [12]. З огляду на думку вченої зауважимо, що основною роллю індивідуальних правових актів є застосування загальних норм права до конкретної життєвої ситуації.

На думку авторів підручника «Адміністративне право України», ще однією важливою особливістю індивідуальних актів управління є те, що вони не підлягають державній реєстрації в органах юстиції, як це має місце стосовно нормативно-правових актів [7].

Питання визначення правової природи індивідуальних актів та відмежування їх від нормативно-правових актів виявлене в судовій практиці. Так, у Рішенні Конституційного Суду України від 23 червня 1997 року № 2-зп (справа про акти органів Верховної Ради України) зазначається, що за своєю природою ненормативні правові акти, на відміну від нормативних, установлюють не загальні правила поведінки, а конкретні приписи, звернені до окремого індивіда чи юридичної особи, застосовуються одноразово й після реалізації вичерпують свою дію [279]. Отже, під ненормативними актами потрібно розуміти індивідуальні адміністративні акти.

Для того, щоб відзначити певні особливості індивідуальних правових актів, ми звернемося до судової практики. Так, у справі №

520/5501/19 Харківський окружний адміністративний суд зазначив, що загальною рисою, яка відрізняє індивідуальні акти управління, є їхній виражений правозастосовний характер. Головною рисою таких актів є конкретність, а саме: чітке формулювання конкретних юридичних волевиявлень суб'єктами адміністративного права, що видають такі акти; розв'язання за їх допомогою конкретних, а саме індивідуальних справ або питань, які виникають у сфері державного управління; чітка визначеність адресата конкретної особи або осіб; виникнення конкретних адміністративно-правових відносин, зумовлених цими актами [161]. Судовим рішенням підкреслено важливість урегулювання конкретних адміністративно-правових відносин та ухвалення обґрунтованого рішення на основі чинного адміністративного законодавства.

У справі № 240/7848/19 Житомирський окружний адміністративний суд зауважив, що за владно-регулятивною природою всі юридичні акти поділяються на правотворчі, правотлумачні (правоінтерпретаційні) та правозастосовні, нормативно-правові акти належать до правотворчих, а індивідуальні – до правозастосовних [161]. Тобто суд під час ухвалення рішення надавав роз'яснення щодо класифікації юридичних актів та відніс індивідуальні правові акти до правозастосовних юридичних актів.

Суд визначає важливою особливістю індивідуальних актів наявність конкретизованих відносин та суб'єкта, щодо якого ухвалюється індивідуальний акт.

На думку низки вітчизняних учених, власне індивідуальний характер правового акта передбачає: чітке формулювання конкретних юридичних волевиявлень суб'єктами адміністративного права, які видають такі акти; розв'язання за їх допомогою конкретних, а саме індивідуальних, справ або питань, що виникають у сфері публічного адміністрування; виникнення конкретних адміністративно-правових відносин, обумовлених цими актами; чітку визначеність адресата – конкретної особи або осіб [1; 67;

103]. Зазначене в черговий раз підкреслює важливість індивідуального характеру правового акта.

Досліджуючи функції правозастосовних актів, О. Пунько зазначає, що акт застосування права, з одного боку, є засобом організації реалізації правових норм, а з іншого – засобом здійснення процесу управління (у чому й полягає його головна соціальна цінність). У ході правозастосовної діяльності органи правозастосування постають суб'єктами управління; особи, щодо яких застосовується право, – об'єктами управління; а правозастосовні акти – засобами управління [239]. Можна зазначити, що індивідуальний акт є засобом здійснення процесу управління уповноваженими на те особами у спосіб, визначений чинним законодавством України.

Варто зауважити, що за змістом актів застосування норм права можна стверджувати про індивідуалізовані (конкретизовані і за суб'єктами, і за їх правами та обов'язками) владні приписи, а тому індивідуальний акт не створює нових правових норм, а лише допомагає застосувати існуюче право до конкретних суспільних відносин.

Здійснюючи дослідження актів органів місцевого самоврядування, Ю. Кириченко визначив, що індивідуальний адміністративний акт органів місцевого самоврядування – це рішення (розпорядження) органу місцевого самоврядування, видане в межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, яке виражає його волю, адресоване певним суб'єктам і спрямоване на регулювання конкретної життєвої ситуації, тягне виникнення, зміну або припинення конкретних правовідносин. Ознаками індивідуального адміністративного акта є ухвалення органом місцевого самоврядування; вирішення конкретної життєвої ситуації; зовнішня спрямованість; наявні правові наслідки ухвалення й дії; має офіційну форму письмового документа; може бути оскаржений [102]. Ю. Кириченко надав досить лаконічне визначення, у

якому варто звернути увагу, що органи місцевого самоврядування видають рішення (розпорядження) як індивідуальні акти лише в межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Хмельницький окружний адміністративний суд, ухвалюючи рішення у справі № 560/1809/19 зазначив, що правовий акт індивідуальної дії, виданий суб'єктом владних повноважень, – це документ, який ухвалений із метою реалізації положень нормативно-правового акта (актів) щодо конкретної життєвої ситуації, не містить загальнообов'язкових правил поведінки та стосується прав і обов'язків чітко визначеного суб'єкта (суб'єктів), якому він адресований [161]. Ми погоджуємося з позицією щодо відсутності в таких актах загальнообов'язкових правил поведінки, адже наявність правових наслідків ухвалення індивідуального акта для конкретної особи є їх характерною особливістю.

Крім того індивідуальний акт потрібно відрізнити від процесуальних, технічних чи інших документів, які не породжують жодних правових наслідків, оскільки їх не можна вважати правовими актами чи індивідуальними адміністративними актами. Наприклад, протокол про адміністративне правопорушення не можна вважати правовим актом, адже на його підставі виноситься постанова в справі про адміністративне правопорушення, що і є результатом розгляду справи про адміністративне правопорушення. Постанова у справі про адміністративне правопорушення є правовим актом індивідуальної дії, оскільки має конкретний припис, звернений до індивіда [161].

В академічному курсі «Адміністративне право України» Т. Коломоець пропонує застосовувати базову категорію «правові акти публічної адміністрації» з наступним їх поділом за юридичною природою на нормативні, індивідуальні та змішані [114, с.175-177].

Кодекс адміністративного судочинства України визначає індивідуальний акт як акт (рішення) суб'єкта владних повноважень, виданий (ухвалений) на виконання владних управлінських функцій або в порядку надання адміністративних послуг, який стосується прав або інтересів визначеної в акті особи або осіб, та дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк [110]. Законодавець у галузі адміністративного судочинства визначив напрямки, у яких можуть бути ухвалені індивідуальні акти: 1) виконання владних управлінських функцій; 2) під час надання адміністративних послуг, які стосуються прав або інтересів визначеної в акті особи або осіб, дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк.

У справі № 560/1809/19 щодо визнання дій та бездіяльності незаконними, стягнення моральної шкоди Хмельницький окружний адміністративний суд визначив, що правовий акт індивідуальної дії, виданий суб'єктом владних повноважень, – це документ, який ухвалений із метою реалізації положень нормативно-правового акта (актів) щодо конкретної життєвої ситуації, не містить загальнообов'язкових правил поведінки та стосується прав і обов'язків чітко визначеного суб'єкта (суб'єктів), якому він адресований [161]. Хмельницький окружний адміністративний суд вчергове акцентує увагу на конкретному врегулюванні суспільних відносин.

О. Мандюк визначає, що індивідуальний адміністративний акт – це одностороннє волевиявлення адміністративного органу зовнішньої дії, що безпосередньо впливає на права, свободи чи інтереси конкретних осіб або стосується конкретної ситуації [137].

Отже, індивідуальний акт – це інструмент публічного адміністрування, який видається суб'єктом публічного адміністрування з метою врегулювання конкретної життєвої ситуації.

Можна зауважити, що видання індивідуальних актів є близьким до нормативного, але не тотожне йому. Відмінність між ними полягає в тому, що індивідуальні акти встановлюють, змінюють або припиняють конкретні правовідносини. Вони відрізняються від нормативних тим, що звернені до конкретних суб'єктів управлінських відносин, і їх дія припиняється після здійснення встановлених у них прав і обов'язків, тобто після одноразового їх застосування.

До індивідуальних актів у сфері вищої освіти ми можемо віднести приписи персоніфікованого характеру, ухвалені у процесі владної діяльності суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення завдань адміністративно-правового регулювання. До них належать:

– розпорядження (укази) Президента України (наприклад, указом Президента України від 2 жовтня 2020 р. № 418/2020 «Про присудження Державних премій України в галузі освіти 2019 року» було присуджено Державні премії України в галузі освіти 2019 року у номінації «Вища освіта» за роботу «Педагогічна система вищого військового закладу освіти в контексті розвитку сектору безпеки і оборони України» ряду осіб із виплатою одноразової премії [222]). Указом Президента України від 5 листопада 2021 року №566/2021 «Про призначення стипендій Президента України для дітей з інвалідністю, які мають високі досягнення у всеукраїнських спортивних змаганнях, та їх тренерів» було призначено означені стипендії [221];

– розпорядження (постанови) Кабінету Міністрів України (наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2019 р. № 71-р «Про призначення С. Квітаголовою Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» [219]). У наведеному прикладі індивідуального акта орган владних повноважень (Кабінет Міністрів України) ухвалив рішення індивідуального характеру щодо конкретної особи та надав їй певний визначений чинним законодавством України

обсяг повноважень. Ще одним прикладом може бути розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1174-р «Про призначення стипендій Кабінету Міністрів України за видатні заслуги у сфері вищої освіти», яким призначено довічно стипендії Кабінету Міністрів України за видатні заслуги у сфері вищої освіти науково-педагогічним працівникам, тобто цим правовим актом породжено певний обсяг прав для чітко визначених осіб [220];

– накази Міністерства освіти і науки України (наприклад, наказ Міністерства освіти і науки України від 13 жовтня 2021 р. № 1099 «Про утворення спеціалізованих вчених рад для присудження ступеня доктора філософії, внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України» [234], наказ Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2021 р. № 1037 «Про призначення академічних стипендій Президента України студентам закладів вищої освіти на I семестр 2021/2022 навчального року» [218], наказ Міністерства освіти і науки України від 18 липня 2018 № 1372-л «Про анулювання ліцензії на провадження освітньої діяльності Приватного вищого навчального закладу «Міжнародна академія екології та медицини» [180], наказ Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2021 № 735 «Про рішення з питань присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань та внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 15 квітня 2021 року № 420» [226] в частині присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань);

– рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (наприклад, рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо часу звернення із попереднім повідомленням про намір акредитувати освітні програми рівня бакалавр від 14 квітня 2021 року [280]);

– накази (розпорядження) керівників закладів вищої освіти (наприклад, Наказ Національного університету «Києво-Могилянська

академія» від 1 липня 2021 р. № 324 «Про встановлення лімітів стипендіатів, яким призначається академічна стипендія» [185], наказ Національного авіаційного університету від 9 серпня 2021 р. № 1240/ст «Про зарахування на навчання» [191]).

Індивідуальні акти керівників закладів вищої освіти є досить важливими для повсякденного освітнього процесу, адже порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти визначений, проте поки щодо конкретного здобувача освіти не буде ухвалено рішення – наприклад, наказ про поновлення на навчанні, то його навчання не може розпочатися.

Хочемо звернути увагу на той факт, що окремі наведені індивідуальні акти у сфері вищої освіти стосуються великої кількості осіб. Так, у Рекомендаціях № R (87) 16 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно адміністративних процедур, які зачіпають права великої кількості осіб, сформульовано правила, які застосовуються у сфері захисту прав, свобод та інтересів осіб у зв'язку з ненормативними адміністративними рішеннями (індивідуальними адміністративними актами), які стосуються великої кількості осіб, а саме: а) великої кількості осіб, яким адресовано індивідуальний адміністративний акт; б) великої кількості осіб, індивідуальні права, свободи чи інтереси яких може зачіпати індивідуальний адміністративний акт, навіть незважаючи на те, що він їм не адресований; в) великої кількості осіб, які згідно з національним законодавством мають право заявити про певний колективний інтерес, зачепити який загрожують індивідуальний адміністративний акт [274].

Тож індивідуальні акти у сфері вищої освіти можуть стосуватися як конкретної особи (наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2019 р. № 71-р [220]), так і декількох осіб (наприклад, кожного зі студентів різних закладів освіти, визначених наказом

Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2021 р. № 1037 [218]). Саме в останньому прикладі ми можемо побачити індивідуальний адміністративний акт, який зачіпає права великої кількості осіб.

Отже, усе вищевикладене дало можливість з'ясувати сутність головного інструменту публічного адміністрування вищої освіти в Україні – видання індивідуальних актів суб'єктів публічного адміністрування при забезпеченні вищої освіти в Україні:

- індивідуальні акти не створюють нових правових норм, а лише допомагають застосувати чинне право до конкретних суспільних відносин;

- індивідуальний акт – це інструмент публічного адміністрування, який видається суб'єктом публічного адміністрування з метою врегулювання конкретної життєвої ситуації;

- видання індивідуальних актів є близьким до нормативного, але не тотожне йому. Відмінність між ними полягає в тому, що індивідуальні акти встановлюють, змінюють або припиняють конкретні правовідносини. Вони відрізняються від нормативних тим, що звернені до конкретних суб'єктів управлінських відносин і їх дія припиняється після здійснення встановлених у них прав і обов'язків, тобто після одноразового їх застосування;

- в ієрархічній послідовності влади-підпорядкування наводяться численні приклади індивідуальних актів, які використовуються для врегулювання певних питань вищої освіти, а саме укази Президента України про нагородження науково-педагогічних працівників державними нагородами та призначення академічних стипендій, розпорядження Кабінету Міністрів України про призначення керівника Національного агентства, наказів МОН про утворення спеціалізованих вчених рад для присудження ступеня докторів філософії, рішення Національного агентства про акредитацію спеціальностей із визначенням «зразкова», наказів керівників ЗВО про закінчення навчання, випуск, поновлення та

відрахування;

– проведено аналіз європейського досвіду, зокрема проаналізовано положення Рекомендацій № R (87) 16 Комітету міністрів Ради Європи стосовно індивідуали актів, що стосуються великої кількості осіб;

– індивідуальні акти у сфері вищої освіти є найбільш поширеним способом реалізації суб'єктами публічної адміністрації владної компетенції щодо забезпечення конституційного права громадян України на отримання вищої освіти, забезпечення публічного інтересу держави і суспільства у цій сфері, сутність їх полягає в тому, що вони встановлюють, змінюють або припиняють конкретні адміністративні правовідносини та звернені до конкретних суб'єктів і об'єктів адміністративно-правового регулювання вищої освіти, а їх дія припиняється після здійснення встановлених у них суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, тобто після одноразового їх застосування.

3.4. Ліцензування та акредитація як інструменти публічного адміністрування вищої освіти в Україні

Жоден ЗВО не зможе легально існувати, поки не пройде ліцензування на право видавати дипломи державного зразка чи акредитації. За допомогою таких інститутів визначається ефективність роботи закладів освіти та якість освіти, яку вони надають.

Обраний Україною європейський вектор розвитку та входження до освітнього простору Європи, реформування системи вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів, що ускладнюються карантинними обмеженнями, установленними Кабінетом Міністрів України та комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, розвитку автономії закладів освіти, зокрема вищої освіти, розширення академічної мобільності здобувачів вищої освіти, формування системи вищої освіти на

двох стовпах – якості та доступності, що також має впливати на темпи економічного зростання та добробуту населення в Україні.

Згідно зі статтею 14 Господарського кодексу України ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування є засобами державного регулювання у сфері господарювання, спрямованими на забезпечення єдиної державної політики в цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів [56]. Законодавець таким чином визначив роль ліцензування в державній діяльності, а також створив передумови до розуміння його сутності та вказав напрямок для подальшого розроблення.

Відповідно до статті 43 Закону України «Про освіту» ліцензування освітньої діяльності – це процедура визнання спроможності юридичної або фізичної особи надавати освітні послуги на певному рівні освіти відповідно до ліцензійних умов. Освітня діяльність провадиться на підставі ліцензії, що видається органом ліцензування відповідно до законодавства [215].

Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначено, що ліцензія – це право суб'єкта господарювання на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню. Варто зазначити, що ліцензією є запис у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб, підприємців та громадських формувань про рішення органу ліцензування щодо наявності у суб'єкта господарювання права на провадження визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню [207].

Законом України «Про вищу освіту» визначено, що ліцензування – це процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність відповідно до ліцензійних умов провадження освітньої

діяльності . Ця процедура здійснюється за вимогами Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Водночас Господарський кодекс України встановляє, що правові засади ліцензування господарської діяльності визначаються виходячи з конституційного права кожного на здійснення підприємницької діяльності, не забороненої законом, а також принципів господарювання, одним із яких є обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з потребою забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції в підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави [207].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» ліцензійні умови провадження освітньої діяльності встановлюють вичерпний перелік вимог, обов'язкових для виконання закладом вищої освіти або науковою установою, та вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії. У сфері вищої освіти ліцензуванню підлягають:

- 1) освітня діяльність закладу вищої освіти на певному рівні вищої освіти;
- 2) освітня діяльність за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання [183].

Згідно зі статтею 13 Закону України «Про вищу освіту» Міністерство освіти та науки України здійснює ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти та заходи державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог ліцензійних умов. Порядок ліцензування визначає Кабінет Міністрів України (п. 1 ст. 24). Реалізація принципу автономії закладу вищої освіти дозволяє йому в межах ліцензованої спеціальності запроваджувати спеціалізації, перелік яких визначати самостійно (п. 5 ст. 10) [183].

Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 609 «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»

затверджено перелік органів ліцензування. Відповідно до пункту 5 цього переліку органами ліцензування освітньої діяльності закладів освіти встановлено МОН, обласні та Київську міську держадміністрації. З урахуванням повноважень органів виконавчої влади, визначених профільними галузевими освітніми законами, МОН є органом ліцензування освітньої діяльності закладів освіти у сфері вищої та професійно-технічної освіти, а обласні та Київська міська держадміністрації є органами ліцензування освітньої діяльності закладів освіти у сфері дошкільної та загальної середньої освіти [196].

Основним документом, що регулює процедуру ліцензування, є Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти (далі – Ліцензійні умови). Ними визначено загальні вимоги до ліцензування діяльності з надання освітніх послуг, проведення ліцензійної експертизи, ухвалення рішень та їх оформлення, видання й переоформлення ліцензій, видання їх дублікатів, а також ухвалення рішень про обмеження діяльності суб'єктів у сфері освіти [192].

Варто зауважити, що при Міністерстві освіти і науки України створена Ліцензійна комісія, яка здійснює дорадчу участь в ухваленні рішень щодо ліцензування освітньої діяльності. Зазначеною комісією здійснюється попередній розгляд питань і надання керівництву Міністерства освіти і науки відповідних рекомендацій та пропозицій про видання ліцензії, розширення провадження освітньої діяльності закладами вищої освіти щодо відмови у виданні ліцензії чи анулювання ліцензії та з інших питань, що стосуються сфери повноважень МОН як органу ліцензування. Ліцензійна комісія має право надавати пропозиції керівництву Міністерства освіти й науки України щодо вдосконалення законодавства. Зазначеним наказом також установлюється, що підготовку процедури ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти, яка включає отримання та розгляд заяви разом із документами, ухвалення

рішення про залишення заяви про отримання ліцензії без розгляду, відмови у виданні ліцензії чи про видання ліцензії, оформлення, переоформлення та видання інших документів, що стосуються сфери повноважень органу ліцензування, здійснює департамент атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування [129].

Відповідно до Положення про Ліцензійну комісію Міністерства освіти і науки України основним її завданням є дорадча участь у попередньому розгляді питань щодо ліцензування освітньої діяльності та надання керівництву МОН відповідних рекомендацій. На рівні вищої освіти ліцензуванню підлягають два основних напрямки: 1) за певним рівнем вищої освіти (початковий (короткий цикл), перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий); 2) за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання на певному рівні вищої освіти [192].

Автори навчально-методичного посібника зазначають, що процедура ліцензування освітньої діяльності реалізується за певними стадіями, серед яких можна виділити основні й додаткові (факультативні):

1. Стадія підготовки до ліцензування освітньої діяльності (передбачає ініціювання процедури ліцензування за заявою закладу вищої освіти або наукової установи, яку він подає Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти разом із документами, що підтверджують відповідність заявника стандарту освітньої діяльності за відповідною спеціальністю; розгляд Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти поданих згідно з Ліцензійними умовами документів).

2. Стадія ліцензійної експертизи (передбачає проведення ліцензійної експертизи; видачу експертного висновку; проведення повторної експертизи (додатковий етап).

3. Ухвалення рішення про отримання ліцензії на провадження освітньої діяльності (передбачає подання закладом вищої освіти або науковою установою до Міністерства освіти та науки України заяви про отримання ліцензії та експертного висновку від Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; ухвалення рішення про видання або відмову у виданні ліцензії на провадження освітньої діяльності).

4. Стадія видання та оформлення ліцензії на провадження освітньої діяльності (передбачає видання ліцензії на провадження освітньої діяльності; переоформлення ліцензії (додатковий етап); анулювання ліцензії (додатковий етап); внесення інформації про видання (анулювання) ліцензії до Єдиної державної електронної бази з питань освіти є обов'язковим) [354].

Із нашого погляду, наведена процедура проходження ліцензування ЗВО є досить вдалою, однак звернемося ще до наукового обґрунтування поняття «ліцензування». Так, Л. Шестак визначає, що ліцензування є комплексним правовим інститутом, оскільки поєднує в собі норми адміністративного та цивільного права [343]. Зауважується, що юридична природа досліджуваного поняття є міжгалузевою.

У свою чергу О. Кашперський, проводячи дослідження адміністративно-правового статусу суб'єктів ліцензування господарської діяльності в Україні, визначив поняття «процедура ліцензування певних видів господарської діяльності» як процедуру публічного посвідчення компетентним органом ліцензування права суб'єкта господарювання, який є здобувачем ліцензії здійснювати конкретний вид господарської діяльності, визначений законодавством України у цій сфері [100]. Учений визначив, що ліцензування є насамперед процедурою, яка здійснюється уповноваженими органами, для надання конкретному суб'єкту господарювання ліцензії на заняття певним видом господарської діяльності.

Варто зауважити, що окремі тлумачення поняття «ліцензування» були опрацьовані у працях Є. Авер'янова [391]. Так, на думку І. Пастух, ліцензування можна схарактеризувати як правовий режим для окремих, установлених законодавством, видів господарської діяльності. Учений вважає, що передбачається державне підтвердження ліцензування, а також визначення меж права на їх здійснення через контроль за такою діяльністю з можливістю припинення встановленого правового режиму за особливими підставами, визначеними законодавчо спеціально уповноваженими на це органами державної влади [167]. Звертається увага, що порядок визначення видів господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, є чітко врегульованим законодавчо.

На думку К. Тимошенко, ліцензування – це інструмент впливу держави на підприємництво, і саме від практики надання ліцензій залежить рівень захисту суб'єктів підприємницької діяльності. Законодавство має створити такий механізм надання ліцензій, який запобігав би негативній практиці ухвалення рішень про надання або ненадання ліцензій [321]. На основі такої позиції ліцензування можна розглядати як важливу умову забезпечення якості підприємницької діяльності, зокрема й освітньої діяльності.

У свою чергу Т. Васильєва визначає, що ліцензування можна визначити як сукупність правових норм, які регулюють певні суспільні відносини: а) відносини, що виникають із приводу створення системи органів, тобто ті, що видають ліцензію на провадження певного виду господарської діяльності; б) відносини, що визначають організацію діяльності органів державної влади, які здійснюють ліцензування через визначення їх нормативно-правового, методичного, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення; в) відносини, що виникають між органами виконавчої влади та конкретною особою, що претендує на одержання, одержала або втратила ліцензію на проведення відповідного

виду господарської діяльності, що підлягає ліцензування такої діяльності [321].

Вчена також звертає увагу на групу відносин, що виникають щодо створення системи органів державної влади, які уповноважені на видання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності. Водночас зауважимо, що всі відносини врегульовано на законодавчому рівні з метою порушення прав людини.

У свою чергу П. Пальчук визначив, що ліцензування є адміністративно-правовою діяльністю спеціально уповноважених на це органів державної влади через здійснення певних процедур: видання, переоформлення та анулювання ліцензій, видання дублікатів ліцензій у разі втрати, ведення ліцензійних справ суб'єктів господарювання та ліцензійних реєстрів, контроль за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов, визначених законодавчо, видання розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, законодавства у сфері ліцензування та виконання ліцензіатами вимог щодо конкретного виду господарської діяльності [164]. Учений акцентує увагу саме на адміністративно-правовій діяльності органів ліцензування.

Отже, ліцензування у сфері вищої освіти – інструмент публічної адміністрації – Міністерства освіти і науки України – через здійснення законодавчо визначених процедур щодо видання, переоформлення та анулювання ліцензії ЗВО, видання дублікатів ліцензій ЗВО, визнання ліцензій ЗВО недійсними, ведення ліцензійних справ ЗВО та ліцензійних реєстрів, контролю за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов, видання розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов та порушень законодавства у сфері вищої освіти.

Крім того 24 грудня 2014 р. в Україні починає діяти Державна регуляторна служба України, яка була реорганізована через перетворення Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку

підприємництва. Відповідно до свого положення Державна регуляторна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України, який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності. Основними завданнями ДРС є реалізація державної регуляторної політики, політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності; координація дій органів виконавчої влади, інститутів громадянського суспільства і підприємництва з питань дерегуляції господарської діяльності [68].

При Державній регуляторній службі України утворюється постійно діючий колегіальний орган – Експертно-апеляційна рада з питань ліцензування, яка розглядає апеляції та інші скарги здобувачів ліцензії, ліцензіатів (закладів вищої освіти) на дії органу ліцензування (Міністерства освіти і науки України) або інших заявників щодо порушення законодавства у сфері ліцензування. Також здійснює розгляд звернень Міністерства освіти і науки України або Державної регуляторної служби України щодо проведення позапланових перевірок додержання закладами вищої освіти вимог ліцензійних умов провадження освітньої діяльності на підставах згідно з чинним законодавством. Рішення Експертно-апеляційної ради із зазначених питань є обов'язковими для розгляду Державною регуляторною службою та є підставою для видання розпорядження про задоволення або відхилення апеляції, про розгляд скарг чи усунення порушень законодавства у сфері ліцензування. Розпорядження надсилається Міністерству освіти і науки України, закладу вищої освіти чи заявнику. Експертно-апеляційна рада має право розглядати пропозиції щодо запровадження ліцензування нового чи

скасування чинного виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, розробляти рекомендації стосовно вдосконалення державної політики у сфері ліцензування, а також проводити експертизу проєктів нормативно-правових актів або пропозицій у сфері ліцензування [207].

Відповідно до частини другої статті 13 Закону України «Про вищу освіту» державні органи, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, беруть участь у реалізації державної політики у сфері вищої освіти, науки, професійної підготовки фахівців, у ліцензуванні освітньої діяльності, що провадиться закладами вищої освіти [183].

Відповідно до законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» у місцевих органах державної виконавчої влади та інших органів місцевого самоврядування немає повноважень, пов'язаних безпосередньо з ліцензуванням освітньої діяльності у сфері вищої освіти. Однак на них покладаються дотичні повноваження, зокрема серед делегованих повноважень органів місцевого самоврядування – визначення потреби, а також формування замовлень на кадри для освітніх та лікувальних закладів, закладів фізичної культури та спорту, укладення договорів на підготовку спеціалістів. Зокрема серед повноважень місцевих органів державної виконавчої влади (управління освіти і науки облдержадміністрацій) – прогнозування потреб регіону у кадрах, погодження закладам вищої освіти пропозицій щодо обсягів державного замовлення, координація роботи закладів вищої освіти незалежно від їх підпорядкування і форм власності з питань, спрямованих на реалізацію державної політики в галузі освіти та науки в регіоні, а також контроль за додержання законодавства з питань освіти, зокрема вищої [208; 209].

Отже, рішення про видання ліцензії та внесення її у реєстр на провадження освітньої діяльності є первинним адміністративним актом,

адже воно ухвалюється відповідно до складної адміністративної ліцензійної процедури з метою досягнення публічного інтересу щодо доступності, прозорості, прогнозованості та державних гарантій для здобувачів вищої освіти.

Ще однією не менш важливою складовою системи забезпечення якості вищої освіти відповідно до Закону України «Про вищу освіту» є акредитація закладу вищої освіти. Словник визначає, що акредитація – це процедура, у ході якої національний відповідний орган документально засвідчує компетентність юридичної особи чи відповідного органу з оцінювання відповідності виконувати певні види робіт (випробування, калібрування, сертифікацію, контроль) [8].

Акредитація – це процес зовнішнього оцінювання, що пов'язаний з низкою заходів, які допомагають визначити, чи може громадськість бути впевнена, що кваліфікація, надана ЗВО його випускникам, відповідає державним стандартам. Як правило, це діяльність, орієнтована на процес, оскільки вона досліджує сильні та слабкі сторони освітніх процесів [398].

На законодавчому рівні термін «акредитація» визначався досить часто. Так, Законом України «Про освіту» визначено, що акредитація відбувається у двох формах: 1) акредитація освітніх програм спеціалізованої освіти, інституційний аудит; 2) інституційна акредитація закладів спеціалізованої освіти – здійснюється з обов'язковим залученням представників відповідної сфери [215].

Акредитація спеціальностей, програм є одним з основних інструментів публічного адміністрування для моніторингу якості освітньої діяльності та контролю ефективності роботи ЗВО.

Законом України «Про вищу освіту» визначено, що акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти. Заклад вищої освіти,

який бажає акредитувати освітню програму, подає до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його освітньої програми та освітньої діяльності за такою програмою вимогам і критеріям, установленим Положенням про акредитацію освітніх програм. Крім того освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – це єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати спеціалізації [183].

Отже, акредитацію можна визначити як визнання освітньої програми стандартизованою, адже акредитація оцінює актуалізацію потенційної спроможності закладу вищої освіти (потенційно) провадити освітню діяльність відповідно до визначених Ліцензійними умовами вимог у сфері вищої освіти на певному рівні вищої освіти за певною спеціальністю, а також констатує її підтвердження і визнання.

Відповідно до Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти ЄДЕБО функціонує з метою забезпечення: акредитації освітніх програм, спеціальностей, напрямів підготовки у встановленому законодавством порядку; формування, реєстрації та обліку інформації для видання суб'єктами освітньої діяльності документів у сферах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти дорослих, зокрема післядипломної освіти (документів про освіту та наукові ступені і вчені звання, студентських (учнівських) квитків державного зразка, а також для видання суб'єктам освітньої діяльності ліцензій на провадження освітньої діяльності, сертифікатів про

акредитацію освітніх програм, спеціальностей, напрямів підготовки, свідоцтв про атестацію суб'єктів освітньої діяльності у встановленому законодавством порядку; інформування громадськості про видані, анульовані суб'єктам освітньої діяльності ліцензії на провадження освітньої діяльності, розширення, звуження їхньої освітньої діяльності, сертифікати про акредитацію освітніх програм, спеціальностей, напрямів підготовки, а також свідоцтва про атестацію суб'єктів освітньої діяльності, інституційну акредитацію закладів вищої освіти, інституційний аудит закладів освіти, інформація про які міститься в ЄДЕБО тощо [199].

Акредитація проводиться за ініціативою ЗВО. Навчальний заклад, який подав заявку на акредитацію спеціальності, має подати заяву про акредитацію до акредитаційної комісії, яка містить положення, що стосуються діяльності підприємства ЗВО, а також звіт про заявлену діяльність при акредитації спеціальності (так званий самоаналіз), освіту та кваліфікацію, характеристику спеціальної освітньо-професійної програми підготовки, навчальний план і таблицю показників навчальної діяльності за державними вимогами до акредитації.

Під час самоаналізу ЗВО відображає у звіті показники, які були критеріями оцінювання його роботи. За напрямом підготовки затверджена спеціальність, у цьому підтверджується відповідність кадрів, навчання та методологія, логістичне та інформаційне забезпечення ліцензування, умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти, а також відповідність якісних характеристик підготовки державним вимогам. Також варто звернути увагу на інформацію органів державної влади щодо контролю за дотримання умов ліцензії, а також інформацію про скарги юридичних та фізичних осіб щодо освітньої діяльності закладу освіти за напрямом підготовки, акредитовану спеціалізацію, термін підготовки (перепідготовки) спеціалістів, заходи щодо їх усунення та відомості про

виконання таких заходів, внутрішній опис системи забезпечення якості освітньої діяльності.

На основі вищевикладеного ми визначаємо акредитацію як вторинний і вищий рівень визнання державою освітніх програм спеціалізованої освіти, що здійснюється через інституційний аудит.

На підставі зазначеного ЗВО протягом трьох місяців від дня подання заяви в Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти отримує такі рішення: про акредитацію, умовну (відкладену) акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти ухвалює такі рішення на основі експертного висновку відповідної галузевої експертної ради та вносить до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, визначає основні засади та порядок проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, як інструменту зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні. Акредитація освітньої програми – оцінювання якості освітньої програми та освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет відповідності стандарту вищої освіти, спроможності виконання вимог стандарту, а також досягнення заявлених у програмі результатів навчання відповідно до критеріїв оцінювання якості освітньої програми [198].

За результатами діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти видається сертифікат про акредитацію.

Отже, акредитацію освітньої програми можна визначити як перевірку спроможності (можливості) ЗВО якісно здійснювати освітню діяльність із підготовки фахівців певної спеціалізації.

Виходячи з положень Закону України «Про вищу освіту», інституційну акредитацію ЗВО можна визначити як перевірку

відповідності системи внутрішнього забезпечення якості надання освітніх послуг ЗВО вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти.

Відповідно до статті 25-1 Закону України «Про вищу освіту» інституційна акредитація ЗВО є добровільною і може проводитися за ініціативою керівника та колегіального органу управління закладу вищої освіти через звернення до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти з письмовою заявою та документами, що підтверджують відповідність його системи внутрішнього забезпечення якості вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти [183].

Акредитацію має здійснювати Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Законом України «Про вищу освіту» (ст. 25-1) визначено, що заклад вищої освіти підтверджує відповідність його системи внутрішнього забезпечення якості вимогам до системи якості вищої освіти загалом. Інституційна акредитація не є обов'язковою. Однак її проведення має багато позитивних моментів для закладу вищої освіти. Зокрема, особливістю проведення інституційної акредитації є те, що заклад вищої освіти отримує право на самоакредитацію освітніх програм (окрім освітніх програм, які акредитуються вперше).

Тому результат інституційної акредитації засвідчується сертифікатом, що надає ЗВО право на самоакредитацію освітніх програм (крім тих освітніх програм, що акредитуються вперше в межах відповідної галузі знань). ЗВО, який здійснив самоакредитацію освітньої програми, подає Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву, на підставі якої отримує сертифікат про акредитацію освітньої програми.

Отже, якщо вчена рада (керівництво) ЗВО має бажання видати дипломи про вищу освіту державного взірця, то вони звертаються до Національного чи будь-якого визнаного в Україні агентства з оцінювання якості освіти. За результатами діяльності агентства із забезпечення якості

вищої освіти видається сертифікат про акредитацію, який Національним агентством вноситься в державний освітній реєстр. Інституційна акредитація ЗВО – це отримання додаткової автономії ЗВО щодо перевірки забезпечення якості вищої освіти.

Відповідно до ч. 6 ст. 7 Закону «Про вищу освіту» документ про вищу освіту державного зразка видається ЗВО тільки за акредитованою освітньою програмою. За неакредитованою освітньою програмою ЗВО виготовляють власні документи про вищу освіту в порядку та за зразком, що визначені вченою радою закладу вищої освіти. Виходячи із зазначеного, акредитація – це інструмент публічної адміністрації (Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти), який передбачений чинним законодавством з метою перевірки спроможності (можливості) ЗВО якісно здійснювати освітню діяльність з підготовки фахівців певною спеціалізацією.

Варто зауважити, що на діяльність Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти також вплинули й карантинні умови пандемії COVID 19, унаслідок чого починаючи ще з весни 2020 року розпочалися масові візити експертів у рамках процесу акредитації освітніх програм у дистанційному режимі. Ця практика виявилася успішною, адже принесла позитивні результати. Окремо варто відзначити обов'язкову відеофіксацію всіх онлайн-зустрічей з експертами, що сприяє більшій об'єктивності при ухваленні рішень, а також унеможливорює ризик корупційних діянь.

З метою налагодження процесу акредитації освітніх програм 15 квітня 2020 року Міністерство освіти і науки України, за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, виставило на громадське обговорення проєкт Положення «Про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти» [146] замість

чинного на сьогодні положення 2019 року. За результатами обговорення було опубліковано звіт із 14 пропозиціями до проєкту.

Так, за даними річного звіту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2020 рік було ухвалено рішення щодо 841 освітньої програми, з них: акредитація – 563 (66,9 %) освітні програми; умовна – 246 (29,3 %) освітніх програм; відмова – 21 (2,5 %) освітня програма; Зразкова – 11 (1,3 %) освітніх програм [278].

Варто зауважити, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти документально засвідчує компетентність ЗВО здійснювати навчання та отримувати результати якості знань на рівні, визначеному державними стандартами. Така акредитація здійснюється у формі оцінювання освітніх програм на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти. Оцінювання якості навчальної програми є важливою частиною навчального процесу. Як і в усіх заходах з поліпшення навчального процесу мають бути встановлені цілі та завдання до очікуваних результатів, що використовуватимуться для моніторингу прогресу навчання в досягненні освітніх цілей З [396].

Отже, усе вищевикладене дало можливість з'ясувати особливості допуску юридичних осіб до здійснення вищої освітнянської діяльності та перевірки якості надання ними освітніх послуг як інструментів публічного адміністрування вищої освіти через ліцензування та акредитації вищої освіти в Україні:

– рішення про видання ліцензії та внесення її у реєстр на провадження освітньої діяльності є первинним адміністративним актом, адже воно ухвалюється відповідно до складної адміністративної ліцензійної процедури з метою досягнення публічного інтересу щодо доступності, прозорості, прогнозованості та державних гарантій для здобувачів вищої освіти;

– Експертно-апеляційна рада з питань ліцензування розглядає апеляції та інші скарги здобувачів ліцензії, ліцензіатів (закладів вищої освіти) на дії органу ліцензування (Міністерства освіти і науки України) або інших заявників щодо порушення законодавства у сфері ліцензування;

– ліцензування у сфері вищої освіти – інструмент публічної адміністрації (Міністерства освіти і науки України), зміст якого полягає у виданні, переоформленні та анулюванні ліцензій ЗВО, виданні дублікатів ліцензій ЗВО, визнанні ліцензій ЗВО недійсними, веденні ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролі за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов, виданні розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері вищої освіти;

– ліцензування – це первинна адміністративна процедура, що проводиться з метою досягнення публічного інтересу щодо доступності, прозорості, прогнозованості та державних гарантій для здобувачів вищої освіти;

– акредитація – це визнання освітньої програми стандартизованою, адже акредитація оцінює актуалізацію потенційної спроможності закладу вищої освіти (потенційно) провадити освітню діяльність відповідно до визначених Ліцензійними умовами вимог у сфері вищої освіти на певному рівні вищої освіти за певною спеціальністю, а також констатує її підтвердження і визнання;

– акредитація – це вторинний і вищий рівень визнання державою освітніх програм спеціалізованої освіти, що здійснюється через інституційний аудит;

– акредитація – це інструмент публічної адміністрації (Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти), який передбачений чинним законодавством з метою перевірки спроможності

(можливості) ЗВО якісно здійснювати освітню діяльність з підготовки фахівців певною спеціалізацією.

На основі проведеного дослідження варто зауважити, що ліцензування та акредитація як інструменти публічного адміністрування вищої освіти в Україні – це потреба ЗВО підтверджувати відповідність освітньої програми певної спеціальності та рівня вищої освіти стандарту вищої освіти та набуття закладом вищої освіти права на видання диплому державного зразка за цією спеціальністю через звернення до певного суб'єкта публічного адміністрування (Міністерства освіти та науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти).

3.5. Електронне врядування у сфері вищої освіти в Україні

Сьогодні електронне врядування є важливою складовою функціонування всіх управлінських процесів у суспільстві на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Саме за допомогою цього інструменту органи державної влади можуть забезпечити реалізацію принципів відкритості та ефективності.

Насамперед варто звернутися до Основного Закону України. Так, відповідно до статей 32 та 34 Конституції України закріплено одне з основоположних прав людини і громадянина – право на доступ до інформації.

Стаття 19 Загальної декларації прав людини зазначає, що кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Частина перша статті 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод визначає, що кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає

свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств [86].

У статтях 18 і 19 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права передбачається право кожного на вільне вираження свого погляду, що включає в себе також і право на свободу шукати, одержувати й поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір [143].

Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» здійснення цих прав може бути обмежене законом виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [189].

Відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні електронне урядування – це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [232].

Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна прийняла зобов'язання з виконання вимог відповідності Копенгагенським критеріям,

що надасть можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом у Європейському Союзі, а саме: «перший критерій (політичний критерій) – стабільність інститутів, що є гарантами демократії, верховенства права, прав людини і поваги та захисту прав меншин; другий критерій (економічний критерій) – існування діючої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах Європейського Союзу; третій критерій (критерій членства) – здатність взяти на себе обов’язки членства включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу» [89].

Водночас у «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» серед 62 реформ і програм розвитку держави як вектор безпеки визначено програму е-урядування [230].

Отже, право на інформацію є одним з основоположних прав людини, яке закріплено в Конституції України та фундаментальних міжнародних актах у сфері прав людини. Окрім того, здійснення громадянами України цього права тісно пов’язане з європейським вектором розвитку нашої країни.

Проводячи дослідження електронного урядування на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях з метою визначення його сучасного стану та перспектив упровадження в Україні, С. Барегамян та Ю. Карпі зазначають, що концепція е-урядування передбачає створення електронної управлінської системи на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Основні зусилля в розбудові е-урядування в Україні спрямовані на відносини «держава–громадяни», «громадяни–держава», «бізнес–держава», «держава–бізнес». Запровадження технологій е-урядування дасть змогу: 1) для громадян – мати доступ до публічної інформації та одержувати адміністративні послуги через мережу; брати участь у творенні й реалізації державної політики; 2) для бізнесу – через мережу мати спрощений доступ до органів

влади, співпрацювати з ними, що сприятиме економічному розвитку; 3) для органів влади – підвищити оперативність, ефективність своєї діяльності, якість надання адміністративних послуг; залучити всіх громадян до процесу ухвалення державних рішень[24].

Із точки зору Ю. Ковбасюка, сучасне публічне онлайн-адміністрування – це насамперед надання через Інтернет послуг і мінімізація потреби громадян та бізнесу безпосередньо звертатися до урядових офісів. У цій царині цінуються такі алгоритми онлайн-ових трансакцій, за яких клієнтам не потрібно буде додатково вести листування з чиновниками, щось доз'ясовувати, дозаповнювати. До цього слід додати також інтернет-дебати, чат-конференції, коментування відвідувачами урядових порталів поточних рішень тощо [108]. Учений звертає увагу на практичність таких нововведень для звичайних громадян України, які можуть скористатися різного роду послугами, не залишаючи при цьому будинка чи квартири.

Укладачі науково-практичного довідника вважають, що впровадження програми «Електронна Україна» як упровадження системи е-урядування в Україні передбачає: створення Єдиного вебпорталу органів виконавчої влади та інтеграція в нього вебсайтів й електронних інформаційних систем і ресурсів органів виконавчої влади з дотриманням вимог до захисту інформації; розроблення порядку надання органами виконавчої влади державних (адміністративних) послуг фізичним та юридичним особам через мережу Інтернет; створення інтернет-приймалень органів державної влади всіх рівнів; забезпечити створення та регулярне оновлення вебсайтів обласних органів державної влади та органів місцевого самоврядування; сприяти поширенню використання програмного забезпечення з відкритим кодом для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади та системи електронного уряду; забезпечити використання електронного цифрового

підпису в органах державної влади; створити електронну систему закупівель товарів і послуг за державні кошти; надати фізичним і юридичним особам через мережу Інтернет адміністративних послуг загального призначення та таких, що потребують ідентифікації суб'єктів правових відносин та забезпечення цілісності і достовірності інформації (послуги спеціального призначення); створити вебсайти районних та сільських органів виконавчої влади; організувати надійну та захищену інформаційну взаємодію між органами виконавчої влади [76].

У світі люди вже давно прийшли до розуміння, що без розвитку е-врядування неможливо домогтися належного рівня реформування системи публічного адміністрування. «Люди служать людям» – це правило канадського інтегрованого урядового порталу Service Canada, на якому громадяни можуть у режимі он-лайн, приміром, подати документи на отримання соціальної допомоги в разі народження дитини, змінити свою адресу в податковій декларації або оформити заявку на продовження дії паспорта [364].

Наші донедавна реалії – тривалі черги під кабінетами, паперова бюрократія, неефективність взаємодії органів державної влади, хабарництво за пришвидшення адміністративних процедур – стали поштовхом до змін у напрямку розвитку електронного врядування в Україні.

О. Ємельяненко вважає, що за результатами впливу ІКТ на політичний процес є інтенсивність упровадження ІКТ у роботу державних органів, що дає можливість наблизити їх до громадян, поліпшити якість і розширити спектр послуг населенню, зробити їх загальнодоступними. Держава як інструмент має служити інтересам суспільства, і з упровадженням в органи державної влади й управління в центрі та на місцях інформаційних технологій одержує нові можливості для інформування своїх громадян, урахування їхньої думки з ключових

питань, підвищення ефективності своєї діяльності. Тим самим нові ІКТ змінюють характер інформаційної взаємодії суспільства й держави, розширюють права громадян через надання доступу до різноманітної інформації, збільшують можливості людей брати участь у процесі ухвалення політичних рішень і стежити за діяльністю національних урядів [82]. Учений звертає увагу, що застосування ІКТ у повсякденній діяльності органів державної влади приносить благо для суспільства загалом і для окремих громадян зокрема.

Як доводиться в навчальному посібнику, оцінювання рівня розвитку е-урядування в органах публічної влади, як правило, здійснюється за такими напрямками: 1) доступ до інформації; 2) зворотний зв'язок із громадськістю; 3) адміністративні послуги; 4) доступ до публічної інформації; 5) зручність користування вебсайтом; 6) оцінювання системи електронного документообігу органів публічної влади; 7) оцінювання організації діяльності центрів надання адміністративних послуг [75].

У дисертації А. Серенок досліджено та структуровано основні визначення видів взаємодії влади і суспільства в електронному уряді, а саме: G2C «уряд – громадяни», G2G «уряд – уряд», G2B «уряд – бізнес», G2E «уряд – державні службовці», C2G «громадяни – уряд», G4C «уряд для громадян». На основі такого аналізу вчений визначив електронне урядування як процес управління державою за допомогою сучасних ІКТ, що інтенсифікують процес взаємодії влади і громадян у мережі Інтернет, оптимізацію надання державно-управлінських послуг [295].

Міжнародний досвід показує, що технології електронного урядування сприяють покращенню ефективності та якості адміністративних послуг, зниженню корупції, мінімізації адміністративного тягара для громадян і бізнесу, а також посиленню демократії та конкурентоспроможності [74].

Більше того, на думку ООН і Світового банку, електронне урядування має на меті використання Інтернету для доставки урядової інформації та послуг громадянам й іншим зацікавленим сторонам у країні. Електронне урядування дозволяє службам уряду стати більш ефективними і доступними для громадян. Воно передбачає трансформацію внутрішніх і зовнішніх процесів публічної влади на основі використання можливостей Інтернету, інформаційних і телекомунікаційних технологій. Метою цієї трансформації є оптимізація послуг, що надаються, підвищення рівня участі суспільства в питаннях державного управління та вдосконалення організації роботи органів публічної влади [74].

Електронне урядування має будуватися за певною системою принципів співробітництва та партнерства органів державної влади, до яких ми хотіли б віднести: прозорість і відкритість влади; конфіденційність; технічну сумісність електронних баз органів державної влади; клієнтоорієнтованість; підконтрольність та підзвітність органів влади.

Отже, електронне урядування є важливою складовою сьогоденного суспільства, спрямоване на пошук нових шляхів взаємодії влади та громадян для досягнення європейських стандартів якості надання електронних державних послуг, відкритості та прозорості діяльності влади для громадянина, суспільства та бізнесу.

На думку О. Волоха, який досліджував генезу електронного урядування в Україні, електронне урядування в Україні планомірно розвивається відповідно до нормативно-правових установлень Президента України, Парламенту та Кабінету Міністрів України. Здійснення цього процесу певною мірою відповідає інтересам держави. Вчений вважає, що інше питання полягає в тому, якою мірою розвиток електронного урядування позначатиметься на правах і свободах людини й громадянина в Україні, наскільки цей процес відповідатиме статтям 3, 8, 19, 22

Конституції України. На сьогодні наявна тенденція запровадження додаткових умов реалізації прав і свобод людини й громадянина під прикриттям потреби розвитку технологій електронного урядування для забезпечення реалізації прав і свобод громадян [48].

Саме з метою покращення процесів цифрової трансформації та підключення громадян України до систем електронного урядування Мінцифри, яке провело наприкінці 2019 року дослідження та визначило, що 53% українців не мають базового рівня цифрових навичок, а 15,1% з них віком 60–70 років не володіють цифровими навичками взагалі, запустила онлайн-платформу цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта». Уже розроблено 15 освітніх серіалів, які можна поділити за такими категоріями: 1) базові навички: сезони 1–3; гостьовий курс з мобільної грамотності «Смартфон для батьків»; 2) професійні навички: «Цифрові навички для вчителів», «Цифрова грамотність державних службовців 1.0. на базі інструментів Google»; 3) розвинені навички: «Як стати YouTube-блогером», «Сучасне резюме та пошук роботи онлайн»; 4) загрози у Інтернет-просторі: серіал для батьків «Безпека дітей в Інтернеті», «Цифрові гроші», «Про кібербулінг для підлітків»; 5) тематичні серіали, які досить швидко вдалося організувати для адаптації населення до умов карантину, пов'язаного з пандемією коронавірусу: «Карантин: онлайн-сервіси для вчителів», «COVID-19: що потрібно знати про роботу апаратів штучної вентиляції легень»; «Оплата комуналки онлайн. Залишайся вдома», «Диджитал-фізкультура для школярів за участі зірок спорту» [163].

Варто зауважити, що до 2019 року відповідальним за впровадження політики Уряду щодо інформатизації, електронного урядування, розвитку інформаційного суспільства, цифровізації органів державної влади, використання та формування національних електронних інформаційних ресурсів було Державне агентство з питань електронного урядування

України. Однак 2 вересня 2019 р. Постановою Кабінету Міністрів України його було реорганізовано в Міністерство цифрової трансформації України, яке забезпечує реалізацію та формування державної політики у сфері цифрової економіки, цифровізації, цифрових інновацій, електронної демократії та електронного урядування, розвитку інформаційного суспільства; реалізацію та формування державної політики у сфері розвитку цифрових прав та цифрових навичок громадян; реалізацію та формування державної політики у сфері інтероперабельності та розвитку національних електронних інформаційних ресурсів, відкритих даних, розвитку телекомунікацій, інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету, бізнесу та електронної комерції; формування та реалізацію державної політики у сфері надання електронних довірчих послуг, адміністративних та електронних послуг, розвитку ІТ-індустрії; виконання функцій центрального засвідчувального органу через забезпечення створення у сфері електронних довірчих послуг умов для функціонування суб'єктів правових відносин [162].

Як видно із зазначеного, досить значним поштовхом для цифровізації населення України стала вимушена потреба карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19.

Сфера вищої освіти також не залишилася осторонь від процесів цифровізації, і починаючи із указу Президента України від 30 вересня 2010 р. № 926 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» [206] та постанови Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. №752 «Про створення Єдиної державної електронної бази з питань освіти» [228] розпочалося активне впровадження інструментів електронного урядування.

На нашу думку, законодавчою основою формування та розвитку електронного урядування в Україні є нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України, тому

головними суб'єктами в системі формування електронного урядування є Міністерство освіти і науки України, Міністерство економіки України, Міністерство юстиції України, Міністерства культури та інформаційної політики України, Мінцифри України та ін.

Кабінет Міністрів України погодився з пропозицією Міністерства освіти і науки щодо створення Єдиної державної електронної бази з питань освіти, складовими якої є первинні дані, що містяться в державній інформаційно-виробничій системі для інформаційного та документарного забезпечення фізичних і юридичних осіб даними з питань освіти, створеної відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 5 липня 2004 р. № 841 «Про створення та впровадження державної інформаційно-виробничої системи в галузі освіти», Державного реєстру вищих навчальних закладів, створеного відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 329 «Питання державної реєстрації вищих навчальних закладів», і електронної бази персональних даних і результатів зовнішнього незалежного оцінювання національної системи оцінювання якості освіти [228].

Єдина державна електронна база з питань освіти (ЄДЕБО) – це інтегрована інформаційно-телекомунікаційна система, технічні засоби якої перебувають в межах території України та яка складається з комплексу автоматизованих робочих місць, об'єднаних у єдину інформаційну систему захищеними каналами зв'язку з використанням технології віддаленого доступу, має підключення до мереж зв'язку загального користування з розмежуванням прав доступу, забезпечує захист від порушень цілісності інформації, забезпечує різні види доступності (блокування) відкритої інформації та інформації з обмеженим доступом, вимогу щодо захисту якої встановлено законами. Так, захист інформації в ЄДЕБО забезпечується через створення комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю [199].

Підключення до Єдиної державної електронної бази з питань освіти закладів вищої освіти розпочалось з 2012 року, професійних (професійно-технічних) закладів освіти – з 2013 року, а департаментів (управлінь) освіти – з 2014 року. Станом на 01 січня 2021 року до Єдиної державної електронної бази з питань освіти підключено: 673 заклади вищої освіти, що є юридичними особами, та 517 їх відокремлених структурних підрозділів; 1081 заклад професійної (професійно-технічної) освіти, що є юридичними особами, та 93 їх відокремлених структурних підрозділи; 366 інших закладів, що є юридичними особами і надають професійну (професійно-технічну) освіту або здійснюють професійно-технічне навчання, та 31 їх відокремлений структурний підрозділ; 1453 обласних, районних, місцевих органи управління у сфері освіти [160].

Згідно зі статтею 74 Закону України «Про освіту» обов'язковими складовими Єдиної державної електронної бази з питань освіти є Реєстр суб'єктів освітньої діяльності, Реєстр здобувачів освіти, Реєстр документів про освіту, Реєстр сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання, Реєстр студентських (учнівських) квитків, Реєстр педагогічних працівників, Реєстр сертифікатів педагогічних працівників. Перелік та обсяг відомостей, що містять реєстри, та порядок їх ведення встановлюються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки [215].

Уся інформація, що міститься в Єдиній державній електронній базі з питань освіти, крім персональних даних та інформації з обмеженим доступом, є доступною у форматі відкритих даних, зокрема з урахуванням потреб осіб з порушенням зору. Особа має повний доступ до всіх відомостей про себе, внесених до Єдиної державної електронної бази з питань освіти. Безоплатний і вільний доступ осіб до інформації, що міститься в Єдиній державній електронній базі з питань освіти,

здійснюється через офіційний вебсайт центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки [215].

Запровадження ЄДЕБО стало досить значним кроком у запровадженні електронного врядування. Якщо на початку таке нововведення вважалося досить складним і незрозумілим у використанні, то зараз ЗВО не можуть без нього обходитися.

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про вищу освіту» для отримання ліцензії на провадження освітньої діяльності здобувач ліцензії подає до органу ліцензування через ЄДЕБО заяву та документи, що підтверджують відповідність забезпечення освітнього процесу заявника ліцензійним умовам провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти [81]. Навіть ліцензування вже здійснюється через ЄДЕБО, адже це знімає додаткове навантаження із працівників ЗВО та Міністерства освіти та науки України, а також зменшує можливі корупційні ризики.

Станом на сьогодні варто відзначити такі позитивні напрямки діяльності в ЄДЕБО: забезпечено повний цикл відображення та контроль проведення щорічної вступної кампанії на навчання до ЗВО (зі створення Правил прийому до формування наказів про зарахування на навчання до ВНЗ); створено механізм реєстрації та супроводу повного циклу освіти студента (учня); здійснюється введення інформації щодо науково-педагогічного складу та працівників навчальних закладів, реалізовано функції формування документів про їх атестацію, наукову діяльність; навчальні заклади здійснюють виключно в ЄДЕБО замовлення документів про вищу та професійно-технічну освіту державного зразка; взаємодія з ДП «Укрзалізниця» щодо забезпечення цілодобового автоматизованого підтвердження дійсності статусу студента (учня) за допомогою ЄДЕБО при оформленні пільгового квитка; сформовано актуальну базу ліцензій, сертифікатів про акредитацію напрямків (спеціальностей), свідоцтв про

атестацію навчальних закладів; реалізовано автоматизоване формування окремих статистичних звітів навчальних закладів тощо.

Крім того Є. Архипова зауважує, що моніторинг провідних ЗВО продемонстрував тенденцію до збільшення закладів, які запроваджують систему електронного документообігу, яка є однією з вимог ринку сучасних освітніх послуг. Розширюється спектр послуг і нарощуються обсяги електронних архівів ЗВО, повнотекстових та реферативних баз, які містять наукові роботи та навчально-методичні матеріали. Навчальні заклади самостійно розробляють автоматизовані інформаційні системи (AIC) або купують готове програмне забезпечення для оптимізації чисельних функцій та процесів, які забезпечують життєдіяльність ЗВО [13].

Разом із цим українські заклади вищої освіти розпочали впроваджувати електронний супровід навчального процесу, зокрема такі ЗВО: Львівський національний університет імені Івана Франка (<https://dekanat.lnu.edu.ua/>), Київський університет імені Бориса Грінченка, який використовує сервіс Електронного деканату, що дозволяє студенту переглядати відомості про свій обліковий запис (ПІБ, e-mail, останній вхід в систему, номер індивідуального плану, шифр групи), звіт успішності (за замовченням відображається поточний семестр) за курсами, на яких навчається студент (<http://wiki.kubg.edu.ua/Електроннийдеканат>), Вінницький національний технічний університет (https://wiki.vntu.edu.ua/uk/Електронний_деканат), Український відкритий університет післядипломної освіти (<https://uvu.org.ua/struktura/elektronnyi-dekanat/>) та багато інших.

З точки зору Г. Грейнера та С. Римара, автоматизована система «Електронний деканат» становить собою єдину інтегровану клієнт-серверну навчальну систему, яка призначена для ведення і контролю успішності студентів, груп, дисциплін за 5-бальною і ECTS системами –

ведення викладачами поточної успішності студентів з використанням електронних журналів, напівавтоматичного створення електронних документів та інше. У сучасних умовах розвитку і вдосконалення засобів електронно-обчислювальної техніки робота деканату, а зокрема здійснення обліку успішності студентів без застосування автоматизованих засобів, – малоефективна [57].

Варто зауважити, що під час жорстких карантинних обмежень без застосування автоматизованих систем освітній процес міг би взагалі зупинитися, що мало б у край негативні наслідки для людини та суспільства. Крім того ЗВО стали активними користувачами спеціальних освітніх, загальних інформаційно-комунікаційних технологій та використовуються можливості соціальних інтернет-мереж, таких як LMS moodle, технології туманних обчислень – Cloud Computing and Virtualization, накопичення та опрацювання значних обсягів цифрових даних – Big Data, видання електронних освітніх ресурсів програмних засобів – Software Development Industry.

Крім того, вирішальне значення, як зазначив Ахраш Н. Біссел, для застосування автоматизованих систем освітнього процесу є визначення відкритих освітніх ресурсів (OER), які є оцифрованими матеріалами для вільного й відкритого користування викладачів, здобувачів освіти та учнів, які навчаються, щоб використовувати їх для навчання чи досліджень. OER включає навчальний контент, програмні засоби для розроблення, використання та розповсюдження контенту, а також ресурси реалізації[394].

Як уже зазначалося, з метою підвищення рівня цифрової грамотності громадян Міністерство цифрової трансформації запустило національну онлайн-платформу з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта», яка наразі доступна в мережі Інтернет за посиланням osvita.diaa.gov.ua. Значною перевагою цієї онлайн-платформи є те, що кожен громадянин

може безкоштовно опанувати цифрові навички за новим сучасним форматом «освітні серіали».

Розробники платформи поставили собі за мету підвищити рівень цифрових знань серед населення України. Так, із 30 березня 2020 р. на платформі запустили новий онлайн-курс «Цифрова грамотність для державних службовців», який охоплює можливості та особливості функціонування безкоштовних сервісів Google для використання в професійній діяльності та повсякденному житті. За результатами такого навчання можна отримати сертифікат.

Така платформа є сучасною та зручною у користуванні. Ураховуючи амбітні цілі, варто розглянути розширення можливостей «Дії» й на галузь освіти, адже інтерфейс ЄДЕБО для адміністраторів-користувачів є складним, а інколи – наприклад, у період вступної кампанії чи замовлення дипломів – ресурсів цієї платформи не вистачає.

Багато світових експертів з якості освіти вважають, що вимірювання задоволеності клієнтів у ЗВО може розглядатися викладачами як одна з найбільших проблем руху якості освіти. Цей виклик є лише одним із декількох, які супроводжують підвищення якості у вищій освіті. Тому збереження якості освіти, зокрема під час дистанційного навчання із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій, є вкрай важливою складовою у сфері вищій освіті [395].

Усе вищевикладене в цьому підрозділі дало можливість з'ясувати вплив електронного врядування на публічне адміністрування вищої освіти в Україні:

– право на інформацію є одним з основоположних прав людини, яке закріплено в Конституції України та фундаментальних міжнародних актах у сфері прав людини. Окрім того, здійснення громадянами України цього права тісно пов'язане з європейським вектором розвитку нашої країни;

– відзначається, що поштовхом до змін у напрямку розвитку електронного урядування в Україні стали тривалі черги під кабінетами, паперова бюрократія, неефективність взаємодії органів державної влади, хабарництво за пришвидшення адміністративних процедур і карантинні обмеження, викликані пандемією COVID-19;

– електронне урядування має будуватися за певною системою принципів співробітництва та партнерства органів державної влади, до яких ми хотіли б віднести: прозорість і відкритість влади; конфіденційність; технічну сумісність електронних баз органів державної влади; клієнтоорієнтованість; підконтрольність та підзвітність органів влади;

– електронне урядування є важливою складовою сьогоденного суспільства, яке спрямоване на пошук нових шляхів взаємодії влади та громадян для досягнення європейських стандартів якості надання електронних державних послуг, відкритості та прозорості діяльності влади для громадянина, суспільства та бізнесу;

– законодавчою основою формування та розвитку електронного урядування в Україні є нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України, і тому головними суб'єктами в системі формування електронного урядування є Міністерство освіти і науки України, Міністерство економіки України, Міністерство юстиції України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Мінцифри України та ін.;

– ЄДЕБО стала інформаційно-адміністративним стрижнем публічного адміністрування у сфері вищої освіти України, адже без неї адміністративно-правове забезпечення діяльності ЗВО, їх публічний зв'язок із центральним органом виконавчої влади, який здійснює державне управління у сфері вищої освіти та якості вищої освіти, вже не можливе;

– позитивні напрямки діяльності ЄДЕБО полягають у такому: забезпечення повного контролю за проведенням щорічної вступної кампанії до ЗВО через створення Правил прийому на навчання та формування наказів про зарахування на навчання до ЗВО; створення механізмів реєстрації та забезпечення супроводу здобувача освіти протягом його навчання; здійснює ведення інформації щодо науково-педагогічних працівників закладів освіти, допомагає з формування документів про їх атестацію та відображає наукову діяльність таких працівників; ЗВО здійснюють замовлення документів про освіту виключно в ЄДЕБО; взаємодіють із ДП «Укрзалізниця» для цілодобового автоматизованого підтвердження статусу здобувача освіти за допомогою ЄДЕБО при оформленні пільг; формування актуальної бази ліцензій, сертифікатів про акредитацію напрямів (спеціальностей), свідоцтв про атестацію ЗВО; автоматичне формування конкретного переліку статистичних звітів ЗВО тощо;

– наявність доступів до даних Реєстру суб'єктів освітньої діяльності, Реєстру здобувачів освіти, Реєстру документів про освіту, Реєстру сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання, Реєстру студентських (учнівських) квитків, Реєстру педагогічних працівників, Реєстру сертифікатів педагогічних працівників допомагає багатьом учасникам освітнього процесу долучитися до контролю за процесом надання якісної та доступної вищої освіти в Україні;

– ЗВО стали активними користувачами спеціальних освітніх, загальних інформаційно-комунікаційних технологій та використовують можливості соціальних інтернет-мереж, таких як LMS moodle, технології хмарних обчислень – Cloud Computing and Virtualization, накопичення та опрацювання значних обсягів цифрових даних – Big Data, видання електронних освітніх ресурсів програмних засобів – Software Development Industry;

– ураховуючи амбітні цілі, запропоновано розширити можливості «Дії» й на галузь освіти.

На основі вищевикладеного зазначимо, що електронне врядування є провідним інструментом публічного адміністрування у сфері забезпечення якості та доступності вищої освіти в Україні, адже ЄДЕБО як центральна інтегрована її система створена для покращення рівня надання послуг, пов'язаних з освітньою діяльністю, як для студентів ЗВО, так і для керівництва ЗВО та МОН, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки.

Висновки до розділу 3

1. Публічне адміністрування – це діяльність суб'єктів публічної адміністрації, спрямована на виконання функцій держави на основі чинного законодавства.

2. Ліцензування є первинним засобом у сфері вищої освіти, здійснюється центральним органом виконавчої влади, що здійснює державну політику у сфері вищої освіти (Міністерством освіти і науки України) відповідно до прописаної адміністративної процедури, що затверджена вищим органом виконавчої влади України (Кабінетом Міністрів України).

3. Акредитація – це заключний рівень спеціального адміністрування, який підтверджує спроможність ЗВО проводити кінцеве атестування здобувачів вищої освіти та видавати їм дипломи державного взірця.

4. Інструменти публічного адміністрування вищої освіти в Україні – це зовнішня форма дій суб'єктів публічної адміністрації (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти та науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти України, Український центр оцінювання якості освіти та самі ЗВО), які спрямовані на забезпечення

реалізації конституційного права на освіту (як для громадян України, так і для іноземців, біженців).

5. Діяльність суб'єктів публічної адміністрації у сфері вищої освіти в Україні здійснюється за допомогою таких інструментів публічного адміністрування: 1) нормативно-правові акти у сфері вищої освіти в Україні; 2) адміністративні акти у сфері вищої освіти в Україні; 3) адміністративні договори з метою координації дій суб'єктів публічної адміністрації у сфері вищої освіти в Україні; 4) плани щодо проведення реформування вищої освіти в Україні; 5) фактичні дії суб'єктів публічного адміністрування з метою реалізації конституційного права на освіту.

6. Видання нормативно-правових актів є первинним і єдиним правотворчим, адже норми права, які прописані в законах, у переважній більшості перед безпосередньою правореалізацією уточнюються та деталізуються в процесі розпорядчої адміністративної діяльності компетентних на те суб'єктів публічної адміністрації.

7. Підзаконний нормативно-правовий акт можна визначити як правовий акт, виданий уповноваженими на це суб'єктами публічного адміністрування відповідно до закону та на його виконання з метою конкретизації та деталізації норм права для їх подальшого застосування. Ключовим аспектом є ухвалення на основі законів, коли підзаконний нормативно-правовий акт не має суперечити нормам будь-яких законів і порушувати права, свободи чи інтереси громадян.

8. Широка підзаконна правотворчість адміністрації ЗВО здійснюється зокрема через затвердження специфіки навчання, адміністративно-правовий статус студентів, науково-педагогічних працівників, правила внутрішнього розпорядку, порядок функціонування суб'єктів студентського самоврядування, правила запобігання коронавірусу COVID-2019, установлюються внутрішні різноманітні рейтинги та надбавки.

9. Видання нормативно-правових актів у сфері вищої освіти в Україні здійснюється уповноваженими органами (Верховною Радою України та Президентом України) в межах їх компетенції з метою забезпечення конституційного права на вищу освіту. Інші суб'єкти публічного адміністрування видають підзаконні нормативно-правові акти у сфері вищої освіти на їх виконання.

10. Індивідуальний акт – це інструмент публічного адміністрування, який видається суб'єктом публічного адміністрування з метою врегулювання конкретної життєвої ситуації.

11. Доводиться, що видання індивідуальних актів є близьким до нормативного, але не тотожне йому. Відмінність між ними полягає в тому, що індивідуальні акти встановлюють, змінюють або припиняють конкретні правовідносини. Вони відрізняються від нормативних тим, що звернені до конкретних суб'єктів управлінських відносин і їх дія припиняється після здійснення встановлених у них прав і обов'язків, тобто після одноразового їх застосування.

12. В ієрархічній послідовності влади-підпорядкування наявні численні приклади індивідуальних актів, які використовуються для врегулювання певних питань вищої освіти, а саме укази Президента України про нагородження науково-педагогічних працівників державними нагородами та призначення академічних стипендій, розпорядження Кабінету Міністрів України про призначення керівника Національного агентства, наказів МОН про утворення спеціалізованих вчених рад для присудження ступеня докторів філософії, рішення Національного агентства про акредитацію спеціальностей із визначенням «зразкова», наказів керівників ЗВО про закінчення навчання, випуск, поновлення та відрахування.

13. Індивідуальні акти у сфері вищої освіти є найбільш поширеним способом реалізації суб'єктами публічної адміністрації їх компетенції

щодо забезпечення конституційного права громадян України на отримання вищої освіти, забезпечення публічного інтересу держави й суспільства в цій сфері. Водночас їх сутність полягає в тому, що з допомогою індивідуальних актів установлюються, змінюються або припиняються конкретні адміністративні правовідносини, які спрямовані до конкретних суб'єктів і об'єктів адміністративно-правового регулювання вищої освіти, дія яких припиняється лише після здійснення визначених суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Тому ми звертаємо увагу на одноразовий характер їх застосування.

14. Рішення про видання ліцензії та внесення її у реєстр на провадження освітньої діяльності є первинним адміністративним актом, адже воно ухвалюється відповідно до складної адміністративної ліцензійної процедури з метою досягнення публічного інтересу щодо доступності, прозорості, прогнозованості та державних гарантій для здобувачів вищої освіти.

15. Ліцензування у сфері вищої освіти – інструмент публічної адміністрації (Міністерства освіти і науки України), зміст якого полягає у виданні, переоформленні та анулюванні ліцензій ЗВО, виданні дублікатів ліцензій ЗВО, визнанні ліцензій ЗВО недійсними, веденні ліцензійних справ і ліцензійних реєстрів, контролі за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов, виданні розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері вищої освіти.

16. Акредитація – це визнання освітньої програми стандартизованою, адже акредитація оцінює актуалізацію потенційної спроможності закладу вищої освіти (потенційно) провадити освітню діяльність відповідно до визначених Ліцензійними умовами вимог у сфері вищої освіти на певному рівні вищої освіти за певною спеціальністю, а також констатує її підтвердження і визнання.

17. Ліцензування та акредитація як інструменти публічного адміністрування вищої освіти в Україні – це потреба ЗВО підтверджувати відповідності освітньої програми певної спеціальності та рівня вищої освіти стандарту вищої освіти та набуття закладом вищої освіти права на видання диплома державного зразка за цією спеціальністю через звернення до певного суб'єкта публічного адміністрування (Міністерства освіти та науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти).

18. Право на інформацію є одним з основоположних прав людини, яке закріплено в Конституції України та фундаментальних міжнародних актах у сфері прав людини. Окрім того здійснення громадянами України цього права тісно пов'язане з європейським вектором розвитку нашої країни.

19. Електронне урядування має будуватися за певною системою принципів співробітництва та партнерства органів державної влади, до яких віднесено прозорість і відкритість влади; конфіденційність; технічну сумісність електронних баз органів державної влади; клієнтоорієнтованість; підконтрольність і підзвітність органів влади.

20. Електронне врядування є важливою складовою сьогоденного суспільства, яке спрямоване на пошук нових шляхів взаємодії влади та громадян для досягнення європейських стандартів якості надання електронних державних послуг, відкритості та прозорості діяльності влади для громадянина, суспільства й бізнесу.

21. ЄДЕБО стала інформаційно-адміністративним стрижнем публічного адміністрування у сфері вищої освіти України, адже без неї адміністративно-правове забезпечення діяльності ЗВО, їх публічний зв'язок із центральним органом виконавчої влади, який здійснює державне управління у сфері вищої освіти та якості вищої освіти, вже не можливі.

22. ЗВО стали активними користувачами спеціальних освітніх, загальних інформаційно-комунікаційних технологій, де використовуються можливості соціальних інтернет-мереж, таких як LMS moodle, технології хмарних обчислень – Cloud Computing and Virtualization, накопичення та опрацювання значних обсягів цифрових даних – Big Data, видання електронних освітніх ресурсів програмних засобів – Software Development Industry.

23. Ураховуючи амбітні цілі, запропоновано розширити можливості «Дії» й на галузь освіти.

24. Електронне врядування є провідним інструментом публічного адміністрування у сфері забезпечення якості та доступності вищої освіти в Україні, адже ЄДЕБО як центральна інтегрована система створена для покращення рівня надання послуг, пов'язаних з освітньою діяльністю, як для студентів ЗВО, так і для керівництва ЗВО та МОН, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки.

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД В ОСНОВНИХ ГАЛУЗЯХ ЗНАНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

4.1. Адміністративно-правові засади вищої освіти в галузі гуманітарних знань

Фундаментальною ознакою сучасної цивілізації є орієнтація на розвиток освіти, науки і культури, на розширення інтеграційних процесів у царині духовного буття людини й суспільства. Тому поряд із розв'язанням економічних і політичних проблем особливої ваги набуває вирішення питань формування та збереження духовності не тільки окремої особистості, але й суспільства загалом. Духовному збагаченню суспільства та особистості якнайбільше сприяє оволодіння освітніми цінностями. Тому освіта розглядається сьогодні як один із найважливіших ресурсів, який має формуватися і використовуватися свідомо та найбільш ефективно. Існує прямий зв'язок між ставленням суспільства до освіти і майбутнім. Освіта є головним засобом підготовки людини до життя в майбутньому відкритому суспільстві й відіграє важливу роль у створенні фундаментальних умов процвітання особистості та суспільства. Саме освіта спроможна перетворити країну на самостійну і сильну державу та забезпечити формування цілеспрямованого покоління, яке здатне проявлятися адекватно й вирішувати численні проблеми. З огляду на це освіта України все більше викристалізовується як цілісна система, яка розвивається згідно з потребами державотворення, національними інтересами, європейським і світовим досвідом [165, с. 149–161].

Освітній процес у своїй цілісності постає як діяльність людей, окремих суб'єктів (особи, соціальної групи, установи, інституту тощо). Ця діяльність передбачає цілеспрямований процес виховання і навчання на користь людини, суспільства й держави. Вона має бути наповнена

здоровим глуздом і гуманістичними цінностями. Парадигмою ж нашого часу визнається соціально-гуманітарне знання, яке знаменує перехід від абстрактної людини (об'єкта) до конкретної людини – суб'єкта – з його численними зв'язками з динамічним світом. І немає сумніву в тому, що ХХІ століття є століттям розвитку гуманітарної культури, культури доброї і виховної, такої, що спирається на свободу вибору професії й розумне вживання творчих сил кожною людиною [165, с. 149–161].

Гуманітарність у громадянському й демократичному суспільстві має особливу цінність, бо гуманітарно розвинена людина здатна усвідомити свою персональну відповідальність за все те, що відбувається в її найближчому оточенні і в країні. Якщо аналізувати імперії, що існували колись, то можна побачити, що вони занепали, оскільки не будувалися на гуманітарній основі, а якщо і будувалися, то часто на помилковому розумінні гуманізму [165, с. 149–161]. Упровадження гуманітарних технологій у навчальний процес призводить до зростання попиту на інноваційні інтенсивні технології навчання [385]. При цьому основними принципами гуманітарного розвитку України, як вказує І. Розпутенко, у сьогоденних умовах мають бути такі: україноцентризм як система поглядів, що визначає цінність людини та її можливості як критерій оцінки ефективності держави та зрілості суспільних інститутів, визнає невід'ємне право кожної людини на вільний розвиток особистості та реалізацію всіх її здібностей; забезпечення реальності прав і свобод людини і громадянина, зокрема й гендерної рівності, установлення гарантій рівності громадян перед законом, відповідальності посадових і службових осіб за їх порушення; установлення рівних можливостей для гармонійного розвитку громадян України, забезпечення справедливості, гарантування належної якості життя незалежно від статі, віросповідання, етнічної належності, регіону проживання; надання можливостей для підвищення соціального статусу особистості, зокрема й через удосконалення її освітнього рівня та

професійнокваліфікаційних характеристик; розширення простору свободи, утвердження людської гідності, розкриття комунікативного потенціалу української культури як триєдиний спосіб формування національної ідентичності та соціалізації людини; розвиток та якнайповніше використання культурних надбань нації у багатогранності зв'язків з іншими національними культурами, відкритість для міжкультурної взаємодії з метою забезпечення належного місця України у європейському і глобальному гуманітарному просторі; взаємодія між державою і громадянським суспільством, бізнесом і владою з метою створення необхідних соціально-економічних умов для підвищення якості життя населення, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, захисту її прав і свобод [283].

Концепція якості освіти в складних надзвичайних ситуаціях має розглядати освітні стратегії, здатні забезпечити основні умови для досить стійкого процесу підтримки «оздоровчого освітнього клімату» [388, с.16]. Розвиток гуманітарної освіти з урахуванням вирішення поставлених завдань і позначених раніше тенденцій розвитку освіти й гуманітарного знання припускає реалізацію принципу відвертості гуманітарної освіти соціальним практикам і принципу його доступності без обмеження віку і географічного розташування. Як зазначає Ю. Кравцов, гуманітарна освіта в інформаційному суспільстві передбачає формування інтенції до безперервної освіти і здібності до самоосвіти за допомогою створення структур, форм і технологій, що їх забезпечують. Особлива роль у вирішенні цього завдання належить дистанційній освіті. Освіта і наука – це цілісна «зв'язка», в якій одна складова відіграє дедалі важливішу роль для розвитку іншої складової. Підвищення якості вищої освіти можливе сьогодні лише за умови «фундаменталізації освіти на основі органічної єдності її технічної, природничонаукової та гуманістичних складових» [122, с.53–57].

Головними завданнями гуманітарної освіти є формування гуманістичної національної свідомості, розвиток почуття національної гідності та самоповаги; переорієнтація освіти з предметно-змістового принципу навчання основ гуманітарних наук на вивчення цілісної картини світу, і передусім світу культури, світу людини; формування в учнів гуманітарного, системного й критичного мислення; усвідомлення викладачами, учнями провідної ідеї, відповідно до якої гуманітарні знання в їх взаємозв'язку з фаховими є основою їхньої професійної компетентності й особистісного духовного зростання; забезпечення особистісно орієнтованого, діяльнісного підходу в навчально-виховному процесі, який здатний подолати інертність, пасивність у здобутті знань, натомість стане потужним чинником вчинкової активності, соціального й особистісного вибору гуманістичної орієнтації й спрямування; пошук інноваційних стратегій: від традиційного навчання до розвивальної освіти; формування психологічної й педагогічної єдності суб'єктів освітнього процесу [40, с. 73–80].

Н. Рожанська вказує, що соціально-гуманітарна освіта – це специфічний соціальний інститут, підсистема системи освіти України. Соціально-гуманітарна освіта спрямована на засвоєння тими, хто навчається, систематизованих знань стосовно людини, її суспільного буття, свідомості, а також пов'язаних із цими знаннями умінь і навичок. Соціально-гуманітарна освіта існує в нерозривній єдності з іншими сферами суспільного життя, впливає на них і сама перебуває під їх впливом. Головна роль у підвищенні суспільної ефективності соціально-гуманітарної освіти в Україні (в аспекті сприяння демократизації суспільства) належить таким чинникам: 1) підготовці більш компетентних кадрів для системи соціально-гуманітарної освіти; 2) створенню державної програми розвитку соціально-гуманітарної освіти (всіх видів і рівнів) як важливої складової демократизації суспільства; 3) затвердженню

державного стандарту з основних соціально-гуманітарних дисциплін, який відповідав би вимогам демократичного суспільства [282, с. 74-78].

Метою гуманітарної освіти, як вказує О. Овчиннікова, є духовна культура, у якій особистість відтворює людські цінності, повноту своїх внутрішніх переживань, роздумів і мрій; пізнає суспільство на різних його історичних етапах, осмислює феномен культури, замислюється над сенсом свого життя та життям іншої людини, що сприяє адаптації в сучасному глобалізованому світі. Особливу роль у цій царині освіти відіграють такі дисципліни, як філософія, історія, українська мова, історія культури й культурологія, політологія й соціологія, психологія й педагогіка, етика й естетика, правознавство, логіка, мовознавство, літературознавство, мистецтвознавство, релігієзнавство, культурологія тощо. Останнім часом відбувається активний процес наповнення гуманітарним змістом не лише соціально-гуманітарних, а й економічних, математичних, природничо-наукових дисциплін. Вчена вказує на великий потенціал гуманітарних дисциплін щодо формування ціннісних орієнтацій особистості, адже вони присвячені людині, її ролі в навколишньому середовищі, а також передбачають пізнання її внутрішньої природи. Вони охоплюють знання про «феномен людини», про її мислення, соціальні взаємодії, про ставлення до світу й творчі можливості. Із погляду гуманістичної педагогіки гуманітарне пізнання орієнтоване, звернене до людини, її духовного світу й цінностей. Саме гуманітарні дисципліни уводять майбутніх фахівців у сферу духовних пошуків різних епох, ознайомлюють із різними варіантами відповідей на фундаментальні проблеми буття. Гуманітарні знання – це можливість орієнтуватися у світі, у смислах того, що відбувається [157, с. 56–61].

Г. Васянович вважає, що гуманітарна освіта – сукупність знань у галузі соціально-гуманітарних наук і пов'язаних із ними практичних навичок і вмінь. Гуманітарна освіта є одним із головних елементів безпеки

нації та держави. Метою гуманітарної освіти є духовна культура, в якій особистість відтворює людські цінності, повноту своїх внутрішніх переживань, роздумів і мрій; пізнає суспільство на різних його історичних етапах, осмислює феномен культури, замислюється над сенсом свого життя та життям іншої людини, що сприяє адаптації в сучасному глобалізованому світі. Особливу роль у цій царині освіти відіграють такі дисципліни, як філософія, історія, українська мова, історія культури й культурологія, політологія і соціологія, психологія і педагогіка, етика й естетика, правознавство тощо. Останнім часом відбувається активний процес наповнення гуманітарним змістом не лише соціально-гуманітарних, але й економічних, математичних, природничо-наукових дисциплін [40, с. 73–80].

Ю. Афанасьєв підкреслює, що гуманітарна університетська освіта, яка традиційно ґрунтувалася на картезіанській раціональності, переживає в наш час вплив постмодернізму. Звідси змінюється саме уявлення про місію університету. Раніше його місією було знаходження, примноження й розповсюдження об'єктивного істинного знання. Але в епоху постмодернізму самі поняття раціональності, об'єктивності, істинності ставляться під сумнів. Для деконструктивістів університет стає вже не академічною установою, у якій досліджується певна сфера реальності, а місцем, де досягаються соціальні, політичні, моральні цілі. Під впливом постмодернізму ускладнюється і саме гуманітарне знання. Тому сучасна гуманітарна освіта вже не може обмежуватися тими уявленнями про раціоналізм і пізнання, які сформувалися до початку ХХ століття. Змінилися самі уявлення про науку, і цього не можна не враховувати і при навчанні, і в процесі наукових досліджень [15; 282, с. 59-63].

Професійна гуманітарна освіта, включаючись у соціокультурні відносини як систему більш високого рівня інтеграції, піддається впливу соціокультурних змін, що зумовило необхідність її цивілізаційного

бачення через культуру, яка, входячи до процесу самопізнання і формуючи цивілізацію, виявляє свою транзитивну значущість в особистісних модальностях буття майбутніх фахівців. Культура метою освіти має виявлення людської сутності, яка щоразу відкривається перед новонародженою людиною, і тому здатність професійної освіти розвивати людину є провідною властивістю цивілізації; саме зв'язок освіти із життям виокремив М. Шелер, пропонуючи класифікацію форм знань залежно від їхньої включеності до процесів життєдіяльності людини [340]. Тому в цивілізаційній традиції реформування освітніх практик завжди пов'язане з моделюванням образу людини, а сучасні вчені транзитивність соціокультурного та цивілізаційного змісту професійної освіти визначають як їх поєднуваність і взаємоперехідність у способи цивілізаційно-культурних змін людини, її розвитку як особистості, головною властивістю якої є зорієнтованість на усвідомлення світу через осягнення самої себе, своїх потенціалів та реалізацію у процесі перетворювальної діяльності професійно ціннісних орієнтацій [45, с. 33–39].

Також Н. Рожанська визначила, що сучасна місія гуманітарної університетської освіти має ґрунтуватися на принципах гуманізації, гуманітаризації, інформатизації і фундаменталізації. Гуманізація пов'язана з переходом до гуманістичної освітньої парадигми. Гуманітаризація природничо-наукової й інженерно-технічної освіти спрямована на подолання вузької спеціалізації, прилучення студентів до сучасних знань про людину і суспільство, формування здатності шукати і знаходити смисли, самостійно будувати власний світогляд. Що стосується інформатизації, то сучасні інформаційні технології популяризують стандарти масової культури, культивують поверхове ставлення до світу та так зване «кліпове мислення». Тому гуманітарна освіта, використовуючи позитивні сторони процесу інформатизації, у той же час має формувати здатність протистояти названим негативним тенденціям, залучаючи

молодь до світу науки. Фундаменталізація спрямована на те, щоб в основі освіти фахівця були закладені знання, які довели свою істинність і дають можливість для формування спеціаліста з гнучким новаторським мисленням [282, с. 59-63].

Отже, гуманітарна освіта як об'єкт адміністративно-правового регулювання – це навчально-культурний процес набуття знань про людину, її роль та призначення в соціумі, що спрямований на забезпечення суспільної ефективності та є цінною складовою гуманітарно-освітньої політики держави.

Гуманітарна освіта здійснюється відповідно до вимог, передбачених методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України, враховуючи особливості, що зумовлені її статусом, специфікою, рівнем акредитації закладу. Головною ознакою сучасної методики «розкріпачення» мислення учасників навчально-виховного процесу є забезпечення самостійного мислення, здатність ухвалювати нестандартні рішення, вільно орієнтуватися у складних ситуаціях суспільного та особистого життя [40, с. 73–80].

Важливою складовою основних функцій державного управління є належне функціонування та розвиток освіти, науки й культури, завдяки яким реалізується конституційне право кожного громадянина на здобуття певного рівня освіти і залучення до культурних надбань. У зв'язку з формуванням основних засад постіндустріального суспільства, гуманізацією суспільного життя всебічний розвиток гуманітарної сфери, примноження наукового та інтелектуального потенціалу суспільства належать до найвищих національних пріоритетів усіх високорозвинених країн світу. Зрозуміло, що й Україна має враховувати зазначені тенденції з метою підвищення духовно-інтелектуального потенціалу суспільства [283].

Завдання держави в галузі освіти полягає в тому, щоб забезпечити доступність дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам; недопущення зниження загального рівня освіченості громадян. При цьому участь держави не має тотального характеру, а має бути орієнтованою на гарантування державних стандартів освіти, перевищення яких – особиста справа кожного індивідуума. У процесі здійснення освітньої політики слід забезпечити молодим людям рівні можливості в отриманні якісної освіти, зокрема вищої, незалежно від доходів і матеріального стану [283].

Ефективність розвитку гуманітарної сфери в Україні певною мірою залежить від вироблення нових, адекватних вимогам часу засад державної гуманітарної політики. Пошук у виробленні таких вимог відбувається в Україні ще з початку проголошення її незалежності і, на жаль, й досі залишається без достатньої позитивної динаміки. Утім у щорічних посланнях президентів України до парламенту постійно порушувалося питання розвитку гуманітарної/соціогуманітарної сфери, визначається важливість і необхідність оздоровлення, модернізації та систематизації гуманітарної політики, вказується на її фрагментарність, спорадичність, відсутність ефективної системи державного протекціонізму найважливіших галузей гуманітарної сфери (освіти, науки, культури) тощо [310, с. 107].

Особливостями професійної гуманітарної освіти в сучасному освітньому просторі можна вважати її ступеневий характер, неперервність, диверсифікацію форм і методів освіти, збільшення студентських контингентів у часі й просторі як результат упровадження концепції неперервної освіти; інтернаціоналізацію, яка поширюється завдяки

новітнім технологіям. Професійна гуманітарна освіта в Україні зорієнтована на досягнення світових стандартів, водночас зберігаючи надбання національної етнопедагогіки з метою формування гармонійно розвинутої особистості, спроможної органічно поєднувати свої права та інтереси з правами та інтересами середовища, нації, держави, орієнтуватися на найвищі загальнонародні та загальнолюдські права й культурно-естетичні цінності [145, с. 223–226].

У вищих навчальних закладах професійна гуманітарна освіта забезпечується завдяки проходженню блоків дисциплін – фундаментальних гуманітарних і соціально-економічних, спеціальних дисциплін відповідного напрямку підготовки, а також різних видів практичної підготовки. Зміст навчання складається з нормативної та вибіркової частин. Як показує дослідження програм професійної підготовки фахівців з іноземної мови, згадані блоки дисциплін присутні як в українській системі підготовки фахівців, так і в моделях англомовних країн. Відмінності викликані особливостями історичного розвитку країн. Зміни, які відбулися в системі вищої освіти України за роки її незалежності, а саме підготовка фахівців за ступеневою системою, надання студентським і викладацьким контингентам академічної мобільності в освітньому просторі, застосування інноваційних методів викладання, що є можливим завдяки можливості співпраці у світовому освітньому просторі, дозволили вітчизняній гуманітарній освіті повернутися до власних освітніх стандартів [145, с. 223–226].

На наш погляд, основним завданням держави в галузі гуманітарної освіти є формування концептуальних ідей гуманізації суспільства та їх реалізація через створення державних стандартів освітньої сфери, здійснення контролю за ефективністю гуманітарної освіти, реформування гуманітарної освіти відповідно до вимог сучасності.

Провідним напрямком гуманітарного розвитку України є цілеспрямоване формування нової якості життя громадян. Ця нова якість полягає у створенні умов для належної реалізації можливостей та здібностей кожного члена суспільства через забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб. Основним механізмом забезпечення довгострокової самодостатності й конкурентоспроможності України в глобалізованому світі має стати формування нової якості життя людини на основі якісного розвитку людського потенціалу нації, що зумовлює необхідність збільшення інвестування в людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури та підвищення якості життя найчисельніших (а не лише найбідніших) прошарків населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства. Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один із провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її дієвою складовою стратегії досягнення національної солідарності [283].

Інноваційний розвиток освіти багато в чому зумовлюється тими наявними ресурсами, які можна використати для її модернізації. Це ресурсне наповнення не завжди залежить від позитивних чинників. Більше того, у реаліях сучасної України саме такі негативні чинники, як неповага до прав людини, корупція та безгосподарність, громадянське протистояння та військове втручання країни-агресора тощо, поставили нашу країну перед необхідністю модернізації національної системи освіти, особливо військової освіти та її гуманітарної складової. Реформування та модернізація гуманітарної освіти майбутніх фахівців у сучасних соціокультурних контекстах здійснюється внаслідок: збагачення змісту сучасної гуманітарної освіти новими ідеями, новим досвідом практичної

діяльності; реалізації в системі освіти фахівця нового типу, сформованого на основі компетентного підходу до гуманітарної, моральної, правової, естетичної сфер підготовки; уважного ставлення до розроблення інноваційних моделей і форм гуманізації та гуманітаризації військово-педагогічного процесу; координації дій науково-педагогічних працівників ЗВО, представників замовників, установ і організацій у забезпеченні якості й розвитку гуманітарної складової освіти; активної співпраці викладачів гуманітарних дисциплін та дисциплін професійного спрямування; постійного узагальнення передового досвіду гуманітарної освіти, ефективних методик і сучасних технологій, накопичених у педагогічних колективах [328, с. 32; 327, с. 76-87].

При цьому національні пріоритети гуманітарного розвитку України мають бути зорієнтовані на формування сучасної конкурентоспроможної нації. Їх реалізація передбачає: формування нової якості життя українського народу через створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, реалізації нею всіх своїх професійних можливостей, досягнення високих соціальних стандартів, упровадження пріоритетів здорового способу життя, гармонізації людського і природного середовища, збереження та зміцнення здоров'я громадян України, підтримки сім'ї та сприяння народжуваності; формування суспільства знань, де знання та можливості їх практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації і розвитку особистості та ключовими чинниками прискореного розвитку держави і суспільства; розвиток креативного потенціалу людини і суспільства; соціальну активність громадян, формування розвиненого громадянського суспільства; культурну та політичну консолідацію української нації як модерної європейської спільноти [283].

Загалом розвиток гуманітарної освіти має бути спрямований на забезпечення високої якості життя населення через створення умов для

розвитку людини як окремої особистості, якій буде комфортно жити в інноваційному та прогресивному суспільстві.

При цьому можна виділити два основних умовних види публічного адміністрування гуманітарної освіти: перший, що направлений на теоретизацію буття (внутрішнє спрямування); другий – на його перетворення (зовнішнє спрямування). До першого належать такі спеціальності, як релігієзнавство, історія та археологія, філософія, культурологія, філологія, богослов'я. До другого слід віднести журналістику, психологію, управління та адміністрування, менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівлю та біржову діяльність, політологію, соціологію та право.

При здійсненні навчального процесу специфіка публічного адміністрування викладання названих груп різниться. У спеціальностях, в яких домінантною метою є теоретизація буття, перевага надається академічним знанням, аналізуються численні багатовікові праці, у здобувачів формується дослідницький тип мислення як апріорі майбутньої практичної діяльності. При викладанні на спеціальностях, які спрямовані на перетворення, студентам також надаються академічні знання, однак не як мета, а як засади опанування практичних знань, які необхідні їм для безпосереднього перетворення суспільних відносин.

Адміністративно-правові засади вищої освіти в галузі гуманітарних знань залежно від специфіки спеціальностей та спрямування різняться для фахівців, у яких домінантною метою є теоретизація буття академічними знаннями з практичною спрямованістю на дослідження, а при викладанні спеціальностей, які спрямовані на перетворення, студентам також надаються академічні знання, однак не як мета, а як засади опанування практичних знань, що необхідні їм для безпосереднього перетворення (врегулювання) суспільних відносин.

Сьогодні перед органами виконавчої влади стоїть завдання перебудови системи освіти відповідно до потреб суверенної Української держави, демократичної політичної системи, ринкової економіки. Реформування потребують усі ланки системи освіти. Уряд та Міністерство освіти і науки України вже мали б на основі принципу україноцентризму завершити створення інституційних та організаційних умов для переходу від монопольно-державної до державно-громадської системи управління освітою [283].

Ситуація в зоні ООС пробудила в українському суспільстві так зване військове просвітництво. За останній час безліч центрів і громадських організацій в Україні відкрили свого роду «військові курси», де кожний громадянин має змогу отримати основи початкової військової підготовки [327, с. 76-87].

Гуманітарна освіта в Україні має національний характер. Вона спрямована на утвердження українського народу як рівного серед рівних поміж інших народів світу, як народу, що має свою історію, культуру, ментальність і державу, що прагне жити у співдружності з усіма народами і державами світу. У цьому контексті гуманітарна освіта є наднаціональною, що дотримується загальнолюдських вимірів і принципів [107]. Система військової освіти побудована на основі принципів доступності, неперервності та наступності ступеневого навчання військових фахівців з урахуванням специфіки їх військової служби [10, с. 5–11].

Заклади вищої освіти сил оборони зобов'язані забезпечити підготовку національно свідомих, високоморальних, здатних творчо мислити та відповідально діяти згідно з принципами доброчесності офіцерських кадрів, які на засадах набутих компетентностей будуть спроможні до творчого виконання професійних обов'язків за посадами в

науковому та освітньому просторі у структурних підрозділах Збройних Сил та інших військових формуваннях України [10, с. 5–11].

Під час операцій у зоні АТО та ООС військові демонструють свою людяність, професіоналізм, силу волі, міцність духу, витримку, рішучість, здатність жертвувати собою заради спасіння інших, тим самим якісно змінюючи суспільне ставлення до військової освіти і військовослужбовців, посилюючи суспільну значущість воїна-професіонала. Тож перед реформаторами й модернізаторами військової освіти стоїть надскладне завдання – розробити успішну стратегію модернізації практик військової освіти. Ця стратегія має бути комплексною, урахувувати гуманітарні концепції «відкритої армії для відкритого суспільства», «громадянина у військовій формі» тощо, тобто бути філософією військової освіти. Використання сучасних педагогічних технологій у навчальному і виховному процесі закладів вищої освіти з урахуванням гуманітарної складової дозволить успішно реформувати систему освіти та зокрема військової освіти. Безперечно, кожна з цих технологій заслуговує детального розгляду та ретельного аналізу, але в межах цієї роботи вважаємо доцільним лише оглядове перерахування. Так, педагогічні технології виділяють: за цільовою орієнтацією; за рівнем використання: загальнопедагогічні, вузькопредметні, модульно-рейтингові технології [327, с. 76-87].

Ідея гуманізації та гуманітаризації військової освіти зумовлена багатовіковою гуманістичною традицією, яка сформувалася як відповідь на будь-яке насилля над людиною, тенденцією формування «суспільства – заперечення війни», зміною ритму і стилю суспільного й індивідуального життя людини як відповідь на якісні характеристики інформаційного суспільства. Унаслідок створення відповідних умов гуманізація та гуманітаризація військової освіти сприятиме перетворенню гуманістичного потенціалу соціогуманітарних наук у

духовноінтелектуальний потенціал Збройних Сил України, облаштуванню навчально-виховного процесу ВВНЗ, який розкриває творчий потенціал слухача (курсанта), реалізує покликання в його військовопрофесійному самостановленні. Сучасна концепція гуманізації та гуманітаризації військової освіти має спиратися на іноземний досвід навчання військових фахівців, які мають широку теоретичну та гуманітарну підготовку, розвинуте почуття громадянської відповідальності за результати ратної праці та патріотизму [307, с. 158–159].

В умовах гібридної війни Російської Федерації проти України одним із головних завдань військової освітньої політики має стати формування у військовослужбовців Сил оборони національних суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української громадянської ідентичності. Це сприятиме цементуванню сталого розвитку та зміцненню обороноздатності держави. Важливим завданням є поглиблення інтеграції гуманітарного аспекту військової освіти у закладі вищої освіти. Сучасна концепція гуманітаризації військової освіти має спиратися на іноземний досвід навчання військових фахівців, які мають широку теоретичну та гуманітарну підготовку, розвинуте почуття громадянської відповідальності та патріотизму. Для цього потрібно вдосконалити сучасні підходи до побудови системи вищої військової освіти, а саме змінити підхід до розроблення професійних стандартів для вищої військової освіти. Основною моделлю військового фахівця має бути модель офіцера-лідера, патріота; базовим наповненням системи загальних, професійних та фахових компетентностей потрібно вважати гуманітарний напрямок; визначати компетентності, які зможуть забезпечити ефективне функціонування спеціаліста протягом всієї служби, життя за підходами «hardskills» і «softskills»; запровадити в освітній процес сучасні технології навчання (кейс-технології, кредитно-модульну систему організації навчального процесу та інші) [10, с. 5–11].

На наш погляд, типовою характеристикою здобувача вищої освіти гуманітарного напрямку є толерантна особистість, яка, спостерігаючи навколишній світ, мінімально втручається в нього, не нав'язуючи свої доводи, адже розуміє, що її думка не є єдиною правильною. У процесі отримання гуманітарної освіти формуються навички хороших комунікаторів, мистецьких ораторів, фахівців, які розуміються на психології людини.

Загалом можна сформулювати, що адміністративно-правові засади вищої гуманітарної освіти в Україні – це комплексне публічне адміністрування окремої сфери освіти як процес формування та засвоєння гуманістичних цінностей, соціально-гуманітарних систематизованих знань в особистостях і духовного збагачення суспільства, що реалізується через створення державної програми розвитку, стандартизацію блоків дисциплін та навчального процесу, адміністративного, організаційно-методичного та внутрішнього регулювання системи вищої освіти відповідними суб'єктами публічної адміністрації задля національного духовного збагачення, орієнтації на розвиток принципу гуманізму, забезпечення безпеки нації та суспільного усвідомлення національної ідеї.

Під адміністративно-правовими засадами вдосконалення гуманітаризації вищої освіти слід розуміти чинники підвищення ролі загальногуманітарних компонентів при вивченні всіх навчальних дисциплін як гуманітарного, так і природничого й інженерного спрямування через посилення пізнавального пріоритету цінностей прав Людини, культурної та іншої різноманітності людства на основі ідей нерозривного зв'язку людини (гуманітарних цінностей), природи (природничих законів), розвитку культурних компонентів світогляду людини, формування глибинних духовно-моральних основ здобувачів вищої освіти. Позитивним чинником вітчизняних стандартів вищої освіти є те, що на всіх спеціальностях вивчається філософія.

На наш погляд, слід наповнити навчальні програми всіх спеціальностей такими дисциплінами, як «Європейські цінності і права Людини», «Основи соціології та психології Людини», адже гуманітарні знання – це не просто просвітництво, а формування діяльнісних здібностей, почуттів, інтелекту, спілкування, завдяки яким здобувач вищої освіти стає самостійним, творчим членом суспільства. Через гуманітарне знання молода людина осягає соціальну дійсність та саму себе як особистість.

Вищевикладене дозволяє визначити такі адміністративно-правові засади вищої освіти в галузі гуманітарних знань:

- гуманітарна освіта як об'єкт адміністративно-правового регулювання – це навчально-культурний процес набуття знань про людину, її роль і призначення в соціумі, що спрямований на забезпечення суспільної ефективності та є цінною складовою гуманітарно-освітньої політики держави;

- основним завданням держави в галузі гуманітарної освіти є формування концептуальних ідей гуманізації суспільства та їх реалізація через створення державних стандартів освітньої сфери, здійснення контролю за ефективністю гуманітарної освіти, реформування гуманітарної освіти відповідно до вимог сучасності;

- розвиток гуманітарної освіти має бути спрямований на забезпечення високої якості життя населення через створення умов для розвитку людини як окремої особистості, якій буде комфортно жити в інноваційному та прогресивному суспільстві;

- адміністративно-правові засади вищої освіти в галузі гуманітарних знань залежно від специфіки спеціальностей та спрямування різняться для фахівців, у яких домінантною метою є теоретизація буття академічними знаннями з практичною спрямованістю на дослідження, а при викладанні спеціальностей, які спрямовані на перетворення, студентам також

надаються академічні знання, однак не як мета, а як засади опанування практичних знань, що необхідні їм для безпосереднього перетворення (врегулювання) суспільних відносин;

– можна виділити два основних умовних види публічного адміністрування гуманітарної освіти – перший, що направлений на теоретизацію буття (внутрішнє спрямування); другий – на його перетворення (зовнішнє спрямування). До першого належать такі спеціальності, як релігієзнавство, історія та археологія, філософія, культурологія, філологія, богослов'я. До другого слід віднести журналістику, психологію, управління та адміністрування, менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівлю та біржову діяльність, політологію, соціологію та право;

– при здійсненні навчального процесу специфіка публічного адміністрування викладання названих груп різниться. У спеціальностях, в яких домінантною метою є теоретизація буття, перевага надається академічним знанням, аналізуються численні багатовікові праці, у здобувачів формується дослідницький тип мислення як апріорі майбутньої практичної діяльності. При викладанні на спеціальностях, які спрямовані на перетворення, студентам також надаються академічні знання, однак не як мета, а як засади опанування практичних знань, які необхідні їм для безпосереднього перетворення суспільних відносин;

– типовою характеристикою здобувача вищої освіти гуманітарного напрямку є толерантна особистість, яка, спостерігаючи навколишній світ, мінімально втручається в нього, не нав'язуючи свої доводи, адже розуміє, що її думка не є єдиною правильною. У процесі отримання гуманітарної освіти формуються навички хороших комунікаторів, мистецьких ораторів, фахівців, що розуміються на психології людини;

– під адміністративно-правовими засадами вдосконалення гуманітаризації вищої освіти слід розуміти чинники підвищення ролі

загальногуманітарних компонентів при вивченні всіх навчальних дисциплін як гуманітарного, так і природничого й інженерного спрямування через посилення пізнавального пріоритету цінностей прав Людини, культурної та іншої різноманітності людства на основі ідей нерозривного зв'язку людини (гуманітарних цінностей), природи (природничих законів), розвитку культурних компонентів світогляду людини, формування глибинних духовно-моральних основ здобувачів вищої освіти. Позитивним чинником вітчизняних стандартів вищої освіти є те, що на всіх спеціальностях вивчається філософія;

– слід наповнити навчальні програми усіх спеціальностей такими дисциплінами, як «Європейські цінності і права Людини», «Основи соціології та психології Людини», адже гуманітарні знання – це не просто просвітництво, а формування діяльнісних здібностей, почуттів, інтелекту, спілкування, завдяки яким здобувач вищої освіти стає самостійним, творчим членом суспільства. Через гуманітарне знання молода людина досягає соціальну дійсність та саму себе як особистість.

Загалом можна сформулювати висновок, що адміністративно-правові засади вищої гуманітарної освіти в Україні – це комплексне публічне адміністрування окремої сфери освіти як процес формування та засвоєння гуманістичних цінностей, соціально-гуманітарних систематизованих знань в особистостях та духовного збагачення суспільства, що реалізується через створення державної програми розвитку, стандартизацію блоків дисциплін та навчального процесу, адміністративного, організаційно-методичного та внутрішнього регулювання системи вищої освіти відповідними суб'єктами публічної адміністрації задля національного духовного збагачення, орієнтації на розвиток принципу гуманізму, забезпечення безпеки нації та суспільного усвідомлення національної ідеї.

4.2. Адміністративно-правові засади у галузях знань освіти, природничих і математичних наук в Україні

Безпека суспільства, збереження створеної ним матеріальної основи життя, а також природного середовища – один із найголовніших імперативів людства. Сьогодні забруднення і безконтрольне руйнування біосфери відбувається на тлі руйнування моральних норм і цінностей у свідомості мільйонів людей. Глобальна екологічна криза охопила навіть розвинені країни, найактуальнішою стає проблема оптимізації взаємодії суспільства і природи через підвищення рівня екологічної культури, що вимагає інтенсивного екологічного виховання всього населення, насамперед, студентської молоді. Оскільки значення антропогенного чинника невпинно зростає, то якість людських ресурсів на рівні з природними ресурсами, виробничим потенціалом є важливим чинником сталого розвитку суспільства [53, с. 97–103]. Високі темпи розвитку інформаційних технологій породжують нові вимоги до сфери безпеки загалом і до інформаційної безпеки зокрема. Реформування законодавства, що регулює діяльність у сфері безпеки, має відбуватись на базі належної наукової теорії [381, с. 198–200].

Окремою проблемою постає співвідношення потреб безпеки та прав і свобод громадян [382, с. 151]. У зв'язку із глобальною екологічною кризою потрібно з'ясувати, які відносини людини і природи можна вважати гармонійними, як людська діяльність впливає на навколишнє середовище й визначити, чому екологічна культура така важлива особливо нині. Також не менш важливо визначити, як рівень екологічної культури співвідноситься із ситуацією у світі, в яких кореляційних відносинах вона перебуває із глобальною екологічною кризою. Рівень екологічної культури

прямо пропорційний екологічній обстановці у світі й перебуває у прямій залежності від сприйняття біосфери [53, с. 97–103].

Природнича освіта набуває неабиякого важливого значення. Це насамперед зумовлено проблемою адаптації молоді людини в соціумі, яка тісно пов'язана з життєтворчою компетентністю, що визначається спроможністю орієнтуватися в інтенсивному потоці інформації, здатністю до постійної самоосвіти і пізнавальної діяльності, умінням аналізувати, бачити проблеми й творчо їх вирішувати [49, с. 139–145]. Проте в умовах стрімкого розвитку науки й шаленого потоку інформації знання та компетентності швидко втрачають свою новизну та актуальність. Тому для успішної соціальної адаптації молоді важливо весь час їх поновлювати, тобто потрібно постійно бути суб'єктом пізнавальної діяльності [49, с. 139–145].

Нині природничо-наукова освіта переживає нелегкі часи. Інтерес учнів і студентів до вивчення природничих дисциплін останнім часом помітно спав і далі продовжує спадати. Така ситуація характерна для багатьох країн світу, зокрема Європи та Північної Америки. Для України ж зазначена тенденція особливо відчутна. Це пов'язано насамперед із тим, що більшість промислових підприємств не працюють на повну потужність або ж зовсім зупинили свою діяльність, економіка практично не розвивається. Тому потреба фахівців із природничо-наукових, технологічних, інженерних дисциплін у країні постійно знижується, а мотивація студентів та учнів до вивчення зазначених предметів практично відсутня. Ураховуючи вказані тенденції, в багатьох країнах шукають вихід із ситуації, що склалася, прагнуть знайти шляхи й інструменти для подолання кризи [106, с. 10–13].

На сьогодні розвиток природничої освіти, зокрема забезпечення викладання оздоровчих дисциплін, відбувається в напрямках забезпечення якості вищої освіти як у рамках європейської співпраці держав-учасниць

Болонського процесу на рівні держави й на міждержавному рівні, так і на рівні кожного вищого навчального закладу в рамках впровадження й реалізації кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів [46; 289, с. 132] акредитації, спрямовуючись на вдосконалення організації навчального процесу, адекватної сучасним тенденціям розвитку національної та світової вищої школи та рівню розвитку суспільства й економіки; визначення умов та параметрів нової системи атестації студентів; розроблення та реалізація нових освітніх технологій; забезпечення контролю освітньої діяльності та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання і на всіх рівнях – вищого навчального закладу, держави та на міжнародному рівні згідно з європейськими стандартами [223; 289, с. 132].

Н. Подопригора та Є. Клоц вважають, що соціальна значущість природничої освіти зумовлена насамперед тенденціями інтеграції науки. До природничих відносять цілу низку наук, з-поміж основних це фізика, хімія, біологія, астрономія, науки про Землю – географія, геофізика і геологія, медицина та інші, утворюючи розгалужений комплекс сучасного природознавства. Зростання наукового знання неминує зумовлює процеси диференціації наук, кожна з яких формує власний понятійний апарат, специфічні методи дослідження, які не використовуються фахівцями інших наукових дисциплін. Водночас відбуваються й зворотні процеси, зумовлені інтеграцією суміжних наук – фізичної хімії, біофізики, біохімії і багатьох інших. Тобто, з одного боку, кількість природничонаукових дисциплін зростає, з іншого – спостерігається їх зближення та взаємопроникнення. У той же час слід урахувати, що соціальний досвід освіти за своєю сутністю є інтегративним, тому в будь-якій освітній системі мають створюватись умови для інтегративної пізнавальної діяльності студентів, які сприятимуть формуванню в них цілісного світорозуміння і світогляду. Розв'язання подібних завдань нині

покладають на міждисциплінарні зв'язки. На рівні фахової підготовки майбутніх учителів природничих наук міждисциплінарні зв'язки дозволяють встановити не лише своєрідні «містки» між базовими навчальними дисциплінами – фізикою, хімією та біологією, але й за рахунок інтегративних чинників взаємозв'язку природничих наук побудувати цілісну систему навчання, що є важливою умовою й результатом інтегративного підходу, який дозволяє встановити як основні елементи змісту, так і взаємозв'язки між ними [172, с. 182–185].

Головною метою вивчення студентами природничих дисциплін є не лише оволодіння ними універсальною методологією природничого пізнання й аналізу природи, а й розуміння сукупності загальних ідей, принципів законів, загальних відомостей про будову, рух, взаємодію об'єктів природи, тобто довколишнього матеріального світу [172, с. 182–185].

Докладний аналіз й узагальнення дидактичних джерел дали можливість Т. Поповій конкретизувати визначення змісту природничо-наукової освіти в загальноосвітній школі як педагогічно адаптованої системи знань, умінь і навичок про довколишній світ природи та методи його пізнання й перетворення, що складають основу природничих наук – факти, поняття, закони, теорії, моделі, дослідни, методи, уміння й прийоми розумової та практичної, дослідницької й творчої діяльності, приклади застосування досягнень наукових знань у розвитку матеріальної (технічної) й духовної культури, культурно-історичний матеріал про різні етапи розвитку природознавства, життєдіяльності видатних учених, винахідників та інженерів, зокрема українських. Сучасний зміст природничо-наукової освіти ще не повною мірою відтворює можливості дидактичних засад і принципів у реалізації культурно-історичної освітньої компоненти. Такі можливості вчителі природничих дисциплін розкривають на практиці ще переважно епізодично та спонтанно, без

належного цілевизначення й спрямування, дидактичного забезпечення. З іншого боку, навчання природничо-наукових дисциплін опосередковано може бути взаємопов'язаним із процесом реалізації культурно-історичного матеріалу. При цьому здійснюються й поглиблюються взаємозв'язки природничо-наукової освіти зі спадщиною національної, європейської й світової культури, реалізується культуровідповідна функція навчання [178, с.106-113].

Одним із підходів до розв'язання екологічної проблеми нашої планети є формування екологічної культури в кожній людині, а також нового мислення, що спрямоване на зміну стратегії у визначенні мети, шляхів і методів розвитку цивілізації як потрібного чинника виживання людства в умовах екологічної кризи. У контексті гармонізації відносин суспільства і природи важливо виховати насамперед у молоді, ціннісне ставлення до навколишнього природного середовища на основі знання законів природи, відповідно до логіки природних процесів. Особлива роль у цьому належить учителеві, який має цілеспрямовано виховувати екологічно грамотних і відповідальних людей. Відповідно й сам учитель має свої погляди та переконання щодо гармонійної єдності людини і природи. До функцій екологічної культури належать: організація гармонійних взаємовідносин суспільства і природи з урахуванням практичних потреб суспільства і прагнення природи до підтримки стабільності власного нормального стану й тим самим збереження умов для існування та розвитку людства; формування певних стереотипів поведінки стосовно природи як у окремих індивідів, так і суспільства загалом; створення можливості передбачення негативних наслідків людської діяльності, результатів перетворення природи; управління ставленням суспільства до природи у процесі господарської діяльності [53, с.97–103].

Адміністративно-правові засади в галузях знань освіти, природничих і математичних наук є первинним пріоритетом держави та громадянського суспільства. Воно має здійснюватися за рахунок державного замовлення або інших публічних фінансів. Усіма публічними засобами має підтримуватися престижність професії. Адже нація, яка не має хороших учителів, екологів та математиків, приречена на зникнення.

Як зазначено в Законі України «Про вищу освіту» (2002 р.), Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), Державній програмі «Вчитель» (2002 р.), Концепції педагогічної освіти (1998 р.), Концепції екологічної освіти (2001 р.), діяльність закладів вищої освіти України має спрямовуватися на формування системи гуманітарних цінностей, де цінність природи визначається як провідна [53, с. 97–103].

Структура природничої освіти в педагогічному університеті має передбачати розроблення моделі педагога-природничника, який би володів такими компетентностями, а саме інтегральною (здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі середньої педагогічної освіти, що передбачає застосування теорій та сучасних методів навчання, проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується комплексністю, невизначеністю умов і вимог), загальними (здатність оперувати професійними знаннями, що включають сучасні наукові здобутки і є основою для креативного мислення та проведення науково-педагогічних досліджень; здатність до абстрактного мислення, аналізу й синтезу інформації у галузі середньої педагогічної освіти; здатність розв'язувати професійні проблеми в нових або незнайомих середовищах за умов неповної або обмеженої інформації із урахуванням аспектів взаємодії природи й суспільства; здатність доносити професійні знання до здобувачів освіти і генерувати ідеї у галузі середньої освіти із застосуванням набутого досвіду для збереження власного здоров'я і здоров'я здобувачів освіти; здатність користуватися сучасними

освітніми, інформаційно-комунікативними технологіями й методами навчання, зокрема дистанційної освіти та здійснювати аналіз отриманої інформації; здатність діяти соціально, свідомо й нести відповідальність за особистий внесок до професійних знань і практики оцінювання результатів колективної діяльності; здатність діяти із дотриманням морально-етичних норм професійної діяльності й інтелектуальної чесності; здатність керувати освітнім процесом, формувати його структурно-логічну схему, розробляти й управляти освітніми проектами в закладах загальної середньої, передвищої освіти з дотриманням стандартів її якості, що визначається непередбачуваністю умов та потребує нових стратегічних підходів; здатність до комунікації у професійній діяльності іноземною мовою; здатність до саморозвитку й самовдосконалення упродовж професійної діяльності) і фаховими (здатність застосовувати знання у професійній діяльності з урахуванням новітніх досягнень у природничій галузі; здатність на основі розуміння сучасних наукових фактів, концепцій, теорій, принципів і методів приймати доцільні рішення із важливих проблем природничої освіти; здатність дотримуватися принципу науковості та трансляції наукових природничих знань у площину шкільних навчальних предметів закладів загальної середньої, передвищої освіти; здатність до конструювання змісту навчального матеріалу у відповідності до мети природничої освіти; здатність оперувати теоретичними знаннями з основних напрямків, сучасних досягнень і перспектив розвитку природничих наук тощо) [337, с. 75-80].

Оптимальна структура міждисциплінарної підготовки в природничо-науковій освіті охоплює такі компоненти: 1) гуманітарні аспекти професійної діяльності (гуманітарна орієнтація наукової діяльності загалом, конкретна дисципліна як частина загальної культури, особистісний характер професійної діяльності конкретного фахівця, проблеми цінностей, відносин, довіри, етики, естетичні критерії,

психологічні й соціальні аспекти діяльності, економічний і правовий базиси професійної діяльності й ін.); 2) загальну математичну підготовку (математичні ідеї й методи, особливості математичної мови, проблеми адаптації математичних методів у хімії і їх ефективність, необхідний формальний і обчислювальний апарат); 3) загальну фізико-хімічну підготовку (ідеї й методи, особливості фізичної й хімічної мов, основні поняття, моделі й способи дії, проблеми адаптації фізико-хімічних методів в інших галузях природознавства, їх ефективність). Запропонована модель фахівця-природничника дозволяє визначити новий підхід до вирішення складної проблеми оцінки рівня і якості підготовки фахівця. Сукупність характеристик індивіда, включених у модель спеціаліста-природничника, підрозділена на дві групи. Перша з них містить характеристики, які можна об'єктивно перевірити (виміряти) у цей момент часу: а) низка компонентів менталітету, які можна перевірити через психологічне тестування (система змістів діяльності, ідеали й ціннісні орієнтації, соціально-професійний статус); б) компоненти професійної грамотності, доступні для перевірки за допомогою системи спеціальних завдань – класифікаційних, логічних, обчислювальних (система понять, професійна мова, розумові вміння й навички) [345, с. 300–303].

Окремим рядком слід розкрити проблему невиконання випускниками педагогічних та екологічних ЗВО умов контракту щодо першого робочого місця. Його вирішення не має суто юридичного (примусового) характеру. Основою його врегулювання є комплекс інструментів публічного адміністрування щодо підняття престижності соціального статусу та фінансового достатку вчителя, математика та еколога.

До основних педагогічних умов, які забезпечують якісний рівень екологічної культури студентів закладів вищої освіти, належать: цілеспрямоване проєктування інформаційно-екологічного освітнього

середовища в закладі вищої освіти; забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів природничих спеціальностей до професійної діяльності, спрямованої на формування екологічної культури учнів; запровадження у навчально-виховний процес студентів природничих спеціальностей форм, методів і технологій навчання, за допомогою яких здійснюватиметься їхнє професійне становлення і формування у них екологічної культури; набуття майбутніми вчителями природничих спеціальностей практичних умінь і навичок організації екокультурної діяльності з учнями загальноосвітніх навчальних закладів [53, с. 97–103].

Професійна реалізація сформованих компетентностей у здобувачів вищої освіти має бути спрямованою на отримання очікуваних освітніх результатів, які допоможуть їм віднаходити ефективні шляхи розв'язання існуючих проблем людства, а саме: охорона природних біосистем, раціональне використання сировинних ресурсів, застережливе використання генетично модифікованих продуктів й організмів, діяльність в умовах поширення пандемії, розвиток альтернативної енергетики, функціонування в умовах електромагнітних і радіоактивних випромінювань, надмірної хімізації виробництва, сприяння сталому розвитку суспільства тощо [337, с. 75-80].

Недоліками сучасної математичної підготовки студентів технічних вузів є формалізація математичних знань, рецептурний характер засвоєння математичного матеріалу, відсутність міжпредметних зв'язків математики із загальнотехнічними і спеціальними дисциплінами, слабкі навички у використанні математичного апарату при вивченні спеціальних дисциплін та при застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у майбутній професійній діяльності й безперервній освіті тощо. Математичні дисципліни є основою математичної підготовки майбутніх спеціалістів. Викладання математики та її вивчення в технічному виші, поряд із загальними задачами фундаментальної освіти, має бути орієнтованим на

спеціальність, обрану студентами, тобто навчання математичних дисциплін повинно мати професійну спрямованість. Серед специфічних проблем вищої математичної освіти у сучасних умовах слід відзначити падіння престижу математичної освіти і математичних професій, зокрема вчителя і викладача математики, математика-аналітика, прикладного математика. Наприклад, фінський професор Дж. Малаті, характеризуючи стан математичної освіти в західних країнах, говорить: «Для математичних факультетів набрати студентів високого рівня стало проблемою. Іноді навіть абітурієнтів на математичні спеціальності виявляється настільки мало, що неможливо організувати для них нормальне навчання. Не всі студенти, які вступають на математичні факультети, їх закінчують: значний відсоток вступників переходять на інші факультети або взагалі йдуть з університету. З подібними труднощами стикаються в університетах і суміжні спеціальності (наприклад, фізика). Усе це поширюється і на педагогічні інститути. Це і є головні причини низького рівня вчителів математики й фізики. Проблеми в математичній освіті, на які всі скаржаться, лежать на поверхні, але це лише симптоми більш глибоких проблем» [136; 275, с. 217–222].

В Україні досягнуто певних успіхів у публічному адмініструванні підготовки вчителів, їх працевлаштуванні, соціально-педагогічному становленні та подальшій підтримці. Цим загалом успішно та системно займається МОН, педагогічні ЗВО, які функціонують практично в усіх обласних центрах у тісній взаємодії з територіальними громадами.

При цьому перебудова системи професійної підготовки в Україні потребує певних інноваційних змін, що пов'язані з розробленням не лише її змістової складової, але й організаційно-структурної організації освітнього процесу в закладах вищої педагогічної освіти. Наступною тенденцією розвитку природничої освіти є упровадження інноваційних підходів та технологій у практику професійної підготовки [337, с. 75-80].

Пандемія COVID-19 поставила нові виклики для суспільства та спричинила стрімку цифровізацію всіх його галузей. Хоча інформаційно-цифрові технології стали невід'ємною частиною освіти значно раніше, адже вони дозволили по-новому організувати спільну роботу вчителя й учнів, наповнили її новим змістом, надали можливість отримати навчальну інформацію в різних форматах. Повною мірою це стосується і предметів природничого циклу – фізики, хімії, географії, біології, астрономії та ін. Без використання інформаційно-цифрових технологій вивчення цих наук уже не може бути ефективним [304, с. 69–76].

Сьогодні інноваційна педагогіка демонструє перехід від формального до якісного навчання, що спонукає до постійного потягу до знань і самовдосконалення. Найбільш поширеним підходом до розв'язання цієї проблеми у вищій школі є використання в освітньому процесі інноваційних технологій (інтерактивні, дослідницькі технології навчання, інтегровані педагогічні технології, технології проєктного навчання, педагогічні технології критичного мислення, технології розвивального навчання, технології модульно-блочного навчання, технології контекстного навчання, технології групової діяльності, інформаційно-комунікативні технології тощо). Забезпечення закладів вищої освіти сучасною комп'ютерною технікою, під'єднання до мережі Internet й інтенсивний розвиток дистанційних форм навчання розширюють навчальні можливості здобувачів освіти й сприяють підвищенню рівня їх професійної компетентності. Інноваційні педагогічні технології забезпечують гуманітаризацію освіти та гуманізацію освітнього процесу, оскільки використовують особистісно зорієнтовані підходи до студентської молоді, призводять до розвитку їх творчості та рефлексії. Процес підготовки вчителя-природничника надзвичайно складний, тому що має розв'язувати різнопланові завдання: з одного боку, потрібно забезпечити майбутньому фахівцеві можливість для глибокого оволодіння

науковими основами природничих знань, а з іншого – озброїти його сучасними освітніми технологіями [337, с. 75-80].

Якість математичної освіти у вищих навчальних закладах визначальною мірою залежить від змістового наповнення курсу та від наявності стрункої методичної системи навчання математики, педагогічної доцільності та творчого використання як традиційних, так і новітніх методів, засобів, форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів; чіткого структурування і планування навчального матеріалу, створення потрібного навчально-методичного забезпечення тощо. Потрібно не просто зробити математику привабливим для студентів предметом, а й домагатися цього на основі максимально доступного змісту навчання, не вихолощуючи й не спрощуючи останнього, при цьому сприяти всебічному професійному росту студентів. Також велику роль у підвищенні ефективності математичної освіти відіграють інноваційні педагогічні технології, які є одним із важливих напрямів створення якісного освітнього простору в нових умовах [275, с. 217–222].

Особистісний цифровий освітній простір є ресурсом професійного розвитку викладача природничих дисциплін, який орієнтований на самоосвіту, формування професійно-особистісного середовища, розвиток інформаційно-цифрової компетентності та забезпечує залучення у професійну діяльність педагога досвіду застосування сучасних технологій, формування та підтримку неформальних спільнот, націлених на професійне зростання викладачів природничих дисциплін, сприяє підвищенню їхніх рейтингових показників, розвитку в них професійно необхідних якостей за рахунок використання комунікаційної взаємодії, що видозмінює та розширює функціональну діяльність. Розширенню та трансформації особистісного цифрового освітнього простору викладача сприяє навчання на курсах підвищення кваліфікації та базі інститутів післядипломної педагогічної освіти за рахунок якісного підбраного

контенту, який відповідає сучасним досягненням диджиталізації освіти [304, с. 69–76].

У зв'язку з глобальною інформатизацією і входженням української вищої школи в міжнародний освітній простір з'являються нові проблеми у сфері вищої освіти, серед яких – упровадження нових інформаційних форм і методів роботи зі студентами. Застосування інформаційних технологій у навчальному процесі дозволяє забезпечити доступ до знань з навчальної дисципліни поза межами особистого спілкування з викладачем, тобто дистанційно, що передбачає можливість поширення навчальної та іншої інформації для будь-якої зацікавленої аудиторії в будь-який час, організувати освітній процес з використанням інтерактивного зворотного зв'язку для оперативного контролю навчальних досягнень студентів тощо. Успішність застосування таких технологій в освітній галузі значною мірою залежить від рівня підготовленості викладачів до реалізації дистанційного навчання, належного навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а також від готовності студентів навчатися в умовах дистанційної освіти [84, с. 66–70].

Проблема реформування природничої освіти є актуальною не тільки для України. У зарубіжній педагогіці останніх років спостерігається кілька панівних тенденцій у системному оновленні змісту природничої освіти, яка модернізується як структурно, так і змістовно. Удосконалення структурної організації відбувається через запровадження компетентнісно-базових стандартів, які характеризуються відходом від традиційної «предметності» в реалізації змісту та запровадженням освітніх галузей. Значна увага приділяється розвитку ключових компетентностей з метою адекватнішого розкриття молоді комплексності сучасного світу. Частина з ключових компетентностей є надпредметними або трансферсальними: уміння вчитись, ІКТ-компетентність, підприємливість, громадянська компетентність. Саме надпредметні компетентності набувають більшої

значущості на рівні Міжнародної системи класифікації освіти в національних освітніх стандартах країн ЄС. Разом із тим у державах-членах ЄС спостерігається тенденція до збільшення часу на експериментальну й практичну роботу, використання електронних технологій, проєкти і позакласну діяльність. Інтеграція знань природничих предметів з ІКТ, включення до змісту навчання тем з історії розвитку науки, питань про зв'язок науки і суспільства спрямовують зміст природничої освіти на формування в молодій особистості характеристик, які нададуть їй можливість успішно застосовувати набуті знання в подальшій життєвій діяльності [154, с. 291–296].

Відповідно інтеграційні процеси природничої освіти є неминучим явищем реформування системи освіти України на сучасному етапі її розвитку. Структурування змісту природничих дисциплін і врахування міждисциплінарних зв'язків між ними не є метою, а лише засобом підвищення ефективності освітнього процесу, що створює умови для засвоєння і систематизації знань, формування сучасного типу мислення, сприяє розробленню й упровадженню нових форм і методів активізації пізнавальної, науково-практичної, науково-дослідницької діяльності студентів, готовності до подальшої професійної діяльності та життєдіяльності. Однією з найбільш поширених форм міждисциплінарної інтеграції є традиційні інтегровані навчальні заняття – лекції, семінари, практичні заняття. У них можуть бути використані динамічні елементи інтеграції, які на засадах певних методик або технологій навчання дозволяють отримати якісні педагогічні результати. У процесі розвитку інтегративних педагогічних принципів відбувається формування нового типу пізнання – пізнання інтегративного типу. Застосовуючи інтегративні педагогічні принципи, викладач має змогу за рахунок варіативної складової начального плану підготовки фахівців розробляти й упроваджувати власних авторські інтегративні курси. Їх розроблення і

проектування залежить від визначених освітньою програмою компетентностей, а також від цілей, завдань, ступеня проникності дисциплін у загальний простір міждисциплінарної інтеграції. Проблемний простір, що зазнає інтегрування, відображає ступінь і характер міждисциплінарних зав'язків та виявляє не лише ступінь професійності викладача, але й намічає шляхи його подальшого професійного зростання. Тобто в інтегративних процесах виявляється авторська індивідуальність викладача, яка безумовно буде впливати на творчий розвиток і професійну підготовку майбутнього вчителя природничих наук [172, с. 182–185].

У світовому досвіді викладання інтегрованого курсу «Природничі науки» спостерігаються три напрямки: це інтеграція природничих наук у початковій та середній школі з подальшою профілізацією у вищій школі; викладання інтегрованого курсу у вищій школі та предметне викладання окремих дисциплін: фізики, біології, хімії та географії. При запровадженні профільного курсу завжди навчальна програма містить на вибір дисципліни, які розширюють природничі компетентності здобувачів освіти [331, с. 32–35].

Одним із головних завдань природничої освіти в багатьох європейських країнах є формування в молодого покоління вмінь, необхідних для сучасного життя: турбуватись про себе та інших зараз і в майбутньому; дбати про фізичне і ментальне здоров'я та благополуччя; доглядати за місцем проживання і довкіллям; володіти практичними вміннями з догляду. Акцент робиться на набутті студентами екологічної освіти, освіти з охорони довкілля як інструменту морального розвитку студента, формування його громадянськості та вмінь розв'язувати проблеми за формулою: виокремити проблему – знайти шляхи для її розв'язання – розробити план розв'язання проблеми – реалізувати його – оцінити досягнуті результати [154, с. 291–296].

Окремо треба зупинитись на міжнародних сучасних системах освіти, де однією з найпопулярніших є навчання в International Baccalaureate (IB). Варто зазначити, що диплом IB визнається провідними вишами світу. Курс програми International Baccalaureate розрахований на 2 роки. Основною перевагою International Baccalaureate є те, що в програмі використовуються методи різного аналізу, робиться акцент на написанні дослідницьких робіт і самостійній діяльності учнів. Програма International Baccalaureate пропонує більш різностороннє навчання: шість дисциплін на вибір, з яких три предмети здобувач освіти вивчає на просунутому рівні (advanced level), а три – на стандартному (standard level). Предмети обираються по одному з шістьох груп. Природничі науки об'єднані в окрему групу та представлені такими дисциплінами, як фізика, хімія, біологія, екологія, при цьому слід сказати, що географія віднесена до гуманітарних дисциплін [331, с.32–35].

Інтеграційні процеси природничої освіти виявляються переважно на прикладному, методологічному та дидактичному рівнях і завжди мають комплексний, міждисциплінарний характер. Реалізація інтегративних підходів – істотний чинник підвищення ефективності освітнього процесу, який може забезпечити якісну підготовку вчителів природничих наук і передбачає максимальне використання на кожному з етапів професійної підготовки того, що досягнуто на попередніх етапах. Це у свою чергу потребує реалізації не лише міждисциплінарних зав'язків, а й послідовності вивчення природничих дисциплін, модулів, тем, співвідношення змісту фундаментальних складників природничих наук. Однією з найбільш поширених форм міждисциплінарної інтеграції є традиційні інтегровані навчальні заняття – лекції, семінари, практичні заняття. У них можуть бути використані динамічні елементи інтеграції, які на засадах певних методик або технологій навчання дозволяють отримати якісні педагогічні результати. У процесі розвитку інтегративних педагогічних принципів відбувається формування нового типу пізнання –

пізнання інтегративного типу. Застосовуючи інтегративні педагогічні принципи, викладач має змогу за рахунок варіативної складової начального плану підготовки фахівців розробляти й упроваджувати власні авторські інтегративні курси. Їх розроблення і проєктування залежить від визначених освітньою програмою компетентностей, а також від цілей, завдань, ступеня проникності дисциплін у загальний простір міждисциплінарної інтеграції. Проблемний простір, що зазнає інтегрування, відображає ступінь і характер міждисциплінарних зав'язків та виявляє не лише ступінь професійності викладача, але й намічає шляхи його подальшого професійного зростання. Тобто в інтегративних процесах виявляється авторська індивідуальність викладача, яка безумовно буде впливати на творчий розвиток і професійну підготовку майбутнього вчителя природничих наук [172, с. 182–185].

Відповідно інтеграційні процеси в галузях знань освіти, природничих і математичних наук в Україні є позитивним кроком для реформування державно-освітніх стандартів, однак варто розкрити і про проблеми в цій сфері. Насамперед це невелика кількість абітурієнтів, які подають заяви на аналізовані спеціальності, та низький рівень їх вхідних знань. Це вирішується педагогічними та екологічними ЗВО через застосування системи вирівнювання знань студентів у процесі навчання на першому курсі.

Отже, адміністративно-правові засади в галузях знань освіти, природничих і математичних наук в Україні – це пріоритетний напрямок публічного адміністрування загальної і спеціальної публічної адміністрації (МОН, ЗВО, органи місцевого самоврядування) щодо забезпечення за рахунок державного замовлення та інших публічних фінансів вітчизняного суспільства хорошими вчителями, математиками та екологами.

Зміст адміністративно-правових засад у галузях освіти, природничих і математичних наук вищої освіти полягає у формуванні новітньої,

пріоритетної та системної інструментальної методики публічного забезпечення здобувачів вищої освіти державою та іншими публічними суб'єктами всім необхідним для безкоштовного, якісного навчання, повної соціально-фінансової підтримки науково-педагогічних працівників, які забезпечать ефективну реалізацію та інтеграцію міждисциплінарного освітнього процесу для майбутнього фахівців у цих галузях, задля збереження та розвитку генофонду українського народу, навчання й виховання освіченого та патріотичного молодого покоління з охорони природи, формування еліти українського суспільства з високими математичними фундаментальними знаннями, а також енергозбереження та правильного ставлення до навколишнього природного середовища.

4.3. Адміністративно-правові засади вищої інженерної освіти та в галузі архітектури й будівництва в Україні

Важливе місце в реалізації перебудови суспільства відводиться освіті, зокрема інженерній. Успіх у розбудові інженерної освіти залежить насамперед від особистості інженера, його готовності до професійної діяльності в умовах сучасної профтехшколи, морального потенціалу, майстерності тощо. Тому особливої актуальності набувають дослідження умов, закономірностей і особливостей професійного становлення фахівця з інженерною освітою [11, с. 160–165].

Діяльність спеціаліста інженерного профілю складна і різноманітна, вона охоплює як процес навчання, так виховання і розвитку особистості працівника. Вимоги до професійної підготовки працівників зростають під впливом змінного характеру праці, зумовленого сучасним розвитком виробництва та суспільства, і вимог до нього працедавців та ринку праці. У зв'язку з цим питання підготовки інженерів мають розглядатись у взаємодії з підготовкою робітничих кадрів. При цьому зв'язковою ланкою

є інженерна діяльність, характер і зміст якої визначені вимогами до підготовки працівників [11, с. 160–165].

Від початку 1980-х років було створено численні організації, які прагнуть використовувати інженерні засоби для вирішення гуманітарних проблем і проблем розвитку, включаючи такі, як «Інженерія змін», «Інженери проти бідності», «Інженери з розвитку за кордоном» та «Національні інженери без кордонів». Це сприяло зростанню програм та ініціатив гуманітарної інженерної освіти в таких країнах, як США, Велика Британія та Канада з початку 2000-х років [384]. У XXI столітті теоретики і практики інноваційної інженерної освіти говорять про потребу формування у фахівця в галузі техніки і технологій не лише певних знань, умінь і навичок, але й особливих компетенцій, сфокусованих на здатності використання їх на практиці, у реальній справі, при створенні нової конкурентоздатної продукції в найкоротші терміни. Тому компетенції є «знаннями в дії», це наявність системи професійних знань, спроможність інтеграції знань у нових ситуаціях, здатність до ефективного розв’язання традиційних і нетрадиційних технічних завдань, спроможність розробляти інженерні технології, аналізувати технічну документацію, зокрема складену іноземними мовами, самостійно одержувати інформацію, постійно підвищувати освітній рівень; здатність планувати технологічні процеси, використовувати досвід інших, володіти способами впровадження власних технічних та технологічних розробок у виробничий процес, володіти інформаційними технологіями; готовність до взаєморозуміння та взаємодії у комунікації та стосунках, здатність до обговорення та ухвалення спільних рішень, здатність брати відповідальність за їх реалізацію на себе, здатність уникати конфліктів, толерантно розв’язувати їх між іншими учасниками виробничого колективу [52, с. 80–84]. Сучасні численні програми інженерної освіти на

міжнародному рівні активно включають принципи гуманітарної діяльності та розвитку, зокрема узгоджені з Цілями сталого розвитку ООН [386; 387].

Визначення слова «інженер» дає новий тлумачний словник української мови, за яким інженер – це фахівець у якій-небудь галузі техніки з вищою технічною освітою; семантика ж другого компонента – «педагог» – це «особа, яка веде викладацьку й виховну роботу» [11, с. 160–165; 156, с. 791, с. 550].

Відповідно інженер – це фахівець вищої класифікації в будь-якій галузі техніки, зокрема металургії, гірничих науках, ливарній справі, машинознавства, електро- та зварювальної техніки, теплоенергетики, гідротехніки, радіотехніки, ІТ та будівельних наук. Згідно з вітчизняним нормативним регулюванням такому теоретичному підходу відповідають певні галузі знань, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, а саме механічна, електрична та хімічна інженерія, автоматизація та приладобудування, електроніка та телекомунікації, біоінженерія, інформаційні технології, архітектури та будівництво.

Нова парадигма освіти щодо підготовки майбутніх інженерів до управлінської діяльності має забезпечувати переосмислення досвіду їх підготовки, враховувати такі принципово нові підходи до її обґрунтування [97; 129; 241; 290; 323]: розуміння потреби обґрунтування методології формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів у процесі їх професійної підготовки у ВНЗ; пошук теоретичних засад щодо дослідження педагогікою, психологією, філософією освіти, соціологією, інформатикою та юриспруденцією педагогічних явищ, які стосуються формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів; розуміння потреби формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів під час навчання у ВНЗ; вивчення і творче використання позитивного національного та світового досвіду підготовки майбутніх інженерів до управлінської діяльності; зміна стереотипів щодо сприйняття

особистості інженера-автотранспортника та усвідомлення потреби формування його творчої особистості й основних видів управлінської компетентності [70, с. 68–70].

З огляду на високу динаміку сучасних інформаційних процесів та супутніх їм інформаційних загроз, необхідним є такий комплекс заходів протидії загрозам, який дозволяв би не тільки реагувати на загрози, але й прогнозувати їх [383, с. 31–38]. Так, А. Сендер указує на інтенсифікацію професійної підготовки майбутніх інженерів-програмістів у закладах вищої освіти, що передбачає поєднання ефективного викладання, навчання та навчального змісту задля забезпечення якості освітнього процесу та досягнення його провідної цілі – формування особистості висококваліфікованого фахівця, здатного до самостійного вирішення виробничих завдань у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Інтенсифікація спирається на урахування наукових підходів, закономірностей, принципів, а також якостей усіх учасників освітнього процесу. Її невід’ємною характеристикою є застосування передових, оптимальних для даних умов форм, методів і засобів навчання. Спираючись на розглянуті наукові дослідження, А. Сендер вважає доцільним виділити такі організаційно-методичні засади інтенсифікації професійної підготовки майбутніх інженерів-програмістів за освітніми програмами бакалаврського і магістерського рівнів вищої освіти: посилення мотивації майбутніх інженерів-програмістів до навчальної діяльності та самоосвіти, здобуття вищої освіти та подальшої професійної діяльності; збільшення інформаційної місткості навчального матеріалу через доцільного поєднання фундаментальних основ комп’ютерних наук та нових досягнень в ІТ-галузі, інтеграції змісту суміжних освітніх компонентів; створення освітнього середовища, яке сприяє максимальній реалізації потенціалу особистості студента і викладача; застосування

оптимальних форм, методів і засобів навчання з урахуванням когнітивних стилів особистості здобувачів вищої освіти [294, с. 121-130].

Основними цілями професійної підготовки майбутніх інженерів є забезпечення умов для всебічного розвитку компетентного фахівця технічної сфери, який є конкурентоспроможним на ринку праці та здатен до професійного саморозвитку й самовдосконалення впродовж життя. Професійна компетентність майбутніх випускників вищих технічних навчальних закладів освіти є індикатором готовності до майбутньої професійної діяльності та їх активної діяльності в державному суспільному житті [286, с. 171–175].

Організаційно-змістовими компонентами професійної підготовки студентів у вищих технічних закладах освіти є гуманітарна, інженерна теоретична, технологічна, практична, управлінська, науково-дослідна, інформаційна, економічна, господарсько-правова та екологічна підготовки, що вимагає формування у майбутніх фахівців інженерного профілю відповідних професійних компетенцій [286, с. 171–175].

У сучасному суспільстві зростають вимоги до фахової підготовки майбутніх інженерів та таких їх соціально значущих особистих якостей, як комунікативна мобільність, прагнення до успіху, готовність до творчої діяльності, відповідальність, самостійність, здатність вирішувати завдання в нестандартних ситуаціях, уміння швидко та ефективно реагувати на різноманітні соціальні зміни. У цих умовах трансформуються цілі й завдання системи освіти загалом і вищої освіти зокрема. Стає очевидною потреба осмислення проблеми розвитку здібностей до професійного спілкування в підготовці майбутнього інженера [44, с. 197-202].

Метою гуманітарної підготовки студента вищого технічного закладу освіти є формування інтелігентного фахівця технічної сфери, який поважає права і думку оточуючих людей. Така підготовка спрямована на вивчення особистості, установлення її ролі та місця в національному, світовому

культурному середовищі [286, с. 171–175]. Інженерна теоретична підготовка майбутніх інженерів передбачає в процесі її реалізації формування професійних компетенцій на основі пізнання закономірностей, принципів та моделей галузі виробництва. Технологічна підготовка передбачає оволодіння студентами вищих технічних закладів освіти технологіями промислового оброблення матеріалів і виробів. Оволодіння навичками реалізації технологічних процесів промислового виробництва високоякісних товарів здійснюється в ході практичної підготовки майбутніх інженерів [286, с. 171–175].

Уміння правильно висловлювати свої ідеї, професійно спілкуватися з колегами має значний вплив на якість інженерної діяльності. Високий рівень розвитку комунікативних здібностей майбутнього технічного фахівця забезпечує реальний соціальний контакт із колегами, начальниками та підлеглими, дає можливість подолати різноманітні соціально-психологічні бар'єри, які виникають у процесі взаємодії, а також забезпечує плідність їх міжособових взаємовідносин, за допомогою яких поєднується діловий й особистий рівні спілкування. Комунікативні здібності виявляються у сфері спілкування та сприяють успішності людини в різноманітних галузях діяльності [44, с. 197-202].

Розвиток комунікативних здібностей майбутніх інженерів пов'язується зі специфікою інженерної діяльності, яка пов'язана з конструюванням та експлуатацією технічних об'єктів. Високий рівень комунікативних здібностей студентів технічних спеціальностей дозволяє їм не лише опанувати достатній рівень теоретичних знань зі спеціальних дисциплін і дисциплін гуманітарного циклу, але й допоможе в подальшому розвитку своїх професійних навичок, дозволить домогтися кар'єрного зростання, а також постійно вдосконалювати свої практичні навички у професійній діяльності. Розвиток комунікативних здібностей майбутніх інженерів дозволяє впливати на особистість у психологічному аспекті,

набувати навичок самопізнання, самореалізації, самоактуалізації [44, с. 197-202].

Управлінська підготовка майбутніх інженерних фахівців має за мету формування культури й навичок управління трудовим колективом; уміння становити та розв'язувати стратегічні й тактичні завдання промислового виробництва; навички соціальної організації праці, яка відповідає сучасним ринковим вимогам на основі конкуренції технічних ідей, високоякісних товарів та послуг. Формування наукової культури студентів, залучення їх до фундаментальних досліджень у галузі сучасного промислового виробництва, оволодіння вміннями застосовувати інновації інженерної науки в ході майбутньої професійної діяльності здійснюється в процесі науково-дослідної підготовки. Відтак інформаційна підготовка майбутніх інженерів спрямована на вивчення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, засобів комп'ютерної техніки, що дають змогу знаходити, обробляти, зберігати необхідну інформацію [286, с. 171–175].

Економічна підготовка майбутніх інженерів забезпечує формування їх економічної культури професійної діяльності в умовах ринкової економіки, оскільки від інженерного рішення технічного працівника залежить економічна доцільність виробництва. Система державних правових нормативів, законів, правил є основою господарсько-правової підготовки майбутнього інженера, в ході якої формуються юридично-правові засади його професійної діяльності [286, с. 171–175].

Сучасна вища інженерна освіта, як вказує О. Ігнатюк, має бути спрямована на підготовку конкурентоздатних фахівців інженерних спеціальностей, а для цього потрібно активізувати процес професійного самовдосконалення студентів технічних ВНЗ на основі визначення його специфічності порівняно з навчальним процесом, який відбувається в сучасній вищій технічній школі. Якісна підготовка майбутніх інженерів до професійного самовдосконалення забезпечується дотриманням таких

педагогічних умов: проведення відповідної підготовчої роботи з викладачами й самими студентами з метою оволодіння ними необхідними для реалізації цього процесу знаннями; забезпечення мотиваційно-ціннісних аспектів у процесі формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення, що виникає на основі розвитку в нього стійкого інтересу й мотивації; організація особистісно орієнтованої підготовки студентів на основі діяльнісного підходу та інтегрованої структури виробничої діяльності; забезпечення взаємодії суб'єктів навчального процесу на засадах співробітництва; запровадження інтеграційного підходу щодо вибору форм і методів організації освіти; упровадження у процес навчання майбутніх інженерів інтегрованих психолого-педагогічних і управлінських дисциплін, які забезпечують основними знаннями у сфері особистісно-професійного розвитку й самовдосконалення; створення ефективного освітнього середовища, яке надає можливості саморозвитку й самореалізації; проведення педагогічного моніторингу з метою визначення рівня особистісно-професійного розвитку студентів [92].

Передумови формування інженерної компетентності фахівця, з позиції С. Чорнуса, полягають у встановленні взаємозв'язку соціальних, виробничих і освітніх процесів та їх інтеграційному впливі на формування інженерної компетентності фахівця; у визначенні сутності інженерної компетентності як інтеграційної якості особи фахівця, що є його готовністю успішно вирішувати актуальні інженерні питання; у виявленні нових ознак інженерної компетентності фахівця сучасної епохи; в аналізі основних тенденцій формування інженерної компетентності фахівця в умовах інноваційних професійних навчальних закладів України й за кордоном; у розробленні концепції, визначенні підходів і моделюванні процесів формування інженерної компетентності фахівця [336, с. 97–102].

Підготовка сучасних інженерів XXI століття передбачає серйозну модернізацію інженерної освіти, вектор якої направлений на підвищення рівня фундаментальної підготовки студентів; підвищення рівня гуманітарної підготовки; забезпечення основ інтеграції гуманітарної, природничо-наукової і професійної складової інженерної освіти. Щоб реалізувати модель інженерної освіти, потрібно в процесі модернізації вирішити ряд складних проблем, що включає підготовку професорсько-викладацького складу, здатного забезпечити високий рівень і зміст освіти в інженерному ВНЗ, тобто забезпечити фундаменталізацію освіти на всіх курсах студентів; розробити й читати інтегровані курси, які реалізують міждисциплінарність освітнього процесу, створити нові методи й технології освітнього процесу; активно проводити наукові дослідження разом із студентами. Інженерна освіта XXI століття має базуватися на новій парадигмі освіти, сутність якої полягає в фундаменталізації та гуманітаризації, міждисциплінарності та інтеграції гуманітарної, природничо-наукової та професійної складових інженерної освіти на основі внутрішньої природничо-наукової єдності всіх дисциплін. Місія сучасної інженерної освіти полягає в тому, щоб сформувати у студента інтелект, освіченість, професіоналізм і компетентність, високу культуру й моральність, гуманність і духовність; тобто сформувати інженерів, які володіють знаннями природи й одночасно здатних створювати штучний світ і удосконалювати його, гармонічно взаємодіючи з природою, людиною, суспільством [173, с. 12–14].

Однією з найбільш значних проблем у вищій освіті взагалі і в технічній зокрема є недостатня підготовка абітурієнтів, яку вони здобувають під час навчання в загальноосвітній середній школі. Причини слабкої середньої освіти сьогодні є відомими: насамперед це недостатньо висока заробітна платня педагогічного персоналу, значне навантаження, великий обсяг паперової роботи. Як наслідок, у педагогічні університети

йдуть не завжди кращі випускники, а з деяких предметів має місце недобір упродовж багатьох десятиліть (математика, фізика). Крім того часто випускники педагогічних університетів не йдуть працювати в школу, або, відпрацювавши там 2-3 роки, знаходять іншу роботу, більш привабливу як матеріально, так і кар'єрно [356, с. 460-464].

Суттєвим бар'єром для вступу абітурієнтів з низьким рівнем підготовки має стати зовнішнє незалежне оцінювання, яке виконало чи не найголовніше своє завдання – кардинально знизити рівень корупції у вищій освіті, особливо під час вступної кампанії, але наразі не завжди сприяє правильному оцінюванню можливості того чи іншого абітурієнта брати участь в навчальному процесі в ролі студента закладу вищої освіти. Основна причина цього явища полягає в тому, що при зовнішньому незалежному оцінюванні оцінюють не абсолютні знання, а відносні, тобто вважають, що кількість абітурієнтів, які успішно склали ЗНО, не має бути меншою за певний наперед визначений відсоток, виходячи з якого й визначають мінімальний прохідний бал. Звідси і з'являються студенти інженерних факультетів, які не мають необхідних базових знань із математики та фізики. Тому, на наш погляд, потрібно насамперед замінити відносне оцінювання знань абітурієнтів при ЗНО на абсолютне. Очевидно, такий крок може призвести до різкого зменшення абітурієнтів, які отримають позитивні оцінки та матимуть право вступати до закладів вищої освіти. Тому, на нашу думку, абсолютний нижній рівень знань, якими має володіти майбутній студент, потрібно підвищувати поступово, упродовж 5-10 років. Це дасть можливість учням встигнути змінити своє ставлення до шкільного навчання та отримати необхідні знання [356, с. 460-464].

Формування інженерної компетенції майбутнього спеціаліста забезпечується комплексом необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов. Стосовно освітньої системи виділяються суперечності зовнішнього і внутрішнього характеру. Найбільш значущі суперечності

зовнішнього характеру виникають між потребою суспільства в новій інтеграційній динамічній особовій якості інженера, готового до вирішення професійних завдань у сучасних і перспективних виробничих умовах, і недостатньою розробленістю концепції формування інженерної компетентності фахівця як результату освіти; умовами праці, що ускладнюються, зростаючими вимогами суспільства до складу інженерної компетентності, рівнем її сформованості, потребою інженера в успішному професійному самовизначенні і соціальною незахищеністю основної маси інженерно-технічної інтелігенції, потребою суспільства в формуванні й безперервному підвищенні рівня інженерної компетентності фахівця в умовах певного регіону і неможливістю його забезпечити її повною мірою в традиційних умовах регіонального вишу [336, с. 97–102].

Сучасна якісна інженерна освіта має забезпечити можливість застосування випускниками ВНЗ знань у науці, інженерії, технології в різних галузях економіки країни безпосередньо після закінчення навчання в університеті. Ділова кар'єра інженера складається таким чином, що розпочинає він її як виконавець доручень керівництва, а вже потім сам дає доручення, ставить завдання і контролює їх виконання. З часом зміст його роботи зводиться до того, щоб направити в потрібне русло роботу інших і забезпечити її результативність. І якщо він не буде розуміти, в чому полягає діяльність інженера, чим вона відрізняється від інших видів діяльності – наприклад, наукової чи діяльності техніків, кваліфікованих працівників, адміністраторів і т.п., то мало ймовірно, що він зуміє достойно виявити себе в ролі керівника. А одержати системну інженерну освіту – це принаймні означає уявити мету різних видів інженерної діяльності у відповідній предметній галузі, бачити весь арсенал засобів діяльності, знати та вміти використовувати основні з них, володіти її базовими технологіями й розуміти, що є на вході, і що бажано одержати на виході. Будь-яка діяльність реалізується в певному середовищі (позначеному

терміном «соціум», який означає людську суспільність визначеного типу – наприклад, націю, державу). Це середовище: а) задає визначені рамки й умови діяльності – наприклад, правової (юридичної), ресурсні (демографічні, природні, енергетичні, інформаційні та інші, тобто адміністративні ресурси), комунікаційні (транспорт, зв'язок, можливості доступу до інформації); б) впливає через прийняту в ній систему цінностей на формування суспільних потреб, стимулів (мотивів) і формування відповідних мети і завдань діяльності. Вирішальне значення для успішної роботи в інженерній діяльності має розуміння сучасної тенденції, пов'язаної з технологізацією будь-яких видів виробництва [98, с.190–194].

Вирішення завдань модернізації вищої інженерної освіти в Україні, як і багатьох інших загальнодержавних соціально-економічних завдань, має починатися на регіональному рівні. Інженерна освіта має бути зорієнтована на конкретний регіон, на його соціально-економічний розвиток. При цьому головною метою діяльності вищих навчальних закладів стає підготовка кваліфікованих інженерних кадрів в обсязі й за напрямками, які є потрібними для економіки певної території. З'єднання потреб регіону в інженерних кадрах і здатності трудових ресурсів до навчання дозволяє створити інженерно-освітній кластер, що поєднує вищий навчальний заклад із реальним сектором економіки [52, с. 80–84].

Однією з особливостей, яка визначає навчальний процес майбутнього інженера-механіка, є можливості майбутнього працевлаштування. Практично відсутні ситуації, коли молодий спеціаліст після влаштування на роботу працював би на одній посаді або навіть в одному відділі (цеху) 40 років, тобто до виходу на пенсію. Частою є ситуація, коли молоді спеціалісти змінюють займану посаду або взагалі підприємство кілька разів, намагаючись знайти ту сферу діяльності, яка найбільше відповідає не тільки творчому та кар'єрному зростанню, а й фінансовій винагороді за виконану працю. Тому наперед важко

спрогнозувати, у якій сфері промисловості інженер-механік буде застосовувати свої знання та вміння. Виходячи з цього постає питання про акценти, на які потрібно звернути увагу при складанні навчальних планів. Очевидно, що студенту-механіку потрібно пропонувати такий пакет дисциплін, який би сприяв можливості знайти посаду на якомога більшій кількості підприємств різноманітного профілю [356, с. 460-464].

Первинною особливістю адміністративно-правових засад вищої інженерної освіти є те, що інженерні спеціальності крім висококваліфікованих науково-педагогічних працівників вимагають сучасної матеріальної бази, інженерних лабораторій, науково-технічних дослідних інститутів та відповідного технічного персоналу, що значно збільшує вартість навчання. Такий стан речей призводить до того, що для приватних ЗВО такі спеціальності стають нецікавими (крім спеціальностей ІТ), а державні використовують застарілу матеріальну базу. Деякі ЗВО поповнюють свою матеріальну навчальну базу за рахунок допомоги роботодавців. Хоча системно це не вирішує проблему.

Інноваційні зміни в освітній галузі України, сучасна державна освітня політика спрямовані на європейську інтеграцію та стимулюють появу творчих новаторських ідей, пошук більш досконалих форм, методів, прийомів навчання, а також потребу в конкурентоспроможних компетентних фахівцях, здатних до професійного самовдосконалення в сучасному суспільстві, що постійно змінюється і трансформується [286, с. 171–175].

Реалізація ідей та принципів державної політики в галузі освіти можлива за умови реалізації системного підходу до організації професійної підготовки (гуманітарної, інженерно-теоретичної, технологічної, практичної, управлінської, науково-дослідної, інформаційної, економічної, господарсько-правової та екологічної), майбутніх фахівців технічного профілю, що вимагає формування в процесі їх підготовки відповідних

професійних компетентностей, яке має здійснюватись на гуманістичних принципах і засадах. Дотримання викладачами вищих технічних закладів освіти основних гуманістичних принципів дає змогу всебічно враховувати та сприяти розвитку особистісних якостей, запитів, потреб, суб'єктного досвіду студентів, що сприяє забезпеченню умов для особистісного та професійного саморозвитку конкурентоспроможного компетентного фахівця технічного профілю [286, с. 171–175].

Державні стандарти сприяють розвитку інноваційної діяльності в системі інженерної освіти та є однією з педагогічних умов розвитку творчого потенціалу та досвіду професійно-творчої діяльності. Важливого значення набуває підвищення ступеня інтелектуалізації змісту вищої освіти, метою якої є розвиток інтелектуально-творчої спрямованості особистості через формування й закріплення стійких інтелектуальних якостей. У моделі розвитку творчого потенціалу майбутніх інженерів тісно пов'язані такі характеристики: стратегія (державні стандарти технічної освіти), структура, система стилю керівництва, склад кадрів, сукупність знань, мета. Завдяки зміні змістової бази стандартів оновлюється характер навчального процесу, що надає йому особистісного сенсу та підвищує рівень мотивації за рахунок усвідомлення студентами особистих творчих здібностей [153, с. 28].

На сьогодні має місце недостатня кількість та якість підготовки інженерних кадрів в Україні. Одна з головних причин цього – недостатня увага з боку держави. Звичайно, упродовж останніх років збільшуються можливості в керівників навчальних закладів, але вища інженерна освіта вимагає термінового втручання на загальнодержавному рівні, основні шляхи такого втручання мають бути такими: пропаганда вищої інженерної освіти, підвищення заробітної платні науково-педагогічному персоналу та зниження навчального навантаження, покращання матеріально-технічного

забезпечення, підвищення якості середньої освіти як підстава для здобуття вищої [356, с. 460-464].

Вітчизняна вища інженерна освіта, маючи хороші традиції, вже значно відстає від західних держав і навіть деяких держав Південно-Східної Азії. Окремим рядком слід підняти проблеми літнього віку значної частини професорсько-педагогічних працівників, які викладають інженерні спеціальності (крім ІТ-спеціальностей), неналежної оплати праці випускників, які працюють за спеціальністю, що призвело до значного зниження престижності інженерних професій і, як результат, – до значної кількості випускників, які працюють не за отриманим інженерним фахом.

В останні десятиліття більшість індустріально розвинених країн проводять модернізацію системи професійної підготовки кадрів з метою забезпечення економіки фахівцями, здатними працювати в умовах інформаційного суспільства, готовими освоювати й розвивати новітні технології без шкоди для природи і людства. Аналіз їх досвіду дозволив виявити низку найбільш значущих тенденцій, спільних для розвитку професійної школи різних країн: фундаменталізація і розширення профілю підготовки фахівців; гуманізація природничо-наукової і технічної освіти та технізація гуманітарної; поєднання демократизації та елітаризації освіти на основі її диверсифікації; перехід від класичної дисциплінарно-професійної рецептурної підготовки фахівця до мультидисциплінарної, проблемноорієнтованої освіти, перетворення її в систему безперервної освіти, що включає в себе різні гнучкі освітні структури [28; 320 с. 406–413].

І. Матросова виділяє проєктну парадигму інженерної освіти як сукупність понять, цінностей, уявлень і освітніх технологій, що поділювана співтовариством і формує бачення освіти як культивування творчих індивідуальностей майбутніх фахівців в умовах інформаційно-освітніх середовищ, орієнтованих на їх самостійну пізнавальну діяльність і

професійний саморозвиток. Проектна парадигма інженерної освіти значною мірою реалізується за рахунок упровадження інформаційних технологій у процес безперервної інженерної освіти, що одержало назву віртуалізації навчального процесу. При цьому передбачається широке використання мультимедійних технологій, локальних і глобальних телекомунікаційних мереж, створення підручників електронного формату, формування електронних довідників і глосаріїв, віртуальних бібліотек. На відміну від традиційних форм навчання, студенти можуть індивідуально обирати ритм підготовки, швидкість проходження курсу, навчально-методичну і довідкову літературу. При цьому основне завдання полягає в інформатизації вітчизняної освіти з одночасним створенням адекватного матеріально-технічного, психолого-педагогічного й організаційного супроводу, що дозволяє забезпечувати необхідний рівень професійної кваліфікації підготовлених інженерів [138, с. 401].

Професійна спрямованість фундаментальної підготовки студентів технічних університетів забезпечується технологіями, що передбачають взаємозв'язок математики, інформатики, фізики й дисциплін спеціалізації; розвиток інтелектуальних умінь, адекватних основним видам професійної діяльності інженера; сприйняття математики та інших фундаментальних дисциплін як засобу професійного вдосконалювання особистості фахівця. Технологія формування професійних якостей особистості інженера ґрунтується на аналізі навчальних елементів (означень понять, принципів, законів, теорем, методів і т. ін.); відображенні сукупності навчальних елементів розділу, теми в сукупність професійно зорієнтованих завдань, спрямовану на формування професійних якостей особистості інженера; розробленні діагностичних завдань, результати виконання яких дають можливість оцінити рівень відповідності сформованої професійної якості визначеним стандартам і в разі потреби скоригувати процес навчання. Інженер у своїй діяльності має справу не з природними явищами, а із

здобутками власної діяльності – устаткуванням, приладами, технологічними процесами тощо. Базою його творчої діяльності є технічні науки, яким притаманна динамічність розвитку. А тому для оновлення знань інженер має у процесі навчання здобути ґрунтовну фундаментальну освіту, базою якої є математика, фізика, інформатика та інші галузі науки, що характеризуються своєю стабільністю. Отже, потужна математична й інформаційна підготовка, що є невід’ємною частиною повноцінної інженерної освіти, дозволить майбутнім інженерам пізнати закономірності процесів навколишнього середовища; мати чітке уявлення походження основних понять і процесів; використати одержану інформацію для видозміни й удосконалення функціональних характеристик об’єкта [105, с. 332–338].

Поліпшення змісту навчальних інженерних дисциплін може проводитися за рахунок їх фундаменталізації, через виділення в них інваріантів категорій надзагального й загального, зокрема – законів і закономірностей створення, будови, функціонування, розвитку, комунікації, управління та перетворення об’єктів техніки, а також уведення методів спрямованого алгоритмічного вирішення завдань синтезу інновацій нових видів і типів. Останнє дозволяє отримати нову якість інженерної діяльності: перейти від евристичних (стохастичних) методів створення нових видів і типів техніки до спрямованого (планового) їх створення. Це в поєднанні з категоріями законів і закономірностями вищих рівнів спільності може скоротити обсяги при навчанні інформації, що подається [320, с. 406–413].

Можна відзначити такі позитивні тенденції вищої інженерної освіти в Україні, як переведення частини змісту начальних програм на європейські та Північної Америки стандарти й запровадження викладання навчальних дисциплін англійською мовою. Крім того слід підтримати ініціювати ЗВО про залучення для викладання на випускних курсах

інженерних спеціальностей молодих успішних магістрів-практиків. Це не тільки підвищує рівень підготовки конкурентоздатних фахівців інженерних спеціальностей, а й дозволяє отримати значній кількості випускників перше робоче місце за спеціальністю.

Також слід окремо приділити увагу будівельній освітній сфері. В умовах сьогодення будівельна галузь переживає свій період позитивного розвитку. Насамперед це стосується житлового будівництва, що стало флагманом вітчизняної економіки. Освіта – це фундамент будь-якого суспільства та держави, тим більше в такій складній і такій, що потребує державного контролю, небезпечній сфері, як будівництво.

Сучасні будівельні компанії використовують новітні технології, типові проекти, типові матеріали і конструкції та загальновизнані в європейській спільноті стандарти будівництва, що значно прискорюють будівельний процес, одночасно вносять у нього більше викликів, пов'язаних із потребою ухвалювати складні інженерні рішення. Усе це вимагає, щоб знання і практичні навички виконробів та інших інженерно-технічних працівників, які задіяні будівельному процесі, мають бути не просто належними, а високими. Адже на відміну від попередньої епохи, коли на будівництві використовувалися працівники зі значним досвідом роботи, зараз таких робітників залишилося небагато. Їхня досвідченість має компенсуватися відповідальними високооплатними, високопрофесійними керівниками, які мають хорошу вищу будівельну освіту та належні практичні навички щодо здійснення управління будівництвом. Адже від цього залежить не тільки якість будівництва, але й безпека людей.

В умовах сьогодення до вищої будівельної освіти можна віднести освітню діяльність ЗВО, яка охоплюється широким колом спеціальностей, зокрема до них доцільно віднести класичні будівельні спеціальності – промислове і цивільне будівництво, архітектуру та містобудування,

будівництво та цивільну інженерію, гідротехнічне будівництво, водну інженерію та водні технології. А також забезпечувальні спеціальності будівельної галузі – автоматизацію та комп'ютерно-інтегровані технології, геодезію та землеустрій, дизайн, образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрацію, право, екологію, хімічні технології та інженерію, технології захисту навколишнього середовища, нафтогазову інженерію та технології, комп'ютерні науки, комп'ютерну інженерію, кібербезпеку, інформаційні системи та технології, економіку, політологію, прикладну механіку, галузеве машинобудування, електроенергетику, електротехніку та електромеханіку, теплоенергетику, облік і оподаткування, менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівлю та біржову діяльність та публічне управління й адміністрування [305].

Іншими словами, класичні будівельні спеціальності є інженерними, а забезпечувальні мають різну наукову природу – інженерні, математичні та гуманітарні.

На думку М. Курка, вища освіта в державі і суспільстві виконує такі функції: гуманістичну, аксіологічну, соціокультурну, соціально-адаптивну, соціально-мобільну (стратифікаційну), інноваційну, соціально-інтегративну, прогностичну. Вища освіта зорієнтована на людину, забезпечення її існування, розвитку, самореалізації; є цінністю світової та національної культур; допомагає людині оволодіти культурою свого народу на основі врахування зв'язків із національними культурами інших народів і світової культури загалом; сприяє адаптації людини до соціуму, що динамічно змінюється, а також до професійної діяльності; змінює статусно-рольові форми взаємодії людей; оновлює арсенал знань і способів діяльності людини, формує базис її науково-дослідницької діяльності; залучає людей до інтегративної освітньо-науково-виробничої діяльності, надає досвід інтеграції навчальних, наукових, практичних знань і вмінь, відкриває значні потенційні можливості цього процесу; розкриває сутність

майбутньої професії, стабілізує потребу людини в її отриманні, сприяє прояву перспективи професійного розвитку і особистісного зростання людини [130]. Це в повному обсязі розповсюджується й на вищу будівельну освіту.

Згідно із Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» будівництво – це нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єкта будівництва. Містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки (далі – містобудівні умови та обмеження) – документ, що містить комплекс планувальних та архітектурних вимог до проєктування і будівництва щодо поверховості та щільності забудови земельної ділянки, відступів будинків і споруд від червоних ліній, меж земельної ділянки, її благоустрою та озеленення, інші вимоги до об'єктів будівництва, установлені законодавством та містобудівною документацією [225].

Зрозуміло, щоб збудувати будинок, потрібен будівельник, щоб збудувати хмарочос, потрібен архітектор-інженер, щоб збудувати місто, потрібна фахова команда з інженерів, будівельників, архітекторів, адже ці фахівці мають володіти певними знаннями в галузі містобудування та дозвільної чинної системи [256], щоб розуміти, де можливо або неможливо збудувати місто. Для отримання специфічних фахових знань потрібно отримати вищу будівельну освіту, яка має базуватися насамперед на званнях інженера, архітектора, будівельника тобто розробленні нових або оптимізації існуючих рішень, які мають охоплювати всі рівні просторового середовища – від малих форм до великих. На наш погляд, не зовсім слушно порівнювати будівельника з інженером або архітектором, адже будівельник має знати певні відомості, які стосуються також і норм адміністративного права [271], щоб не порушувати законодавчу базу. Крім того, ще на етапі затвердження проєктної документації, при зборі дозвільних підписів у публічної адміністрації він має розуміти, як

обґрунтувати своє рішення на забудівлю саме в цьому місці. Усе це – певні знання, які, на жаль, не завжди можливо отримати в закладах будівельної вищої освіти. Тому, як ми вказали, будівельник – це такий фахівець, який має бути обізнаний у декількох галузях одразу.

Крім того мається потреба зазначити, що інженер-будівельник має працювати не тільки на забудові об'єктів. Він має можливість працювати в таких галузях: управління та менеджменту в будівництві, контролю якості будівництва, технічного маркетингу, а також і в державних органах – таких як Державна архітектурно-будівельна інспекція [255], де він має бути обізнаним у ринкових відносинах.

Вважаємо, що саме Державна архітектурно-будівельна інспекція є одним із суб'єктів, які дуже впливають на містобудівництво нашої держави [247]. Саме тому цей орган має вплив насамперед на містобудування нашої країни, а через це – і на всі галузі, які зараз відчують дію реформ та сучасних змін. Як не дивно, але якісна вища освіта в будівельній галузі може дати країні кращі зміни [253].

На думку О. Ярої, рисами адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної є те, що вона надає студентам якісні знання відповідно до стандартів, що відповідають європейським, задовольняти студентів і науково-педагогічних працівників усім необхідним для належного проведення занять і патріотичного виховання, надавати студентам, які не мають можливості забезпечити себе за рахунок приватної ініціативи, достатні кошти для достойного навчання; адміністративно-правове забезпечення вищої освіти – це система засад, інструментів і процедур публічного адміністрування цілеспрямованого нормативно-організаційного впливу норм адміністративного права, які розвивають та уточнюють конституційні норми, що визначають теоретико-правові засади функціонування вищої освіти з метою створення належних умов для реалізації студентам права на якісну вищу освіту та інших їх прав й

інтересів, публічного інтересу держави й суспільства загалом; за змістом адміністративно-правове забезпечення вищої освіти є системою норм адміністративного права, основоположних засад (концепцій, доктрин і принципів правового регулювання), адміністративно-правових відносин та адміністративного інструментарію (форм і методів адміністративної діяльності та адміністративних процедур), які в сукупності формують комплексний інститут адміністративного права, що наповнений численними вертикальними і горизонтальними зв'язками, поєднує однорідні суспільні відносини; в Україні діють стандарти вищої освіти, відповідно до яких визначені компетенції випускника щодо здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі професійної правничої діяльності та у процесі навчання; сучасна науково-педагогічна природа вищої освіти розвивається в нерозривному зв'язку з ЄС, зараз – через реалізації Угоди про асоціацію України з ЄС, згідно з якою здійснюється реформування та модернізація систем вищої освіти, сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу, підвищення якості та важливості вищої освіти, поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами та мобільності студентів і викладачів. Загалом вчена приходить до висновку, що адміністративно-правове забезпечення вищої юридичної освіти в Україні – це система засад, інструментів і процедур, які здійснюються суб'єктами публічної адміністрації на основі норм адміністративного права з метою надання студентам галузі знань «Право» якісних знань й інших можливостей відповідно до європейських стандартів, створення належних умов для творчої праці науково-педагогічних працівників [359].

Отже, адміністративно-правові засади вищої будівельної освіти можна визначити як систему засад, інструментів і процедур, які здійснюються суб'єктами публічної адміністрації на основі норм

адміністративного права з метою надання студентам класичних будівельних спеціальностей (промислове і цивільне будівництво, архітектура та містобудування, будівництво та цивільна інженерія, гідротехнічне будівництво) якісних знань і навичок для безпосереднього здійснення якісного і безпечного будівництва та управління будівельними процесами й інших можливостей відповідно до будівельних норм і стандартів.

Особливості адміністративно-правових засад вищої інженерної освіти в Україні полягають у такому:

1) адміністрування вищої інженерної освіти має здійснюватися при спільній діяльності суб'єктів публічної адміністрації, суб'єктів освітнього процесу та спеціалістів інженерної галузі, які визначають новітні тенденції інженерії;

2) для адміністрування вищої інженерної освіти важливою є інноваційність, тобто пошук нових знань, практик і досвіду в площині інженерних технологій;

3) ефективність адміністративно-правових засад вищої інженерної освіти визначається рівнем упровадження набутих знань студентів у дію, тобто спроможністю використання набутих освітніх знань у професійну інженерну діяльність;

4) методика адміністрування вищої інженерної освіти має включати стратегічні напрямки розвитку професійної підготовки відповідно до подальших критеріїв і вимог галузі;

5) загальнодержавна модель розвитку вищої інженерної освіти в Україні має орієнтуватися на регіональний рівень задля розвитку конкретної території.

Висновки до розділу 4

1. Доведено, що типовою характеристикою здобувача вищої освіти гуманітарного напрямку є толерантна особистість, яка, спостерігаючи навколишній світ, мінімально втручається в нього, не нав'язуючи свої доводи, адже розуміє, що її думка не є єдиноправильною. У процесі отримання гуманітарної освіти формуються навички вправних комунікаторів, мистецьких ораторів, фахівців, що розуміються на психології людини.

2. Визначено, що залежно від специфіки спеціальності та її спрямування щодо наукових пошуків аналізується два основних умовних види публічного адміністрування гуманітарної освіти – перший, що спрямований на теоретизацію буття (внутрішнє спрямування); другий – на його перетворення (зовнішнє спрямування). До першого належать такі спеціальності, як релігієзнавство, історія та археологія, філософія, культурологія, філологія, богослов'я. До другого слід віднести журналістику, психологію, управління та адміністрування, менеджмент, маркетинг, підприємництво, торгівлю та біржову діяльність, політологію, соціологію та право.

3. Зроблено висновок, що при здійсненні навчального процесу специфіка публічного адміністрування викладання названих груп різниться. У спеціальностях, у яких домінантною метою є теоретизація буття, перевага надається академічним знанням, аналізуються численні багатовікові праці, у здобувачів формується дослідницький тип мислення як апріорі майбутньої практичної діяльності. При викладанні на спеціальностях, які спрямовані на перетворення, студентам також надаються академічні знання, однак не як мета, а як засади опанування

практичних знань, які потрібні їм для безпосереднього перетворення суспільних відносин.

4. Під адміністративно-правовими засадами удосконалення гуманітаризації вищої освіти розуміються чинники підвищення ролі загальногуманітарних компонентів при вивченні всіх навчальних дисциплін як гуманітарного, так і природничого й інженерного спрямування через посилення пізнавального пріоритету цінностей прав Людини, культурної та іншої різноманітності людства на основі ідей нерозривного зв'язку людини (гуманітарних цінностей), природи (природничих законів), розвитку культурних компонентів світогляду людини, формування глибинних духовно-моральних основ здобувачів вищої освіти. Звертається увага, що позитивним чинником вітчизняних стандартів вищої освіти є те, що на всіх спеціальностях вивчається філософія. Пропонується наповнити навчальні програми всіх спеціальностей такими дисциплінами, як «Європейські цінності і права Людини», «Основи соціології та психології Людини», адже гуманітарні знання – це не просто просвітництво, а формування діяльнісних здібностей, почуттів, інтелекту, спілкування, завдяки яким здобувач вищої освіти стає самостійним, творчим членом суспільства. Через гуманітарне знання молода людина осягає соціальну дійсність та саму себе як особистість.

5. Підкреслено, що адміністративно-правові засади в галузях знань освіти, природничих і математичних наук є первинним пріоритетом держави та громадянського суспільства. Вони мають здійснюватися за рахунок державного замовлення або інших публічних фінансів. Усіма публічними засобами має підтримуватися престижність професії. Адже нація, яка не має хороших учителів, екологів та математиків, приречена на зникнення.

6. Доведено, що в Україні досягнуто певних успіхів у публічному адмініструванні підготовки вчителів, їх працевлаштуванні, соціально-педагогічному становленні та подальшій підтримці. Цим загалом успішно та системно займається МОН, педагогічні ЗВО, які функціонують практично в усіх обласних центрах у тісній взаємодії з територіальними громадами. Одночасно розкриваються й проблеми в цій сфері. Насамперед це невелика кількість абітурієнтів, які подають заяви на аналізовані спеціальності, та низький рівень їх вхідних знань. Це вирішується педагогічними й екологічними ЗВО через застосування системи вирівнювання знань студентів у процесі навчання на першому курсі.

7. Розкрито виклик невиконання випускниками педагогічних та екологічних ЗВО умов контракту щодо першого робочого місця. Доводиться, що його вирішення не має суто юридичного (примусового) характеру. Основою його врегулювання є комплекс інструментів публічного адміністрування щодо підняття престижності соціального статусу та фінансового достатку вчителя, математика та еколога.

8. Узагальнено, що інженер – це фахівець вищої класифікації у будь-якій галузі техніки, зокрема металургії, гірничих науках, ливарній справі, машинознавстві, електро- та зварювальній техніці, теплоенергетиці, гідротехніці, радіотехніці, ІТ та будівельних науках. Згідно з вітчизняним нормативним регулюванням такому теоретичному підходу відповідають певні галузі знань, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, а саме механічна, електрична та хімічна інженерія, автоматизація та приладобудування, електроніка та телекомунікації, біоінженерія, інформаційні технології, архітектури та будівництво.

9. Доведено, що первинною особливістю адміністративно-правових засад вищої інженерної освіти є те, що інженерні спеціальності крім висококваліфікованих науково-педагогічних працівників вимагають сучасної матеріальної бази, інженерних лабораторій, науково-технічних

дослідних інститутів та відповідного технічного персоналу, що значно збільшує вартість навчання. Такий стан речей призводить до того, що для приватних ЗВО такі спеціальності стають нецікавими (крім спеціальностей ІТ), а державні використовують застарілу матеріальну базу. Деякі ЗВО поповнюють свою матеріальну навчальну базу за рахунок допомоги роботодавців. Хоча системно це не вирішує проблему.

10. Зроблено висновок, що вітчизняна вища інженерна освіта, маючи хороші традиції, вже значно відстає від західних держав і навіть деяких держав Південно-Східної Азії. Окремим рядком піднято проблему літнього віку значної частини професорсько-педагогічних працівників, які викладають інженерні спеціальності (крім ІТ-спеціальностей), неналежної оплати праці випускників, які працюють за спеціальність, що призвело до значного зниження престижності інженерних професій і, як результат, – значної кількості випускників, які працюють не за отриманим інженерним фахом.

11. Виявлено, що житлове будівництва в Україні переживає період свого зростання та стало флагманом вітчизняної економіки. Відповідно будівельна галузь потребує значної кількості спеціалістів з вищою освітою. Сучасні будівельні компанії використовують новітні технології, типові проєкти, типові матеріали й конструкції та загальновизнані в європейській спільноті стандарти будівництва, що значно прискорюють будівельний процес, одночасно вносячи в нього більше викликів, пов'язаних із потребою ухвалювати складні інженерні рішення. Усе це вимагає, щоб знання і практичні навички виконробів та інших інженерно-технічних працівників, які задіяні в будівельному процесі, мали бути не просто належними, а високими. Адже на відміну від попередньої епохи, коли на будівництві використовувалися працівники зі значним досвідом роботи, зараз таких робітників залишилося небагато. Тобто недосвідченість має компенсуватися відповідальними високооплатними, високопрофесійними

керівниками, які мають хорошу вищу будівельну освіту та належні практичні навички щодо здійснення управління будівництвом. Адже від цього залежить не тільки якість будівництва, але й безпека людей.

12. Відзначено такі позитивні тенденції вищої інженерної освіти в Україні, як переведення частини змісту начальних програм на європейські та Північної Америки стандарти та запровадження викладання навчальних дисциплін англійською мовою. Крім того підтримано ініціювати ЗВО про залучення для викладання на випускних курсах інженерних спеціальностей молодих успішних магістрів-практиків. Це не тільки підвищує рівень підготовки конкурентоздатних фахівців інженерних спеціальностей, а й дозволяє отримати значній кількості випускників перше робоче місце за спеціальністю. Підтримано ініціативу тих учених, які вважають, що інженерна освіта має бути орієнтована на конкретні галузі, які потребують інженерів по можливості з прив'язкою до регіонів, у яких працюють їх підприємства.

РОЗДІЛ 5

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

5.1. Європейський досвід засадничих положень публічного адміністрування вищої освіти

Сучасне дослідження європейського досвіду засадних положень публічного адміністрування забезпечення вищої освіти має надзвичайно важливе значення, особливо зараз, коли Україна «спрямовує свої погляди» до Європейського Союзу та прагне стати його частиною. Звичайно, все не так просто, як хотілося б, адже ми довгий час мали спільну з Радянським Союзом і систему цінностей, і освітянський простір, і забезпечення якості освіти, та інші моменти, адже були його частиною. Усе це принципово відрізняється з європейськими поглядами, іншими підходами, дещо іншою «системою координат», у якій живе освіта Європи.

Безумовно, у цьому підрозділі ми не будемо намагатися розглянути всі аспекти європейського досвіду забезпечення вищої освіти з точки зору цивільного, кримінального, конституційного та інших галузей права, бо це в одному невеликому підрозділі зробити просто неможливо, проте зосередимося саме на адміністративно-правових аспектах. У цьому підрозділі ми на основі думок учених у галузі адміністративного права та сучасного законодавства розглянемо та з'ясуємо сучасний європейський досвід забезпечення вищої освіти й наведемо міркування, які найкращі надбання взяти від минулого.

У контексті характеристики стану розроблення досліджуваної проблеми у вітчизняній науковій думці виокремлено три взаємопов'язані та взаємозумовлені аспекти розгляду: 1) реформування вищої освіти європейського регіону загалом та окремих країн зокрема; 2) забезпечення

якості вищої освіти у національному та наднаціональному вимірах, 3) інтернаціоналізація вищої освіти в Україні та в європейському регіоні. Відзначено тенденцію до формування в досліджуваній сфері міждисциплінарного дискурсу, характеристиками якого є європеїзація наукового світогляду вітчизняних дослідників освіти (європейська проблематика, методологія, контексти розгляду); усвідомлення проблеми ЗЯВО як пріоритетної цілі, стратегії, механізму реалізації реформ у сфері вищої освіти [330].

Право на освіту в системі конституційних прав є базовим для розвитку інших прав людини і громадянина. Його співвідношення з іншими правами людини та громадянина дало змогу запропонувати шляхи вдосконалення конституційно-правового забезпечення права на освіту. У зв'язку з цим рекомендовано:

1) внести доповнення до ч. 1 ст. 54 Конституції України з метою гарантування свободи викладання (з огляду на практику Республіки Білорусь, Королівства Іспанії, Федеративної Республіки Німеччини);

2) доповнити та додатково обґрунтувати потребу в Законі України «Про освіту» права на інформацію в усіх галузях знань та вільне вираження поглядів і переконань [139].

На слушний погляд О. Горпинич та В. Салова, що висвітлювали дещо суміжну з нами проблематику європейського досвіду контролю та забезпечення якості вищої освіти та визначали чинники формування системи забезпечення якості в країнах Європейського Союзу, ми обґрунтовували напрямки створення системи гарантії та оцінювання якості вищої освіти в Україні, а на їх погляд, міжнародна освітня спільнота сьогодні сходиться на думці, що немає і не може бути абсолютно ефективної інтернаціональної системи забезпечення гарантії якості вищої освіти. Кожна країна вирішує це питання з урахуванням особливостей національної системи вищої освіти. Але ми не маємо в цьому питанні

обходити світовий та загальноєвропейський досвід, а найшвидше об'єднатися з чинними інституціями. Таким чином, очевидно, що система вищої освіти України мусить іти через взаємне наближення власних напрацювань та новітнього європейського досвіду в питанні вироблення стандартів якісної освіти.

О. Горпинич та В. Салова досить влучно наголошують, що доцільним є посилення уваги до таких напрямків роботи, як створення систем якості різних рівнів; розроблення систем менеджменту якості; створення незалежних агентств з гарантування якості вищої освіти [78].

Як слушно зазначає О. Мельничук, і ми з нею повністю погоджуємося, право на освіту належить до одного з найбільш важливих конституційних прав. Воно забезпечує кожному здобуття знань, умінь, навичок, розвиток творчих здібностей, гарантує ефективне функціонування державних і громадських інституцій, національну безпеку, утворює стабільність у суспільстві та сприяє розбудові демократичної, соціальної правової держави [139].

На слушний погляд А. Сбруєвої, слід акцентувати, що на завершення характеристики стану розробленості проблеми дослідження у вітчизняній науковій думці відзначимо, що попри численні наукові розвідки, виконані в рамках предметних полів філософії освіти, порівняльної педагогіки, педагогіки вищої школи, історії, адміністративного менеджменту та деяких інших соціальних наук цілісного розгляду проблеми формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти у інтернаціоналізаційному контексті, що передбачав би висвітлення концептуальних, нормативних, організаційних та змістових засад досліджуваного процесу, здійснено не було, що зумовлює доцільність її опрацювання в нашому дослідженні [330].

На думку О. Мельничука, еволюція концепції права на освіту в Україні у співвідношенні до західноєвропейської парадигми цього права

має певні особливості: зародження ідеї права на освіту через соціально-економічні, політичні, ідеологічні умови в українській правовій думці відбулося в більш пізній період; релігійні основи в поглядах українських вчених виявилися більш стійкими; концепція права на освіту внаслідок національно-визвольних рухів в Україні була збагачена демократично-національними засадами [139].

На слушний погляд О. Горпинич та В. Салова, актуальність проблеми модернізації системи забезпечення якості освіти в Україні має розглядатися насамперед у контексті загальноєвропейського простору вищої освіти, а сама актуальність дослідження визначається суперечностями та їх подоланням між вимогами до конкурентоспроможної, якісної національної освіти та відсутністю системи формування та управління якістю вищої освіти [78].

У своїх працях Ю. Якименко слушно зазначає, що відомі три основні моделі якості освіти: англійська (базується на внутрішньому самооцінюванні якості в межах певного вищого навчального закладу); французька (передбачає зовнішню оцінку вищого навчального закладу з погляду його відповідальності перед суспільством); американська (поєднує риси як англійської, так і французької моделей). В основу європейської системи забезпечення якості вищої освіти покладена саме американська модель, яка є найприйнятнішою в умовах інтеграційних освітніх процесів. У Європі поки що відсутня єдина система інституційного оцінювання діяльності освітніх установ, аналогічного системі акредитації в США. Проте в кожній країні існують свої підходи до забезпечення й оцінювання якості вищої освіти, які можна поділити на дві групи [352].

Дійсно проблеми реформування освіти в аспектах європейського досвіду забезпечення вищої освіти зараз є надзвичайно актуальними, особливо через трансформаційні процеси, які відбуваються через спрямування вектору розвитку України в напрямку Європейського Союзу.

На слушну думку К. Балабанова, освіта стає найвагомішим чинником впливу на життя суспільства, у той же час вона сама зазнає також глибокого реформування. Серед пріоритетних цілей розвитку світового освітнього простору виділяють прагнення до демократичної системи освіти, тобто доступність освіти для всього населення; розростання ринку освітніх послуг; розширення мережі закладів вищої освіти та зміна соціального складу студентів; пріоритетність фінансування освіти; постійне оновлення освітніх програм вищих навчальних закладів; відхід від орієнтації на середнього студента, підвищений інтерес до обдарованої особистості, до особливостей розкриття її здібностей та потенціалу [20].

На сьогодні важливою проблемою оцінювання якості освіти є визначення її індикаторів. Освітні показники існують у різних моніторингових системах і програмах оцінювання суспільного розвитку (індекс людського розвитку, індикатори світового розвитку). Унаслідок того, що вони входять до них як складові інтегрованої оцінки суспільного розвитку держави, вони не можуть відокремлено характеризувати їх освітні системи. Їх здійснюють окремі міжнародні дослідження, спрямовані на з'ясування досягнутого певною державою рівня освіти як відносного її рейтингу, а не порівняльної характеристики [79].

На нашу думку, Україна також має включитися в міжнародні обстеження якості освіти внаслідок того, що вона зробила європейський вибір. Далі ми розглянемо європейський досвід засадничих положень забезпечення вищої освіти через призму окремих країн, це дослідження буде досить слушним.

У своїх працях С. Калашнікова відзначає, що в Фінляндії Національна система забезпечення якості вищої освіти включає три взаємопов'язані складові: національне Міністерство освіти забезпечує загальне керівництво, ухвалення рішень і визначення критеріїв оцінювання якості); Національну раду з оцінювання вищої освіти (несе на рівні

держави відповідальність і здійснює аудит інституційних систем вищих навчальних закладів щодо забезпечення якості вищої освіти, а також інші види оцінювання); вищі навчальні заклади (відповідають за створення та функціонування інституційних систем забезпечення якості, несуть головну відповідальність за якість освіти та її покращення, а також беруть участь у зовнішніх оцінюваннях та аудитах) [96].

Національна рада з оцінювання вищої освіти Фінляндії забезпечує безпосереднє оцінювання діяльності вищих навчальних закладів; вивчення та розповсюдження кращого досвіду щодо забезпечення якості в галузі вищої освіти; надання фінським інституціям вищої освіти експертних рекомендацій задля покращення та розвитку їх власних інституційних систем якості. Основним принципом функціонування Ради є оцінювання заради покращення. В її основі – інституційна автономність, довіра та відповідальність за власні дії. Основні типи оцінювання, здійснювані Радою: аудит систем забезпечення якості вищими навчальними закладами (так званий інституційний аудит); оцінювання програм (тематичне оцінювання) – здійснюється у тих галузях, які розглядаються як особливо актуальні чи критичні для розвитку суспільства, або такі, що дуже динамічно розвиваються, або проблемні галузі; аналіз діяльності центрів досконалості оцінювання освіти – науково-дослідних підрозділів університетів, які досліджують питання якості освіти [96].

Наступною країною, яку нам треба розглянути в ракурсі нашого дослідження, є Німеччина – досить прогресивна країна в аспектах забезпечення якості освіти.

Процес забезпечення якості вищої освіти в Німеччині включає аналіз, контроль і оптимізацію всіх складових діяльності вищих навчальних закладів У цій країні склалася трирівнева система експертизи, що охоплює такі етапи: самодослідження; зовнішнє оцінювання; упровадження в практику заходів за результатами перевірки [342].

Німецька система освіти є привабливою як для самих німців, так і для іноземних громадян. Причина такої привабливості полягає в тому, що навчальні заклади Німеччини гармонійно поєднують старі університетські традиції з новітніми досягненнями науки і техніки. Поряд зі старими університетами, що відрізняються широким вибором класичних предметів, у Німеччині з'являється все більше і більше нових вишів, що роблять ставку на міждисциплінарне навчання та тісний зв'язок між теорією і практикою. Нова система управління освітою поступово утверджується як державно-громадська. Вона має забезпечити прискорений випереджальний інноваційний розвиток, а також забезпечити умови для розвитку, самоствердження та самореалізації кожної особистості упродовж життя. У національній доктрині розвитку освіти України сказано, що «сучасна система управління освітою має розвиватися як державно-громадська, має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентоспроможність їх освітніх послуг. Діяльність освітян спрямовується на пошуки нових демократичних відкритих моделей управління освітою, що зорієнтовують освітні процеси не на відтворення, а на розвиток. У ній передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, унаслідок чого змінюється навантаження, функції, структура і стиль центрального та регіонального управління освітою» [401].

Ще однією країною, що цікава для нас у ракурсі окреслених у підрозділі проблем, є Польща. Я. Гречка зазначає, що в Польщі доволі плідно працюють окремі організації, діяльність яких спрямована на впровадження громадського управління в навчальних закладах: громадська Адміністрація, Соціальна поліція, Національна охорона. У справі демократизації освіти в Польщі значний внесок роблять і громадські об'єднання. Найбільш активною є Асоціація лідерів локальних груп (Stowarzyszenie Liderów Lokalnych Grup Obywatelskich, Warszawa), що

прагне зміни якості суспільних сфер життя, передусім освіти, та активної участі громадян у перетворенні усіх її галузей (вільний доступ до інформації, запобігання корупції та ін.) [58].

Наступною країною, досвід якої нам треба розглянути в ракурсі дослідження європейського досвіду забезпечення вищої освіти, є Нідерланди. Незалежною організацією оцінювання та акредитації закладів вищої освіти в Нідерландах є Організація акредитації (The Accreditation Organisation of the Netherlands and Flanders, NVAO), заснована на основі міжнародного договору між голландським та фламандським урядами з метою забезпечення якості вищої освіти та акредитації освітніх програм. Організація акредитації виконує такі завдання: акредитація чинних освітніх програм вищої освіти (основне оцінювання якості); перевірка освітніх програм у галузі вищої освіти; сприяння висвітлюванню відмінних рис освітніх програм у системі вищої освіти; консультування міжнародних партнерів щодо аспектів голландської і фламандської системи акредитації та підтримка міжнародних контактів тощо [297].

Покращення студентського досвіду навчання є серцевиною досягнення високої якості освіти в Шотландії. Студенти відіграють дуже важливу роль в організації якісної вищої освіти. Вони мають свою власну службу розвитку, організацію SPARQS (student participation in quality Scotland), студенти також є повноцінними членами організацій, які проводять перевірки вишів, і їхня роль у внутрішніх перевірках також збільшується. Є низка причин глибшого і ширшого залучення студентів у процеси, які мають за мету підвищення якості освіти. Студентське навчання у ВНЗ має академічно прогресувати. Робота з поліпшення навчального процесу є головною мотивацією студентської участі в ньому. Праця з QAA допомагає студентам висловити свої думки і впливати на покращення освітнього процесу. Студенти добре знають думки своїх колег стосовно конкретних питань і проблем навчального процесу і, як

представники студентства у Вченій раді чи агенції, можуть не лише інформувати, а й виносити на обговорення нові питання, подавати свої ідеї, пропозиції стосовно нових чи давніх і наболілих проблем, пов'язаних з якістю навчального процесу. Працюючи з QAA, студент отримує можливість ефективно впливати на підвищення якості освітнього процесу, реально докладати свої зусилля, допомагаючи оптимізувати студентський навчальний досвід (покращити курси, навчальні плани і програми, розширити доступ до більших ресурсів та нових методологій). Ефективне залучення студентів в організаційну сферу з покращення якості дозволяє студентам діяти набагато активніше, виявляти свою ініціативу у сфері, від якості якої залежить досвід навчання студента [366].

У Великій Британії механізм такого залучення має декілька головних складових. Найвагоміші з них – це систематичне і активне представництво студентів на всіх рівнях у ВНЗ; широке залучення студентів до різних опитувань, що збільшує студентську складову в оцінюванні якості; ефективне навчання та підтримка студентських представників через різні внутрішні механізми, існуючі зовнішні структури та національну службу розвитку SPARQS (student participation in quality Scotland). Одним із важливих чинників ефективності функціонування системи вищої освіти, поза сумнівом, є організація й управління її фінансуванням. Найбільш відчутні реформи в системах фінансування окремих країн пов'язані з переходом від кошторисного фінансування до фінансування у вигляді блок-грантів на період три роки й більше, причому обсяг фінансування і на навчання, і на дослідження визначається на конкурсній основі з урахуванням насамперед певних показників результативності (з урахуванням, зрозуміло, і кількості студентів). Проте на європейських міжуніверситетських форумах усіх рівнів постійно обговорюються питання про надмірну зарегульованість, бюрократизацію фінансового контролю [366].

Більшість західноєвропейських ВНЗ користуються широкою самостійністю в розподілі засобів усередині вищого навчального закладу. Керівництво ВНЗ у цій сфері за ступенем впливу значно випереджає урядові органи, а вплив ПВС на процес розподілу навіть трохи нижчий за вплив адміністративного апарату й згідно з оцінками не перевищує 10%. Експерти відзначають, що в переважній більшості випадків механізм розподілу засобів усередині ВНЗ повторює механізм розподілу державних засобів вищим навчальним закладам, де панує тенденція видання певної суми на всю діяльність ВНЗ у вигляді блок-гранту без розбивки за статтями витрат (відмова від кошторисного фінансування). При цьому сума блок-гранту визначається формульним шляхом, тобто за розрахунками на підставі певних фінансових і якісних показників. Лише в деяких ВНЗ має місце більш гнучкий перерозподіл коштів по підрозділах з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку. Важливо відзначити, що в тих країнах, де навчання платне (Велика Британія, Нідерланди), уряди зберігають твердий контроль над рівнем сплати за навчання громадян ЄС, тоді як плата за навчання студентів, що не є громадянами ЄС, залишається на розсуд ВНЗ [376].

Якість вищої освіти є основним показником рівня довіри до навчальних закладів, сумісності національних систем освіти різних країн. Забезпечення якості освіти є завданням багатоплановим і охоплює такі аспекти: наявність науково-педагогічних кадрів відповідного рівня кваліфікації, а також фінансових, матеріальних, інформаційних, навчально-методичних та інших ресурсів; вироблення чітких вимог до контингенту студентів та їх практична реалізація під час прийому (конкурсного відбору) на навчання; організація навчального процесу, адекватна сучасним тенденціям розвитку національної та світової вищої школи й рівню розвитку суспільства та економіки; визначення умов та параметрів системи атестації студентів; розроблення та реалізація нових

освітніх технологій; контроль освітньої діяльності та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання і на всіх рівнях – вищого навчального закладу, держави та на міжнародному рівні [17].

Від самого початку проєкту міжнародні партнери розуміли, що європейський освітній досвід може стати дуже корисним для покращення української системи забезпечення якості вищої освіти. Він є вдалим прикладом успішного вирішення складних освітніх проблем. Для застосування європейського досвіду важливо усвідомлювати історичний контекст, який пояснює, чому «калькування» європейських практик може не принести Україні швидких очікуваних результатів. Проведений аналіз показав, що країни ЄС рухаються через об'єднання та уніфікацію – від самостійності кожного університету до побудови міжнародних механізмів спільного розвитку освіти. У той час для України важливо відійти від єдиного формального підходу до всіх закладів вищої освіти та надати можливість самостійного розвитку. У європейських університетах запит на забезпечення якості вищої освіти формується «знизу», тобто від самих гравців системи вищої освіти. А в українські університети він надходить «згори», тобто від Міністерства освіти і науки. Європа вибудовує формальні процедури на підґрунті неформальної мотивації до забезпечення якості освіти з боку усіх учасників. У свою чергу в Україні навпаки – на тлі суцільної формалізації процесів забезпечення якості немає прояву неформальної зацікавленості з боку учасників освітнього процесу. Тож просте копіювання якихось елементів, окремих процедур, практик чи показників європейської системи забезпечення якості без урахування українського контексту не є виходом зі ситуації [347].

Процедура системи оцінювання якості вищої освіти складається з таких етапів: внутрішній контроль якості як відправна точка; підготовка закладом вищої освіти звіту щодо самооцінювання; відвідування закладу вищої освіти зовнішньою атестаційною комісією, до складу якої входять

викладачі, інші працівники закладів освіти, студенти; підготовка звіту зовнішньою атестаційною комісією; інспекційна метаоцінка. Процедура оцінювання якості ґрунтується на внутрішніх механізмах оцінювання та забезпечення якості закладу вищої освіти, що свідчить про самостійність та автономію університету [297].

Наступною країною, яку слід розглянути в аспектах нашого дослідження, є Велика Британія – також країна з досить прогресивним досвідом у цій сфері.

У Великій Британії за останні роки залучення студентів у процеси забезпечення і покращення якості стали вищим пріоритетом для ВНЗ і мають чітко встановлені механізми. Студентський досвід навчання і його якості залежить від них також. Студентський голос чують, їхню точку зору серйозно беруть до уваги і враховують як у перевірках, так і у їх висновках. Місце студентів в QA і їхня роль у процесах зовнішньої та внутрішньої QA не лише просто визнається і декларується, а стає все важливішою в переважній більшості ВНЗ. Студентський вплив на ці процеси відмінний від того, яким він був ще 10-20 років тому. Теперішні студенти – це не лише 18-літня молодь, а часто й зрілі люди, які вже мають освіту й хочуть отримати другу, щоб змінити роботу. Студенти можуть тепер вирішити навчатись на альтернативних програмах, заочної чи екстернової форми, чи паралельно навчатись на програмах в різних навчальних закладах країни чи світу. Наслідком збільшення можливостей навчання для студентів є те, що останні мусять мати доступ до найповнішої інформації як про сам заклад, так і про програми, які студент хоче вибрати. Відповідно одним з головних критеріїв вибору є якість освіти та можливість впливати на неї. У Великій Британії уряд прагне розвивати нові способи зовнішнього оцінювання якості, в яких студенти будуть більш задіяні, зокрема в аудиті та інших перевірках. Починаючи з 2009 року, в усі групи з оцінювання агенцій із забезпечення якості

включаються також студенти. Про це йдеться в документі «Quality Convergence Study Self Analysis Document: UK (QAA) Executive Summary» [369].

Стало вже звичною практикою, що спеціально визначений офіційний представник Студентської спілки бере участь у внутрішньому й зовнішньому оцінюванні ВНЗ, подаючи свій відгук-звіт. Поряд із залученням студентів до системних внутрішніх перевірок вишів завжди вітаються будь-які інші студентські відгуки щодо оцінювання якості освіти. Студентський відгук (feedback) має містити низку головних компонентів. Сюди входить рівень задоволення програмою навчання і курсами, викладачами й методами викладання, рівень задоволення керівництвом наукових праць, перспективою подальшого наукового зростання, а також різними службами, які супроводжують навчальний процес. Для визначення й оцінювання стану цих головних вимірів якості освітнього процесу студентам важливо володіти чіткими індикаторами, за допомогою яких можна сформулювати окремий студентський опитувальник, який покриватиме всю сферу навчального процесу [374].

В. Лукашук зазначає, що в Західній Європі зберігається значне розмаїття в організаційних управлінських структурах на рівні ВНЗ й участі в управлінні представників зацікавлених сторін. У деяких країнах структура управління ВНЗ і повноваження представників інших зацікавлених сторін жорстко регламентовані в законодавствах, тоді як в інших країнах ВНЗ мають можливість визначати систему й процедури управління самостійно. Разом із тим слід зазначити, що останнім часом колективні органи управління ВНЗ (які з більшою або меншою мірою аналогії можна співвіднести із вченими радами) усе більше втрачають виконавчі повноваження й відіграють консультативну, нарадчу роль. Тим самим підвищується роль виконавчих органів управління ВНЗ (реktorів і керівного персоналу), а також роль зовнішніх колективних органів

(підкувальних, наглядацьких рад, правлінь із зовнішньою участю тощо). Очевидно, що ця тенденція відбиває насамперед економічні реалії, коли ВНЗ усе більше доводиться боротися за залучення недержавних фінансових джерел і все більш жорстко визначати ефективність академічної діяльності на основі економічних показників [133].

У багатьох країнах державні органи зберігають прерогативу у визначенні місії ВНЗ і стратегії її реалізації. Це пояснюється тим, що саме держава несе відповідальність за ефективну витрату бюджетних коштів, політику з підготовки кадрів для національної економіки й загальний рівень освіти в країні. Однак, як показують результати опитування, найбільш важливим за значущістю і впливом при визначенні місії й стратегії ВНЗ учасником управлінських процесів в освіті є керівництво ВНЗ (ректори, президенти та ін.). Їхній істотний вплив визнали 73% респондентів (проти 57% з боку урядових органів). При цьому вплив професорсько-викладацького складу (ПВС) на ці ключові аспекти визнали дуже значним лише 20%, а сильний вплив з боку зовнішніх «гравців», зокрема бізнес і промисловість, ще менше число респондентів – 18% [376].

Слід акцентувати, що 2003 року міністри країн-учасниць Болонського процесу в Берлінському комюніке [365] доручили ENQA розробити в співпраці з іншими організаціями (European University Association (EUA); European Association of Institutions in Higher Education (EURASHE); and the National Unions of Students in Europe – ESIB) (група E4) єдині узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення та оцінювання якості освіти. Результатом такого звернення стала доповідь ENQA, в якій пропонується брати за основу оцінювання якості вищої освіти три групи стандартів: 1. Стандарти для внутрішнього гарантування якості вищого навчального закладу. 2. Стандарти для зовнішнього гарантування якості вищого навчального закладу. 3. Європейські стандарти для зовнішніх агентств з гарантування якості.

Розроблені стандарти й рекомендації – European quality assurance standards and guidelines (ESG) – були схвалені на конференції в Бергені 2005 року [373].

Призначення ESG – надати допомогу й визначити орієнтири як для вищих навчальних закладів при розробленні своїх власних систем забезпечення якості, так і для агенцій, які здійснюють незалежну перевірку. Крім того ці стандарти і рекомендації роблять свій внесок у створення спільної основи для діяльності як закладів освіти, так і агенцій із забезпечення якості. Згідно зі стандартами гарантування якості освіти здійснюється на інституціональному, національному та європейському рівнях [306].

Аналіз Європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти дозволяє виділити основні вимоги й напрямки імплементації європейської системи забезпечення якості освіти в Україні, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення: чітке визначення політики й пов'язаних із нею процедур забезпечення якості; стратегія, політика, процедури і виконавці мають мати визначений офіційний статус; формулювання й оприлюднення і послідовне дотримання критеріїв, на яких має базуватись будь-яка діяльність із забезпечення якості; відповідність доступних ресурсів поставленим цілям та процедурам їх реалізації; участь у процесах забезпечення якості усіх зацікавлених сторін; регулярний моніторинг і звітність; публічність і доступність усієї інформації з питань забезпечення якості освіти. Виконання вказаних вимог передбачає здійснення таких заходів: розроблення рекомендації щодо запровадження національних Стандартів та Рекомендацій для забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; створення системи акредитацій та Національного освітнього акредитаційного центру; підвищення міжнародного рівня участі України в зовнішній системі забезпечення якості; розроблення та запровадження правових механізмів

участі роботодавців у процедурі контролю та суспільної відповідальності за якість вищої професійної освіти; підвищення рівня участі студентів у національній системі забезпечення якості; запровадження постійно діючого моніторингу якості вищої освіти з урахуванням світового, європейського та національного досвіду; удосконалення рейтингової системи оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів як інструментів управління якістю вищої освіти; запровадження і розвиток практики забезпечення доступності і прозорості інформації з питань забезпечення якості у вищій освіті на всіх рівнях – окремого ВНЗ, національному та міжнародному [402].

Н. Дупак зазначає, що на сучасному етапі Франція сприяє реалізації політики ЄС у сфері освіти, є учасником різноманітних програм, які запроваджуються Спільнотою. Державна освітня політика Франції реалізується в контексті посилення ролі освіти та професійного навчання, особливо упродовж усього життя. Саме в цьому напрямку відбувається законотворча робота упродовж останніх десятиріч. Досвід Франції щодо врахування європейських освітніх тенденцій при запровадженні національних освітніх реформ може бути корисним для України, яка прагне приєднатися до європейського освітнього простору. Сьогодні співпраця європейських країн у сфері освіти спрямована на підвищення якості початкової, особливо середньої освіти, розвитку професійного навчання. Реагуючи на економічні та соціальні виклики, Франція зуміла створити багаторівневу систему професійної підготовки, що забезпечує повною мірою потреби суспільства і є відображенням економічного розвитку держави [73].

Системи акредитації на основі існуючих схем забезпечення якості (або як нові системи) були створені в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Нідерландах, Бельгії (Фландрії), Норвегії та Іспанії. У багатьох інших країнах Західної Європи з'являються механізми часткової акредитації.

Згідно з одним із досліджень ENQA 1998 року з 21 країни Західної й Східної Європи тільки 6 (майже всі країни Центральної й Східної Європи) мали яку-небудь схему акредитації освітніх установ. Однак уже через 5 років картина суттєво змінюється: у всіх країн, крім двох (Данія і Греція) до 2003 р. вже існувала певна процедура акредитації. Це означає, що акредитація в Європі розвивається як відособлена форма оцінювання якості освіти, однак на практиці вона часто пов'язана або інтегрована в існуючі заходи щодо забезпечення якості. Щоб сприяти розвиткові процесу сумісності, у цей момент розглядається ідея про створення Європейського консорціуму з акредитації (European Consortium for Accreditation, ECA), що включає агентства з акредитації з 8 країн Західної Європи. Такі організації, як Міжнародна мережа агентств із забезпечення якості вищої освіти (INQAAHE) і ряд регіональних об'єднань, уже функціонують. Більшість національних акредитаційних структур (агентств, бюро) опираються у своїй діяльності на такі принципи:

- 1) незалежність від держави й вищих навчальних закладів і залучення зовнішніх експертів;
- 2) первинне оцінювання проводять самі вищі навчальні заклади або програми;
- 3) зовнішнє оцінювання передбачає відвідування вищих навчальних закладів і спільну експертизу;
- 4) публікація звітів.

Тому поступовий і добровільний перехід на уніфіковані правила здається кращим (і, схоже, є найбільш популярним) через розвиток агентств з акредитації й забезпечення якості. Звичайно, розробка загальних міжнародних стандартів буде справою тонкою, що вимагає всебічного врахування культурної й нормативно-правової специфіки кожної з країн. У міру диверсифікованості послуг у сфері вищої освіти з'являються й нові формати акредитації. Державні органи акредитації й забезпечення якості

зберігають значну вагу в цій сфері, однак з'являються й вузькоспеціалізовані організації, що займаються акредитацією навчальних курсів за надзвичайно різноманітними напрямками – від бізнесу до ветеринарії, від бухгалтерського обліку до машинобудування. Європейські й американські організації, зокрема Асоціація розвитку університетських шкіл бізнесу (AAC&B), Інженерно-технічна акредитаційна рада (ABET) і Європейська система підвищення якості (EQUIS) починають розбудовувати свою діяльність в інших регіонах [16].

Звичайно, щоб сучасна українська система освіти відповідала європейським цінностям повною мірою, потрібно ще докласти багато зусиль і реформувати багато в чому навіть світоглядні питання громадян, сформувати так званий «новий менталітет» у поглядах на освіту, що є непростим завданням.

У жовтні 2011 року в рамках програми Європейського Союзу на підтримку модернізації систем вищої освіти Темпус стартував трирічний міжнародний проєкт «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти – TRUST» [85]. На сьогодні в Україні досить багато спільних проєктів з ЄС та іншими країнами.

Акцентуємо увагу, що підтримка реформування українських вищих навчальних закладів завдяки впровадженню загальної, інноваційної, політично нейтральної екосистеми гарантує взаємне порозуміння і довіру між різними учасниками національних і міжнародних систем забезпечення якості, а також ухвалення неупереджених рішень і висновків у процесах забезпечення якості освіти [147].

Хотілося б також акцентувати, що «європейський вимір забезпечення якості вищої освіти» не можна просто і без підготовки використовувати у нас – слід ураховувати національну специфіку. Не всі європейські цінності наші громадяни готові одразу приймати в силу різних причин, це саме стосується й досвіду забезпечення вищої освіти, адже

парадигма існування європейської освіти відрізняється від нашої, хоча існує й ціла низка «спільних цінностей».

В умовах сьогодення публічне адміністрування вищої освіти в країнах-учасниках ЄС є нерозривно зв'язаним стандартами Болонського процесу, метою яких є утвердження єдиного європейського простору вищої освіти через узгодження стандартів академічних ступенів, стандартів та якості вищої по всій Європі та стосовно кожного ЗВО. Тим самим утверджується єдиний європейський простір вищої освіти, що сприяє мобільності студентів і науково-педагогічних працівників, робить вищу освіту більш інклюзивною, доступною, привабливою та конкурентоспроможною в усьому світі.

Болонська система утвердила трирівневу вищу освіту (бакалавр, магістр і докторант), взаємне визнання кваліфікацій та періодів навчання усіх європейських університетів незалежно від держави, реєстрації та здійснення навчального процесу, запровадила незалежну систему забезпечення якості.

Відповідно до Болонського процесу європейські уряди беруть участь у дискусіях щодо реформ політики вищої освіти та намагаються подолати перешкоди для створення європейського простору вищої освіти. Проте впровадження цих намірів є нерівномірним у 48 країнах-учасниках. При цьому доводиться, що перепони щодо визнання дипломів українських ЗВО, які якісно працюють у парадигмі Болонського процесу, чиняться насамперед найбільш впливовими державами-членами ЄС – ФРН, Францією, Італією, Іспанією та деякими іншими.

Для вирівнювання цього потрібні дипломатичні зусилля, послідовне виконання Урядом України всіх положень угоди про Асоціацію України – ЄС і підняття якості всіма без винятку вітчизняними ЗВО. Адже довіра до українських дипломів у ЄС зростатиме не тоді, коли в нас буде кілька рейтингових ЗВО, а тоді, коли кожен без винятку ЗВО, що пройшов

акредитацію, буде забезпечувати європейські цінності й стандарти Болонської системи та якість знань здобувачів вищої освіти, що буде задовольняти не тільки українську владу, але й європейське співтовариство. Ще раз акцентуємо, що позитивним адміністративним рішенням із метою досягнення зазначеного є можливість іноземної акредитації для вітчизняних ЗВО.

5.2. Удосконалення адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні

Українське освітнє середовище вищої освіти досягло певних успіхів у забезпеченні прав громадян України на якісну вищу освіту. У нашій державі багато ЗВО, в яких навчається більше мільйона здобувачів вищої освіти, сотні тисяч науково-педагогічних працівників забезпечує їх навчання та виховання. За рівнем охоплення молоді вищою освітою Україна займає одне з перших місць у Європі та світі. Постійно збільшується кількість іноземців, які здобувають освіту у вітчизняних ЗВО.

Проте й невирішених проблем багато. Усі невирішені виклики у сфері вищої освіти слід розділити на три основні категорії: перші – які не задовольняють пересічних громадян України, насамперед батьків здобувачів вищої освіти; другі – вітчизняних роботодавців; третє, самих здобувачів вищої освіти.

Звертаючись до першого виклику слід зазначити, що прагненням, можна сказати мрією, переважної більшості батьків в Україні є те, щоб їх діти отримали якісну вищу освіту, завдяки якій стануть успішними в подальшу житті. Проте в Україні більшість здобувачів вищої освіти навчаються не за рахунок публічних фінансів, а за рахунок фінансування їх фізичними і юридичними особами – як правило, їх батьками та іншими

близькими родичами. Це в багатьох випадках не може забезпечити публічний інтерес, адже не завжди батьки мають можливість профінансувати семирічний строк навчання своєї дитини.

В Україні загалом запроваджена частково справедлива система забезпечення навчання здобувачів вищої освіти за рахунок державних коштів. Адже вступ на так зване державне замовлення здійснюється виключно через сертифікати ЗНТ. Відповідно абітурієнти, які мають кращі знання та психологічну урівноваженість, отримують справедливу перевагу перед іншими абітурієнтами при зарахуванні на навчання на перший курс. Проте й тут виникає кілька не зовсім справедливих ситуацій. Наприклад, студенти, які закінчили на «добре» й «відмінно» перший курс та які навчаються за кошти приватних осіб, нечасто мають можливість перевестися на державне замовлення. Що є несправедливим.

Інша проблема: практично приватні ЗВО не отримують від МОН замовлення на підготовку фахівців для публічної сфери, що ставить їх в нерівні конкурентні умови з ЗВО державної форми власності, знижує престижність приватних ЗВО та порушує право здобувачів вищої освіти, які навчаються в них на «добре» й «відмінно», можливості здобувати вищу освіту за рахунок державних коштів та отримувати стипендію. Це є неприпустимим і таким, що порушує конституційні норми щодо рівності усіх громадян та суб'єктів права власності перед законом, а також права громадян на вищу освіту.

Щодо другого виклику слід зазначити, що незадоволеність роботодавців рівнем освіти випускників ЗВО є актуальною. При цьому підкреслимо, що таку незадоволеність мають насамперед не вітчизняні, а закордонні споживачі трудових ресурсів з України. Відповідно від цього страждають насамперед самі випускники наших ЗВО, адже вони при виїзді до країн-учасниць ЄС на роботу змушені працювати на робітничих посадах, адже якість і формальна легалізація дипломів, виданих

українськими ЗВО, залишається на низькому рівні. Це потрібно виправляти як через підвищення якості здобутих знань студентами у стінах вітчизняних ЗВО, так і через дипломатичні зусилля наших дипломатів щодо підписання двосторонніх договорів про взаємне визнання українських дипломів усіма країнами-учасницями Болонського процесу. Окремим рядком треба звернути увагу на достатнє володіння для вільного спілкування та ведення діловодства англійською мовою випускниками вітчизняних ЗВО. Без останнього будь-яка якість української вищої освіти нівелюється і стає невитребуваною за кордоном. Щодо останнього чинника слід зазначити, що вільне володіння випускником англійською мовою є тільки потрібною умовою (крім працевлаштування у Великій Британії), адже для того, щоб працювати в іноземній державі, випускник нашого ЗВО має ще опанувати державну мову країни, в якій він влаштовується на роботу. У цьому разі навички, набуті у процесі вивчення англійської мови, стануть в нагоді.

Отже, є незаперечним, що через усі реформи вищої освіти червоною ниткою має проходити її «європеїзація». При цьому йдеться не тільки про вузьку концепцію адаптації вітчизняної освіти до європейських стандартів. Потрібен підхід, заснований на потребі повномасштабного розуміння стану і шляхів реалізації вищої освіти в ЄС. Крім того національне законодавство та досвід правореалізації країн-учасниць ЄС має використовуватися як приклад для реформи освіти в Україні. Отже, в таких кроках реформування вищої освіти в Україні має здійснюватися на засадах реалістичного бачення процесу європеїзації української вищої освіти на основі стандартів Болонського процесу. Первинною проблемою в цій сфері є подолання науково-педагогічних працівниками і студентами мовного бар'єру, який має вирішуватися у двох основних напрямках: по-перше, вивчення ними англійської мови (англізація), зокрема завдяки публічному стимулюванню підготовки багатомовних викладачів та професорів; по-

друге, переклад українською мовою підручників та інших європейських навчальних матеріалів з різних мов країн-учасниць ЄС [27].

Більш широко звернемось до проблеми англізації сучасного українськомовного комунікативного простору вищої освіти України. У сучасному комунікативному просторі вищої освіти англійська мова має статус мови міжнаціонального спілкування. Це зумовлено передусім її вживаністю: англійську мову визнано офіційною в понад 60 країнах світу. Економічний успіх англomовних країн посприяв узвичаєнню її в різних сферах людського життя – науці, політиці, економіці, спорті, культурі, інформаційних технологіях, моді, сфері дозвілля та ін. Англійська мова впевнено утвердилася як мова науки й засобів масової інформації. Нею друкують понад 80% наукових досліджень і близько 50% щоденних газет. Глобалізаційні процеси, розширення культурних зв'язків, вихід комунікації у віртуальний простір посприяли ще більшому зміцненню позиції англійської мови та посиленню її впливу на інші національні мови [406].

Ми підкреслюємо, що англійська мова в Україні має не просто стати мовою міжнародного спілкування. Вона має стати робочою мовою навчання в усіх без винятку ЗОВ України. І тут без публічного адміністрування не обійтись. Адже деякі ЗВО треба адміністративно стимулювати, щоб спочатку частина освітніх програм, а в подальшому й більшість розроблялись і викладались у вітчизняних ЗВО англійською мовою.

В умовах сьогодення в українськомовному комунікативному просторі дедалі все частіше використовують елементи англійської мови впереміш із питомою лексикою. Істотно зросла кількість англізмів, не освоєних українською мовою, які зберігають своє іншомовне оформлення й часто витісняють з ужитку питомі українські лексеми. Відповідно вчені-лінгвісти піднімають проблему змішаного українсько-англійського

мовлення та його впливу на структуру й словниковий склад сучасної української мови. Англізми кваліфікують як потужне джерело українського сленгу, що зумовлене не так уживаністю англійської мови, як популяризацією західного способу. Проте частина дослідників негативно оцінює неконтрольоване й невмотивоване вживання англізмів, оскільки вони, на їх погляд, обмежують словотвірні можливості української мови. Інші вчені навпаки – вважають, що запозичення англійської лексики відбувається за законом об'єктивної доцільності і хвилюватися «найбільш нетерплячим борцям за чистоту рідної мови» не варто, оскільки невмотивовані запозичення «врешті-решт відпадуть як зайві» 406].

Ми не є лінгвістами, відповідно не маємо права вступати в цю дискусію. Проте, з погляду тенденцій розвитку вищої освіти вважаємо, що чим більше англومовних слів буде органічно сприйнято в українській мові, тим це буде краще впливати на забезпечення прав і можливостей випускників вітчизняних ЗВО.

Запит на справедливість у нашому суспільстві, юриспруденції та вищій освіті – колосальний. Звернемось до цієї проблематики.

Концептуальні засади підвищення справедливості й ефективності вищої освіти в Україні мають здійснюватися на основі загальних викликів реформування публічного адміністрування в Україні. Так, на думку А. Даниленко, розвиток сучасного адміністрування передбачає поступовий перехід від сучасного стану його реалізації до вдосконалення окремих аспектів, що в короткостроковій та довгостроковій перспективі репрезентуватиме прогресивність реформаційних змін. Сьогодні активно використовуються словосполучення «сталий розвиток», «інноваційний розвиток», «інклюзивний розвиток» та багато похідних від них як найбільш вдалі напрямки оптимізації публічного адміністрування в Україні. Ідейний зміст щодо потреби розвитку публічного адміністрування передбачає перепрофілювання діяльності публічної адміністрації на нові

моделі взаємовідносин між державою та населенням. Сталий (збалансований) розвиток як необхідний параметр публічного адміністрування є одним із найголовніших, адже передбачає аналіз та стратегічне планування поведінки різних суб'єктів, що матиме певні наслідки в майбутньому. З одного боку, він передбачає безперервну, ефективну та результативну співпрацю між уповноваженими суб'єктами та громадою, а з другого – активну участь останніх в ухваленні соціально важливих рішень, тобто налагоджену систему скоординованих спільних дій, орієнтованих на результат [65].

Публічна адміністрація й громада мають усвідомлювати, що вони, діючи поодиноці, не в змозі вирішувати глобальні проблеми. Взаємоповага, ухвалення та врахування різносторонніх поглядів на конкретну проблему й максимальна доступність публічної інформації – три ключові принципи налагодження комунікативної взаємодії між ними; державно-приватне партнерство як форма співробітництва між публічною адміністрацією та приватними особами (фізичними та юридичними) є одним із найбільш дієвих інструментів забезпечення збалансованого розвитку публічного адміністрування в Україні. Публічна адміністрація має бути обізнана в його перевагах та мати змогу розробляти партнерські програми самостійно в різних секторах без обтяжливих бюрократичних процедур і на засадах довірчих відносин. Інноваційний розвиток як необхідний параметр оптимізації публічного адміністрування передбачає виважений підхід до реформаційних змін на основі наукового обґрунтування, отриманого в результаті проведення комплексних досліджень на відповідність, своєчасність і доцільність окремої модернізації. А інклюзивним є такий розвиток, який передбачає рівність доступу до необхідних благ людей різних груп і можливостей, що забезпечено та реалізовано державою. Інноваційність та інклюзія публічного адміністрування є параметрами збалансованого його розвитку, який у свою чергу є окремою концепцією

сервісного типу його організації. Структурно це три самостійні складові, що мають власну місію в аспекті оптимізації публічного адміністрування в Україні, однак ідеологічно – об'єднаний модернізаційний процес, який має бути відображений у формі урядового документа під назвою «Стратегія» [65].

Отже, сучасна й майбутня вища освіта в Україні має бути справедливою. Ця засада має бути забезпечена ефективним публічним адмініструванням, насамперед допуску до вищої освіти усіх бажаючих і достойних незалежно від матеріального стану їх родичів та можливості достойно існувати здобувачу вищої освіти на протязі всього періоду навчання за рахунок публічних фінансів, за відсутності приватної ініціативи.

На думку Г. Щокіна, з огляду на перехід людства до дослідницько-інноваційного типу прогресу та глобалізації суспільного життя, потрібно докорінно переглянути організаційне, кадрове, фінансове забезпечення системи освіти, відповідність освітньої політики суспільним запитам і викликам сьогодення. У зв'язку з цим варто загалом підтримати авторів Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, які відносять до пріоритетних напрямків модернізації освітньої діяльності такі: 1) забезпечення формування інноваційної людини – людини з інноваційним мисленням, інноваційною культурою, здатної до інноваційної діяльності; 2) утвердження в освіті принципу дитиноцентризму, тобто максимальне наближення навчання й виховання дитини до її сутності, здібностей і врахування її особливостей, що буде сприяти максимальному саморозвитку й самореалізації особистості впродовж життя; 3) перехід до толерантної педагогіки, суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному процесі, взаємна повага учня і вчителя, що забезпечать становлення самодостатньої особистості, громадянського суспільства в Україні, демократичний розвиток країни; 4) здійснення

підготовки громадянина України до життя в умовах глобального простору, формування свого роду глобалістської людини, що забезпечить сучасний рівень її діяльності, а також конкурентоспроможність України в європейському і світовому просторах; 5) виховання у громадян України сучасної системи цінностей, що сприяли б максимальній самореалізації кожного з них, утвердженню національної єдності, найповнішому усвідомленню національних інтересів і їх розвитку у співпраці та конкуренції з іншими країнами, включно із захистом незалежності й територіальної цілісності України [348].

Отже, майбутня вища освіта в Україні мусить бути обов'язково дослідницькою. Це вимагає виваженого публічного адміністрування планування, правового регулювання засад конкуренції, забезпечення фінансування та об'єктного оцінювання результатів академічних вишівських результатів дослідження.

Професор М. Курко доводить, що назріло питання й законодавчого закріплення розподілу сфер відповідальності виробників освітніх послуг та держави у галузі забезпечення стандартів вітчизняної освіти, що є суттєвим для гарантування доступності якісної освіти. Роль державних органів влади в розвинених країнах досить велика з точки зору надання відповідного статусу вищим навчальним закладам та їх дипломам. В Україні потрібні додаткові законодавчі гарантії держави стосовно якості освіти в тій складовій, яка стосується комерційного сектору і де поки що громадяни залишаються наодинці з ринком освітніх послуг. Загальним недоліком нинішньої системи законодавчого регулювання ринку освітніх послуг є відсутність чітких параметрів і напрямків структурної перебудови галузі відповідно до потреб ринкової економіки. Освітнє законодавство має бути переорієнтовано не на забезпечення абстрактного права громадян на освіту, а на реалізацію конкретних освітніх програм, що гарантують їм рівень освіти, достатній для успішної участі у ринковій економіці.

Важливим напрямком удосконалення нормативно-правового регулювання освітнього ринку є оптимізація його комерційної та соціоцентричної орієнтації [130].

Удосконалення законодавчого регулювання конкурентних комерційних відносин у межах ринку освітніх послуг має орієнтуватися на виконання таких стратегічних завдань: переведення конкуренції між виробниками освітніх послуг зі сфери цінової конкуренції у сферу боротьби за якість; визначення позиції держави як регулювального чинника ринку освітніх послуг: по-перше, забезпечення державою стабільного ринкового розвитку суспільства; по-друге, чітке визначення державою «правил гри» для суб'єктів ринку освітніх послуг; по-третє, виконання самою державою взятих на себе зобов'язань у сфері організації ринку освітніх послуг; законодавче стимулювання координації та співробітництва виробників освітніх послуг, особливо через освітні програми різних рівнів; запровадження державного моделювання стратегій розвитку освітнього ринку. Це моделювання може мати різні виміри залежно від його мети й відповідно – показників, які кладуться в його основу. Але в будь-якому вигляді воно здійснюється у формі репрезентативної інформаційної моделі, в яку закладено прогнози динаміки розвитку; створення цілісної системи управління ринком освітніх послуг з боку держави [130].

Ми підтримуємо точку зору професора М. Курка, що без належного публічно-сервісного та виконавчого публічного адміністрування вищої освіти в Україні досягти належного стану її забезпечення неможливо. У цьому аспекті також вагомим стають питання відповідальності спеціальної публічної адміністрації за неналежні забезпечення прав здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників. Тим більше порушення посадовими особами суб'єктів публічної адміністрації названих освітянських чеснот. Такі інститути адміністративного права, як

спеціальна дисциплінарна відповідальність, засоби адміністративного примусу та адміністративна відповідальність посадових осіб МОН, Національного агентства, мають відігравати тут провідну роль.

Слід підтримати й розширити думку професорки О. Ярої: чим більше громадян стануть фахівцями високого рівня (отримають вищу освіту), тим краще для демократичної держави та публічного інтересу громадянського суспільства. Виходячи з аргументів, що багато розумних людей не буває, будь-яке адміністративне обмеження кількості здобувачів вищої освіти є протиправним, до того ж небезпечним для демократичної держави та громадянського суспільства. Для реалізації цієї засади запропоновано реалізувати низку заходів переконання та заохочення, зокрема стимулювати громадян України, які перебувають на постійних заробітках у європейських державах-учасницях Болонського процесу, отримувати дистанційно вищу освіту за адаптованими до законодавства цих країн навчальними програмами в Україні [357].

Отже, адміністративне стримування кількості здобувачів вищої освіти в Україні є неприпустимим, адже українська нація завжди прагнула до високих знань, і будь-які адміністративні перешкоди громадян України здобувати вищу освіту мають визнаватися не тільки протиправними, але й юридично карними для посадових осіб.

Освітня галузь є складовою практично всіх матеріально-виробничих і духовно-практичних процесів і сфер життєдіяльності, що мають місце в сучасній українській громадськості. Освіта є одним із найбільш потужних ресурсів соціально-економічного розвитку, чинником становлення ефективних механізмів державного та соціального управління, складовою становлення самоврядних механізмів функціонування міст і сіл України, найбільш потужним чинником розвитку культури, одним із пріоритетних компонентів модернізації країни на шляху до євроінтеграції. У ракурсі забезпечення прав людини освіта також є невід'ємною частиною

практично всіх прав людини і громадянина, оскільки без достатнього рівня інтелектуального розвитку, компетенції, навичок і знань людей не можливі реалізація та гарантування жодного права чи громадянської свободи. На думку професора М. Курка, до найбільш важливих проблем напрямку розширення гарантій права на освіту слід віднести: 1) розширення повноважень органів місцевого самоврядування в галузі фінансування та матеріального забезпечення освітніх закладів. Значною мірою вирішення вказаної проблеми пов'язано з проведенням в Україні політичної та адміністративної реформ і становленням самоврядної моделі державного управління; 2) становлення державно-громадської системи освіти та управління освітніми закладами. Цей аспект розширення гарантій права на освіту пов'язаний як із залученням додаткових ресурсів для розвитку освітньої галузі, так і з нормативно-правовим забезпеченням участі в організації освітнього процесу споживачів освітніх послуг або їх представників. У першому випадку мова йде про законодавче оформлення максимально можливої за існуючих умов розширеної системи позабюджетного фінансування освітніх установ з боку юридичних та фізичних осіб; 3) підтримку спонсорства та благодійництва в освітній сфері. У всьому світі спонсорські кошти є одним з основних ресурсів розвитку освіти. Зокрема система опікунських (наглядових) рад освітніх закладів у низці розвинених країн функціонує саме на фінансовому фундаменті спонсорування їх діяльності [130].

Отже, розвиток вищої освіти є нерозривно пов'язаним із розвитком громадянського суспільства в Україні, насамперед в аналізованій нами сфері, утвердження незалежного від адміністрації ЗВО студентського та наукового самоврядування. Будь-які посягання на ці чесноти мають бути захищені не тільки заходами переконання, однак й засобами адміністративного примусу.

Треба погодитися з думкою О. Ярої, що студент (студентка) має право на вищу освіту незалежно від свого (батьків, опікунів) матеріально-фінансового становища. Є протиправною норма закону, згідно з якою студент (студентка) може бути відрахований за невиконання тих положень контракту, які покладають на них (інших приватних осіб) обов'язок вчасно і в повному обсязі сплачувати за навчання. Якщо здобувач (здобувачка) вищої освіти виконує всі інші вимоги контракту, навчається на «добре» і «відмінно», тягар витрат за навчання має лягати на публічні фінанси. Для цього потрібно внести відповідні зміни й доповнення до спеціального освітнього Закону, щоб вищий навчальний юридичний заклад незалежно від форми власності міг звернутися до центрального органу виконавчої влади, який здійснює державну політику в галузі вищої освіти, для компенсації витрат за навчання студентів другого і старшого курсів, які вступили на контракт і навчаються на «добре» і «відмінно» [357].

Зазначенні вище положення, сформовані професоркою О. Ярою, є такими, що також мають бути захищені від порушення засобами адміністративного примусу і спеціальної адміністративної відповідальності як адміністрації ЗВО, так і профільного міністерства.

На думку Л. Миськів, провідним напрямком удосконалення вищої освіти є усунення проблем і прогалин у діяльності ЗВО з питань морально-правового виховання. До них віднесено незадовільний стан довишівської підготовки та професійного відбору; відсутність єдиної відомчої програми виховної роботи зі студентами; переважання використання адміністративно-командних методів у ході проведення морально-правового виховання; формалізм у цій роботі; відсутність продуктивної взаємодії між ЗВО та практичними установами; невирішеність деяких питань соціального та правового захисту ЗВО; відсутність загальнодержавного нормативно-правового акта, що визначає основи морально-правового виховання [142].

Неможливо не погодитися із Л. Миськів, що виховання здобувачів вищої освіти в дусі поваги до правопорядку, історичної пам'яті, любові до Вітчизни є не тільки провідною засадою вітчизняної вищої освіти, однак і має бути забезпечене належним публічним інструментарієм в першу чергу позитивного спрямування – заходами переконання й заохочення.

Крім того доцільно погодитися з пропозиціями О. Ярої, які були нею запропоновані у сфері адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти: упровадження механізму публічного адміністрування недопущення порушення права громадян на вищу освіту з урахуванням об'єктивної дійсності ЗНО; запровадження адміністративно-правового механізму самостійного здобування вищої юридичної освіти на першому рівні навчання «бакалавр» із правом допуску до складання відповідного ЗНО для вступу на другий рівень навчання «магістр»; удосконалення публічного інструментарію легалізації акредитацій освітніх програм, визнаних іноземними акредитаційними агентствами; запровадження публічного і міжнародного інструментарію взаємного автоматичного визнання дипломів про вищу юридичну освіту державами-учасницями Болонського освітнього середовища за умови успішного складання тесту на знання англійської мови рівня B2 і володіння розмовною державною мовою на рівні, потрібному для здійснення юридичної практики (науки, науково-педагогічної діяльності [357]).

На наш погляд, питання демократизації вищої освіти, розширення форм і способів її здобуття мають широко впроваджуватися в сучасних умовах. Ще більше це стає актуальним в умовах запобігання коронавірусу COVID-2019. Проте всі ці заходи в жодному разі не мають негативно впливати на якість отриманих здобувачами вищої освіти знань і навичок.

Завжди треба пам'ятати, що вдосконалення засад вищої освіти в Україні є невід'ємним сектором розвитку Болонського процесу. Він має базуватися на ретельному концептуальному політичному формулювання

фундаментальних цінностей європейської вищої освіти, перетворюючи її на ефективну структуру публічного адміністрування. На думку європейських учених, Болонський процес і Європейський простір вищої освіти досяг значних успіхів у впровадженні структурних реформ у сфері вищої освіти. Хоча це вдалося в результаті активної дискусії та вирішення багатьох суперечностей. Зокрема підкреслюється, що структурні реформи Європейського простору вищої освіти, які пов'язані з технічними проблемами, були майже повністю вирішені [404].

Адже студенти хочуть, щоб їхні дипломи, отримані в університеті будь-якої держави Європейського простору, були визнані в усіх державах Європи та більшості інших країн. Міжнародне визнання дипломів є однією з головних цілей Болонського процесу, в якому Україна бере активну участь [405].

Вирішення при цьому вимагають такі питання: по-перше, підняття якості освіти через врегулювання питань відсіву студентів, які не виконують навчальну програму, не отримують мінімально необхідні рівень знань і навичок, компетенцій та кваліфікацій на різних рівнях навчання. Це забезпечує вирішення двох видів викликів: належної кваліфікації здобувача вищої освіти для подальшого його навчання та відповідної кваліфікація для професійної практичної діяльності та забезпечення такого стану речей, щоб Європейський простір вищої освіти служив би академічній спільноті науковців і студентів, а також її демократичним традиціям, надавав можливість студентам вільно, безперешкодно та практично пересуватися по всьому європейському освітньому просторі. Щоб суб'єкти вищого освітнього процесу не залишали на «кордоні» частину своїх знань, отриманих в інших державах. Це потребує уніфікації освітніх систем та методологій навчання. Тим самим Болонський процес вимагає демократії, якості освіти, академічної свободи та інституційної автономії. Вища освіта має сприяти розвитку культури етики, прозорості

та чесності, а також має спиратися на внесок у творчість студентів і працівників, залучаючи їх до управління вищою освітою [404].

Увесь вищенаведений матеріал дає можливість сформулювати такі висновки щодо авторського вдосконалення засад вищої освіти в Україні:

- утвердження норми адміністративного права, що до п'ятдесяти відсотків акредитацій спеціальностей вітчизняні ЗВО мають відбуватися в іноземних національних агенціях якості вищої освіти країн-учасниць ЄС;

- уряд України, МОН, Національна агенція, МЗС мають активно працювати, щоб підписувати двосторонні угоди з країнами-учасницями ЄС про взаємне спрощене визнання документів про вищу освіту, якщо їх національні агенції якості вищої освіти здійснюють акредитацію цієї спеціальності в українському ЗВО;

- увести зміни й доповнення до спеціального Закону «Про вищу освіту» про пряму заборону ректору бути головою вченої ради ЗВО, адже в умовах сьогодення це призводить до суміщення адміністративної та представницької посад, викликає конфлікт інтересів, коли одна й та сама особа ставить собі завдання у сфері вищої освіти та контролює їх виконання;

- увести зміни й доповнення до профільного Закону «Про освіту» з метою посилення ролі дистанційної форми навчання та здійснення контролю за нею;

- прописати в Законі України «Про вищу освіту» норму права, яка забезпечує право студентів другого та старших курсів, які навчаються на «добре» й «відмінно» в ЗВО не на державному замовленні будь-якої форми власності, на компенсацію навчання за рахунок публічних фінансів;

- ЗВО потрібно посилити внутрішній дистанційний контроль за якістю проведення навчального процесу, оцінювання знань студентами, зробити його повністю прозорим і онлайн-доступним для зацікавлених осіб, які контролюють суб'єкти, та громадськості;

– запровадити більш чіткі й вимогливі правила стосовно відрахування студентів, які не виконують вимог навчального процесу, показують незадовільні знання у процесі атестацій та екзаменів; увести адміністративну відповідальність за порушення органами державної влади, які здійснюють державне управління у сфері вищої освіти та якості вищої освіти, за порушення прав та інтересів ЗВО у процесі ліцензування та акредитації.

Висновки до розділу 5

1. Доведено, що в умовах сьогодення публічне адміністрування вищої освіти в країнах-учасниках ЄС є нерозривно пов'язаним зі стандартами Болонського процесу, метою якого є утвердження єдиного європейського простору вищої освіти через узгодження стандартів академічних ступенів, стандартів та якості вищої освіти в усій Європі та стосовно кожного ЗВО.

2. Утвердження єдиного європейського простору вищої освіти, що сприяє мобільності студентів і науково-педагогічних працівників, робить вищу освіту більш інклюзивною, доступною, привабливою та конкурентоспроможною в усьому світі.

3. Болонська система утвердила трирівневу вищу освіту (бакалавр, магістр і докторант), взаємне визнання кваліфікацій та періодів навчання в усіх європейських університетах незалежно від держави, реєстрації та здійснення навчального процесу, запровадила незалежну систему забезпечення якості освіти.

4. Відповідно до Болонського процесу європейські уряди беруть участь у дискусіях щодо реформ політики вищої освіти та намагаються подолати перешкоди для створення європейського простору вищої освіти.

5. Виявлено, що впровадження цих намірів є нерівномірним у 48 країнах-учасниках. При цьому існують перепони щодо визнання дипломів українських ЗВО, які якісно працюють у парадигмі Болонського процесу, що чиняться насамперед найбільш впливовими державами-членами ЄС – ФРН, Францією, Італією, Іспанією та деякими іншими.

6. Для вирівнювання цього потрібні дипломатичні зусилля, послідовне виконання Урядом України усіх положень угоди про Асоціацію Україна – ЄС та підняття якості всіма без винятку вітчизняними ЗВО. Адже довіра до українських дипломів у ЄС зростатиме не тоді, коли в нас буде кілька рейтингових ЗВО, а тоді, коли кожен без винятку ЗВО, що пройшов акредитацію, буде забезпечувати європейські цінності й стандарти Болонської системи та якість знань здобувачів вищої освіти, що буде задовольняти не тільки українську владу, але й європейське співтовариство. Визначено, що позитивним адміністративним рішенням із метою досягнення зазначеного є можливість іноземної акредитації для вітчизняних ЗВО.

7. Визначено, що напрямками вдосконалення засад вищої освіти в Україні є утвердження норми адміністративного права, що до п'ятдесяти відсотків акредитацій спеціальностей вітчизняні ЗВО мають відбуватися в іноземних національних агенціях якості вищої освіти країн-учасниць ЄС.

8. Визначено, що Уряд України, МОН, Національної агенція, МЗС мають активно працювати, щоб підписувати двосторонні угоди з країнами-учасниками ЄС про взаємне спрощене визнання документів про вищу освіту, якщо їх національні агенції якості вищої освіти здійснюють акредитацію цієї спеціальності в українському ЗВО.

9. Запропоновано ввести зміни й доповнення до спеціального Закону «Про вищу освіту» про пряму заборону ректору бути головою вченої ради ЗВО, адже в умовах сьогодення це призводить до суміщення адміністративної та представницької посад, викликає конфлікт інтересів,

коли одна й та сама особа ставить собі завдання у сфері вищої освіти та контролює їх виконання; ввести зміни й доповнення до профільного Закону «Про освіту» з метою посилення ролі дистанційної форми навчання та здійснення контролю за нею.

10. Запропоновано прописати в Законі України «Про вищу освіту» норму права, яка забезпечує право студентів другого та старших курсів, які навчаються на «добре» і «відмінно» в ЗВО не на державному замовленні будь-якої форми власності, на компенсацію навчання за рахунок публічних фінансів.

11. Визначено, що ЗВО потрібно посилити внутрішній дистанційний контроль за якістю проведення навчального процесу, оцінювання знань студентами, зробити його повністю прозорим і онлайн-доступним для зацікавлених осіб, які контролюють суб'єктів, і громадськості.

12. Визначено більш чіткі й вимогливі правила стосовно відрахування студентів, які не виконують завдання навчального процесу, показують незадовільні знання в процесі атестацій та екзаменів; увести адміністративну відповідальність за порушення органами державної влади, які здійснюють державне управління у сфері вищої освіти і якості вищої освіти, за порушення прав та інтересів ЗВО у процесі ліцензування та акредитації.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми, яка полягає в обґрунтуванні концептуальних теоретичних і практичних проблем сутності, змісту та реалізації адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні. За результатами дослідження сформульовано, зокрема, такі висновки:

1. Доведено, що адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні – це система концепцій, принципів та інших цінностей, а також похідного від неї адміністративно-правового статусу здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, а також суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове регулювання, інструментів публічного адміністрування щодо задоволення прав студентів на якісну вищу освіту, публічного інтересу держави й суспільства стосовно навчання висококваліфікованих і патріотично вихованих випускників ЗВО та визначення особливостей публічного адміністрування в певних галузях і сферах вищої школи на основі реалізації норм адміністративного права.

2. Сформовано методологію аналізу адміністративно-правових засад вищої освіти як світоглядного та спеціально-наукового мислення вчених-адміністративістів і педагогів, концепції й інші найбільш засадничі науково обґрунтовані положення та способи, на яких базується перетворення джерел дослідження на нову наукову новизну й інші авторські узагальнення, з метою вироблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо забезпечення прав, свобод та інтересів студентів, науково-педагогічних працівників та публічного інтересу держави і громадянського суспільства загалом у процесі реалізації вищої освіти в Україні.

3. Доведено, що юридична природа адміністративно-правових засад вищої освіти в Україні – це матерія загального адміністративно-правового регулювання освітніх правовідносин та особливого організаційно-стратегічного гарантування права на вищу освіту, що в сукупності синтезу ефективних моделей цілеспрямованого освітнього публічного адміністрування з дотриманням високої якості вищої освіти спеціальними, незалежними від держави суб'єктами публічної адміністрації на основі реалізації норм адміністративного права досягають публічних цілей і завдань вітчизняного суспільства.

4. Виявлено й узагальнено, що система принципів публічного адміністрування вищої освіти в Україні складається з таких засад: верховенства права; доступності та належної якості освітніх послуг; збалансованості та взаємодії суб'єктів освітньої сфери з суб'єктами публічної адміністрації; пріоритетності освіти в державній гуманітарній політиці; гласності, інформаційної відкритості та публічної звітності суб'єктів публічної адміністрації перед суспільством; державної підтримки вищої освіти; децентралізації публічного адміністрування вищою освітою; забезпечення державного та громадського контролю; інноваційності та системності; рівності та неприпустимості дискримінації; професійності та конкурентоздатності вищої освіти; належного фінансового забезпечення вищої освіти; оптимальності та ефективності; сталого розвитку освітньої галузі; належного фінансування стратегічного розвитку вищої освітньої галузі; міжнародної інтеграції вищої освіти до світових стандартів.

5. Констатовано, що адміністративно-правовий статус науково-педагогічного працівника ЗВО в Україні – це визначена нормативно-правовими актами на основі засадничих положень вищої освіти сукупність установлених і гарантованих державою, вченою радою та адміністрацією ЗВО адміністративних прав, обов'язків і гарантій під час здійснення ним

наукової, навчальної, педагогічної, службової та адміністративної діяльності з метою навчання і виховання здобувачів вищої освіти.

6. З'ясовано, що в процесі здійснення зовнішніх організаційних, юридичних дій МОН провадить реалізацію виконавчої влади з усіма її атрибутами як особливого виду публічного адміністрування в освітній сфері вищої освіти. Зроблено висновок, що під адміністративно-правовим статусом Міністерства освіти та науки України потрібно розуміти права та обов'язки щодо владної зовнішньої діяльності з відповідним адміністративно-правовим змістом, здійсненої в рамках компетенції певного органу (посадової особи) і спрямованої на реалізацію завдань і функцій МОН як особливого виду виконавчої влади, тобто повноваження зі здійснення регулювальних, організаційних і координаційних впливів на сферу державної політики у сфері вищої освіти.

7. Доведено, що провідним внутрішнім суб'єктом публічної адміністрації, який здійснює публічне адміністрування щодо забезпечення якості вищої освіти, є підрозділ ЗВО, який з виконання рішень вченої ради безперервно, повно та системно здійснює контроль і моніторинг випускаючих кафедр (факультетів) щодо дотримання ними в процесі освітнього та виховної роботи європейських цінностей, державних стандартів і методичних рекомендацій, затверджених вченою радою ЗВО.

8. З'ясовано, що до інструментів публічного адміністрування вищої освіти в Україні належать класичні способи публічного адміністрування, а саме: видання загальними і спеціальними суб'єктами публічної адміністрації підзаконних нормативно-правових актів у процесі розпорядчої діяльності; видання спеціальними суб'єктами публічної адміністрації індивідуальних актів; розроблення та затвердження актів-планів у формі концепції розвитку вищої освіти; використання спеціальними суб'єктами публічної адміністрації актів-дій, що

використовуються для вирішення конкретних проблем у сфері вищої освіти без зміни адміністративно-правових відносин.

9. Установлено, що видання нормативно-правових актів у сфері вищої освіти — це єдиний правотворчий інструмент публічного адміністрування, який за своєю юридичною природою є розпорядчою діяльністю, коли Кабінет Міністрів України, МОН, Національне агентство, адміністрація ЗВО та деякі інші суб'єкти публічної адміністрації, які здійснюють делеговані виконавчі функції в аналізованій сфері, ухвалюють, оприлюднюють та вводять у дію норми права вторинного характеру на основі і з виконання профільного та спеціального освітянського, наукового й науково-технічного та деяких інших законів з метою їхнього уточнення й деталізації до моменту правореалізації.

10. Доведено, що індивідуальні акти у сфері вищої освіти є головним способом реалізації загальними і спеціальними суб'єктами публічної адміністрації сервісної та владної компетенції стосовно гарантування права громадян на отримання вищої освіти, постановня всього потрібного науково-педагогічним працівникам для здійснення якісного освітнього процесу, дотримання публічного інтересу держави й суспільства, основною особливістю яких є те, що у процесі їх ухвалення виникають, змінюються чи припиняються конкретні адміністративно-правові відносини в аналізованій сфері.

11. Констатовано, що акредитація ЗВО — це вторинний і вищий рівень публічного визнання державою спроможності ЗВО здійснювати освітній і виховний процес, що фіксує досягнуті рівні якості знань здобувачів вищої освіти, одночасно з погляду динаміки адміністративного права — це спеціальний інструмент публічного адміністрування, який використовує Національне агентство безпосередньо або через акредитовані в Україні країн-учасниць ЄС та незалежні агентства із забезпечення якості вищої освіти, для перевірки спроможності ЗВО здійснювати навчання на рівні,

який задовольняє державу, що здійснюється відповідно до адміністративних процедур, утверджених нормами адміністративного права, що призводить до виникнення нових адміністративно-правових відносин – ЗВО отримує право видавати документи про вищу освіту, які визнаються державою.

12. Виявлено провідну роль електронного врядування у сфері публічного адміністрування вищої освіти. Воно є головним комплексним інструментом публічного адміністрування, що здійснюється через ЄДЕБО як центральну інтегровану систему, що створена для ефективного надання адміністративних послуг, пов'язаних з освітньою діяльністю, як для студентів ЗВО, так і для керівництва ЗВО, МОН і Національного агентства, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах освіти й науки та якості вищої освіти. Висвітлено значні можливості ЄДЕБО у сфері вищої освіти, зокрема в ньому ведуться реєстри суб'єктів освітньої діяльності, здобувачів освіти, документів про освіту, сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання, студентських (учнівських) квитків, педагогічних працівників, сертифікатів педагогічних працівників та ін. Акцентовано увагу, що, незважаючи на те, що ЄДЕБО свого часу був позитивним кроком для підвищення ефективності публічного адміністрування вищої освіти, однак в умовах сьогодення він уже застарів, є незручним для користування та в деяких випадках – ненадійним. Запропоновано інформаційні ресурси вищої освіти інтегрувати в Єдиний державний вебпортал електронних послуг («Дія»).

13. Визначено, що адміністративно-правові засади вищої гуманітарної освіти в Україні – це комплексне публічне адміністрування окремої сфери освіти як процес формування та засвоєння гуманістичних цінностей, соціально-гуманітарних систематизованих знань в особистостей та духовного збагачення суспільства, що реалізується через створення державної програми розвитку, стандартизацію блоків дисциплін та освітніх

компонентів, адміністративного, організаційно-методичного та внутрішнього регулювання системи вищої освіти відповідними суб'єктами публічної адміністрації задля національного духовного збагачення, орієнтації на розвиток принципу гуманізму, забезпечення безпеки нації та суспільного усвідомлення національної ідеї.

14. Доведено, що адміністративно-правові засади в галузях знань освіти, природничих і математичних наук в Україні – це пріоритетний напрямок публічного адміністрування загальної і спеціальної публічної адміністрації (МОН, ЗВО, органи місцевого самоврядування) щодо забезпечення за рахунок державного замовлення та інших публічних фінансів вітчизняного суспільства хорошими вчителями, математиками та екологами.

15. Зроблено висновок, що особливостями адміністративно-правових засад вищої інженерної освіти в Україні є те, що адміністрування вищої інженерної освіти має здійснюватися при спільній діяльності суб'єктів публічної адміністрації, суб'єктів освітнього процесу та спеціалістів інженерної галузі, які визначають новітні тенденції інженерії. Для адміністрування вищої інженерної освіти важлива інноваційність, тобто пошук нових знань, практик і досвіду в площині інженерних технологій. Ефективність адміністративно-правового забезпечення вищої інженерної освіти визначається рівнем упровадження набутих знань студентів у дію, тобто спроможність використання набутих освітніх знань у професійній інженерній діяльності. Методика публічного адміністрування вищої інженерної освіти має включати стратегічні напрямки розвитку професійної підготовки відповідно до подальших критеріїв і вимог галузі. Загальнодержавна модель розвитку вищої інженерної освіти в Україні має орієнтуватися на галузі, які практично потребують інженерів, за можливості з прив'язкою до регіонів, у яких працюють їхні підприємства.

16. Висвітлено досвід публічного адміністрування вищої освіти в європейських державах-учасниках Болонського процесу як концепції та конкретного інструментарію утвердження єдиного європейського простору стандартів академічних ступенів, процедур навчання й оцінювання, контролю якості по всій Європі та стосовно кожного ЗВО. Це сприяє мобільності студентів і науково-педагогічних працівників, робить вищу освіту більш інклюзивною, доступною, привабливою та конкурентоспроможною у всьому світі.

17. Удосконалено адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні, в напрямку подальшої тісної реформації на базі європейських цінностей та Болонської системи, підвищення дієвості внутрішньоуправлінської діяльності ЗВО, урегульованого нормами адміністративного права дистанційного навчання, забезпечення засад справедливості щодо оплати навчання студентів, які навчаються на контракті на «добре» й «відмінно», запровадження більш дієвого дистанційного контролю за якістю освітнього процесу, посилення адміністративної та дисциплінарної відповідальності суб'єктів владних повноважень за порушення прав та інтересів ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України. Повний курс: підруч. / Галуцько В. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
2. Адміністративне право України: навчальний посібник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. Київ : Істина, 2007. 562 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник у 2 т. / Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Голосніченко І.П. та ін. Київ : Юридична думка, 2004. (Загальна частина). Т. 1. 2004. 566 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / [ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова) та ін.]. Київ: Юрид. думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 2004. 584 с.
5. Административное право Украины: учебник / под общей ред. С.В. Кивалова. Харьков: «Одиссей», 2004. 880 с.
6. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
7. Адміністративне право України: підручник / За загальною редакцією С.В. Кивалова. Одеса: «Юридична література», 2003. 893 с.
8. Акредитація. СЛОВНИК.ua. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
9. Алексеев С. Общая теория права: В 2-х т. Т. II. Москва: Юрид. лит., 1982. С. 130.
10. Алещенко В. Гуманітарна освіта й військова справа в сучасному науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2019. Вип. 2. С. 5-11.
11. Анан'єва Н. Особливості інженерно-педагогічної освіти в умовах реформування освітньої системи в Україні. *Вісник Глухівського*

національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки. 2012. Вип. 21. С. 160-165.

12. Антошкіна В. Індивідуальні правові акти як об'єкт тлумачення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том 31 (70) № 1. 2020. С. 7-13.

13. Архипова Є. Електронне урядування у вищій школі. URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/elektronne-uryaduvannya-u-vishhij-shkoli.pdf>

14. Архипова Є., Дроздов В., Якість вищої освіти як об'єкт публічного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/32.pdf

15. Афанасьев Ю. Западная рационалистическая традиция. Понятие «гуманитарность». Русская университетская традиция. Москва: Рос. гос. гуманитар. ун-т., 1999. 16 с.

16. Бабин І. Забезпечення якості вищої освіти: європейський, національний та інституційний рівні. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/1_2011/2.pdf

17. Бабин І. Формування системи забезпечення якості вищої освіти. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Ч. 2 / Упоряд.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І. Бабин. Т.: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. С.109-117.

18. Бабічев А. В. Державне управління змінами у системі вищої освіти: сутність зміст, особливості. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 4. С. 139-145.

19. Бакуменко В., Бондар І., Горник В., Шпачук В. Особливості публічного управління та адміністрування: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра, 2017. 256 с.

20. Балабанов К. Основні тенденції розвитку освіти і науки в Європейському Союзі. URL: www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Prvs/2009_3/1047.pdf
21. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти. *Освіта і управління*. 1997. № 2. С. 21-36.
22. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: ХНУВС, 1998. С. 200.
23. Баранівський В. Філософсько-соціологічний аналіз вищої освіти на засадах рівності та справедливості. *Військова освіта*. № 2 (30) 2014.
24. Барегамян С., Карпі Ю. Електронне урядування на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях: сучасний стан та перспективи впровадження в Україні. *Державне управління: удосконалення і розвиток*. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/32.pdf
25. Безугла М. Образ сучасної освіченої людини: характеристика її життєво значущих якостей. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. Вип. 2. С. 18-37.
26. Бігун В. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія. Київ., 2011. 303 с.
27. Біла книга з реформування української юридичної освіти / Упорядники: Роман Мельник, Олена Шаблій, Бернгард Шлоер. Київ: Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка»; Панов, 2015. 360 с.
28. Бобриков В. Система підготовки інженера в умовах неперервного технічного професійного освіти: дис. ... д-ра пед. наук. Кемерово, 2003. 458 с.
29. Бойко А. Методологія пізнання економічної злочинності. *Вісник Львівського національного університету імені І. Франка. Серія юридична*. 2008. Вип. 47. С. 153–163.
30. Боднар Д. Автономія закладу вищої освіти: віхи розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 25(1). С. 25-32.

31. Бузгалин А. В. Постиндустриальное общество – тупиковая ветвь социального развития. *Вопросы философии*. 2002. №5. С. 26-43.
32. Бородін І. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина. Херсон : Вид. «Олді-плюс», 2003. 218с.
33. Бородін І. Адміністративний процес в системі юридичного процесу в Україні. *Legal System of Ukraine under the Conditions of Society Transformation. Правова система України в умовах трансформації суспільства*: монографія. за заг. ред. Ірини Сопілко. Подгайська : Європейський інститут безперервної освіти, 2020. 208 с.
34. Бородін І. Парламентаризм як історико-правова категорія. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 2(55). С. 43-49.
35. Бородін І., Варава І. Теоретико-правова ідея становлення Європейського Союзу. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 3(56). С. 49-55.
36. Бородін І., Кравченко В. Правова культура як соціальне явище. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства*: Матеріали Х Міжнародної науково – практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 28 лютого 2020 р. Том.1.-Тернопіль: Вектор, 2020.-456 с.
37. Бурджалов Ф.Є. Социальные гарантии и социальная ответственность. *Общество и экономика*. 1997. № 4. С. 54-82.
38. Васильев Р. Понятие правового акта. *Вестн. Моск. ун-та. Сер. Право*. 1998. № 5. С. 3–25.
39. Васильєва Т. Ліцензування господарської діяльності як окремий напрямок адміністративно-правового режиму. *Право і безпека*. 2011. № 1(38). С. 110–115.
40. Васянович Г. Гуманітарна освіта як важливий складник підготовки кваліфікованих робітничих кадрів. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 2. С. 73-80.

41. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / О.В. Петришин (відп. ред.) та ін. 2017. Т. 3. 952 с.
42. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.
43. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
44. Верля Н. Розвиток комунікативних здібностей майбутніх інженерів як актуальна проблема вищої освіти. *Наукові записки [Вінницького національного аграрного університету]. Сер. : Соціально-гуманітарні науки*. 2013. Вип. 2. С. 197-202.
45. Винничук Р. Педагогічна аксіологія у контекстах гуманітарної професійної освіти. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2019. Вип. 24. С. 33-39.
46. Владимирська Є. Якість освіти як філософія та педагогіка розуміння доцільного. *Вища освіта України*. 2006. № 1. С.108-113.
47. Власюк О. Оптимізація впровадження університетської автономії у вітчизняних закладах вищої освіти – шлях до успішної інтеграції в європейський освітній простір. *Освітня аналітика України*. 2020. Вип. 1. С. 104-115.
48. Волох О. Генезис електронного урядування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. № 2/2017. С. 121-125.
49. Галатюк Ю. Методологічні знання у контексті природничої освіти в сучасній школі. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3-4. С. 139-150.
50. Ганзицька Т. Теоретико-правовий аналіз поняття принципів права. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2014. Вип. 2. С. 19-24.
51. Галуцько В. Адміністративно-правове регулювання діяльності політичних партій в Україні : монографія. Херсон : Видавництво ОЛДІ-ПЛЮС, 2020.192 с.

52. Гіровська І. В. Основні тенденції розвитку інноваційної інженерної освіти в Україні. *Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»*. Сер. : Педагогіка, психологія і соціологія. 2013. № 1. С. 80-84.

53. Гончарук В. Деякі аспекти дослідження проблеми формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей у закладах вищої освіти. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 3. С. 97-103.

54. Горбунова Л. М. Принципи законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2008. 240 с.

55. Горбунова Л. Підзаконні нормативно-правові акти: організаційно-правові питання забезпечення законності : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Київ. Нац. екон. ун-т. К., 2005. 21 с.

56. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436IV. 2021. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/43615>

57. Грейнер Г., Римар С. Автоматизована система «Електронний деканат». URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/46111/1/MicroCAD_2018_Hreiner_Elektronnyi_dekanat.pdf

58. Гречка Я. Особливості державно-громадського управління в Польщі. Київ: АМУ, 2009. 20 с.

60. Гриневич Л. Неосвіченим суспільством легше керувати. Фронт змін. 2019. URL: <http://frontzmin.ua/ua/media/digest/none/13372-lilija-grinevich-neosvichenim-suspilstvomlegshe-keruvati.html>

61. Грищук О. Принципи права: філософсько-правовий вимір. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 16-23.

62. Гумін О., Пряхін Є. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. Харків. 2014. № 4. С. 46–50.

63. Д'юї Дж. Демократія і освіта. Львів: Літопис, 2003. 294 с.

64. Даль В. Толковый словарь: в 4 т. Москва, 1980. Т. 4. 936 с.

65. Даниленко А. Засади публічного адміністрування в Україні: дис... на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Київ, 2020. 215 с.
66. Даниленко А. Засади публічного адміністрування в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Київ, 2020. 205 с.
67. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
68. Деякі питання Державної регуляторної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 № 724. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-%D0%BF#Text>
69. Діденко С. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. Одеса, 2015. С. 63–469.
70. Дніпровська Т. Практико-орієнтоване освітнє середовище як педагогічна умова процесу формування управлінської компетентності в майбутніх інженерів автотранспорту. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2012. № 37. С. 68-73.
71. Дрижак В. Автономія вищого навчального закладу як чинник забезпечення якості вищої освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 142. С. 40-44.
72. Дручек О. Поняття адміністративноправового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123-128.
73. Дупак Н. Система забезпечення якості вищої освіти у країнах Західної Європи та США. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2014. Вип. 9. С. 173-179.

74. Електронне урядування в Україні – ефективна влада для мешканців. Київ: Представництво Програми розвитку ООН в Україні, 2011. 20 с. URL: <http://msdp.undp.org.ua/data/publications/postranichno.pdf>

75. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб. у 15 ч., частина 6: Моніторинг, оцінювання та прогнозування розвитку системи електронного урядування / С.К. Полумієнко. Київ: ФОП Москаленко О. 2017. 64 с.

76. Електронний уряд: науково-практичний довідник / Укладачі: Чукут С., Клименко І., Линьов Київ. 2016. 85 с.

77. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 4: Галузеве управління / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: М.М.Іжа (співголова), В.Г. Бодров (співголова) та ін. К.: НАДУ, 2011. 648 с.

78. Європейська система забезпечення якості вищої освіти: досвід та механізми її імплементації в Україні. 2020. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/150207/286-294.pdf?>

79. Європейський досвід для створення ефективної системи контролю та оцінки якості вищої освіти в Україні: аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/745/>

80. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції : матеріали наук.-практ. конф. 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. 224 с.

81. Єдина державна електронна база з питань освіти. 2021. URL: <http://www.imzo.gov.ua/wp-content/uploads/2015/11/Upravlinska-informatsiya.pdf>

82. Ємельяненко О. Електронний уряд: інноваційні підходи до політики і управління в інформаційному суспільстві: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02; Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2008.17 с.

83. Жовнір А. Філософські засади трансформаційних процесів у контексті сучасної системи освіти: онтологічний вимір. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2018. Вип. 21. С. 30-33.

84. Жовтоніжко І. Вибір методичних підходів для дистанційного навчання природничих дисциплін в умовах закладу вищої освіти. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 3. С. 66-70.

85. Забезпечення якості вищої освіти: європейські кращі практики для України. 2020. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennuyakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktiki-dlya-ukrajini>

86. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

87. Загальна теорія держави й права: [підручник] / М.Цвік, О.Петришин, Л. Абраменко та ін.; за ред. М.Цвіка, О. Петришина. Харків: Право, 2009, 584 с.

88. Загальна теорія держави і права: підручник / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова, О.В. Петришин, С. М. Олейников;, за ред. М.В. Цвіка. Харків: Право, 2002. 432 с.

89. Жажигаев Б. Украина: уровень соответствия критериям для кандидатов на вступление в ЕС (Куда идет Украина?). 2020. URL: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p05/ar006034.pdf>

90. Зубов О. Методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 3. 2019. С. 20-27.

91. Іванищук А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні: дис. ... докт.юр.наук. 12.00.07. Київ. 2017. 466 с.

92. Ігнатюк О. А. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету : дис. ... дра пед. наук: 13.00.04. Х., 2010. 400 с.

93. Ієрусалімова І. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.

94. Ісакова О. Проблеми розвитку вищої освіти в Україні: соціально-філософський аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31(3). С. 218-223.

95. Іщенко Ю. Поняття «особистість вченого»: наука як покликання і професія. 2020. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/21197/Ishchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

96. Калашнікова С. Забезпечення якості вищої освіти: модель Фінляндії. *Вища освіта України*. № 1, додаток 2. 2012. Тематичний випуск «Наука і вища освіта». 2012. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/8686/1/2012>

97. Карамушка Л. М. Психологія управління. Київ: Міленіум, 2003. 344 с.

98. Карпаш М. Вища інженерна освіта фахівців нафтогазового комплексу в умовах сталого енергетичного розвитку. *Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ*. 2014. № 3. С. 190-194.

99. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні. 2020. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm>.

100. Кашперський О. Адміністративно-правовий статус суб'єктів ліцензування господарської діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 19 с.

101. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: [навч. посіб.]. Київ: Кондор, 2006. 477 с.

102. Кириченко Ю. Адміністративні акти органів місцевого самоврядування: проблеми визначення й реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 43. С. 40-43.

103. Класифікація правових актів управління. Державне управління адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.

104. Клімова А. Інституційні основи ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 10. 2019. С. 65-72.

105. Ключко В. Професійна спрямованість фундаментальної освіти майбутніх інженерів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2011. Вип. 28. С. 332-338.

106. Коваленко В. Інтеграція природничих знань як неодмінний складник Stem-освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 3. С. 10-13.

107. Ковальчук О. Формування освітньої політики країн Євросоюзу під впливом процесів глобалізації та європеїзації. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer32/1059.pdf>

108. Ковбасюк Ю. Електронне врядування: європейський досвід та українські перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 16. С. 81-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2010_16_22

109. Ковтун М. Природа і сутність людини (освіта і освіченість, науково-технічний прогрес, зростаюча залежність від техносфери. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 20 : Біологія*. 2015. Вип. 6. С. 77-82.

110. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

111. Козак В. Публічне управління в системі координат української державності. *Ефективність державного управління*. Львів, 2015. Вип. 44 (1). С. 64–70.

112. Колесникова К. Співвідношення державного управління та публічного адміністрування у процесі суспільної трансформації. *Публічне*

управління. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2013-3/doc/1/06.pdf>

113. Колодій А. Принципи права України : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

114. Коломоець Т. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2011. 576 с. С. 175-177.

115. Колпаков В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с. С. 212-213.

116. Колпаков В. Адміністративно-правові відносини: поняття і види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf.

117. Колпаков В. Поняття форм публічного адміністрування. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2 (2). С. 43–51.

118. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

119. Кондратюк Т. Становлення порівняльного публічного адміністрування як теоретико-методологічного напрямку дослідження механізмів державного управління. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Збірник наукових праць, серія «Управління»*. 2010. № 3. С. 297-305.

120. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

121. Коркунов Н. Лекции по общей теории права / сост., авт. вступ. ст. и коммент. А.Н. Медушевский. Москва: Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2010. 520 с.

122. Кравцов Ю. Онтологічна природа «освітньої реальності» в контексті філософського дискурсу якості освіти. *Грані*. 2017. Т. 20, № 6. С. 53-57.

123. Крисоватий А. Автономія університету: коди поступу. *Психологія і суспільство*. 2014. № 3. С. 6–10.
124. Круглий Д. Принципи викладення навчальних матеріалів для платформ дистанційної освіти. *Social work and education*. 2020. Vol. 7, no. 4. С. 514-523.
125. Крупнова Л. Адміністративно-правовий статус працівника державної виконавчої служби України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 3. С. 116.
126. Кудін А. Адміністративно-правове забезпечення патентної діяльності в Україні: автореф. дис. ... докт. юр.наук. 12.00.07. Київ. 2021. 40 с.
127. Кузьменко О. Правова детермінація поняття «публічне адміністрування». *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2009. № 3. С. 20–24.
128. Кулініч О. Юридична природа освітніх правовідносин як елемента конституційно-правового механізму реалізації права людини і громадянина на освіту. *Форум права*. 2013. № 4. С. 224–231.
129. Кульчицька О. Підготовка студентів до майбутньої роботи на керівних посадах. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2001. № 2 (3). С. 15–20.
130. Курко М. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 40 с.
131. Лазнюк Н. Види нормативно-правових актів. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 13. С. 95-102.
132. Лазур Я. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. Харків, 2009. № 3. С. 392–398.
133. Лукащук В. Управління реформами вищої освіти: європейський досвід. URL: <https://periodicals.karazin.ua/usocjour/article/view/4436/4009>

134. Луць Л. Загальна теорія держави і права. Київ: Атіка, 2007. 412 с.
135. Максюта М. Онтологія людського на ландшафті комплементарностей гуманізації філософсько-наукової освіти. *«Перспективи»*. Соціально-політичний журнал. 2020. № 1. С. 43-48.
136. Малати Дж. Математическое образование в странах третьего мира – надежда для мирового развития всего математического образования в XXI веке. Стаття на круглом столі «информационные средства обучения для повышения качества математического образования», 2004. URL: http://conferens.sumdu.edu.ua/dl2004/ru /date/seminar/2004_01_22/article/
137. Мандюк О. Індивідуальні адміністративні акти: теорія та практика застосування. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07. Львів. 2017. С.23.
138. Матросова І. Передумови становлення проектної парадигми інженерної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 34. С. 396-401.
139. Мельничук О. Конституційно-правове забезпечення права на освіту в Україні в контексті європейського досвіду: дис. ... доктора юридичних наук: 12.00.02 , Київ, 2015. 196 с.
140. Мельтюхова Н. Становлення і розвиток публічної адміністрації в Україні. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції : матеріали наук.-практ. конф. 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2009. С. 77 – 78.
141. Методи й засоби навчання. Кузьмінський А., Омельченко С. *Технологія і техніка шкільного уроку*. 2020. URL: https://pidru4niki.com/12281128/pedagogika/metodi_zasobi_navchannya

142. Миськів Л. Адміністративно-правові засади діяльності вищих навчальних закладів МВС України з питань морально-правового виховання курсантів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. 20 с.

143. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

144. Мін'юст вимагає скасувати нечинні накази. *Урядовий кур'єр*, від 18 червня 2010. № 110. С. 5.

145. Міщинська І. Професійна гуманітарна освіта в контексті загальноосвітніх тенденцій в сучасному освітньому просторі. *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 9. С. 223-226.

146. МОН пропонує для громадського обговорення проєкт Положення про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://bit.ly/39JW95B>

147. Моніторинг якості освітньої діяльності у системі вищої економічної освіти: проблеми та перспективи: колективна монографія. Ю.А. Щербяк, О.Є. Коваль, Є.М. Яценко, за заг.ред. Ю. А. Щербяка. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 93.

148. Мордоус І. О. Філософія освіти в контексті інституціоналізму: цінності свободи толерантності та довіри. *Освітній дискурс*. 2020. Вип. 28. С. 22-37.

149. Москалик Г. Комунікаційна природа освіти. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип.31. С.14-21.

150. Мурашин О. До проблеми сутності та природи правових (нормативно-правових) актів. *Інформація і право*. № 2(11). 2014. С. 10-15.

151. Навроцький О. І. Вища школа в умовах трансформації суспільства. Харків: Основа, 2000. 240 с.

152. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Додаток до реєстру експертів з акредитації освітніх програм. URL:

<https://naqa.gov.ua/2019/11/%d0%b4%d0%be%d0%b4%d0%b0%d1%82%d0%be%d0%ba-%d0%b4%d0%>

153. Недвига Н. Реалізація освітніх стандартів як педагогічна умова розвитку творчого потенціалу майбутніх інженерів. *Вісник СевНТУ. Сер. : Педагогіка*. 2013. Вип. 144. С. 22-28.

154. Непорожня Л. Трансформація природничої освіти старшокласників: сучасний стан та перспективи. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]* . Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2015. Вип. 7(3). С. 291-296.

155. Нестеренко В. Принципи удосконалення просторової структури закладів вищої освіти. *Архітектурний вісник КНУБА*. 2018. Вип. 16. С. 469-475.

156. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / уклад. В.В. Яременко, О. М. Сліпушко. Т.2. Київ: Вид-во "Аконіт", 2003. 928 с.

157. Овчиннікова О. Сутність та компоненти гуманітарної освіти. *Педагогічний альманах*. 2019. Вип. 43. С. 56-61.

158. Олійник А. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

159. Олійник А., Гусарєв С., Слюсаренко О. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

160. Офіційний сайт – Єдина державна електронна база з питань освіти. URL: <https://info.edbo.gov.ua/about/>

161. Офіційний сайт – Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83598057>

162. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry>

163. Офіційний сайт платформи «Дія. Цифрова освіта». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/>

164. Пальчук П. Правові засади ліцензування торговельної діяльності в Україні : монографія. Київ : КНТЕУ, 2008. 224 с. С. 13.

165. Панченко Л. Гуманітарна освіта як основа духовної безпеки. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Філософія. 2012. Вип. 38. С. 149-161.

166. Парпан У. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції. *Lex portus*. 2018. № 1. С. 62-71.

167. Пастух І. Організаційно-правові засади ліцензування господарської діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: за спец. 12.00.07; Національна академія державної податкової служби України. К., 2005. 19 с.

168. Патерило І. Інструменти діяльності публічної адміністрації: сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 27. Т.2. С. 174–178.

169. Питання проєкту «Президентський університет»: Указ Президента України від 31.05.2021 № 217. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217/2021#Text>

170. Підсумки Болонського процесу в контексті формування спільного простору європейської вищої освіти. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/398/>

171. Плечій О. Юридична сила нормативно-правових актів: загальнотеоретична характеристика. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*. Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. Львів, 2003. С. 40-41.

172. Подопригора Н. В. Інтеграційні процеси природничої освіти. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Сер. : Педагогічні науки. 2018. Вип. 168. С. 182-185.

173. Пожуєв В. Ключові проблеми сучасної інженерної освіти в контексті реформи вищої освіти. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2006. Вип. 24. С. 4-14.
174. Попова С.М., Понікаров В.Д., Кожушко О.В. Організація податкового контролю: науково-практ. посіб. Київ: ЦУЛ, 2013. 312 с.
175. Попова С.М. Національна економіка. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 512 с.
176. Попова С. Фінансові послуги: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: ТО «Ексклюзив». 2014. 258 с.
177. Попова С., Попова Л. Фінанси підприємств: проблеми теорії та практик: монографія. Харків: ТО «Ексклюзив», 2014. 286 с.
178. Попова Т. Зміст природничо-наукової освіти як дидактична категорія. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2011. Вип. 2. С. 106-113.
179. Почтовюк А. Б. Нові підходи до розуміння сутності вищої освіти. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2013. Вип. 4. С. 376-380.
180. Про анулювання ліцензії на провадження освітньої діяльності Приватного вищого навчального закладу «Міжнародна академія екології та медицини»: наказ Міністерства освіти і науки України від 18 липня 2018 № 1372-л. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pravodiyalnosti/2018/07/16/1372.pdf>
181. Про вдосконалення вищої освіти в Україні. Указ Президента України від 3 червня 2020 року № 210. 2020 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045>
182. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

183. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

184. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № № 365. *Верховна Рада України*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-%D0%BF#Text>

185. Про встановлення лімітів стипендіатів, яким призначається академічна стипендія: Наказ Національного університету «Києво-Могилянська академія» від 1 липня 2021 р. № 324. 2021. URL: https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/sogodennya/dokumenty-naukma/cat_view/1-dokumenty-naukma/12-normativna-baza-naukma/21-stypendialne-zabezpechennia-studentiv-aspirantiv-hrantovi-ta-konkursni-prohramy/59-normativni-dokumenty

186. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

187. Про деякі питання підтримки розвитку освіти, науки та спорту: Указ Президента України від 2 червня 2021 року №223. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2232021-39077>

188. Про документи про вищу освіту (наукові ступені): постанова Кабінету Міністрів України від 09 вересня 2020 р. № 811. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-dokumenty-pro-vishchu-osvitu-na-a811>

189. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

190. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

191. Про зарахування на навчання: Наказ Національного авіаційного університету від 9 серпня 2021 р. № 1240. URL: <https://pk.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/Fakultet-mizhnarodnykh-vidnosyn.pdf>

192. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#n452>

193. Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.08.2002 № 450. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02#Text>

194. Про затвердження нормативів чисельності студентів (курсантів), аспірантів (ад'юнктів), докторантів, здобувачів наукового ступеня кандидата наук, слухачів, інтернів, клінічних ординаторів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах післядипломної освіти державної форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. № 1134. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2002-%D0%BF#Text>

195. Про затвердження переліку іноземних акредитаційних агентств та агентств із забезпечення якості вищої освіти, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 554-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-pereliku-inozemnih-akreditacijnih-agentstv-ta-agentstv-iz-t100719>

196. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 609. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-%D0%BF#Text>

197. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>

198. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19>

199. Про затвердження Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти: Наказ Міністерства освіти та науки України від 08.06.2018 № 620. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132-18#Text>

200. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630-2014-п. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>

201. Про затвердження Положення про стипендію міського голови для талановитих студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах та професійно-технічних навчальних закладах м. Миколаєва: рішення Миколаївської міської ради від 26.10.2004 № 24/6. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://mkrada.gov.ua/documents/1108.html>

202. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня

2019 р. № 635. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF#Text>

203. Про затвердження Примірного положення про приймальну комісію вищого навчального закладу України: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 09.01.2013 № 12. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0012736-13#Text>

204. Про затвердження програми єдиного державного кваліфікаційного іспиту зі спеціальності «публічне управління та адміністрування» на другому (магістерському) рівні вищої освіти: спільний наказ Міністерства освіти і науки України та Національного агентства України з питань державної служби від 18 жовтня 2021 р № 1105/165-21. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/spilnij-nakaz-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-ta-nacionalnogo-agenstva-ukrayini-z-pitan-derzhavnoyi-sluzhbi-pro-zatverdzhennya-programi-yedinogo-derzhavnogo-kvalifikacijnogo-ispitu-zi-specialnosti-publichn>

205. Про затвердження умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році: наказ Міністерства освіти і науки України від 13 жовтня 2021 р. № 1098. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-umov-prijomu-na-navchannya-dlya-zdobuttya-vishoyi-osviti-v-2022-roci>

206. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні: указ Президента України від 30 вересня 2010 р. № 926. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926/2010#Text>

207. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>

208. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

209. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

210. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII // Офіційна інтернет-сторінка Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

211. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України в редакції від 18.04.2021 № 1369-IX. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

212. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 № 347. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

213. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>

214. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 року № 442-2014-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text>).

215. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 2145-19.

216. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Закон України 05.04.2007 № 877- Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.

217. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356>

218. Про призначення академічних степендій Президента України студентам закладів вищої освіти на I семестр 2021/2022 навчального року:

наказ Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2021 р. № 1037. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-priznachennya-akademichnih-stipendij-prezidenta-ukrayini-studentam-zakladiv-vishoyi-osviti-na-i-semestr-20212022-navchalnogo-roku>

219. Про призначення Квіта С. М. головою Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2019 р. № 71-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-priabezpechennya-yakosti-vishchoyi-osviti>

220. Про призначення стипендій Кабінету Міністрів України за видатні заслуги у сфері вищої освіти: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1174-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-priznachennya-stipendij-kabinetu-a1174r>

221. Про призначення стипендій Президента України для дітей з інвалідністю, які мають високі досягнення у всеукраїнських спортивних змаганнях, та їх тренерів: указ Президента України від 5 листопада 2021 року №566/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5662021-40549>

222. Про присудження Державних премій України в галузі освіти 2019 року: Указ Президента України від 2 жовтня 2020 року №418/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4182020-35213>

223. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 р. № 48. URL: Верховна Рада України. 2021. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0048290-04#Text>

224. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>

Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон

України від 16.09.2014 № 1678-VII. Верховна Рада України. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

225. Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 34, Ст. 343.

226. Про рішення з питань присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань та внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 15 квітня 2021 року № 420: наказ Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2021 № 735. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-rishen-atestacijnoyi-kolegiyi-ministerstva-vid-29062021-735>

227. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF?find=1&text=%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#Text>

228. Про створення Єдиної державної електронної бази з питань освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. №752. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2011-%D0%BF#Text>

229. Про створення Ліцензійної комісії Міністерства освіти і науки України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.02.2016 № 125. Верховна Рада України. 2021. URL: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-02-19/5137/nmo-125.pdf>

230. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5. Верховна Рада України. 2021. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

231. Про схвалення Концепції реалізації проекту «Президентський університет»: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.06.2021 № 692-р. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-2021-%D1%80#Text>

232. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#n14>

233. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 року № 244-2015-п. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text>

234. Про утворення спеціалізованих вчених рад для присудження ступеня доктора філософії, внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України: наказ Міністерства освіти і науки України від 13 жовтня 2021 р. № 1099. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/atestatsiya-kadriv-vyshchoi-kvalifikatsii/2021/10/1099-vid-131021-df.pdf>

235. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

236. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

237. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

238. Публічне адміністрування в Україні : навч. посіб. / В.Б. Дзюндзюк, О.Б. Коротич, Н. М. Мельтюхова та ін. ; [за заг. ред.

В.В. Корженка, Н.М. Мельтюхової]. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. 256 с.

239. Пунько О. Функції правозастосовних актів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 31. Т.1. С. 34–36.

240. Рабінович П. Основи загальної теорії права та держави: [навчальний посібник]. Львів: Край, 2007. 192 с. с. 108.

241. Радкевич В. О. Концептуальні підходи до розвитку професійної освіти в Україні. *Управління якістю професійної освіти: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад.* Донецьк: ТОВ "Лебідь", 2001. С. 129–132.

242. Резниченко В. Административно-правовое обеспечение высшего гуманитарного образования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 2. С. 141-146. (Кыргызская Республика)

243. Резниченко В. Новейшая система принципов административно-правового обеспечения высшего образования в Украине. *Право и политика*. 2019. № 3. С. 214-219. (Кыргызская Республика)

244. Резниченко В. Содержание административно-правового обеспечения высшего естественного образования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 3. С. 112-117. (Кыргызская Республика)

245. Резніченко В. Адміністративно-правове забезпечення вищої освіти в Україні. Теорія і практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 336 с.

246. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус вищої кваліфікаційної комісії нотаріату як суб'єкта забезпечення нотаріальної діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 182-186

247. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус Держархбудінспекції України як провідного суб'єкта дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Порівняльно-аналітичне право: електрон. вид*. 2018. № 3. С. 211-214.

248. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус міністерства освіти і науки України. *Юридична наука*. 2020. №5. С. 209-213.

249. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус публічних суб'єктів забезпечення якості вищої освіти. *Юридична наука*. 2019. №11. С. 244-248.

250. Резніченко В. Видання індивідуальних актів як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2021. № 10. С. 132-126.

251. Резніченко В. Видання нормативно-правових актів як інструмент публічного адміністрування забезпечення освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 6. С. 75-79.

252. Резніченко В. Вплив вищої освіти на будівельну галузь та у містобудування в Україні. *Юридична наука*. 2020. №6. С. 201-205.

253. Резніченко В. Державна архітектурно-будівельна інспекція України як суб'єкт державного ринкового. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 34-42.

254. Резніченко В. Дослідження органів публічної адміністрації в системі суб'єктів дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 89-91.

255. Резніченко В. Дослідження органів публічної адміністрації в системі суб'єктів дозвільної діяльності у сфері містобудування друк. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 34-42.

256. Резніченко В. Дослідження сфери містобудування як предмет дозвільної діяльності та об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 55-61.

257. Резніченко В. Дослідження сфери містобудування як предмет дозвільної діяльності та об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 55-61.

258. Резніченко В. Електронне врядування у сфері забезпечення вищої освіти в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. Т. 32(71), № 5. С. 121-125.

259. Резніченко В. Європейський досвід забезпечення вищої освіти. *Юридична наука*. 2020. №8. С. 133-137.

260. Резніченко В. Єдина державна електронна база з питань освіти як складова електронного врядування у сфері вищої освіти. *Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло*. Збірник матеріалів круглого столу. Т. 2. м. Київ, 5 березня 2018 р. Київ: НДПП, 2018. С. 15-16.

261. Резніченко В. Ліцензування та акредитація як інструменти публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. №4. С. 171-175.

262. Резніченко В. Ліцензування як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми будівництва кар'єри молодими вченими та підприємцями*: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Т. 2. м. Київ, 16 листопада 2015 р. Київ: НДПП, 2015. С. 19-21.

263. Резніченко В. Методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 76-80.

264. Резніченко В. Модернізовані особливості юридичної природи адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Адміністративно-правові науки: сучасний стан та перспективи розвитку*. Збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 жовтня 2019 р. Київ : ААПН, 2019. С. 15-17.

265. Резніченко В. Наукові підходи до формування системи принципів адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальні питання адміністративного, морського і космічного*

права в умовах протидії коронавірусу COVID-19. Міжнародна науково-практична онлайн-конференція, м. Київ, 24 квітня 2020 р. Київ: ААПН, 2020. С. 15-18.

266. Резніченко В. Поняття адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. №7. С. 176-180.

267. Резніченко В. Поняття інструментів публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальність бізнесу: обговорення проекту Закону України «Про малі виробничі бізнес-парки»*: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: НДПП, 2016. С.16-19.

268. Резніченко В. Правові аспекти вдосконалення діяльності працівників патрульної поліції при розгляді адміністративних правопорушення. *Кальміуські правові читання: Актуальні проблеми держави та права*. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Маріуполь: ДонДУУ, 2020. С. 67-71.

269. Резніченко В. Проблематика взаємодії слідства з оперативними підрозділами. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності на сучасному етапі Державотворення в Україні* : Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. 2020.

270. Резніченко В. Сучасне тлумачення змісту адміністративно-правового забезпечення вищої гуманітарної освіти в Україні. *Адміністративне право України сучасний стан та перспективи розвитку*. Збірник матеріалів круглого столу, м. Київ, 5 березня 2018 р. Київ: НДПП, 2019. С.18-20.

271. Резніченко В. Щодо розуміння адміністративно-правових інструментів дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 47-52.

272. Резніченко В. Юридична природа адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 171-175.

273. Резніченко В.О. Поняття та класифікація інструментів публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 5. С. 98-101.

274. Рекомендації № R (87) 16 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно адміністративних процедур, які зачіпають права великої кількості осіб від 17 вересня 1987 р. URL: http://echr-base.ru/rec87_16.jsp

275. Рендюк С. Вища математична освіта в сучасних умовах і інноваційні технології. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2012. Вип. 9. С. 217-222.

276. Рибчанська Х. В. Принципи державного регулювання вищої освіти в Україні. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2017. № 2. С. 329-337.

277. Рижак Л. Філософія освіти на рубежі тисячоліть: проблеми та перспективи. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2007. Вип. 10. С. 19-29.

278. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2020 рік. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-2020.pdf>

279. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно правових актів органів Верховної Ради України (справа про акти органів Верховної Ради України) від 23 червня 1997 р. № 2-зп. *Вісник Конституційного Суду*. 1997. № 2. С. 3–7.

280. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо часу звернення із попереднім повідомленням про намір акредитувати освітні програми рівня бакалавр від 14 квітня 2021 року.

URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%9D%D0%90-%D0%>

281. Рожанська Н. Суспільна ефективність соціально-гуманітарної освіти в сучасній Україні та шляхи її підвищення: демократизаційний аспект. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Соціологія*. 2010. Т.146, Вип. 133. С. 74-78.

282. Рожанська Н. Сучасна місія гуманітарної університетської освіти. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Соціологія*. 2013. Т. 211, Вип. 199. С. 59-63.

283. Розпутенко І. В. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2.

284. Романенко М. Гуманізм versus авторитаризм української освіти в контексті розвитку сучасної філософсько-освітньої парадигми. *«Перспективи»*. *Соціально-політичний журнал*. 2020. № 2. С. 31-40.

285. Романов Я. Підзаконні акти: загальнотеоретична характеристика. дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спец. 12.00.01. Харків. 2015, С. 20.

286. Романчук Н. О. Сучасні теоретико-методологічні підходи до підготовки майбутніх інженерів у вищих технічних закладах освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. №4. С. 171-175.

287. Руденко Н. Впровадження гендерного підходу в систему вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя*. 2009. Вип. 5 (58). С. 191–196.

288. Руденко О. Принципи інноватики у розвитку сучасної системи вищої освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського*

національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. : Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 40-44.

289. Савонова О. До проблеми управління якістю природничої освіти відповідно до європейських стандартів. Методика викладання природничих дисциплін у вищій школі. XV Каришинські читання : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 29-30 трав. 2008 р.) / за заг. ред. М.В.Гриньової ; Ін-т інновац. технологій та змісту освіти, Ін-т педагогіки АПН України, Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : Астроя, 2008. С. 132-135.

290. Савченко В. Управління розвитком персоналу. Київ КНЕУ, 2002. 351 с.

291. Савченко М. Визначення вищих навчальних закладів як суб'єктів господарювання. *Форум права*. 2011. № 4. С. 628-633.

292. Садовенко А., Масловська Л., Середя В., Тимочко Т. Сталий розвиток суспільства. К.: Академія муніципального управління, 2011. 392 с.

293. Свидло Г. Фінансування вищої освіти як складова становлення автономності університетів. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 12(2). С. 74-78.

294. Сендер А. Інтенсифікація професійної підготовки майбутніх інженерів-програмістів у закладах вищої освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. Вип. 6. С. 121-130.

295. Серенок А. Механізми взаємодії органів влади з громадянами в системі електронного уряду: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / А.О. Серенок ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2011. 20 с. С. 6.

296. Сіднєв Л. До питання про антропологічну сутність змісту освіти. *Постметодика*. 2002. № 7, 8 (45-46). С. 178-181.

297. Сікорська І., Добко Т. та ін. Механізми забезпечення якості вищої освіти: досвід Нідерландів. *Розвиток системи забезпечення якості*

вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015.

298. Сірий Є. Інноваційний розвиток освіти в Україні: розгортання проблеми та засадницькі орієнтири. URL: [www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/.../ aktprob.11.65.pdf](http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/.../aktprob.11.65.pdf)

299. Скакун О. Теорія права і держави: підруч. Вид. 4-те, допов. і перероб. К.: Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1664.html>

300. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. С. 59.

301. Скрипник А. Рівень освіченості населення в галузі цифрових технологій та зростання економік країн. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 78, № 4. С. 278-297.

302. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) URL: <http://sum.in.ua/s/uchenyj>.

303. Словник української мови: в 11 томах. Том 3. 1972. С. 300.

304. Слюсаренко Н. В. Особистісний цифровий освітній простір сучасного вчителя природничих дисциплін. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 11. С. 69-76.

305. Спеціальності. Київський національний університет будівництва і архітектури. 2020. URL: <https://www.education.ua/universities/82>

306. Стандарти та норми забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Ч. 3 / Упоряд.: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш. В.Д. Шинкарук. В.В. Грубінко, І.І. Бабин; За ред. С.М. Ніколаєнка Т.; Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. С. 83-109

307. Стасюк В. Гуманізація та гуманітаризація системи військової освіти: вимоги сьогодення. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип.1. С.155-160.

309. Статистичні дані тут і далі: Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

310. Степанко О. Концептуальні засади та пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери України: державно-управлінський аспект. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 107-113.

311. Столбецька С. Автономія студента як кульмінація професійно-орієнтованого навчання: *матеріали II міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Актуальні питання інтернаціоналізації вищої освіти в Україні: лінгвістичний, правовий та психолого-педагогічний аспекти»*, 25-26 березня 2021 р. Біла Церква. С. 61–62.

312. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/01/strat_plan_mon_2024.pdf

313. Стратегія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 р. URL: <https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/20>

314. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

315. Сукманова О. Публічне адміністрування охорони права власності в Україні : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2019. 559 с.

316. Теория государства и права: учебник / под ред. В.М. Корельского, В.Д. Перевалова. Москва: НОРМА, 2007. 616 с.

317. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 78.

318. Теорія держави і права: навчальний посібник / за заг. ред. Р. Ромашова, Н. Пархоменко. Київ: КНГ, 2007. 216 с.

319. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг.

ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

320. Тернюк М. Організаційне та смислове реформування інженерної освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2015. Вип. 2(2). С. 406-413.

321. Тимошенко К. Ліцензійне провадження в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. С. 144-152.

322. Тимчик Г.С. Теоретичні аспекти структури адміністративного-правового статусу біженців. *Правове регулювання економіки*. 2012. № 11-12. С. 118.

323. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Педагогіка управління: навч. посіб. Харків: НТУ «ХП», 2003. 408 с.

324. Толкачев К. Органы внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан : монография. Уфа: Уфимская ВШ МВД СССР, 1991. 264 с.

325. Філіпова Н. Зміна співвідношення понять “Державне управління”, “Публічне адміністрування”, “Публічне управління” в системі суспільно-політичної трансформації. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=865>

326. Філіппов А. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2010. 19 с.

327. Фінін Г. Гуманітарний аспект модернізації системи освіти. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, політологія, соціологія*. 2020. № 3. С. 76-87.

328. Фінін Г. І. Специфіка становлення національної системи військової освіти: модернізація або реформування. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2020 №1. С.120–124.

329. Форми адміністративно-правового регулювання. *ACTUAL PROBLEMS OF CORRUPTION PREVENTION AND COUNTERACTION*. 2012. URL: <http://law-property.in.ua/>

330. Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору: монографія (за заг. ред. А. Сбруєвої) Суми: Вид-во СумДПУ імені А. Макаренка, 2019. 254 с.

331. Фролов Д. О. Інтеграція природничих наук у різних системах освіти: світовий досвід. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 32-35.

332. Фролов Ю. Адміністративно-правові принципи регулювання відносин у сфері вищої освіти. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 71-75.

333. Ханикіна Н. Впровадження принципів академічної доброчесності в університеті: досвід проведення освітологічних дебатів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2021. Вип. 1. С. 46-55.

334. Хомишин І. Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут права імені Володимира Великого, Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2018. 510 с.

335. Хропанюк В. Теория государства и права. М., 1995. 375 с.

336. Чорнусь С. Формування інженерної компетенції спеціаліста в умовах реформування освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2014. Вип. 14 (спец. вип.). С. 97-102.

337. Шапран Ю. П. Сучасні тенденції розвитку природничої освіти в педагогічних університетах. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. 2021. Вип. 12. С. 75-80.

338. Шатрава С. О. Принципи превентивної поліцейської діяльності: поняття, зміст та їх класифікація. *Право і Безпека*. 2019. № 3. С. 41-47.
339. Шебанов А.Ф. Вопросы теории нормативных актов в советском праве: Дисс. докт. юрид. наук. М., 1965. 990 с. С. 579-580.
340. Шелер М. Избранные произведения. Москва: Гнозис, 1994. 526 с.
341. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6 т. / рекдол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. URL: <http://leksika.com.ua/19980614/legal/>
342. Шеремет Л. Система оцінки якості вищої освіти в Німеччині. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 57. Філософські науки*. 2011. С. 35-36. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VZhDU/2011_57/vip_57_6.pdf.
343. Шестак Л. Ліцензування як адміністративно-правовий інститут : автореф. дис... канд. юрид. наук за спец. 12.00.07; Нац. акад. держ. податк. служби України. Ірпінь, 2005. 18 с. С.8.
344. Шкребець Є. Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 220 с.
345. Шмалей С. В. Інноваційні підходи в системі вищої професійної природничої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22(2). С. 294-303.
356. Шостачук А. Деякі аспекти перебудови вищої інженерної освіти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1. С. 460-464.
347. Щербяк Ю. А. Забезпечення якості вищої освіти України: європейський освітній досвід. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/21170/1/299-303.pdf>
348. Щокін Р. Мета і цілі державної політики у галузі освіти: сучасний стан бачення проблеми. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 41-46.

349. Щокін Р. Публічне адміністрування у галузі освіти України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 34 с.

350. Щокін Р. Характеристика публічного адміністрування галуззю освіти в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. №1, 2017. С. 54-57.

351. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998 т. 4: Н – П. 2002. 720 с.

352. Якименко Ю. Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти та Болонський процес. *Матеріали Всеукраїнської наради ректорів вищих технічних закладів «Вища технічна освіта України і Болонський процес»*. Харків: НТУ ХПІ, 2004. С. 124-136.

353. Якимчук О. Реформа освіти: філософія, методологія, практика. *Politology bulletin*. 2020. Iss. 85. С. 102-110.

354. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей; кол. авторів: А. Василюк, М. Дей, В. Базелюк та ін.; НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 176 с.

355. Яковлев І. П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеса, 2016. С. 80.

356. Якушина О. Конституційне право на освіту: теорія та практика реалізації: дис. ... канд юрид. наук: 12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2018. 247 с.

357. Яра О. Адміністративно-правове забезпечення вищої юридичної освіти в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 36 с.

358. Яра О. Методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Науковий вісник*

публічного та приватного права. *Збірник наукових праць*. Випуск 6. 2019. С. 13-25.

359. Яра О. Поняття адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Збірник наукових праць. Випуск 1. 2019. С. 25-32.

360. Ястремська О., Мажник Л. Публічне адміністрування : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 132 с.

361. Ящук Т. Принципи ефективного механізму фінансування вищої освіти. Сучасні тенденції в економіці та управлінні : *збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції*, 17 березня 2018 року / Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2018. С. 40-43.

362. 100 Днів Назяво: перші акредитації мають початися вже у жовтні, загалом упродовж таких років акредитують близько 15 тис програм URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/100-dniv-nazyavo-pershi-akreditaciyi-mayut-pochatisya-vzhe-u-zhovtni-zagalom-uprodovzh-nastupnih-rokiv-akredituyut-blizko-15-tis-program>

363. Administrative Law of Ukraine for Foreigners : Popular science publication / Valentyn Halunko (ed.). Odesa : Publishing House «Helvetica», 2021. 88 p.

364. Service Canada. 2020. URL:<http://www.servicecanada.gc.ca/>

365. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. “Realising the European Higher Education Area” URL: www.bologna-berlin2003.de/pdf/Communique1.pdf.

366. European Quality Assurance Forum. European University Association. URL: <http://www.eua.be/eua-work-and-policy-area/internationalisation-of-he-and-research.aspx>

367. Ground. Словник. 2020. URL: <https://educalingo.com/uk/dic-en/ground>

368. Irina, Mitina. On the Problem of the Latent Grounds of Higher Education. The International Journal of Learning Annual. January 2009. <https://eric.ed.gov/?id=EJ783085>

369. KNYHA – The value of student engagement for higher education quality assurance UK Quality Code for Higher Education, Chapter B5: Student engagement – Draft for consultation. URL: http://www.enqa.eu/pubs_esg.lasso.

370. Magna Charta Universitatum. URL: <http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/ukrainian>

371. Paris Communiqué Paris, May 25th 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE>

372. Reznichenko V. Economic and Legal Factors Influencing Social Relations in the State. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Vol. 4. № 3. P. 60-67.

373. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL: www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf

374. Student engagement of the UK Quality Code for Higher Education: <http://www.qaa.ac.uk/Newsroom/Consultations/Pages/student-engagement.aspx>.

375. Tasaduk, Hussain. Sociological Basis of Education. Kashmir Images. 2018. <https://thekashmirimages.com/2018/12/18/sociological-basis-of-education/>

376. The extent and impact of higher education governance reform across Europe : final report to the Directorate-General for Education and Culture of the European Commission : Part Three: Five case studies on governance reform. Enders Jurgen and File. Enschede : Center for Higher Education Policy Studies, 2007. 69 p

377. The extent and impact of higher education governance reform across Europe : final report to the Directorate-General for Education and Culture of the European Commission : Part Three: Five case studies on governance reform /

Enders Jurgen and File. Enschede : Center for Higher Education Policy Studies, 2007. 69 p

378. Valentyn, Halunko. Exercise of Citizens' Suffrage as One of the Basic Principles of the Election Process in Ukraine and Foreign States. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021 Vol: 24 Issue: 1. URL: <https://www.abacademies.org/articles/exercise-of-citizens-suffrage-as-one-of-the-basic-principles-of-the-election-process-in-ukraine-and-foreign-states-10166.html> (Наукометрична база Scopus).

379. Valentyn, Halunko. Global experience of social entrepreneurship development Baltic Journal of Economic Studies. Riga: Publishing House «Baltija Publishing». Vol. 4. No. 1. 2018. P. 62-67.

380. World Higher Education Database. URL: https://www.whed.net/results_institutions.php

381. Lysenko S. O. Special theory of administrative — legal regulation of information security of the social systems. Public management. 2018. № 1. С. 198-208.

382. Lysenko S. O. Modern trends of informational security development, as a literary objective. Public management. 2019. № 2. С. 151-169.

383. Lysenko S. Modern information security analysis: integration of best practices and technologies into administrative and legal measures. Sophia Prima: діалог вічного повернення. 2020. Т. 2, № 1. С. 31-38.

384. Jeremy Smith, Bianca Anderson, Nicholas Brown, Alanta Colley, Alison Stoakley and Jennifer Turner. The Rise of Humanitarian Engineering Education in Australasia. Proceedings of the 28th Annual Conference of the Australasian Association for Engineering Education (AAEE 2017). P. 312-320.

385. Ignatyeva Irina. The Trend of Technologisation of Modern Education (the Use of Humanitarian Technologies). Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 214, 5 December 2015, P. 606-613. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.766>

386. The Sustainable Development Goals. UNDP. 2019. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

387. Smith J. Review of humanitarian action and development engineering education programmes. European Journal of Engineering Education. № 45. 2019. P. 249-272. <https://doi.org/10.1080/03043797.2019.1623179>

388. Pilar Aguilera, Gonzalo Retamal. Protective environments and quality education in humanitarian contexts. International Journal of Educational Development. Volume 29, Issue 1, January 2009, P. 3-16.

389. Rudolf B. Schlesinger. American Journal of International Law , Volume 51 , Issue 4 , October 1957 , pp. 734 – 753. DOI: <https://doi.org/10.2307/2195351>

390. Sharaia A. A. Principles of administrative law: general characteristics of features. Bulletin of Zaporizhia National University. Legal sciences. 2014. № 2. C. 104-109

391. Averyanov V. B. Updating the Ukrainian administrative-legal doctrine based on the principle of the rule of law // Chasopis Kyiv University of Law. 2008. № 3. P. 9-18.

392. Petryshyna M. The system of Normative-Legal Acts of local Self-Government in Ukraine. Constitutional Right. 2019. № 4. P. 144-150.

393. Rudnichenko E., Havlovska N. Innovative development of the region: features of management. Bulletin of socio-economic research. 2012. Vip. 2. pp. 361-364.

394. Ahrash N. Bissell, Paula P. Lemons. A New Method for Assessing Critical Thinking in the Classroom. BIOONE 2016. <https://bioone.org/journals/BioScience/volume-56/issue-1/0006>

395. Toropova A. Teacher Job Satisfaction: the Importance of School Working Conditions and Teacher Characteristics. TANDFONLIN. 2019. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00131911.2019.1705247>

396. Grove B. The Curriculum. 2020. URL: <https://www.brucegroveprimary.com/curriculum/>
397. Mohammad S. Owlia Quality in higher education-a survey. Total Quality Management. Volume 7, 1996 Issue 2. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09544129650034918>
398. What Is Accreditation? IASONLINE. 2020. URL: <https://www.iasonline.org/about-ias/what-is-accreditation/>
399. The National Agency for Higher Education Quality Assurance. 2021. URL: https://en.naqa.gov.ua/?page_id=642
400. New Policy Briefs on Internal Quality Assurance in higher education. UNESCO. URL: <http://www.iiep.unesco.org/en/new-policy-briefs-internal-quality-assurance-higher-education-4530>
401. Building a future for engineering. 2020. URL: <https://www.timeshighereducation.com/features/building-a-future-for-engineering>
402. The Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Ehea. 2015. URL: <http://www.ehea.info/page-standards-and-guidelines-for-quality-assurance>
403. Bologna Process. EUA. URL: 2020. <https://eua.eu/issues/10:bologna-process.html>
404. The Bologna Process. 2019. URL: The Bologna Process The Bologna Process involves 46 European countries
405. Bologna process in Ukraine. Study in Ukraine. Italia:Principi fondamentali e politiche nazionali
MONDAY, 6 DECEMBER, 2021 - 23:12
https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/fundamental-principles-and-national-policies-39_it <https://toget.education/bologna-process-in-ukraine/>

406. Anglicization of modern Ukrainian-language communicative space: causes, main manifestations and consequences. Ukrainian language. 2020. № 1. legifrance https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_20/6.pdf

407. Grundlegende rechtliche Regelungen zu Hochschulen und anderen Einrichtungen des Tertiären Bereichs in der Bundesrepublik Deutschland. Die Übersicht der Hochschulgesetze der Länder stellt einen Auszug aus der Rechtsvorschriften-Datenbank der KMK dar. KMK. URL: 2021. legifrance <https://www.kmk.org/dokumentation-statistik/rechtsvorschriften-lehrplaene/uebersicht-hochschulgesetze.html>

408. LOI n° 2016-1828 du 23 décembre 2016 portant adaptation du deuxième cycle de l'enseignement supérieur français au système Licence-Master-Doctorat. LEGIFRANCE. 2020. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/fundamental-principles-and-national-policies-39_it legifrance

409. Ley de 29 de julio de 1943 sobre ordenación de la Universidad española. 2020. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1943-7181>

410. Italia:Principi fondamentali e politiche nazionali. UER: 2021. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/fundamental-principles-and-national-policies-39_it

411. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. 2020. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

монографія:

1. Резніченко В. Адміністративно-правове забезпечення вищої освіти в Україні. Теорія і практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 328 с.

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

2. Резніченко В. Юридична природа адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 171–175.

3. Резніченко В. Дослідження сфери містобудування як предмет дозвільної діяльності та об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 55–61.

4. Резніченко В. Щодо розуміння адміністративно-правових інструментів дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 47–52.

5. Резніченко В. Державна архітектурно-будівельна інспекція України як суб'єкт державного ринкового. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 34–42.

6. Reznichenko V. Economic and Legal Factors Influencing Social Relations in the State. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 3. P. 60–67 (*Web of Science*).

7. Резніченко В. Дослідження органів публічної адміністрації в системі суб'єктів дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 89–91.

8. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус Держархбудінспекції України як провідного суб'єкта дозвільної діяльності у сфері містобудування. *Порівняльно-аналітичне право*: електрон. вид. 2018. № 3. С. 211–214.

9. Резниченко В. Новейшая система принципов административно-правового обеспечения высшего образования в Украине. *Право и политика*. 2019. № 3. С. 214–219 (Кыргызская Республика).

10. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус публічних суб'єктів забезпечення якості вищої освіти. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 244–248.

11. Резніченко В. Вплив вищої освіти на будівельну галузь та у містобудування в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 201–205.

12. Резниченко В. Содержание административно-правового обеспечения высшего естественного образования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 3. С. 112–117 (Кыргызская Республика).

13. Резниченко В. Административно-правовое обеспечение высшего гуманитарного образования в Украине. *Право и Закон*. 2020. № 2. С. 141–146 (Кыргызская Республика).

14. Резніченко В. Європейський досвід забезпечення вищої освіти. *Юридична наука*. 2020. № 8. С. 133–137.

15. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус міністерства освіти і науки України. *Юридична наука*. 2020. № 5. С. 209–213.

16. Резніченко В. Адміністративно-правовий статус вищої кваліфікаційної комісії нотаріату як суб'єкта забезпечення нотаріальної діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 182–186 (Республіка Польща).

17. Резніченко В. Ліцензування та акредитація як інструменти публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 4. С. 171–175.

18. Резніченко В. Поняття адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 176–180.

19. Резніченко В. Методологія аналізу адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 76–80.

20. Резніченко В. Видання індивідуальних актів як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2021. № 10. С. 126-132.

21. Резніченко В. Видання нормативно-правових актів як інструмент публічного адміністрування забезпечення освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 6. С. 75–79.

22. Резніченко В. Електронне врядування у сфері забезпечення вищої освіти в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 32 (71). № 5. С. 121–125.

23. Резніченко В.О. Поняття та класифікація інструментів публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 5. С. 98–101.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Резніченко В. Ліцензування як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальні проблеми будівництва кар'єри молодими вченими та підприємцями*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Т. 2, м. Київ, 16 листопада 2015 р. Київ: НДПП, 2015. С. 19–21.

25. Резніченко В. Поняття інструментів публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальність бізнесу: обговорення проекту Закону України «Про малі виробничі бізнес-парки»*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: НДПП, 2016. С. 16–19.

26. Резніченко В. Єдина державна електронна база з питань освіти як складова електронного врядування у сфері вищої освіти. *Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло*: збірник матеріалів круглого столу. Т. 2, м. Київ, 5 березня 2018 р. Київ: НДПП, 2018. С. 15–16.

27. Резніченко В. Сучасне тлумачення змісту адміністративно-правового забезпечення вищої гуманітарної освіти в Україні. *Адміністративне право України сучасний стан та перспективи розвитку*: збірник матеріалів круглого столу, м. Київ, 5 березня 2018 р. Київ: НДПП, 2019. С. 18–20.

28. Резніченко В. Модернізовані особливості юридичної природи адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Адміністративно-правові науки: сучасний стан та перспективи розвитку*: збірник матеріалів конференції, м. Київ, 28 жовтня 2019 р. Київ: ААПН, 2019. С. 15–17.

29. Резніченко В. Наукові підходи до формування системи принципів адміністративно-правового забезпечення вищої освіти в Україні. *Актуальні питання адміністративного, морського і космічного права в умовах протидії коронавірусу COVID19*: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Київ, 24 квітня 2020 р. Київ: ААПН, 2020. С. 15–18.

30. Резніченко В. Правові аспекти вдосконалення діяльності працівників патрульної поліції при розгляді адміністративних правопорушення. *Кальміуські правові читання: актуальні проблеми держави та права*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Маріуполь: ДонДУУ, 2020. С. 67–71.

31. Резніченко В. Проблематика взаємодії слідства з оперативними підрозділами. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності на сучасному етапі Державотворення в Україні*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2020. С. 12–18.

Соціологічне опитування

БЛАНК

соціологічного опитування громадян України стосовно
концептуальних проблем у галузі вищої освіти в Україні

Шановний респонденте! Вашій увазі надається бланк соціологічного дослідження. Опитування є анонімним, відповідно просимо надати правдиві відповіді стосовно концептуальних проблем у галузі вищої освіти в Україні з якими Ви стикалися. На кожне питання просимо дати відповідь «Так» або «Ні» через виставлення відповідної позначки (наприклад, «+» або «V»). Якщо вам важко дати однозначну відповідь, то пропускайте питання. Результати вашої активної громадянської позиції будуть використані для розроблення рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правові засад вищої освіти в Україні.

Чи порушувалось ваші публічні права при отриманні вищої освіти, зокрема щодо її якості, доступності (безоплатності), вимагання неправомірної винагороди з боку адміністрації закладів вищої освіти чи (та) науково-педагогічних працівників? <i>(громадяни, які не навчалися (не навчаються) у закладах вищої освіти, на це питання не відповідають)</i>	
Так	Ні
Чи є чинне законодавство України справедливим у галузі вищої освіти?	
Так	Ні
Чи порушувалися ваші індивідуальні права при навчанні в ЗВО, зокрема щодо гендерної та майнової рівності, походження, сексуальної недоторканності та ін.? <i>(громадяни, які не навчалися (не навчаються) у закладах вищої освіти, на це питання не відповідають)</i>	
Так	Ні
Чи довіряєте ви Міністерству освіти і науки України?	
Так	Ні
Чи довіряєте ви Національному агентству з оцінювання якості освіти?	
Так	Ні

Результати

соціологічного опитування громадян України стосовно концептуальних проблем у галузі вищої освіти в Україні

Було опитано 978 громадян, які мають право голосу з більшості регіонів України (крім тимчасово окупованих території АРК та окремих районів Донецької та Луганської обл.), пропорційно до всіх основних вікових і соціальних груп. Результати дослідження викладено в таблиці 1.

Таблиця 1

Чи порушувалось ваші публічні права при отриманні вищої освіти, зокрема щодо її якості, доступності (безоплатності), вимагання неправомірної винагороди зі сторони адміністрації закладів вищої освіти чи (та) науково-педагогічних працівників ? <i>(громадяни, які не навчалися (не навчаються) у закладах вищої освіти, на це питання не відповідають)</i>	
Так	Ні
38%	62%
Чи є чинне законодавство України справедливим у галузі вищої освіти?	
Так	Ні
55%	45%
Чи порушувалися ваші індивідуальні права при навчанні в ЗВО, зокрема щодо гендерної та майнової рівності, походження, сексуальної недоторканності та ін. <i>(громадяни, які не навчалися (не навчаються) у закладах вищої освіти, на це питання не відповідають)</i>	
Так	Ні
16%	84%
Чи довіряєте ви Міністерству освіти і науки України?	
Так	Ні
66%	34%
Чи довіряєте ви Національному агентству з оцінювання якості освіти?	
Так	Ні
37%	63%

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

**«Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту»
щодо підняття якості вищої освіти в Україні в процесі акредитації
на засадах конкуренції»**

Діюча редакція	Запропонована редакція
Стаття 1. Основні терміни та їх визначення 1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: 4) акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти:	Стаття 1. Основні терміни та їх визначення 1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: 4) акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти Національним агентством з якості вищої освіти, іноземним суб'єктом з якості вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу та незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.
Стаття 23. Незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти 1. Незалежна установа оцінювання та забезпечення якості вищої освіти – це недержавна організація (установа, агенція, бюро тощо), акредитована <i>Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти</i>, що здійснює оцінювання освітньої програми, результатів навчання та/або закладів вищої освіти (їхніх структурних підрозділів) з метою вироблення рекомендацій і надання допомоги	Стаття 23. Незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти 1. Незалежна установа оцінювання та забезпечення якості вищої освіти – це недержавна організація (установа, агенція, бюро тощо), ліцензована центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, результатів навчання та/або закладів вищої освіти (їхніх структурних підрозділів) з метою вироблення рекомендацій і надання допомоги закладам вищої освіти в організації системи забезпечення

зкладам вищої освіти в організації системи забезпечення якості вищої освіти та внесення пропозицій Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти щодо акредитації освітньої програми.	якості вищої освіти та внесення пропозицій Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти щодо акредитації освітньої програми.
Стаття 25. Акредитація освітньої програми 1. Заклад вищої освіти, який бажає акредитувати освітню програму, подає до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його освітньої програми та освітньої діяльності за такою програмою <i>вимогам та критеріям, встановленим Положення про акредитації освітніх програм.</i>	Стаття 25. Акредитація освітньої програми 1. Заклад вищої освіти, який бажає акредитувати освітню програму, подає до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, іноземного суб'єкту з якості вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу або незалежної установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти заяву та документи, що підтверджують відповідність його освітньої програми та освітньої діяльності за такою програмою
Стаття 25. Акредитація освітньої програми 8. В Україні визнаються сертифікати про акредитації освітніх програм, виданих іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами забезпечення якості вищої освіти, <i>перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України.</i>	Стаття 25. Акредитація освітньої програми 8. В Україні діють сертифікати про акредитацію освітніх програм, виданих іноземними акредитаційними агентствами країн-учасниць Болонського процесу чи агентствами забезпечення якості вищої освіти.
Стаття 25-1. Інституційна акредитація закладу вищої освіти 1. Заклад вищої освіти, який бажає пройти інституційну акредитацію, подає Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його системи внутрішнього забезпечення якості <i>вимогам до системи</i>	Стаття 25-1. Інституційна акредитація закладу вищої освіти 1. Заклад вищої освіти, який бажає пройти інституційну акредитацію, подає Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти, іноземного суб'єкту з якості вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу або незалежної установи оцінювання

забезпечення якості вищої освіти. 5. <i>Порядок проведення інституційної акредитації затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.</i>	та забезпечення якості вищої освіти письмову заяву та документи, що підтверджують відповідність його системи внутрішнього забезпечення якості вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти. 5. Заклад вищої освіти, може претендувати на інституційну акредитацію, якщо більше ніж більше 50 % освітніх програм є акредитованими в іноземними суб'єктами з якості вищої освіти країн-учасниць Європейського Союзу.

АКТ

упровадження результатів дисертаційного дослідження Резніченка Володимира Олексійовича з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні» в науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту морського і космічного права

Комісією Науково-дослідного інституту морського і космічного права складено цей акт про те, що матеріали дисертації Резніченка Володимира Олексійовича з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають потрібний теоретичний рівень і практичну значущість та використовуються в науково-дослідній діяльності під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Резніченка Володимира Олексійовича з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту морського й космічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на теоретичне та методологічне вирішення проблем у галузі вищої освіти в Україні.

Директор

Науково-дослідного інституту морського і космічного права,
доктор юридичних наук,
старший дослідник

Андрій ІВАНИЩУК

АКТ**упровадження дослідження Резніченка Володимира Олексійовича з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні» в практичну діяльність Науково-дослідного інституту морського і космічного права АКТ**

Комісією Науково-дослідного інституту морського і космічного права складено цей акт про те, що деякі матеріали дисертації Резніченка Володимира Олексійовича з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) були використані в процесі підготовки матеріалів до процедури ліцензування інституту щодо перевірки спроможності провадження освітньої діяльності на третьому освітньо-кваліфікаційному рівні.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Резніченка Володимира Олексійовича з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук вважати впровадженими у практичну діяльність Науково-дослідного інституту морського і космічного права.

Директор

Науково-дослідного інституту морського і космічного права,

доктор юридичних наук,

старший дослідник

Андрій ІВАНИЩУК

АКТ
упровадження дослідження Резніченка Володимира Олексійовича
з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні»
в освітній процес Маріупольського інституту МАУП

Комісією Маріупольського інституту МАУП було розглянуто питання про результати використання матеріалів дисертаційного дослідження Резніченка Володимира Олексійовича з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні» у навчальному процесі. Під час обговорення наданих матеріалів було доведено, що окремі положення дослідження було використано в розробленні лекційних курсів з навчальної дисципліни «Адміністративне право України» та в підготовці відповідних підручників і навчальних посібників.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження Резніченка Володимира Олексійовича з теми «Адміністративно-правові засади вищої освіти в Україні» вважати впровадженими в освітній процес Маріупольського інституту МАУП у освітній програмі дисципліни «Адміністративне право України» та в підготовці відповідних підручників і навчальних посібників.

Заступник директора